พระไตรปิฎก
ฉบับความจำ ๕๐๐ คัมภีร์

พระวินัยปิฎก
ขุ. ขุลลวรรค
เล่ม ๑

พระไตรปิฎก
มหาวิตถารนัย ๕๐๐๐ กัณฑ์
เท่าพระพุทธศาสนายุกาล ๕๐๐๐ ปี ใหญ่ที่สุดในโลก

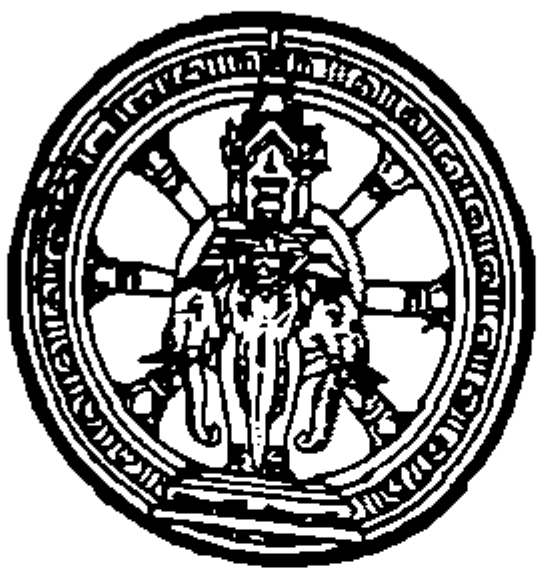

พระวินัยปิฎก
พร้อมทั้งบาลี อรรถกถา ฎีกา และธัมมัตถาธิบาย
เล่มที่ ๑ (นับอันดับรวม ๓ ปิฎก เป็นเล่มที่ ๗ ใน ๑๐๐ เล่ม)
คัมภีร์ที่ ๔ จุลวรรค
เล่มที่ ๑ ถึง ๑๐ เป็นพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑๑ ถึง ๘๖ เป็นพระสุตตันตปิฎก
เล่มที่ ๘๗ ถึง ๑๐๐ เป็นพระอภิธรรมปิฎก (รวม ๓ ปิฎก มี ๕๐ คัมภีร์)
(รวม ๕๐๐๐ กัณฑ์จบ แบ่งเป็น ๑๐๐ เล่ม จบบริบูรณ์)

โดย ปุ้ย แสงฉาย อนงคาราม

สำนักงาน ลูก ส. ธรรมภักดี สงวนลิขสิทธิ์

ถ้อยแถลงกิจการพิมพ์

พระไตรปิฎกแปล มหาวิตถารนัย ๕๐๐๐ กัณฑ์ รวม ๑๐๐ เล่ม จบบริบูรณ์ชุดนี้ หลังจากสำนักงานได้พิมพ์ครบจบบริบูรณ์แล้ว บรรดาท่านพุทธศาสนิกชนทุกชั้น ทุกเพศ ทุกวัย เมื่อได้อ่านแล้ว ล้วนพอใจเป็นอันมาก เพราะมีการแปลทั้งบาลี พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาพระไตรปิฎก บางแห่งยังเติมขัมมัตถาธิบายไว้ในที่แห่งเดียวกันพร้อม ยิ่งเป็นการสะดวกแก่ผู้ศึกษา ผู้ค้นคว้าหาประมาณมิได้ จึงนิยมสร้างไว้ประจำวัด ประจำห้องสมุด มากมายเป็นประวัติการณ์ของประเทศ

ขอได้รับความเคารพอย่างสูง

เลขทะเบียน 003327 จาก

วัน เดือน ปี.....

เลขหมู่

และ

(สบ พ่วงภักดี) (ทัศนีย์ พ่วงภักดี)

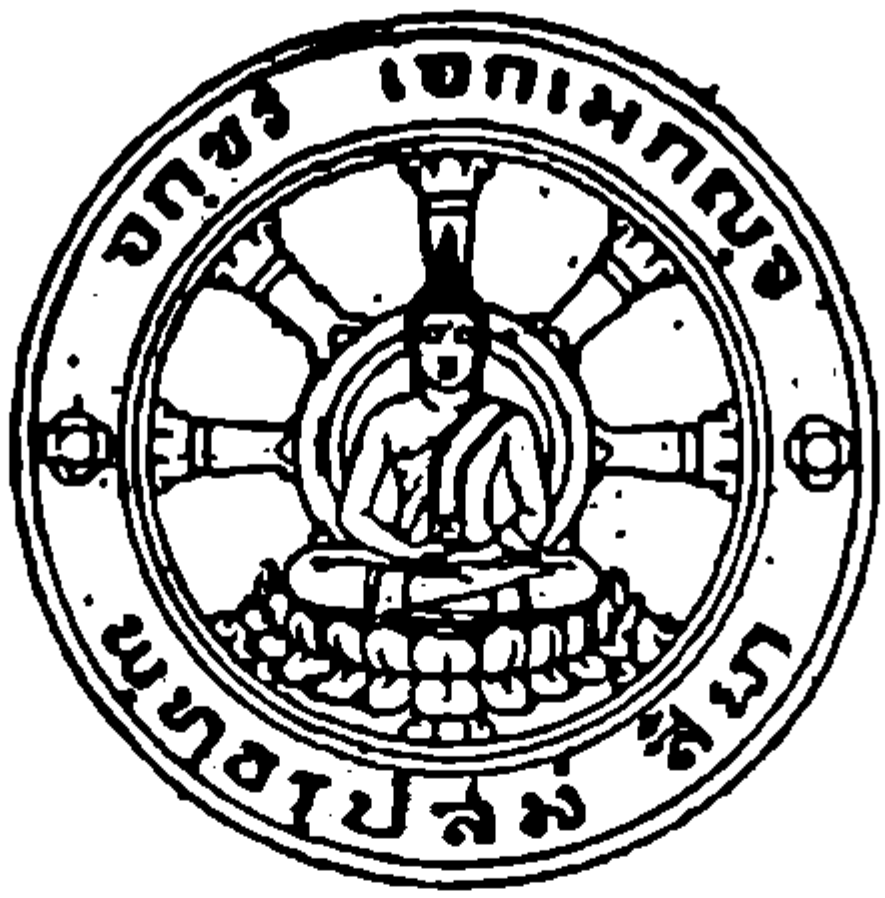

สร้างอักขระตัวหนึ่ง
มีผลานิสงส์เท่ากับสร้างพระพุทธรูปองค์หนึ่ง

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ลูก ส. ธรรมภักดี ถนนข้าวสาร พระนคร
นายบุญช่วย หิรัญวัฒน์ ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๕๒๘

สารบาญ

คัมภีร์จุลวรรค เล่ม ๑

(คัมภีร์จุลวรรคนี้ มี ๒ เล่มจบ เล่มนี้เป็นเล่มที่ ๗ ในจำนวน ๑๐๐ เล่ม)

กัณฑ์ที่ ๑ ว่าด้วยปัณฑุกภิกษุ โลหิตกภิกษุ และตัชชนียกรรม ๑

ตัชชนียกรรมที่ไม่เป็นธรรมวินัย ๓

วัตร ๑๘ ในตัชชนียกรรม ๖

ไม่ควรระงับตัชชนียกรรมของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ และองค์ ๘ ๗

กัณฑ์ที่ ๒ ว่าด้วยกรรมนิยสกรรม ๘

ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๓ ควรถูกลงตัชชนียกรรม ๙

ไม่ควรระงับตัชชนียกรรมของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ และองค์ ๘ ๑๐

กัณฑ์ที่ ๓ ว่าด้วยกรรมนิยสกรรมอีก ๑๕

นิยสกรรมที่ไม่เป็นธรรมไม่เป็นวินัย ๑๕

นิยสกรรมที่เป็นธรรมเป็นวินัย ๑๕

สงฆ์ทำนิยสกรรมแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ ได้ ๑๖

วัตร ๑๘ ของภิกษุที่ถูกทำนิยสกรรม ๑๘

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ และองค์ ๘ สงฆ์ไม่ควรและควรระงับนิยสกรรม ๑๖

กัณฑ์ที่ ๔ ว่าด้วยกรรมนิยสกรรมอีก ๒๑

เรื่องพวกภิกษุในกัฏฐาคิรีประชุมชาวบ้าน ๒๑

กัณฑ์ที่ ๕ ว่าด้วยกรรมนิยสกรรมอีก ๒๕

ปัพพาชนียกรรมที่ไม่เป็นธรรมวินัย ๒๕

ปัพพาชนียกรรมที่เป็นธรรมวินัย ๒๖

สงฆ์ทำปัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ ได้ ๒๗

ข้อวัตรของภิกษุผู้ถูกบัพพาชนียกรรม ๒๘
กัณฑ์ที่ ๖ ว่าด้วยกรรมขันธก์อีก ๓๑
เรื่องพระสุธรรมว่าจิตตคฤหบดี ๓๑
ปาฏิล .าณ์ กรรมที่ไม่เป็นธรรมวินัย ๓๔
ปฏิสาราณียกรรมที่เป็นธรรมวินัย ๓๕
กัณฑ์ที่ ๗ ว่าด้วยกรรมขันธก์อีก ๓๘
ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ สงฆ์ทำปฏิสาราณียกรรมได้ ๓๙
วัตรของภิกษุผู้ทำปฏิสาราณียกรรมแล้ว ๓๙
พระสุธรรมไปขอโทษจิตตคฤหบดี ๓๙
ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ และองค์ ๗ สงฆ์ไม่ควรระงับ
ปฏิสาราณียกรรม ๔๐
กัณฑ์ที่ ๘ ว่าด้วยกรรมขันธก์อีก ๔๓
เรื่องพระฉันนะไม่ยอมแสดงอาบัติ ๔๔
อุกเขปนียกรรมที่ไม่เป็นธรรมวินัย ๔๕
อุกเขปนียกรรมที่เป็นธรรมวินัย ๔๖
ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ สงฆ์ควรทำอุกเขปนียกรรม ๔๗
วัตรของภิกษุผู้ทำอุกเขปนียกรรม ๔๗
กัณฑ์ที่ ๙ ว่าด้วยกรรมขันธก์อีก ๔๘
สงฆ์ไม่ควรระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติของภิกษุ
ผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ และองค์ ๘ ๕๐
สงฆ์ควรระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติของภิกษุ
ผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ๕๐
สงฆ์ควรระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติของภิกษุ
ผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ๕๒
คำประกาศระงับอุกเขปนียกรรม ๕๒
กัณฑ์ที่ ๑๐ ว่าด้วยกรรมขันธก์อีก ๕๔
สงฆ์ควรทำอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติของภิกษุผู้

ประกอบด้วยองค์ ๔ ๕๕
อุกเขปนิยกรรมประกอบด้วยองค์ ๓ ไม่เป็นวินัย ๕๕
อุกเขปนิยกรรมเพราะไม่แก้ไขอาบัติประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นกรรมชอบ ๕๖
สงฆ์ทำอุกเขปนิยกรรมเพราะไม่แก้ไขอาบัติแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ ได้ ๕๗
วัตรของภิกษุผู้ถูกทำอุกเขปนิยกรรมเพราะไม่แก้ไขอาบัติ ๕๘
สงฆ์ไม่ควรระงับอุกเขปนิยกรรมเพราะไม่แก้ไขอาบัติของผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ๕๖
สงฆ์ไม่ควรระงับอุกเขปนิยกรรมเพราะไม่แก้ไขอาบัติของผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ๖๐
กัณฑ์ที่ ๑๑ ว่าด้วยกรรมขันธ์อีก ๖๑
ความเห็นลามกของพระอริฏฐภิกษุ ๖๑
คำประกาศทำอุกเขปนิยกรรมแก่พระอริฏฐภิกษุ ๖๓
อุกเขปนิยกรรมเพราะไม่ละความเห็นลามกประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นของไม่ชอบธรรมวินัย ๖๓
อุกเขปนิยกรรมเพราะไม่ละความเห็นลามกประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นของชอบธรรมวินัย ๖๔
ทำอุกเขปนิยกรรมเพราะไม่ละความเห็นลามกแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ ได้ ๖๕
วัตรของภิกษุผู้ถูกอุกเขปนิยกรรมเพราะไม่ละความเห็นลามก ๖๖
กัณฑ์ที่ ๑๒ ว่าด้วยปริวาสิกขันธก์ ๖๗
ข้อวัตรสำหรับภิกษุผู้อยู่ปริวาส ๖๘
กำหนดราตรีผู้อยู่ปริวาสมี ๓ ๗๑
กัณฑ์ที่ ๑๓ ว่าด้วยปริวาสิกขันธก์อีก ๗๔
ข้อวัตรของภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ ๗๕

ข้อวัตรของภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์ ๗๗

กัณฑ์ที่ ๑๔ ว่าด้วยปริวาสิกขันธก์อิก ๗๙

ข้อวัตรของภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ ๘๐

กำหนดราตรีแห่งภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ ๘๒

ข้อวัตรของภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน ๘๓

กัณฑ์ที่ ๑๕ ว่าด้วยสมุจจยขันธก ๘๕

คำประกาศแห่งมานัตต์ ๘๖

คำขออัพภาน ๘๖

คำประกาศให้อัพภาน ๘๗

คำขออัพภานอิก ๘๗

กัณฑ์ที่ ๑๖ ว่าด้วยสมุจจยขันธก์อิก ๙๐

คำขอปริวาสสำหรับอาบัติที่ปิดไว้ ๕ วัน ๙๐

คำประกาศให้ปริวาสสำหรับอาบัติที่ปิดไว้ ๕ วัน ๙๒

มูลปฏิกัสสนะ เป็นต้น ๙๒

กัณฑ์ที่ ๑๗ ว่าด้วยสมุจจยขันธก์อิก ๙๖

มูลปฏิกัสสนะสำหรับภิกษุผู้ปิดอาบัติไว้ ๕ วัน ๙๗

คำประกาศให้มูลปฏิกัสสนะสำหรับอาบัติที่ปิดไว้ ๕ วัน ๙๘

มานัตต์สำหรับภิกษุผู้ปิดอาบัติไว้หลายหน ๙๙

คำขออัพภานของภิกษุผู้ปิดอาบัติไว้ ๕ วัน ๑๐๐

คำให้อัพภานสำหรับภิกษุผู้ปิดอาบัติไว้ ๕ วัน ๑๐๑

กัณฑ์ที่ ๑๘ ว่าด้วยสมุจจยขันธก์อิก ๑๐๑

คำขอปริวาสสำหรับอาบัติที่ปิดไว้บักษ์หนึ่ง ๑๐๒

คำประกาศให้ปริวาสแก่ภิกษุผู้ปิดอาบัติไว้บักษ์หนึ่ง ๑๐๒

กัณฑ์ที่ ๑๙ ว่าด้วยสมุจจยขันธก์อิก ๑๐๗

สโมธานปริวาส ๑๐๗

ปริวาส ๒ เดือน ๑๑๐

กัณฑ์ที่ ๒๐	ว่าด้วยสมุจจยขันธก์อีก	๑๑๒
	เรื่องต้องสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน	๑๑๒
	ต้องสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ระลึกได้ข้อเดียว	๑๑๓
	ต้องสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ไม่สงสัยเพียงข้อเดียว เป็นต้น	๑๑๔
กัณฑ์ที่ ๒๐	ว่าด้วยสมุจจยขันธก์อีก	๑๑๕
	ปริวาส ๑ เดือนสำหรับอาบัติ ๒ ข้อ ที่ปกปิดไว้ ๒ เดือน	๑๑๗
	คำประกาศให้ปริวาส ๒ เดือน สำหรับอาบัติที่ปกปิดไว้ ๒ เดือน	๑๑๘
	คำขอและคำประกาศปริวาส	๑๒๑
กัณฑ์ที่ ๒๒	ว่าด้วยสมุจจยขันธก์อีก	๑๒๓
	ปริวาสสำหรับภิกษุผู้สึกไปในขณะอยู่ปริวาส เป็นต้น	๑๒๓
กัณฑ์ที่ ๒๓	ว่าด้วยสมุจจยขันธก์อีก	๑๒๘
	การให้มานัตต์แก่ภิกษุผู้ต้องสังฆาทิเสสหลายข้อไม่ปกปิดไว้ แล้วสึกไปกลับมาบวชใหม่	๑๒๘
กัณฑ์ที่ ๒๔	ว่าด้วยสมุจจยขันธก์อีก	๑๓๓
	การให้มูลปฏิกัสสนะแก่ผู้สึกไปในระหว่างอยู่ปริวาส แล้วกลับมาบวชอีก เป็นต้น	๑๓๓
กัณฑ์ที่ ๒๕	ว่าด้วยสมุจจยขันธก์อีก	๑๓๘
	สโมธานปริวาสสำหรับผู้ต้องสังฆาทิเสสหลายข้อ เป็นต้น	๑๓๙
กัณฑ์ที่ ๒๖	ว่าด้วยสมุจจยขันธก์อีก	๑๔๘
	อธิบาย คำว่า มานัตต์ เป็นต้น ตามอรรถกถา	๑๔๔
กัณฑ์ที่ ๒๗	ว่าด้วยสมุจจยขันธก์อีก	๑๕๐
	บอกและบัดอาบัติ เป็นต้น	๑๕๑
กัณฑ์ที่ ๒๘	ว่าด้วยสมุจจยขันธก์อีก	๑๕๕
	ปริวาส ๒	๑๕๕
	สโมธานปริวาส ๓	๑๕๗
กัณฑ์ที่ ๒๙	ว่าด้วยสมุจจยขันธก์อีก	๑๖๐
	บักขมานัตต์	๑๖๐

กัณฑ์ที่ ๓๐ ว่าด้วยสมุจจยขันธก์อิก ๑๖๔
สโมธานมานัตต์ ๒ ๑๖๔
กัณฑ์ที่ ๓๑ ว่าด้วยสมถขันธก์อิก ๑๖๕
ห้ามการทำกรรมแก่ภิกษุลับหลัง ๑๖๘
ธรรมวาที อธรรมวาที ๑๗๐
พระทัพพมัลลบุตรรับหน้าที่จัดเสนาสนะ ๑๗๒
กัณฑ์ที่ ๓๒ ว่าด้วยสมถขันธก์อิก ๑๗๔
พระทัพพมัลลบุตรถูกกล่าวหา ๑๗๗
กัณฑ์ที่ ๓๓ ว่าด้วยสมถขันธก์อิก ๑๗๘
การให้สตินัยที่ชอบธรรม เป็นต้น ๑๘๐
กัณฑ์ที่ ๓๔ ว่าด้วยสมถขันธก์อิก ๑๘๔
การแจกสลากที่ไม่ชอบธรรมและที่ชอบธรรม ๑๘๕
ตัสสปาปิยสิกากรรม ๑๘๗
กัณฑ์ที่ ๓๕ ว่าด้วยสมถขันธก์อิก ๑๙๐
อธิกรณ์ ๔ ๑๙๐
รากเหง้าแห่งอธิกรณ์ ๔ ๑๙๒
กัณฑ์ที่ ๓๖ ว่าด้วยสมถขันธก์อิก ๑๙๕
วิวาทเป็นวิวาทาธิกรณ์ก็มี ไม่เป็นก็มี เป็นต้น ๑๙๕
กัณฑ์ที่ ๓๗ ว่าด้วยสมถขันธก์อิก ๒๐๐
การระงับอธิกรณ์ด้วยอุพพาหกวาจา ๒๐๐
กัณฑ์ที่ ๓๘ ว่าด้วยสมถขันธก์อิก ๒๐๔
เรื่องระงับอธิกรณ์ ๒๐๖
กัณฑ์ที่ ๓๙ ว่าด้วยสมถขันธก์อิก ๒๐๐
เรื่องระงับอาบัตตาธิกรณ์ เป็นต้น ๒๐๐
กัณฑ์ที่ ๔๐ ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธก์อิก ๒๐๖

	เรื่องเกี่ยวกับการอาบน้ำที่แม่น้ำของภิกษุ	๒๑๖
	ตระกูลพญางูทั้ง ๔	๒๒๐
กัณฑ์ที่ ๔๐	ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธก์อีก	๒๒๑
	เรื่องบาตรไม้จันทน์	๒๒๒
	เรื่องไม้สะดิง เชือกสะดิงสำหรับเย็บจีวร	๒๒๖
กัณฑ์ที่ ๔๒	ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธก์อีก	๒๒๗
	เรื่องถุงเภสัช เป็นต้น	๒๒๘
	เรื่อนไฟ	๒๓๑
กัณฑ์ที่ ๔๓	ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธก์อีก	๒๓๒
	ทรงอนุญาตสระโบกขรณี เป็นต้น	๒๓๓
กัณฑ์ที่ ๔๔	ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธก์อีก	๒๓๗
	ห้ามเหยียบผ้าขาวที่ปูไว้ให้เป็นทางเดิน	๒๓๘
	เรื่องทรงอนุญาตให้กั้นร่มในอารามและอุปาจารแห่งอาราม เป็นต้น	๒๔๑
กัณฑ์ที่ ๔๕	ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธก์อีก	๒๔๒
	ทรงอนุญาตไม้เท้าและสาแหรกแก่ภิกษุไข้ เป็นต้น	๒๔๓
กัณฑ์ที่ ๔๖	ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธก์อีก	๒๔๗
	ทรงอนุญาตลูกดุม ห่วงลูกดุม เป็นต้น	๒๔๘
กัณฑ์ที่ ๔๗	ว่าด้วยเสนาสนขันธก์	๒๕๕
	เศรษฐีเมืองราชคฤห์สร้างวิหารถวาย	๒๕๕
	เสนาสนะ ๕	๒๕๖
	อนุญาตเครื่องเสนาสนะ	๒๕๖
กัณฑ์ที่ ๔๘	ว่าด้วยเสนาสนขันธก์อีก	๒๕๘
	เครื่องโบกเครื่องทาเสนาสนะ เป็นต้น	๒๖๐

กัณฑ์ที่ ๔๙ ว่าด้วยเสนาสนขันธก์อิก ๒๖๕
อนาถบิณฑิกะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าครั้งแรก ๒๖๖
อนาถบิณฑิกะสร้างพระเชตวัน ๒๗๐
กัณฑ์ที่ ๕๐ ว่าด้วยเสนาสนขันธ์อิก ๒๗๐
เรื่องสัตว์ ๓ สหาย ๒๗๔
บุคคล ๑๐ จำพวก ที่ไม่ควรไหว้ ๒๗๕

จิ. เจ. รู. นิ.

๔ คำนี้ โบราณเรียกว่า เบ็นหัวใจพระอภิธัมมัตถสังคหะ ๙ ปริจเฉท

จิ. หมายความว่า “จิต” ฯ เจ. หมายความว่า “เจตสิก

รู. หมายความว่า “รูป” ฯ นิ. หมายความว่า “นิพพาน”

พระวินัยปิฎกมหาวิตถารนัย

พระวินัยปีฎก มี ๕ คัมภีร์ ๕๐๐ กัณฑ์ จบ
เฉพาะคัมภีร์จุลวรรค มี ๑๐๐ กัณฑ์ (แบ่งเป็น ๒ เล่มจบ)

กัณฑ์ที่ ๑
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยเรื่องบัณฑุกภิกษุ โลหิตกภิกษุ และตัชชนียกรรม

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม ฯ เตน โข ปน สมเยน ปณฺฑุกโลหิตกา ภิกฺขู อตฺตนา ภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สงฺเฆ อธิกรณการกาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิตถารนัยไตรภาค กัณฑ์ที่ ๑ ว่าด้วยเรื่องบัณฑุกภิกษุ และโลหิตกภิกษุ กับตัชชนียกรรม อันมีในคัมภีร์จุลวรรค สืบต่อไป ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลีว่า ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระพุทธเจ้า ประทับอยู่ที่อารามแห่งอนาถบิณฑิกเศรษฐี อันมีนามว่า พระเชตวนาราม ใกล้กรุงสาวัตถีนั้น บัณฑุกภิกษุ กับโลหิตกภิกษุ ได้ทำความบาดหมางกัน ทำความทะเลาะกัน ทำความวิวาทกัน ทำความมีปากเสียงกน

ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ พวกภิกษุเหล่าอื่นก็ทำอย่างนั้นเหมือนกัน บัณฑุกภิกษุกับโลหิตกภิกษุ จึงไปบอกพวกภิกษุเหล่าอื่นนั้นว่า ขออย่าให้ผู้นั้นชนะพวกท่าน พวกท่านจงโต้ตอบให้เต็มที่ พวกท่านมีปัญญากว่า ฉลาดกว่า เป็นพหูสูตรกว่า สามารถกว่า พวกท่านอย่ากลัว ถึงพวกข้าพเจ้าก็จักเป็นพวกของท่าน ด้วยเหตุนี้ ความบาดหมางที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญยิ่งขึ้น ฯ พวกภิกษุที่มีความมักน้อย มีความสันโดษ มีความละอาย มีความกลัวผิด ใคร่ต่อการศึกษา ก็พากันยกโทษโพนทนาติเตียน ซึ่งพวกภิกษุบัณฑุกะโลหิตกะนั้น แล้วก็พากันนำเรื่องไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงถือเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงสอบถามได้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเตียนพวกภิกษุบัณฑุกะ โลหิตกะนั้น โดยอเนกปริยาย แล้วทรงแสดงโทษแห่งความเลี้ยงยาก ความมักมาก ความไม่สันโดษ ความคลุกคลี ความเกียจคร้าน โดยอเนกปริยาย แล้วทรงแสดงคุณแห่งความเลี้ยงง่าย ความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัดซึ่งความชั่ว ความประพฤติอันน่าเลื่อมใส ความไม่สะสมสิ่งใด ความเพียรอันแก่กล้า โดยอเนกปริยาย แล้วทรงแสดงธรรมตามสมควรแก่เรื่องนั้น แล้วจึงตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายว่า สงฆ์จงทำตัชชนียกรรมแก่พวกภิกษุบัณฑุกะ โลหิตกะ ฯ การที่จะทำนั้นต้องทำอย่างนี้ คือ ต้องโจทก์พวกภิกษุบัณฑุกะ โลหิตกะก่อน ครั้นโจทก์แล้ว ต้องให้ระลึกถึงความผิดของตน ครั้นให้ระลึกถึงความผิดของตนแล้วจึงปรับอาบัติ ครั้นปรับอาบัติแล้ว จึงให้ภิกษุผู้ฉลาดประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย คำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พวกภิกษุบัณฑุกะ โลหิตกะนี้ ได้ทำความบาดหมางกัน ทำความทะเลาะกัน ทำความวิวาทกัน ทำความมีปากเสียงกัน ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ด้วยตนเอง แล้วมิหนำซ้ำยังยุยงภิกษุเหล่าอื่น ซึ่งทำความบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน มีปากเสียงกัน ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์นั้นว่า พวกท่านจงโต้เถียงให้เต็มที่ พวกท่านมีปัญญากว่าผู้นั้น ฉลาดกว่าผู้นั้น เป็นพหูสูตรกว่าผู้นั้น สามารถกว่าผู้นั้น พวกท่านอย่ากลัว ถึงแม้พวกข้าพเจ้าก็จักเข้าเป็นพวกท่าน ดังนี้ เพราะฉะนั้น ความบาดหมางทั้งหลายที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญ

ยิ่งขึ้น ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรทำตัชชนียกรรมแก่พวกภิกษุปัณฑุกะ โลหิตกะ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พวกภิกษุปัณฑุกะ โลหิตกะนี้ ทำความบาดหมางกัน ทำความทะเลาะกัน ทำความวิวาทกัน ทำความมีปากเสียงกัน ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ด้วยตนเอง แล้วยังแถมยุยงภิกษุเหล่าอื่น ซึ่งทำความบาดหมางกัน ทำความทะเลาะกัน ทำความวิวาทกัน ทำความมีปากเสียงกัน ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ว่า ขออย่าให้ผู้นั้นชนะพวกท่าน พวกท่านจงโต้เถียงให้เต็มที่ พวกท่านมีปัญญากว่าผู้นั้น ฉลาดกว่าผู้นั้น เป็นพหูสูตรกว่าผู้นั้น สามารถกว่าผู้นั้น พวกท่านอย่ากลัว ถึงพวกข้าพเจ้าก็จักเข้าเป็นพวกท่าน ฯ เพราะฉะนั้น ความบาดหมางทั้งหลายที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญยิ่งขึ้น ฯ สงฆ์จะทำตัชชนียกรรมแก่พวกภิกษุปัณฑุกะ โลหิตกะ ฯ การทำตัชชนียกรรมแก่พวกภิกษุปัณฑุกะ โลหิตกะ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน ท้ายแห่งหนที่ ๓ ให้ว่า สงฆ์ได้ทำตัชชนียกรรมแก่พวกภิกษุปัณฑุกะ โลหิตกะแล้ว ข้อนี้สงฆ์เห็นชอบทั่วกันแล้ว เพราะฉะนั้นสงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตัชชนียกรรมประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นตัชชนียกรรมที่ไม่ชอบธรรม ไม่ชอบวินัย เป็นตัชชนียกรรมที่ระงับไม่ดี องค์ ๓ นั้น คือ ทำในที่ไม่เฉพาะหน้า • ไม่สอบถามเสียก่อนแล้วจึงทำ • ไม่ได้รับปฏิญญาเสียก่อนแล้วจึงทำ •

ตัชชนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยไม่ต้องอาบัติ • ทำโดยอาบัติที่ไม่เป็นเทศนาคามินี • ทำโดยอาบัติที่ภิกษุแสดงแล้ว • เป็นตัชชนียกรรมที่ไม่เป็นธรรมวินัย ที่ระงับไม่ดี

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ยังมีอีก คือ ตัชชนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ คือ ไม่ได้โจทก์เสียก่อนแล้วจึงทำ • ไม่ได้ให้สำนึกถึงความผิดเสียก่อนแล้วจึงทำ • ไม่ได้ปรับอาบัติเสียก่อนแล้วจึงทำ • ก็ไม่เป็นธรรมวินัย เป็นของที่ระงับไม่ดีเหมือนกัน

ภัชชนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำในที่ไม่ต่อหน้า ๑ ทำโดยไม่เป็นธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑ ก็ไม่เป็นธรรมวินัย เป็นของที่ระงับไม่ดีเหมือนกัน

ภัชชนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ อื่นอีก คือ ไม่สอบถามเสียก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑ ก็ไม่เป็นธรรมวินัยเหมือนกัน

ภัชชนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ อื่นอีก คือ ไม่ได้รับปฏิญญาณก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑ ก็ไม่เป็นธรรมวินัย เป็นของที่ระงับไม่ดีเหมือนกัน

ภัชชนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยไม่มีอาบัติ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑ ก็ไม่เป็นธรรมวินัย เป็นของที่ระงับไม่ดีเหมือนกัน

ภัชชนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติไม่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑ ก็ไม่เป็นธรรมวินัย เป็นของที่ระงับไม่ดีเหมือนกัน

ภัชชนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติที่สงแล้ว ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑ ก็ไม่เป็นธรรมวินัย เป็นของที่ระงับไม่ดีเหมือนกัน

ภัชชนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ อื่นอีก คือ ไม่โจทก์เสียก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑ ก็ไม่เป็นธรรมวินัย ๑ เป็นของที่ระงับไม่ดีเหมือนกัน

ภัชชนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ อื่นอีก คือ ไม่ให้สำนึกโทษแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑ ก็ไม่เป็นธรรมวินัย เป็นของระงับไม่ดีเหมือนกัน

ภัชชนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ อื่นอีก คือ ไม่ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑ ก็ไม่เป็นธรรมวินัย เป็นของที่ระงับไม่ดีเหมือนกัน จบหมวด ๑๒ แห่งภัชชนียกรรมฝ่ายไม่ชอบธรรม

เพียงเท่านี้ ส่วนฝ่ายชอบธรรมนั้นก็มี ๑๒ อย่าง เหมือนกัน แต่ใน ๑๒ อย่างนั้น เมื่อว่าตามหลักเดิมแล้ว ก็มีเพียง ๓ หมวดเท่านั้น คือ ตัชชนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ อันได้แก่ ทำในที่ต่อหน้า ๑ สอบถามแล้วจึงทำ ๑ ได้รับปฏิญญาณแล้วจึงทำ ๑ ดังนี้ หมวด ๑ ฯ อีกหมวด ๑ ว่า ตัชชนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ คือ ทำโดยไม่มีอาบัติ ๑ ทำโดยอาบัติที่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำโดยอาบัติที่ภิกษุผู้ต้องนั้นยังไม่แสดง ๑ ฯ อีกหมวด ๑ ว่า โจทก์แล้วจึงทำ ๑ ให้สำนึกโทษแล้วจึงทำ ๑ ปรับอาบัติแล้วจึงทำ ๑ ฯ เมื่อทำอย่างว่ามาแล้วทั้ง ๓ หมวดนี้ จัดเป็นธรรมวินัย เป็นของที่ระงับดีแล้ว ต่อไปนี้ ท่านแจกวนเวียนกันไปมาเหมือนดังที่แจกมาแล้ว ในฝ่ายที่ไม่ชอบธรรมนั้น จึงไม่จำเป็นต้องแจก

ต่อนี้ไป สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงว่า เมื่อสงฆ์ประสงค์จะทำตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ ก็ควรทำ องค์ ๓ นั้น คือ ภิกษุนั้นเป็นผู้ทำความบาดหมาง ทำความทะเลาะ ทำความวิวาท ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ๑ เป็นคนพาล เป็นคนไม่ฉลาด เป็นคนมากไปด้วยอาบัติ เป็นคนมีความประพฤติไม่ดี เป็นผู้คลุกคลีด้วยคฤหัสถ์ในสิ่งที่ไม่สมควร ๑

อีกอย่างหนึ่งว่า ภิกษุนั้นเป็นผู้มีสีลวิบัติ ๑ มีอาจารวิบัติ ๑ มีทิฏฐิวิบัติ ๑

อีกอย่างหนึ่งว่า ภิกษุนั้นติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ ติเตียนพระสงฆเจ้า ๑

แล้วทรงแสดงว่า เมื่อสงฆ์ประสงค์จะทำตัชชนียกรรมแก่ภิกษุ ๓ รูป คือ รูปหนึ่งทำความบาดหมาง จนกระทั่งถึงอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ อีกรูปหนึ่งเป็นคนพาล เป็นคนไม่ฉลาด เป็นผู้มากไปด้วยอาบัติ เป็นผู้มีความประพฤติไม่ดี อีกรูปหนึ่งเป็นผู้คลุกคลีด้วยคฤหัสถ์ในสิ่งที่ไม่สมควร ก็ควรทำ

นัยที่ ๒ ว่า อีกรูปหนึ่งมีสีลวิบัติ อีกรูปหนึ่งมีความประพฤติวิบัติ อีกรูปหนึ่งมีความเห็นวิบัติ เมื่อสงฆ์ประสงค์จะทำตัชชนียกรรมแก่ภิกษุ ๓ รูปนี้ก็ควรทำ

นัยที่ ๓ ว่า อีกรูปหนึ่งติเตียนพระพุทธเจ้า อีกรูปหนึ่งติเตียนพระธรรมเจ้า อีกรูปหนึ่งติเตียนพระสงฆเจ้า เมื่อสงฆ์ประสงค์จะทำตัชชนียกรรมแก่ภิกษุ ๓ รูปนี้ ก็ควรทำ จบหมวด ๖ แห่งข้อว่าด้วยตัชชนียกรรม ที่สงฆ์ควรทำได้ตามประสงค์เพียงเท่านี้

ต่อนี้ไป ว่าด้วยข้อวัตร ๑๘ ในตัชชนียกรรมว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายไว้ว่า ภิกษุที่ถูกสงฆ์ทำตัชชนียกรรมแล้ว ควรประพฤติให้ดี ฯ การประพฤติให้ดีนั้น คือ ไม่ควรให้อุปสมบท • ไม่ควรให้นิสัย • ไม่ควรให้สามเณรปฏิบัติตน • ไม่ควรรับการสมมติให้เป็นผู้สอนภิกษุณี • ถึงแม้ว่าได้รับสมมติแล้ว ก็ไม่ควรสอนภิกษุณี • สงฆ์ทำตัชชนียกรรมด้วยอาบัติใด ไม่ควรต้องอาบัตินั้น • ไม่ควรต้องอาบัติอื่นที่เป็นเช่นเดียวกันกับอาบัตินั้น • ไม่ควรต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่าอาบัตินั้น • ไม่ควรติเตียนการทำของสงฆ์ • ไม่ควรติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม • ไม่ควรพักอุโบสถของภิกษุปกติ • ไม่ควรพักปวารณาของภิกษุปกติ • ไม่ควรทำตนให้เป็นคนต้องว่ากล่าวอีก • ไม่ควรตั้งอนุวาท คือ ไม่ควรทำที่ใหญ่ในวิหาร • ไม่ควรขอโอกาสว่ากล่าวใคร • ไม่ควรโจทก์ใคร • ไม่ควรให้ใครสำนึกโทษ • ไม่ควรยุให้ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน • ดังนี้

ลำดับนั้น สงฆ์ก็ได้ทำตัชชนียกรรมแก่พวกภิกษุบัณฑุกะ โลหิตกะ ภิกษุพวกนั้นถูกสงฆ์ทำตัชชนียกรรมแล้ว ก็ประพฤติดี มีความขำเกรงดี ประพฤติตนเพื่อจะให้พ้นโทษ แล้วพากันเข้าไปถามภิกษุเหล่านั้นว่า พวกข้าพเจ้าถูกสงฆ์ทำตัชชนียกรรม แล้วก็ประพฤติดี มีความขำเกรงดี ประพฤติตนเพื่อจะให้พ้นโทษ พวกข้าพเจาควรปฏิบัติอย่างไรต่อไป ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงระงับตัชชนียกรรมแก่ภิกษุบัณฑุกะ โลหิตกะ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ให้อุปสมบท • ให้นิสัย • ให้สามเณรปฏิบัติ รับการสมมติให้เป็นผู้สอนนางภิกษุณี • แม้รับการสมมติแล้วก็สอนภิกษุ • ดังนี้ สงฆ์ไม่ควรระงับตัชชนียกรรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่ประกอบด้วยองค์ ๕ อันอื่นอีก สงฆ์ก็ไม่ควรระงับตัชชนียกรรมเหมือนกัน องค์ ๕ นั้น คือ สงฆ์ทำตัชชนียกรรมด้วยอาบัติใด ต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ต้องอาบัติที่เป็นเช่นเดียวกัน ๑ ต้องอาบัติที่เลวกว่าอาบัตินั้น ๑ ติเตียนกรรม ๑ ติเตียนพวกภิกษุที่ทำกรรม ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ สงฆ์ไม่ควรระงับตัชชนียกรรม องค์ ๘ นั้น คือ ห้ามอุโบสถของภิกษุปกติ ๑ ห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ๑ ทำตนให้ต้องว่ากล่าวอีก ๑ ตั้งอนุวาท คือ ทำที่ใหญ่ในวิหาร ๑ ขอโอกาสว่ากล่าวภิกษุอื่น ๑ โจทก์ภิกษุอื่น ๑ ให้ภิกษุอื่นสำนึกโทษ ๑ ยุภิกษุทั้งหลายให้ทะเลาะกัน ๑ ส่วนภิกษุที่ไม่ทำดังว่ามานี้ สงฆ์ควรระงับตัชชนียกรรมให้ ฯ การที่จะระงับให้นั้น ต้องให้พวกภิกษุปัณฑุกะ โลหิตกะนั้น เข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า พวกข้าพเจ้าที่ถูกสงฆ์ทำตัชชนียกรรมแล้ว ก็ได้ประพฤติดี มีความยำเกรง ๑ ประพฤติตนเพื่อให้พ้นโทษ จึงมาขอระงับตัชชนียกรรม ดังนี้ถึง ๓ หน ฯ แล้วภิกษุผู้ฉลาดจึงประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พวกภิกษุปัณฑุกะ โลหิตกะนี้ ถูกสงฆ์ทำตัชชนียกรรมแล้ว ประพฤติตัวดี มีความยำเกรงดี ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วมาขอระงับตัชชนียกรรมต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรระงับตัชชนียกรรมให้แก่พวกภิกษุปัณฑุกะ โลหิตกะ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พวกภิกษุปัณฑุกะ โลหิตกะนี้ ถูกสงฆ์ทำตัชชนียกรรมแล้ว ประพฤติตัวดี มีความยำเกรงดี ประพฤติตัวเพื่อจะให้พ้นโทษ แล้วมาขอการระงับตัชชนียกรรมต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์จะระงับตัชชนียกรรมให้แก่พวกภิกษุปัณฑุกะ โลหิตกะ ฯ การระงับตัชชนียกรรมแก่พวกภิกษุปัณฑุกะ โลหิตกะ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ดังนี้ถึง ๓ หน แล้วท้ายหนที่ ๓ ให้ว่า สงฆ์ได้ระงับตัชชนียกรรมแก่พวกภิกษุปัณฑุกะ โลหิตกะแล้ว ข้อนี้ยอมสมควรแก่สงฆ์ เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ จบตัชชนียกรรมตามพระบาลีเพียงเท่านี้

ส่วนอรรถกถา ฎีกานั้น มีถ้อยคำที่ควรยกมาแสดงเพียงเล็กน้อย คือ เพียงคำว่า พวกภิกษุบัณฑุกะ โลหิตกะเท่านั้น คือ ท่านอธิบายว่า คำว่า บัณฑุกะ โลหิตกะนั้น เป็นชื่อแห่งภิกษุ ๒ องค์ อันนับเข้าในจำพวกฉัพพัคคีย์ แต่พวกศิษย์ของภิกษุ ๒ องค์นั้นก็เรียกว่า พวกบัณฑุกะ โลหิตกะทั้งนั้น ดังนี้เท่านั้น จึงเป็นอันว่า จบพระวินัยกัณฑ์เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒

คัมภีร์จุลวรรค

ตอนว่าด้วยกรรมขันธกะ

ตตฺถ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมนฺนาคตสฺส ภิกฺขุโน อากงฺขมาโน สงฺโฆ ตชฺชนียกมฺมํ กาเรยฺย ภณฺฑนการกํ โหติ กลหการกํ วิวาทการกนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๒ ว่าด้วยกรรมขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงแก่ภิกษุว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงก็ทำตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ ได้ องค์ ๓ นั้น คือ ภิกษุนั้นเป็นผู้ทำความบาดหมาง ทำความทะเลาะ ทำความโต้เถียง ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ • ภิกษุนั้นเป็นพาล ไม่ฉลาด มากไปด้วยอาบัติ มีความประพฤติไม่ดี • ภิกษุนั้นเป็นผู้คลุกคลีกับคฤหัสถ์ด้วยการคลุกคลีอันไม่สมควร •

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงทำตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ แม้อื่นอีกได้ คือ ภิกษุนั้นเป็นผู้มีสีลวิบัติในอธิศีล • เป็นผู้มีอาจารวิบัติ ในอัชฌาจาร • เป็นผู้มีทิฏฐิวิบัติในอติทิฏฐิ •

เมื่อสงฆ์จำนงทำตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ แม้อื่นอีกได้ คือ ภิกษุนั้นติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ ติเตียนพระธรรมเจ้า • ติเตียนพระสงฆเจ้า • เมื่อสงฆ์จำนงทำตัชชนียกรรมแก่ภิกษุ ๓ จำพวกได้ คือ จำพวกที่เป็นผู้ทำความบาดหมาง ทำความทะเลาะ ทำความโต้เถียง ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ๑ จำพวกที่เป็นพาล ไม่ฉลาด มากไปด้วยอาบัติ ไม่มีความประพฤติดี • จำพวกคลุกคลีด้วยคฤหัสถ์ ด้วยการคลุกคลีที่ไม่สมควร • รวมเป็น ๓ จำพวกด้วยกัน

เมื่อสงฆ์จำนงทำตัชชนียกรรมแก่ภิกษุอีก ๓ จำพวกได้ คือ จำพวกที่มีสีลวิบัติในอธิศีล • จำพวกที่มีอาจารวิบัติในอัชฌาจาร • จำพวกที่มีทิฏฐิวิบัติในอติทิฏฐิ •

เมื่อสงฆ์จำนงทำตัชชนียกรรมแก่ภิกษุอีก ๓ จำพวกได้ คือ จำพวกที่ติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ จำพวกที่ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ จาพวกที่ติเตียนพระสงฆเจ้า • จบหมวด ๖ แห่งการจำนงเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ทำตัชชนียกรรมแล้ว ต้องประพฤติตัวให้ดี ๆ การประพฤติตัวให้ดีนั้น คือ ไม่ให้อุปสมบท ๑ ไม่ให้นิสัย ๑ ไม่ให้สามเณรปฏิบัติ ๑ ไม่ยินดีที่จะรับเป็นผู้ให้โอวาทแก่นางภิกษุณี ๑ ถึงรับแล้วก็ไม่ควรสอนนางภิกษุณี ๑ สงฆ์ทำตัชชนียกรรมด้วยอาบัติใด ไม่ควรต้องอาบัตินั้นอีก หรืออาบัติอย่างอื่นเช่นนั้น หรืออาบัติอย่างอื่นที่เลวกว่านั้น ๑ ไม่ควรติเตียนกรรม ๑ ไม่ควรติเตียนผู้ทำกรรม ๑ ไม่ควรห้ามอุโบสถของภิกษุผู้มิตนเป็นปกติ • ไม่ควรห้ามปวารณาของภิกษุมิตนเป็นปกติ ๑ ไม่ควรทำตนให้เป็นผู้ต้องว่ากล่าว • ไม่ควรตั้งการสั่งสอน ๑ ไม่ควรให้ทำโอกาส ๑ ไม่ควรโจทก์ ๑ ไม่ควรให้ระลึก • ไม่ควรประกอบภิกษุทั้งหลายกับภิกษุทั้งหลาย • จบข้อวัตร ๑๘ ในตัชชนียกรรมเพียงเท่านี้

ครั้งนั้น สงฆ์ได้ทำตัชชนียกรรมแห่งพวกภิกษุปัณฑุกะ โลหิตกะ ฯ ภิกษุเหล่านั้นถูกสงฆ์ทำตัชชนียกรรมแล้วมีความยำเกรง ประพฤติตนเพื่อจะให้พ้นโทษ แล้วไปบอกภิกษุทั้งหลายว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายถูกสงฆ์ทำตัชชนียกรรมแล้ว ก็ประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ บัดนี้ข้าพเจ้าทั้งหลาย ควรปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลเนื้อความนั้น แด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้นสงฆ์จงระงับตัชชนียกรรมแก่พวกภิกษุปัณฑุกะ โลหิตกะ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ไม่ควรระงับตัชชนียกรรมของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ให้อุปสมบท ๑ ให้นิสัย ๑ ให้สามเณรปฏิบัติ ๑ ยินดีต่อการรับสอนนางภิกษุณี ๑ ถึงรับแล้วก็สอนนางภิกษุณี ๑

สงฆ์ไม่ควรระงับตัชชนียกรรมของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก คือ สงฆ์ทำตัชชนียกรรมด้วยอาบัติใด ยังต้องอาบัตินั้นอีก ๑ หรือต้องอาบัติอื่นเช่นนั้น ๑ หรือต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้น ๑ ติเตียนการกระทำของสงฆ์ ๑

สงฆ์ไม่ควรระงับตัชชนียกรรมของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ คือ ห้ามอุโบสถของภิกษุผู้มีตนเป็นปกติ ๑ ห้ามปวารณาของภิกษุผู้มีตนเป็นปกติ ๑ ทำตนให้เป็นผู้ต้องว่ากล่าว ๑ ตั้งการสั่งสอน ๑ ขอโอกาสโจทก์ภิกษุอื่น ๑ โจทก์ภิกษุอื่น ๑ ให้ภิกษุอื่นระลึกถึงอาบัติ ๑ ประกอบภิกษุทั้งหลายกับภิกษุทั้งหลาย ๑ ฯ จบหมวด ๑๒ แห่งภิกษุผู้ที่สงฆ์ไม่ระงับตัชชนียกรรมเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ควรระงับตัชชนียกรรม ของภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ไม่ให้อุปสมบท ๑ ไม่ให้นิสัย ๑ ไม่ให้สามเณรปฏิบัติตน ๑ ไม่ยินดีต่อการรับสอนนางภิกษุณี ๑ ถึงรับแล้วก็ไม่สอนนางภิกษุณี ๑

สงฆ์ควรระงับตัชชนียกรรมของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก คือ สงฆ์ทำตัชชนียกรรมด้วยอาบัติใด ไม่ต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นเช่นนั้น ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้น ๑ ไม่ติเตียนการกระทำของสงฆ์ ๑ ไม่ติเตียนสงฆ์ที่กระทำ ๑

สงฆ์ควรระงับตัชชนียกรรม ของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ คือ ไม่ห้ามอุโบสถของภิกษุผู้มีตนเป็นปกติ ๑ ไม่ห้ามปวารณาของภิกษุผู้มีตนเป็นปกติ ๑ ไม่ทำตน

ให้เป็นผู้ต้องว่ากล่าว ๑ ไม่ขอโอกาสโจทก์ภิกษุอื่น ๑ ไม่โจทก์ภิกษุอื่น ๑ ไม่ให้ภิกษุอื่นระลึกถึงอาบัติ ๑ ไม่ประกอบภิกษุทั้งหลายกับภิกษุทั้งหลาย ๑ จบหมวด ๑๘ แห่งภิกษุที่สงฆ์ควรระงับตัชชนียกรรมเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องระงับตัชชนียกรรม อย่างนี้ คือ พวกภิกษุบัณฑุกะ โลหิตกะนั้น ต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าแต่สงฆ์ พวกข้าพเจ้าถูกสงฆ์ทำตัชชนียกรรมแล้ว ได้ประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตนเพื่อให้พ้นโทษ บัดนี้พวกข้าพเจ้าขอระงับตัชชนียกรรมต่อสงฆ์ ดังนี้ ถึง ๓ หน แล้วให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ ประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ข้าแต่สงฆ์ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พวกภิกษุบัณฑุกะ โลหิตกะ ถูกสงฆ์ทำตัชชนียกรรมแล้วประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตนเพื่อให้พ้นโทษ แล้วมาขอให้สงฆ์ระงับตัชชนียกรรม ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรระงับตัชชนียกรรมของพวกภิกษุบัณฑุกะ โลหิตกะ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พวกภิกษุบัณฑุกะ โลหิตกะนี้ ถูกสงฆ์ทำตัชชนียกรรมแล้วประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วขอให้สงฆ์ระงับตัชชนียกรรม ฯ สงฆ์กำลังระงับตัชชนียกรรม ของพวกภิกษุบัณฑุกะ โลหิตกะ ฯ การระงับตัชชนียกรรม ของพวกภิกษุบัณฑุกะ โลหิตกะ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ ข้าพเจ้าขอกล่าวเนื้อความนี้ แม้เป็นครั้งที่ ๒ แล้วว่าต่อไปเหมือนที่ว่ามาแล้ว แล้วว่า ข้าพเจ้าขอกล่าวเนื้อความนี้ เป็นครั้งที่ ๓ แล้วว่าต่อไปเหมือนที่ว่ามาแล้ว ลงท้ายว่า สงฆ์ระงับตัชชนียกรรมของพวกภิกษุบัณฑุกะ โลหิตกะแล้ว สงฆ์เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ข้าพเจ้าขอจำเนื้อความนี้ไว้อย่างนี้ ดังนี้ ฯ จบตัชชนียกรรมเพียงเท่านี้

ก็ในคราวนั้น ไสยสกภิกษุเป็นคนโง่เขลา ไม่ฉลาด มากด้วยอาบัติ มีความประพฤติไม่ดี คลุกคลีกับพวกคฤหัสถ์ด้วยอาการที่ไม่สมควร ทั้งภิกษุทั้งหลาย ผู้มีตนเป็นปกติก็กำลังให้ปริวาส กำลังชักนำเข้าหาอาบัติเดิม กำลังให้มานัตต์ กำลังให้อัพภานอยู่ ฯ หมู่ภิกษุที่มีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันโพนทนา

ยกโทษติเตียนพระไสยสกะ แล้วนำเรื่องนั้นกราบทูลแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงโปรดให้ประชุมภิกษุสงฆ์ในเพราะต้นเหตุอันนั้น แล้วทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า จริงหรือ ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่าพระไสยสกะเป็นผู้โง่เขลา เป็นผู้ไม่ฉลาด เป็นผู้มากไปด้วยอาบัติ เป็นผู้มีความประพฤติไม่ดี เป็นผู้คลุกคลีกับพวกคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร ทั้งภิกษุทั้งหลายที่มิตนเป็นปกติ ก็กำลังให้ปริวาส กำลังชักเข้าหาอาบัติเดิม กำลังให้มานัตต์ กำลังให้อัพภานอยู่ ฯ ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่โมฆบุรุษนั้นทำอย่างนั้น เป็นการไม่สมควร แก่สมณะ อย่างไร โมฆบุรุษจึงเป็นผู้โง่เขลา เป็นผู้ไม่ฉลาด เป็นผู้มากไปด้วยอาบัติ เป็นผู้มีความประพฤติไม่ดี เป็นผู้คลุกคลีด้วยคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร ทั้งภิกษุทั้งหลายผู้มิตนเป็นปกติก็กำลังให้ปริวาส กำลังชักเข้าหาอาบัติเดิม กำลังให้มานัตต์ กำลังให้อัพภานอยู่ การที่โมฆบุรุษทำนั้น ไม่ทำให้เกิดความเลื่อมใส แก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ไม่ให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นแก่ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้ว มิแต่ทำไม่ให้เลื่อมใส แก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ให้เสียความเลื่อมใสของผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วเท่านั้น ครั้นทรงติเตียนอย่างนี้แล้ว จึงตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงทำนิยสกรรมแก่พระไสยสกะ ควรให้ถือนิสัย ฯ การที่จะทำนิยสกรรมนั้น ต้องทำอย่างนี้ คือ ต้องโจทก์พระไสยสกะก่อน ครั้นโจทก์แล้วต้องให้สำนึกโทษ ครั้นให้สำนึกโทษแล้วต้องปรับอาบัติ ครั้นปรับอาบัติแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระไสยสกะนี้ เป็นผู้โง่เขลา เป็นผู้ไม่ฉลาด เป็นผู้มากไปด้วยอาบัติ มีความประพฤติไม่ดี คลุกคลีกับคฤหัสถ์ทั้งหลายในทางที่ไม่สมควร ทั้งภิกษุทั้งหลายผู้มิตนเป็นปกติ ก็กำลังให้ปริวาส กำลังชักเข้าหาอาบัติเดิม กำลังให้มานัตต์ กำลังให้อัพภานอยู่ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์จึงควรทำนิยสกรรมแก่พระไสยสกะ คือ ให้พระไสยสกะถือนิสัย ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระไสยกะนี้ เป็นผู้โง่เขลา เป็นผู้ไม่ฉลาด เป็นผู้มากไปด้วยอาบัติ เป็นผู้คลุกคลีด้วยคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร ทั้งภิกษุทั้งหลายที่มิตนเป็นปกติ ก็กำลังให้ปริวาส กำลังชักเข้าหาอาบัติเดิม กำลังให้มานัตต์ กำลังให้อัพภานอยู่ สงฆ์กำลังทำ

นิยสกรรมแก่พระไสยสกะ คือ ให้พระไสยสกะถือนิสัย ฯ การทำนิยสกรรม แก่พระไสยสกะ คือ ให้พระไสยสกะถือนิสัย สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้เป็นครั้งที่ ๒ เป็นครั้งที่ ๓ อีก แล้วว่า เป็นอันสงฆ์ได้ทำนิยสกรรมแก่พระไสยสกะ คือ ให้พระไสยสกะถือนิสัยแล้ว สงฆ์ก็เห็นสมควรด้วยแล้ว สงฆ์จึงได้นิ่งอยู่ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ ฯ ของดเนื้อความในพระบาลีไว้เพียงเท่านี้

อรรถกถา

ต่อนี้ไป เป็นเนื้อความในอรรถกถาว่า คำว่า ไม่ควรให้อุปสมบทนั้น คือ ไม่ควรเป็นอุปัชฌาย์ให้อุปสมบท ฯ ไม่ควรให้นิสัยแก่พวกภิกษุอาคันตุกะ ไม่ควรรับสามเณรอื่น ฯ คำว่า ไม่ควรทำตนให้เป็นผู้ต้องว่ากล่าวนั้น คือ ถูกผู้ใดโจทก์ อย่าต้องให้ภิกษุนั้นว่ากล่าวว่า ข้าพเจ้าจะทำผู้นั้นให้เป็นผู้ต้องว่ากล่าวในเรื่องนี้ว่า ท่านอย่าออกไปจากอาวาสนี้แม้เพียงก้าวเดียว จนกว่าอธิกรณ์นั้นจะระงับ ๑ คำว่า ไม่ควรประกอบภิกษุกับภิกษุทั้งหลายนั้น คือ ไม่ควรทำให้ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน ถามว่า ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ทำตัชชนียกรรมนั้น จะต้องประพฤติข้อวัตร ๑๘ อย่างนั้นให้ดีอยู่สักกี่วัน ฯ แก้ว่า สัก ๑๐ วัน หรือ ๒๐ วัน ฯ คำว่า ภิกษุทั้งหลายผู้มีตนเป็นปกตินั้น คือ ภิกษุทั้งหลายก็ขวนขวายอยู่เป็นนิตย์ สิ้นคำในอรรถกถาที่ควรยกมาแสดงเพียงเท่านี้

ฎีกา

ส่วนคำในฎีกาที่ควรยกมาแสดงนั้น ก็มีอยู่เพียงคำเดียว คือ คำว่า ให้ถือนิสัยเท่านั้น ฯ คำนี้หมายความว่า ผู้ถูกทำนิยสกรรมนั้นยังเป็นผู้โง่เขลาอยู่ ดังนี้ นอกนี้ก็ไม่มีคำใดที่ยังไม่แจ่มแจ้งอยู่ในบาลีและอรรถกถา จึงเป็นอันว่าจบพระวินัยเทศนากัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยกรรมขันธกะ

ตีหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมนฺนาคตํ นิยสฺสกมฺมํ อธมฺมกมฺมญฺเจว โหติ อวินยกมฺมญฺจ ทุวูปสนฺตญฺจ อสมฺมุขา กตํ โหติ อปฺปฏิปุจฺฉา กตํ โหติ อปฺปฏิญฺญาย กตํ โหติ อิเมหิ โข ภิกฺขเว ตีหงฺเคหิ สมนฺนาคตํ นิยสฺสกมฺมํ อธมฺมกมฺมญฺเจว โหติ อวินยกมฺมญฺจ ทุวูปสนฺตญฺจาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๓ ว่าด้วยกรรมขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาล

ดำเนินความตามพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นิยสกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นกรรมที่ไม่ชอบธรรม เป็นกรรมที่ไม่ชอบวินัย เป็นกรรมที่ระงับไม่ดี องค์ ๓ นั้น คือ ทำนิยสกรรมนั้นในที่ลับหลัง ๑ ไม่สอบถามเสียก่อนจึงทำ ๑ ทำด้วยไม่ได้รับปฏิญญาณ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำด้วยไม่มีอาบัติ ๑ ทำด้วยอาบัติอันไม่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำด้วยอาบัติที่ได้แสดงมาแล้ว ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ไม่โจทก์เสียก่อนจึงทำ ๑ ไม่ให้สำนึกโทษเสียก่อนจึงทำ ๑ ไม่ปรับอาบัติก่อนจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำในที่ลับหลัง ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยไม่สอบถามเสียก่อน ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยไม่ได้รับปฏิญาณ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยไม่มีอาบัติ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยอาบัติอันเป็นเทศนาคามินี ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยอาบัติที่ได้แสดงแล้ว ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ไม่โจทก์เสียก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ไม่โจทก์เสียก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ไม่ปรับอาบัติเสียก่อนจึงทำ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑ จบหมวด ๑๒ ในกรรมที่ไม่เป็นธรรม เพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นิยสกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นกรรมที่ชอบธรรม เป็นกรรมที่ชอบวินัย เป็นกรรมที่ระงับดี องค์ ๓ นั้น คือ ทำในที่ต่อหน้า ๑ ทำโดยสอบถามแล้ว ๑ ทำโดยได้รับปฏิญญาณก่อน ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำด้วยมีอาบัติ ๑ ทำด้วยอาบัติที่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำด้วยอาบัติที่ยังไม่แสดง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ โจทก์ก่อนแล้วจึงทำ ๑ ให้สำนึกแล้วจึงทำ ๑ ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำในที่ต่อหน้า ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ สอบถามก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยปฏิญญาณ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำด้วยอาบัติ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำด้วยอาบัติที่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยอาบัติที่ยังไม่ได้แสดง ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ โจทก์ก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ให้สำนึกโทษแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑ ฯ จบหมวด ๑๒ ในกรรมที่เป็นธรรมเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงทำนิยสกรรมแก่ภิกษุที่ประกอบด้วยองค์ ๓ ได้ องค์ ๓ นั้น คือ ภิกษุนั้นเป็นผู้ทำความบาดหมาง ทำความทะเลาะ ทำความโต้เถียง ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ๑ ภิกษุนั้นเป็นพาล เป็นผู้ไม่ฉลาด เป็นผู้มากด้วยอาบัติ เป็นผู้มีความประพฤติไม่ดี ๑ ภิกษุนั้นเป็นผู้คลุกคลีกับคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ภิกษุนั้น เป็นผู้มีอธิสีลวิบัติ ๑ มีอัชฌาจารวิบัติ ๑ มีอติทิฏฐิวิบัติ ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ภิกษุนั้นติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ ติเตียนพระสงฆเจ้า ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงทำนิยสกรรมแก่ภิกษุ ๓ จำพวกได้ คือ จำพวกที่ติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ จำพวกที่ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ จำพวกที่ติเตียนพระสงฆเจ้า ๑ ฯ จบหมวด ๖ อันว่าด้วยความจำนงเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นิยสกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นกรรมที่ชอบธรรม ชอบวินัย ระงับดี คือ นิยสกรรมที่ทำในที่ต่อหน้า ๑ สอบถามถ่อนจึงทำ ๑ ทำตามปฏิญาณ

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ นิยสกรรมนั้นทำด้วยอนาบัติ ๑ ทำด้วยอาบัติที่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำด้วยอาบัติที่ยังไม่ได้แสดง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ โจทก์ก่อนแล้วจึงทำ ๑ ให้สำนึกโทษแล้วจึงทำ ๑ ปรับอาบัติแล้วจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำในที่ต่อหน้า ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ สอบถามก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยปฏิญาณ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยอาบัติ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยอาบัติที่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยอาบัติที่ยังไม่ได้แสดง ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ โจทก์ก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ให้สำนึกโทษแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียง ๑ ฯ จบหมวด ๑๒ ในกรรมที่เป็นธรรมเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงทำนิยสกรรมแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ ได้ คือ ภิกษุนั้นเป็นผู้ทำความบาดหมาง ทำความทะเลาะ ทำความโต้เถียง ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ๑ เป็นพาล ไม่ฉลาด มากด้วยอาบัติ มีความประพฤติขาดวิ่น ๑ เป็นผู้คลุกคลีด้วยคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ภิกษุนั้นเป็นผู้มีอธิสีลวิบัติ ๑ มีอัชฌาจารวิบัติ ๑ มีอติทิฏฐิวิบัติ ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ภิกษุนั้นติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ ติเตียนพระสงฆเจ้า ๑

เมื่อสงฆ์จำนง ก็ทำนิยสกรรมแก่ภิกษุ ๓ จำพวกได้ คือ จำพวกที่ทำความบาดหมาง ทำความทะเลาะ ทำความโต้เถียง ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ๑ จำพวกที่เป็นพาล ไม่ฉลาด มากไปด้วยอาบัติ มีความประพฤติชาดวิ่น ๑ จำพวกที่คลุกคลีกับคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควรแก่สมณะ ๑

ยังมีอีก ๓ จำพวก คือ จำพวกที่มีอธิสีลวิบัติ ๑ จำพวกที่มีอัชฌาจารวิบัติ ๑ จำพวกที่มีอติทิฏฐิวิบัติ ๑

ยังมีอีก ๓ จำพวก คือ จำพวกที่ติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ จำพวกที่ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ จำพวกที่ติเตียนพระสงฆเจ้า ๑ ฯ จบหมวด ๖ อันว่าด้วยความจำนงเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่ถูกสงฆ์ทำนิยสกรรมแล้ว ควรประพฤติตัวให้ดี ฯ การประพฤติตัวให้ดีนั้น คือ ไม่ควรให้อุปสมบท ๑ ไม่ควรให้นิสัย ๑ ไม่ควรให้สามเณรปฏิบัติ ๑ ไม่ควรยินดีรับสอนภิกษุณี ๑ ถึงรับแล้วก็ไม่ควรสอนภิกษุณี ๑ ถูกสงฆ์ทำนิยสกรรมด้วยอาบัติใด ไม่ควรต้องอาบัตินั้น ๑ ไม่ควรต้องอาบัติอื่นที่เป็นเช่นนั้น ๑ ไม่ควรต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้น ๑ ไม่ควรติเตียนกรรม ๑ ไม่ควรติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑ ไม่ควรห้ามอุโบสถของภิกษุผู้มิตนเป็นปกติ ๑ ไม่ควรห้ามปวารณาของภิกษุผู้มิตนเป็นปกติ ๑ ไม่ควรต้องให้ว่ากล่าว ๑ ไม่ควรตั้งการสั่งสอน ๑ ไม่ขอโอกาสโจทก์ภิกษุอื่น ๑ ไม่โจทก์ภิกษุอื่น ๑ ไม่ให้ภิกษุอื่นระลึกถึงอาบัติ ๑ ไม่ประกอบภิกษุทั้งหลายกับภิกษุทั้งหลาย ๑ ฯ จบข้อวัตร ๑๙ ในนิยสกรรมเพียงเท่านี้

ครั้งนั้น สงฆ์ได้ทำนิยสกรรม แก่พระไสยสกะ คือ ให้ถือนิสัย พระไสยสกะนั้นถูกสงฆ์ทำนิยสกรรมแล้ว ก็คบกัลยาณมิตร ให้กัลยาณมิตรสั่งสอน คน สอบถามสิ่งที่ตนยังไม่รู้ต่อกัลยาณมิตร ก็ได้เป็นพหุสูตร มีอาคม ทรงธรรมวินัย ทรงแม่บท เป็นบัณฑิต เป็นผู้ฉลาด เป็นผู้มีความคิดดี เป็นผู้มีความละอาย

มีความรังเกียจ ใคร่ต่อการศึกษา มีความขำเกรง ประพฤติตนเพื่อให้พ้นโทษ แล้วเข้าไปบอกภิกษุทั้งหลายว่า ข้าพเจ้าถูกสงฆ์ทำนิยสกรรม แล้วก็ประพฤติตัวดี มีความขำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ บัดนี้ข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเนื้อความนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงระงับนิยสกรรมของพระไสยสกะ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ สงฆ์ไม่ควรระงับนิยสกรรม องค์ ๕ นั้น คือ ให้อุปสมบท ๑ ให้นิสัย ๑ ให้สามเณรปฏิบัติตน ๑ ยินดีต่อการรับสอนนางภิกษุณี ๑ ถึงรับแล้ว ก็ยังสอนภิกษุณีทั้งหลาย ๑

ยังมีองค์ ๕ อยู่อีก คือ ถูกสงฆ์ทำนิยสกรรมด้วยอาบัติใด ภิกษุนั้นยังต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ต้องอาบัติอื่นเช่นนั้น ๑ ต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้น ๑ ติเตียนกรรม ๑ ติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑

ยังมีองค์ ๕ อยู่อีก คือ ภิกษุนั้นห้ามอุโบสถของภิกษุผู้มิตนเป็นปกติ ๑ ห้ามปวารณาของภิกษุผู้มิตนเป็นปกติ ๑ ทำตนให้เป็นผู้ต้องว่ากล่าว ๑ ตองการว่ากล่าว ๑ ขอโอกาสโจทก์ภิกษุอื่น ๑ โจทก์ภิกษุอื่น ๑ ให้ภิกษุอื่นสำนึกโทษ ๑ ประกอบภิกษุทั้งหลายกับภิกษุทั้งหลาย ๑ ฯ จบหมวดที่ ๑๘ แห่งนิยสกรรมที่ไม่ควรระงับเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ควรระงับนิยสกรรม ของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ไม่ให้อุปสมบท ๑ ไม่ให้นิสัย ๑ ไม่ให้สามเณรปฏิบัติตน ๑ ไมยินดีต่อการรับสอนนางภิกษุณี ๑ ถึงรับแล้วก็ไม่สอน ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ ถูกสงฆ์ทำนิยสกรรมด้วยอาบัติใด ไม่ต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นเช่นนั้น ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้น ๑ ไม่ติเตียนกรรม ๑ ไม่ติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑

สงฆ์ควรระงับนิยสกรรม ของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ คือ ไม่ห้ามอุโบสถของภิกษุ ผู้มิตนเป็นปกต ๑ ไม่ห้ามปวารณาของภิกษุ ผู้มิตนเป็นปกติ ๑ ไม่ทำภิกษุผู้โจทก์ให้เป็นผู้ที่ตนควรว่ากล่าว ๑ ไม่ว่ากล่าวใคร ๑ ไม่ขอโอกาส ๑

ไม่โจทก์ ๑ ไม่ให้ระลึก ๑ ไม่ประกอบภิกษุทั้งหลายเข้ากับภิกษุทั้งหลาย ๑ ฯ จบหมวด ๑๙ แห่งนิยสกรรมที่ควรระงับเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องระงับอย่างนี้ คือ ให้พระไสยสกะนั้นเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายที่แก่กว่า แล้วนั่งของ ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าถูกสงฆ์ทำนิยสกรรมแล้วประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นจากโทษแล้ว บัดนี้ข้าพเจ้ามาขอให้สงฆ์ระงับนิยสกรรม ฯ ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระไสยสกะนี้ ถูกสงฆ์ทำนิยสกรรมแล้วก็ประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ บัดนี้ได้มาขอให้สงฆ์ระงับนิยสกรรม ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรระงับนิยสกรรมให้แก่พระไสยสกะ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระไสยสกะนี้ถูกสงฆ์ทำนิยสกรรมแล้วประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วมาขอให้สงฆ์ระงับนิยสกรรม ฯ สงฆ์กำลังระงับนิยสกรรม ให้แก่พระไสยสกะ การระงับนิยสกรรมให้แก่พระไสยสกะ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ ถึง ๓ หนแล้ว การระงับนิยสกรรมของพระไสยสกะ เป็นอันสงฆ์ระงับแล้ว สงฆ์ก็เห็นสมควรด้วยแล้ว สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ข้าพเจ้าขอจำไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ จบนิยสกรรมที่ ๒ ตามพระบาลีเพียงเท่านี้

ส่วนคำในอรรถกถาฎีกาตอนนี้ไม่มี เพราะฉะนั้น จึงขอเติมคำอธิบายในคำว่า นิยสกรรม ไว้ว่า คำว่า นิยสกรรมนั้น แปลว่า ไม่มียศ อธิบายว่า ถอดจากฐานะแห่งความเป็นผู้ใหญ่ทุกประการ เช่นเป็นผู้ใหญ่ที่ควรเป็นอุปัชฌาย์ อาจารย์ หรือควรสั่งสอนนางภิกษุณีมาแล้ว ก็ต้องงดชั่วคราว ดังนี้ นอกนี้ก็ไม่มีคำใดควรยกขึ้นอธิบาย จึงเป็นอันว่าจบพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยกรรมขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน อสสชิปุนพฺพสุกา นาม กิฏาคิริสฺมิ อาวาสิกา โหนฺติ อลชฺชิโน ปาปภิกฺขู ฯ เต เอวรูปๆ อนาจารๆ อนาจรนฺติ มาลาวจฺฉโรเปนฺติปิ โรปาเปนฺติปิ สิญฺจาเปนฺติปิติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๔ ว่าด้วยกรรม-ขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น พวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะ เป็นเจ้าอาวาสอยู่ในกิฏาคิริ เป็นพวกภิกษุอลัชชี เป็นพวกภิกษุลามก ฯ ภิกษุพวกนั้นได้ประพฤติอนาจารต่าง ๆ คือ ปลูกเองบ้าง ให้ผู้อื่นปลูกบ้าง รดน้ำเองบ้าง ให้ผู้อื่นรดบ้าง ซิงกอดอกไม้ เก็บเองบ้าง ให้ผู้อื่นเก็บบ้าง ร้อยเองบ้าง ให้ผู้อื่นร้อยบ้าง ทำเองบ้าง ให้ผู้อื่นทำบ้าง ซิ่งดอกไม้มีขั้วข้างเดียว ทำเองบ้าง ให้ผู้อื่นทำบ้าง ซิ่งดอกไม้มีขั้ว ๒ ข้าง ทำเองบ้าง ให้ผู้อื่นทำบ้าง ซิ่งดอกไม้มีก้าน ทำเองบ้าง ให้ผู้อื่นทำบ้าง ซิ่งดอกไม้เสียบ ทำเองบ้าง ให้ผู้อื่นทำบ้าง ซิ่งเทริด ทำเองบ้าง ให้ผู้อื่นทำบ้าง ซิ่งดอกไม้กรองสวมศีรษะ ทำเองบ้าง ให้ผู้อื่นทำบ้าง ซิ่งดอกไม้เครื่องประดับอก แล้วภิกษุเหล่านั้นก็นำไปเองบ้าง ให้ผู้อื่นนำไปบ้าง ซิ่งดอกไม้เหล่านั้นไปให้แก่หญิงในตระกูล ให้แก่ธิดาในตระกูล ให้แก่กุมาริในตระกูล ให้แก่สะใภ้ในตระกูล ให้แก่ทาสีในตระกูลทั้งหลาย ทั้งภิกษุเหล่านั้นกินร่วม ดื่มร่วม นั่งร่วม นอนร่วม ในภาชนะอันเดียวกัน ในขันน้ำใบเดียวกัน ในที่นั่งอันเดียวกัน ในเตียงอันเดียวกัน นอนในผ้าปูผืนเดียวกัน ห่มผ้าผืนเดียวกัน

ทั้งปูทั้งห่มผืนเดียวกันกับหญิงเหล่านั้น ทั้งภิกษุเหล่านั้น ฉันอาหารในเวลาวิกาล ดื่มน้ำเมา ทัดทรงดอกไม้ของหอม เครื่องลูบไล้ด้วย ทั้งภิกษุเหล่านั้นก็พ้อนบ้าง ขับร้องบ้าง ดีดสีตีเป่าบ้าง ทำเยื่องกรายบ้าง เมื่อหญิงพ้อนตนก็เยื่องกราย เมื่อหญิงขับร้องตนก็พ้อนก็มี เมื่อหญิงขับร้องตนขับร้องก็มี ดีดสีตีเป่าก็มี เยื่องกรายก็มี เมื่อหญิงดีดสีตีเป่าตนพ้อนก็มี ขับร้องก็มี เยื่องกรายก็มี เพื่อนหญิงเยื่องกรายตนพ้อนก็มี ขับร้องก็มี ดีดสีตีเป่าก็มี เยื่องกรายก็มี มิใช่แต่เท่านั้น ทั้งภิกษุเหล่านั้นเล่นหมากรุกก็มี เล่นหมากแยกก็มี เล่นสะกาก็มี เล่นเวียนรอบวงกลมก็มี เล่นสะบ้าก็มี เล่นโยนห่วงก็มี เล่นลูกข่างก็มี เล่นไม้สั้นก็มี เล่นเขียนรูปก็มี เล่นดีดลูกก็มี เล่นเป่าใบไม้ก็มี เล่นไถน้อย ๆ ก็มี เล่นหมุนเวียนก็มี เล่นกังหันก็มี เล่นทะนานใบไม้ก็มี เล่นรถน้อย ๆ ก็มี เล่นธนูน้อย ๆ ก็มี เล่นทายตัวอักษรก็มี เล่นทายดักใจก็มี เล่นอย่างคนตาบอดก็มี ศึกษาในทางช้างก็มี ศึกษาในทางม้าก็มี ศึกษาในทางรถก็มี ศึกษาในทางยิงธนูก็มี ศึกษาในทางดาบก็มี วิ่งไปข้างหน้าช้างก็มี วิ่งไปข้างหน้าม้าก็มี วิ่งไปข้างหน้ารถก็มี วิ่งไปก็มี วิ่งกลับมาก็มี วิ่งกระโดดขึ้นก็มี เล่นตบมือก็มี ขึ้นเนื้อผากให้จูบก็มี ประพฤติอนาจารต่าง ๆ อย่างอื่นก็มี

ในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่ง จำพรรษาอยู่ที่แว่นแคว้นกาสี ออกพรรษาแล้วก็เดินทางไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้แวะที่กฏาคิรี ฯ เข้าขึ้นได้เข้าไปบิณฑบาตที่กฏาคิรี มีกิริยาน่าเลื่อมใส คือ มีการเดินหน้าและกลับหลังการแลเหลียว การคู้เหยียดน่าเลื่อมใส มีจักษุทอดลง สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ ฯ คนทั้งหลายได้เห็นภิกษุนั้นแล้ว ก็กล่าวกันว่า อะไรภิกษุนี้เป็นเหมือนคนไม่มีกำลัง เป็นเหมือนคนอ่อนแอ เป็นเหมือนคนหน้าง่าง ใครจักใส่บาตรให้ภิกษุนี้ ส่วนพระผู้เป็นเจ้าอัสสชิปุนัพพสุกะของเราทั้งหลาย ล้วนแต่เป็นผู้อ่อนหวาน มีถ้อยคำไพเราะ พูดสนุกสนาน ยิ้มก่อนจึงพูด ทักทายเชื้อเชิญก่อนเสมอ มีหน้าไม่สยิ้วพูดก่อนเสมอ พวกเราต้องใส่บาตรท่านเหล่านั้น ฯ มีอุบาสกคนหนึ่งได้พบภิกษุนั้นเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในกฏาคิรี ได้ถามภิกษุนั้นว่า ท่านได้บิณฑบาตบ้างหรือ ? ภิกษุนั้นตอบว่าไม่ได้ ฯ อุบาสกนั้นจึงว่า ขอนิมนต์พระผู้เป็นเจ้าที่

เรือนของข้าพเจ้า แล้วอุบาสกนั้นก็นำภิกษุนั้นไปฉันจังหันที่เรือนของตน แล้วถามว่า พระผู้เป็นเจ้าจะไปที่ไหน ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า จะไปที่กรุงสาวัตถี เพื่อจะเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ? อุบาสกนั้นจึงว่า ถ้าอย่างนั้น ขอพระผู้เป็นเจ้า จงกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าตามถ้อยคำของข้าพเจ้าว่า อาวาสในกิฏาคิรีเสียหมดแล้ว คือ พวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะที่อยู่ในอาวาสกิฏาคิรีเป็นพวกของภิกษุอลัชชี เป็นภิกษุลามก ได้ประพฤติอนาจารต่าง ๆ แล้วอุบาสกนั้นก็เล่าให้ภิกษุนั้นฟังดังที่แสดงมาแล้วทุกประการ ฯ แล้วพูดต่อไปว่า เมื่อก่อนพวกคนเหล่าใดมีศรัทธา มีความเลื่อมใส บัดนี้พวกนั้นก็ไม่มีศรัทธา ไม่มีความเลื่อมใสเสียแล้ว การให้ทานเหล่าใดที่เขาถวายแก่สงฆ์เมื่อก่อน บัดนี้การให้ทานเหล่านั้นเขาก็เลิกเสียแล้ว พวกภิกษุที่มีศีลเป็นที่รักก็ทิ้งอาวาสนี้ไปเสียแล้ว เหลือแต่ภิกษุที่ลามกเท่านั้น ขอให้พระผู้มีพระภาคเจ้าได้โปรดส่งภิกษุไปที่กิฏาคิรี เพื่อดำรงอาวาสในกิฏาคิรีไว้ด้วยเถิดพระเจ้าข้า ดังนี้ ภิกษุนั้นก็รับถ้อยคำของอุบาสกนั้น แล้วก็ออกเดินทางไปเป็นลำดับ จนกระทั่งถึงกรุงสาวัตถี เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าที่พระเชตวนาราม แล้วก็นั่งลงในที่สมควรแก่ตน

เป็นธรรมเนียมพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ที่แสดงความชื่นชมยินดีต่อภิกษุอาคันตุกะทั้งหลาย ฯ เพราะฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสถามภิกษุนั้นว่า เธอสบายดีหรือ เดินทางไม่ลำบากหรือ เธอมาจากไหน ? ภิกษุนั้นก็กราบทูลว่า สบายดี พระเจ้าข้า การเดินทางก็ไม่ลำบาก ข้าพระองค์จำพรรษาอยู่ที่แว่นแคว้นกาสี เวลาออกพรรษาแล้ว ก็ได้เดินทางมาสู่กรุงสาวัตถี เพื่อจะเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์ได้แวะไปที่กิฏาคิรี เช้าขึ้นข้าพระองค์ได้เข้าไปบิณฑบาตที่กิฏาคิรี ฯ แล้วภิกษุนนก็ทูลเล่าเรื่องที่ได้พบกับอุบาสกนั้น ทั้งคำสั่งให้กราบทูลของอุบาสกนั้น ถวายสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยละเอียดทุกประการ

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงโปรดให้ประชุมพระภิกษุสงฆ์ ทรงสอบถามได้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเตียนพวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะโดยประการต่าง ๆ แล้วก็ตรัสสั่งพระสารีบุตรโมคคัลลานว่า พวกเธอทั้งสองจงไปที่กิฏาคิรี ขับไล่พวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะออกจากกิฏาคิรี เพราะว่าพวกนั้นเป็นสัทธิวิหาริก

ของเธอทั้ง ๒ ฯ พระสารีบุตรโมคคัลลานี จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์ทั้ง ๒ จักขับไล่พวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะ ออกจากกิฏาคิรี อย่างไรได้ เพราะพวกนั้นเป็นพวกดุร้ายหยาบคาย ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ก้าอย่างนั้น พวกเธอจงไปกับพวกภิกษุเป็นอันมาก ฯ พระสารีบุตรโมคคัลลานีก็กราบทูลว่า พระเจ้าข้า

แล้วสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสต่อไปว่า ดูก่อนสารีบุตรโมคคัลลานี การที่จะขับไล่นั้น ต้องทำอย่างนี้ คือ ต้องโจทก์พวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะก่อน ครั้นโจทก์แล้วต้องให้ระลึกความผิดของตน ครั้นให้ระลึกแล้วจึงปรับอาบัติ ครั้นปรับอาบัติแล้ว จึงให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะนี้ เป็นพวกทำให้ตระกูลเสีย เป็นพวกมีความประพฤติลามก ทั้งความประพฤติลามกของพวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะนี้ มีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ตระกูลทั้งหลายที่พวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะนี้ทำให้เสีย ก็มีผู้ได้เห็น ได้ยิน ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรทำปัพพาชนียกรรม ขับไล่พวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะออกจากกิฏาคิรี พวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะไม่ควรอยู่ที่กิฏาคิรี ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะนี้เป็นพวกทำให้ตระกูลเสีย เป็นพวกมีความประพฤติลามก ความประพฤติอันลามกของพวกนี้ ก็มีผู้ได้ยิน ได้เห็น ตระกูลทั้งหลายที่พวกนี้ทำให้เสียไป ก็มีผู้ได้เห็นได้ยิน ฯ สงฆ์กำลังทำปัพพาชนียกรรม ขับไล่พวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะออกจากกิฏาคิรี พวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะไม่สมควรอยู่ในกิฏาคิรี ฯ การทำปัพพาชนียกรรม ขับไล่พวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะออกจากกิฏาคิรีไม่ให้อยู่ในกิฏาคิรีนี้ ท่านผู้ใดเห็นสมควรขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ท่านผู้ใดไม่เห็นสมควร ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วลงท้ายให้ว่า เป็นอันสงฆ์ได้ทำปัพพาชนียกรรม ขับไล่พวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะออกจากกิฏาคิรี ไม่ให้อยู่ในกิฏาคิรีแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้วเพราะสงฆ์ได้นิ่งอยู่ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสั่งดังนี้แล้ว จึงได้ทรงแสดงปัพพาชนียกรรมที่ไม่เป็นธรรมวินัย และเป็นธรรมวินัย สืบต่อไป ดังที่จะได้ยกมาแสดง

ในกัณฑ์ข้างหน้านี้ ส่วนในกัณฑ์นี้ แสดงเนื้อความในพระบาลี ไว้เพียงเท่านี้ ส่วนเนื้อความในอรรถกถาและฎีกานั้น ท่านไม่ได้กล่าวไว้ประการใด จึงเป็นอันว่า สันเนื้อความในพระวินัยเทศนากัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยกรรมขันธกะ

ตีหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมนฺนาคตํ ปพฺพาชนียกมฺมํ อธมฺมกมฺมญฺเจว โหติ อวินยกมฺมญฺจ ทุวูปสนฺตญฺจ อสมฺมุขา กตํ โหติ อปฺปฏิปุจฺฉา กตํ โหติ อปฺปฏิญฺญาย กตํ โหติ อิเมหิ โข ภิกฺขเว ตีหงฺเคหิ สมนฺนาคตํ ปพฺพาชนียกมฺมํ อธมฺมกมฺมญฺเจว โหติ อวินยกมฺมญฺจ ทุวูปสนฺตญฺจาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๕ ว่าด้วยกรรม-ขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น ว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงแสดงบัพพาชนียกรรม อันไม่เป็นธรรม วินัย และเป็นธรรมวินัย แก่ภิกษุทั้งหลาย มีพระสารีบุตร พระโมคคัลลาน์ เป็นประธานว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัพพาชนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ ไม่เป็นธรรมวินัยด้วย เป็นของระงับไม่ดีด้วย องค์ ๓ นั้น คือ ทำในที่ลับหลัง ๑ ไม่สอบถามเสียก่อนจึงทำ ๑ ทำโดยไม่ได้รับปฏิญาณ ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ บัพพาชนียกรรมนั้น ทำโดยไม่มีอาบัติ ๑ ทำโดยอาบัติที่ไม่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำโดยอาบัติที่แสดงแล้ว ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ไม่โจทก์เสียก่อนแล้วจึงทำ ๑ ไม่ให้ระลึกถึงความผิดเสียก่อนแล้วจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำในที่ลับหลัง ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยไม่สอบถามก่อน ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยไม่ได้รับปฏิญาณ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยไม่มีอาบัติ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยอาบัติที่ไม่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยอาบัติที่แสดงแล้ว ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ไม่โจทก์ก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยไม่ให้ระลึกถึงความผิดเสียก่อน ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ไม่ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑ ฯ จบหมวด ๑๒ ในกรรมที่ไม่เป็นธรรมเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัพพาชนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นกรรมที่ชอบธรรมวินัยด้วย เป็นกรรมที่ระงับดีด้วย องค์ ๓ นั้น คือ ทำในที่ต่อหน้า ๑ สอบถามก่อนแล้วจึงทำ ๑ ได้รับปฏิญาณก่อนแล้วจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยมีอาบัติ ๑ ทำโดยอาบัติที่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำโดยอาบัติที่ยังไม่ได้แสดง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ โจทก์ก่อนแล้วจึงทำ ๑ ให้ระลึกถึงความผิดก่อนแล้วจึงทำ ๑ ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำในที่ต่อหน้า ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยความพร้อมเพรียงกัน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยสอบถามเสียก่อนแล้ว ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยสงฆ์พร้อมเพรียงกัน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยรับปฏิญาณก่อน ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยสงฆ์พร้อมเพรียงกัน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยสงฆ์พร้อมเพรียงกัน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติที่เป็นเทสนาคามินี ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยสงฆ์พร้อมเพรียงกัน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติที่ยังไม่ได้แสดง ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยสงฆ์พร้อมเพรียงกัน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยโจทก์ก่อนแล้ว ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยสงฆ์พร้อมเพรียงกัน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยให้ระลึกถึงความผิดแล้ว ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียงกัน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยสงฆ์พร้อมเพรียงกัน ๑ จบหมวด ๑๐ ในกรรมที่เป็นธรรมเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงก็ทำอัพพาหนียกรรม แก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ ได้ องค์ ๓ นั้น คือ ภิกษุนั้นเป็นผู้ทำความบาดหมาง ทำความทะเลาะ ทำความโต้เถียง ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ๑ ภิกษุนั้นเป็นพาล เป็นผู้ไม่ฉลาด เป็นผู้มากไปด้วยอาบัติ เป็นผู้มีความประพฤติชาดวิ่น ๑ ภิกษุนั้นเป็นผู้คลุกคลีด้วยคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ภิกษุนั้น เป็นผู้มีสีลวิบัติ ในอธิศีล ๑ มีอาจารวิบัติในอัชฌาจาร ๑ มีทิฏฐิวิบัติ ในอติทิฏฐิ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ภิกษุนั้น ติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ ติเตียนพระสงฆเจ้า ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก. คือ ภิกษุนั้นประกอบด้วยความคะนองกาย ๑ ประกอบด้วยความคะนองวาจา ๑ ประกอบด้วยความคะนองทั้งกายทั้งวาจา ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ภิกษุนั้นประกอบด้วยอนาจารทางกาย ๑ ประกอบด้วยอนาจารทางวาจา ๑ ประกอบด้วยอนาจารทางกาย ทางวาจา ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ภิกษุนั้นประกอบด้วยการเบียดเบียนผู้อื่นทางกาย ๑ ประกอบด้วยการเบียดเบียนผู้อื่นทางวาจา ๑ ประกอบด้วยการเบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกายและวาจา ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ภิกษุนั้นประกอบด้วยมิจฉาชีพทางกาย ๑ ประกอบด้วยมิจฉาชีพทางวาจา ๑ ประกอบด้วยมิจฉาชีพ ทั้งทางกายและวาจา ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงก็ทำบัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุ ๓ จำพวก ได้ คือ จำพวกที่ทำความบาดหมาง ทำความทะเลาะ ทำความโต้เถียง ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ๑ จำพวกที่เป็นพาล ไม่ฉลาด มากไปด้วยอาบัติ มีความประพฤติขาดวิ่น ๑ จำพวกที่คลุกคลีกับคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร ๑

ยังมีอีก ๓ จำพวก คือ จำพวกที่มีสีลวิบัติในอธิศีล ๑ จำพวกที่มีอาจารวิบัติในอัชฌาจาร ๑ จำพวกที่มีทิฏฐิวิบัติ ในอติทิฏฐิ ๑

ยังมีอีก ๓ จำพวก คือ จำพวกที่ติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ จำพวกที่ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ จำพวกที่ติเตียนพระสงฆเจ้า ๑

ยังมีอีก ๓ จำพวก คือ จำพวกที่ประกอบด้วยความคะนองทางกาย ๑ จำพวกที่ประกอบด้วยความคะนองทางวาจา ๑ จำพวกที่ประกอบด้วยความคะนองทั้งทางกาย และวาจา ๑

ยังมีอีก ๓ จำพวก คือ จำพวกที่ประกอบด้วยอนาจารทางกาย ๑ จำพวกที่ประกอบด้วยอนาจารทางวาจา ๑ จำพวกที่ประกอบด้วยอนาจารทั้งทางกายและวาจา ๑

ยังมีอีก ๓ จำพวก คือ จำพวกที่ประกอบด้วยการเบียดเบียนผู้อื่นทางกาย ๑ จำพวกที่ประกอบด้วยการเบียดเบียนผู้อื่นทางวาจา ๑ จำพวกที่ประกอบด้วยการเบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกายและทางวาจา ๑

ยังมีอีก ๓ จำพวก คือ จำพวกที่ประกอบด้วยมิจฉาชีพทางกาย ๑ จำพวกที่ประกอบด้วยมิจฉาชีพทางวาจา ๑ จำพวกที่ประกอบด้วยมิจฉาชีพทั้งทางกายและทางวาจา ๑ จบหมวด ๑๔ อันว่าด้วยความจำนงเพียงเท่านี้

ดก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ทำบัพพาชนียกรรมแล้ว ต้องประพฤติตัวให้ดี ฯ การประพฤติตัวให้ดีนั้น คือ ไม่ควรให้อุปสมบท ๑ ไม่ควรให้นิสัย ๑ ไม่ควรให้สามเณรปฏิบัติตน ๑ ไม่ควรยินดีต่อการรับสอนนางภิกษุณี ๑ ถึงรับแล้วก็ไม่ควรสอนนางภิกษุณี ๑ ถูกสงฆ์ทำบัพพาชนียกรรมด้วยอาบัติใด ไม่ควรต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ไม่ควรต้องอาบัติอื่นอันเป็นเช่นเดียวกันนั้น ๑ ไม่ควรต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้นอีก ๑ ไม่ควรติเตียนกรรม ๑ ไม่ควรติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑ ไม่ควรห้ามอุโบสถของภิกษุผู้ปกติ ๑ ไม่ควรห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ๑ ไม่ควรว่ากล่าวภิกษุผู้เป็นโจทก์ ๑ ไม่ควรว่ากล่าวใคร ๑ ไม่ควรขอโอกาสโจทก์ผู้อื่น ๑ ไม่ควรโจทก์ผู้อื่น ๑ ไม่ควรให้ผู้อื่นระลึกถึงความผิด ๑ ไม่ควรยุให้ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน ๑ จบข้อวัตร ๑๘ ในบัพพาชนียกรรมเพียงเท่านี้

ครั้งนั้น พระภิกษุสงฆ์มีพระสารีบุตรโมคคัลลานเป็นหัวหน้า ก็ได้พากันไปที่กฏาคิรี แล้วทำบัพพาชนียกรรมขับไล่พวกอัสสชิปุนัพพสุกะ ออกจากกฏาคิรี ไม่ให้อยู่ในกฏาคิรี ฯ ภิกษุนั้น ถูกสงฆ์ทำบัพพาชนียกรรมแล้วก็ไม่ประพฤติตัวดี ไม่มีความยำเกรง ไม่ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ ไม่ขอโทษภิกษุทั้งหลาย ด่าว่าภิกษุทั้งหลายว่า ทำด้วยอำนาจ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ แล้วพากันหนีไปอยู่ที่อื่นบ้าง สึกเสียบ้าง ฯ พวกภิกษุที่มีความมักน้อย มีความสันโดษ มีความละอาย มีความกลัวผิด ใคร่ต่อการศึกษา ก็พากันโพนทนายกโทษติเตียนพวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะ แล้วนำความกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ได้โปรดให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุอัสสชิปุนัพพสุกะ ถูกสงฆ์ทำบัพพาชนียกรรมแล้ว ไม่ประพฤติตัวดี ไม่มีความยำเกรง ไม่ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ ไม่อดทนต่อภิกษุทั้งหลาย ได้ด่าว่าภิกษุทั้งหลายว่า เป็นผู้มีฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ แล้วหนีไปบ้าง สึกไปบ้าง จริงหรือ ? ภิกษุ

ทั้งหลายก็กราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงติเตียนพวกภิกษุอัสสชิ ปุนัพพสุกะ โดยอเนกปริยาย แล้วตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงระงับบัพพาชนียกรรมเสีย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ไม่ควรระงับบัพพาชนียกรรมของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๔ คือ ให้อุปสมบท ๑ ให้นิสัย ๑ ให้สามเณรปฏิบัติตน ๑ ยินดีรับสอนนางภิกษุณี ๑ รับแล้วก็ยังสอนนางภิกษุณี ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ สงฆ์ทำบัพพาชนียกรรมด้วยอาบัติใด ภิกษุนั้นยังต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ต้องอาบัติอื่นเช่นนั้น ๑ ต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้น ๑ ติเตียนกรรม ๑ ติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑

ยังมีอย่างอีก ๘ องค์ คือ ภิกษุนั้น ห้ามอุโบสถของภิกษุปกติ ๑ ห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ๑ ทำภิกษุผู้โจทก์ให้เป็นผู้ที่ตนควรว่ากล่าว ๑ ตั้งการว่ากล่าวผู้อื่น ๑ ขอโอกาสโจทก์ผู้อื่น ๑ โจทก์ผู้อื่น ๑ ให้ผู้อื่นระลึกถึงความผิด ๑ ฯ จบหมวด ๑๙ ที่ไม่ควรระงับบัพพาชนียกรรมเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ควรระงับบัพพาชนียกรรมของภิกษุ ผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ไม่ให้อุปสมบท ๑ ไม่ให้นิสัย ๑ ไม่ให้สามเณรปฏิบัติตน ๑ ไม่ยินดีต่อการรับสอนนางภิกษุณี ถึงรับแล้วก็ไม่สอน ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ สงฆ์ทำบัพพาชนียกรรมด้วยอาบัติใด ไม่ต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นที่เป็นเช่นนั้น ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้น ๑ ไม่ติเตียนกรรม ๑ ไม่ติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑

ยังมีอย่างอีก ๘ องค์ คือ ภิกษุนั้น ไม่ห้ามอุโบสถของภิกษุปกติ ๑ ไม่ห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ๑ ไม่ทำภิกษุผู้โจทก์ให้เป็นผู้ที่ตนควรว่ากล่าว ๑ ไม่ตั้งการว่ากล่าวอย่างใด ๑ ไม่ขอโอกาสโจทก์ผู้อื่น ๑ ไม่โจทก์ผู้อื่น ๑ ไม่ให้ผู้อื่นระลึกถึงความผิด ๑ ไม่ยุภิกษุทั้งหลายให้ทะเลาะกัน ๑ จบหมวด ๑๙ แห่งองค์ที่ควรระงับในบัพพาชนียกรรมเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องระงับอย่างนี้ คือ ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ทำบัพพาชนียกรรมนั้น ต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าถูกสงฆ์ทำบัพพาชนีย-

กรรมแล้ว ก็ประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วมาขอให้สงฆ์ระงับบัพพาชนียกรรม ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์พึงถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ถูกสงฆ์ทำบัพพชนียกรรมแล้วประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วมาขอให้สงฆ์ระงับบัพพาชนียกรรม ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรระงับบัพพาชนียกรรมให้แก่ภิกษุผู้มีชื่อนี้ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงพึงถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ถูกสงฆ์ทำบัพพาชนียกรรม แล้วประพฤติตัวดี มีความยำเกรง มีความประพฤติเพื่อให้พ้นโทษ แล้วมาขอให้สงฆ์ระงับบัพพาชนียกรรม ฯ สงฆ์กำลังระงับบัพพาชนียกรรม ให้แก่ภิกษุชื่อนี้ ฯ ภาระงับบัพพาชนียกรรมของภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าอย่างนี้ถึง ๓ ครั้ง แล้วว่า สงฆ์ได้ระงับบัพพาชนียกรรมของภิกษุผู้นี้ชื่ออย่างนี้แล้ว ข้อนี้สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว สงฆ์จึงได้นิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ สัมพัพพาชนียกรรมที่ ๓ เพียงเท่านี้.

เอวํ กิร ตัวประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๖
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยกรรมขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สุธมฺโม มจฺฉิกาสณฺเฑ จิตฺตสฺส คหปติโน อาวาสิโก โหติ นวกมฺมิโก ธุวภตฺติโก ฯ ยทา จิตฺโต คหปติ สงฺฆํ วา คณํ วา ปุคฺคลํ วา นิมนฺเตตุกาโม น อายสฺมนฺตํ สุธมฺมํ อนปโลเกตฺวา สงฺฆํ วา คณํ วา ปุคฺคลํ วา นิมนฺเตติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๖ ว่าด้วยกรรม-ขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น พระสุธรรมภิกษุเป็นเจ้าอาวาสแห่งอัมพาฏกวัน ในมัจฉิกาสัณฑ-นคร เป็นภิกษุผู้ทำการก่อสร้าง เป็นภิกษุผู้ฉันประจำตระกูลของจิตตคฤหบดี นั้น ฯ เวลาที่จิตตคฤหบดีประสงค์จะนิมนต์พระสงฆ์หรือคณะ หรือบุคคลใน เวลาใด ในเวลานั้น ถ้ายังไม่ได้บอกพระสุธรรมก่อน ก็ไม่ได้นิมนต์ ฯ ในคราวนั้น มีพระภิกษุที่เป็นพระเถระหลายองค์ คือ พระสารีบุตร ๑ พระมหา โมคคัลลาน์ ๑ พระมหากัจจายนะ ๑ พระมหาโกฏฐิตะ ๑ พระมหากัปปีนะ ๑ พระ มหาจุนทะ ๑ พระอนุรุทธ์ ๑ พระเรวัต ๑ พระอุบาลี ๑ พระอานนท์ ๑ พระ ราหุล ๑ ได้พากันไปที่แว่นแคว้นกาสี ได้แวะที่มัจฉิกาสัณฑนคร

จิตตคฤหบดีได้ทราบข่าวว่า พระภิกษุที่เป็นพระเถระทั้งหลายได้มาถึงมัจฉิกา-สัณฑนครแล้ว จึงไปหาพระภิกษุที่เป็นพระเถระทั้งหลาย กราบไหว้แล้วก็นั่งลง ในที่อันสมควรแก่ตน ฯ พระสารีบุตรเถรเจ้าก็ได้แสดงธรรมให้ฟัง จนได้ความรู้ ความเห็นอันดี ถือมั่นดี กล้าหาญดี ร่าเริงดี แล้วจิตตคฤหบดีจึงขอนิมนต์ขึ้นว่า ขอพระเถรเจ้าทั้งหลาย จงรับอาคันตุกภัตรของข้าพเจ้าในวันพรุ่งนี้เช้าด้วยเถิด ฯ พระเถรเจ้าก็รับนิมนต์ด้วยอาการนิ่งอยู่

ลำดับนั้น จิตตคฤหบดีก็ทราบว่าพระเถรเจ้าทั้งหลายรับนิมนต์แล้ว ก็ลุก ขึ้นอำลาไป แล้วจึงไปหาพระสุธรรม ไหว้แล้วจึงกล่าวว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าสุธรรม จงไปฉันที่บ้านของข้าพเจ้า พร้อมกับพระเถรเจ้าทั้งหลายในวันพรุ่งนี้เช้า ฯ พระ สุธรรมจึงคิดว่า เมื่อก่อนจิตตคฤหบดีประสงค์จะนิมนต์พระสงฆ์ หรือนิมนต์ คณะ หรือนิมนต์ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เมื่อยังไม่ได้บอกเราก็ไม่นิมนต์ มาบัดนี้ ไม่ได้บอกเราแต่ได้นิมนต์พระเถระทั้งหลาย จิตตคฤหบดีคงโกรธเราแล้ว ไม่เอื้อเฟื้อ ต่อเราแล้ว เกลียดชังเราแล้ว จึงกล่าวขึ้นว่า อย่าเลยคฤหบดี เรารับนิมนต์ ของท่านไม่ได้ ฯ จิตตคฤหบดีก็ขอนิมนต์อีกถึง ๒ ครั้ง พระสุธรรมก็ไม่ยอมรับ ฯ ลำดับนั้น จิตตคฤหบดีจึงคิดว่า พระผู้เป็นเจ้าสุธรรมจะรับนิมนต์หรือไม่ ก็จักทำ อะไรแก่เราได้ แล้วจึงอำลาพระสุธรรมไป

พอสิ้นราตรีวันนั้นแล้ว จิตตคฤหบดีให้คนจัดแจงของหวานของคาวอันประณีตไว้สำหรับถวายพระเถรเจ้าทั้งหลาย ฯ ฝ่ายพระสุธรรมก็คิดว่า เราจักไปดูสิ่งที่จิตตคฤหบดีตระเตรียมไว้เพื่อพระเถรเจ้าทั้งหลาย แล้วเข้าขึ้นจงกรองบาตร จีวร เข้าไปที่บ้านของจิตตคฤหบดี แล้วนั่งลงบนอาสนะที่เขาจัดถวาย ฯ ฝ่ายจิตตคฤหบดีก็ไปกราบพระสุธรรมแล้วนั่งอยู่ ฯ พระสุธรรมจึงกล่าวขึ้นว่า นี่แน่ะคฤหบดี ของหวานของคาวที่ท่านจัดไว้แล้วนี้มีอยู่เป็นอันมาก ยังขาดอยู่สิ่งเดียว คือ ขนมแดกงาเท่านั้น ฯ จิตตคฤหบดีจึงกล่าวขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า เมื่อพระพุทธวจนะมีอยู่เป็นอันมาก พระผู้เป็นเจ้าสุธรรมก็มากล่าวคำอื่นเสีย คือ คำว่า ขนมแดกงา ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า เมื่อก่อนมีพวกพ่อค้าชาวทักขิณาปถะ ได้ไปที่ชนบททางตะวันออก ได้นำแม่ไก่ตัวหนึ่งมาเลี้ยงไว้ แม่ไก่ตัวนั้นก็ได้อยู่ร่วมเป็นผัวเมียกันกับกาตัวหนึ่ง แล้วได้ออกลูกมาตัวหนึ่ง เวลาใดลูกไก่นั้นประสงค์จะอยู่อย่างกา ก็อยู่อย่างกาอย่างไก่ เมื่อประสงค์จะอยู่อย่างไก่ ก็อยู่อย่างไก่อย่างกาปนกัน ข้อนี้ฉันใด เมื่อพระพุทธวจนะมีอยู่เป็นอันมาก พระผู้เป็นเจ้าสุธรรมก็กล่าวคำอื่นเสีย คือ กล่าวว่าขนมแดกงา ฉันนั้น ฯ พระสุธรรมจึงว่า นี่แน่ะคฤหบดี เธอได้ด่าว่าเราเสียแล้ว นี่อาวาสของเธอ เราจะออกไปจากอาวาสของเธอ ฯ จิตตคฤหบดีจึงว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้าไม่ได้ด่าว่าพระผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้าจักขวนขวายถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัย เภสัชบริขาร แก่พระผู้เป็นเจ้าสุธรรม ในอัมพาฏกวัน อันเป็นที่รื่นรมย์ในมัจฉิกาสัณฑนคร ขอพระผู้เป็นเจ้าจงอยู่ในอัมพาฏกวัน อันเป็นที่รื่นรมย์ในมัจฉิกาสัณฑนครเถิด ฯ พระสุธรรมก็ไม่เชื่อฟัง ได้โต้ตอบกันไปมาถึง ๓ ครั้ง แล้วจิตตคฤหบดีจึงถามว่า พระผู้เป็นเจ้าสุธรรมจักไปไหน ? พระสุธรรมตอบว่า อาตมาจักไปกรุงสาวัตถี เพื่อเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ จิตตคฤหบดีจึงว่า ถ้าอย่างนั้น ขอพระผู้เป็นเจ้าจงกราบทูลถ้อยคำทั้งปวงที่ข้าพเจ้าและท่านได้กล่าว ถวายสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเถิด พระผู้เป็นเจ้าสุธรรมจะต้องมาสู่มัจฉิกาสัณฑนครอีกด้วยเหตุอันใด เหตุอันนั้นไม่เป็นของอัศจรรย์

ลำดับนั้น พระสุธรรมก็เก็บเครื่องเสนาสนะ แล้วถือเอาบาตร จีวร ออกเดินทางไปสู่กรุงสาวัตถี ได้ไปถึงกรุงสาวัตถีโดยลำดับมรรคา แล้วได้เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้กราบทูลถ้อยคำทั้งปวง ตามที่จิตตคฤหบดีและตนได้กล่าวโต้ตอบกันทั้งหมด ถวายสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงติเตียนพระสุธรรมว่า นี่แน่ะโมฆบุรุษสิ่งที่เธอทำนั้น ไม่สมควรแก่สมณะ อย่างไรเธอจึงขู่ และดูหมิ่นจิตตคฤหบดีผู้มีศรัทธา ผู้เลื่อมใส ผู้เป็นทายก ผู้เป็นการก ผู้เป็นอุปัฏฐากสงฆ์ ด้วยถ้อยคำอันต่ำช้า การที่เธอทำนั้น ไม่เป็นการดีเลย ตรัสดังนี้แล้ว จึงตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์จงทำปฏิสาราณียกรรมแก่พระสุธรรม ฯ สงฆ์ต้องทำอย่างนี้ คือ ต้องโจทก์พระสุธรรมก่อน ครั้นโจทก์แล้วต้องให้ระลึกถึงความผิด ครั้นให้ระลึกถึงความผิดแล้ว ต้องปรับอาบัติ ครั้นปรับอาบัติแล้ว ต้องให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระสุธรรมภิกษุนี้ ได้ขู่ได้ดูหมิ่นจิตตคฤหบดีผู้มีศรัทธา ผู้เลื่อมใส ผู้เป็นทายก ผู้เป็นการก ผู้เป็นอุปัฏฐากสงฆ์ ด้วยถ้อยคำต่ำช้า ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ต้องทำปฏิสาราณียกรรมแก่พระสุธรรมภิกษุ คือ ให้ขอขมาโทษจิตตคฤหบดี ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระสุธรรมภิกษุนี้ได้ขู่ ได้ดูหมิ่น จิตตคฤหบดี ผู้มีศรัทธา ผู้เลื่อมใส ผู้เป็นทายก ผู้เป็นการก ผู้เป็นอุปัฏฐากสงฆ์ ด้วยถ้อยคำต่ำช้า ฯ สงฆ์กำลังจะทำปฏิสาราณียกรรมแก่พระสุธรรมภิกษุ คือ ให้ขอขมาโทษจิตตคฤหบดี การทำปฏิสาราณียกรรมแก่พระสุธรรมภิกษุ คือ ให้ขอขมาโทษจิตตคฤหบดี สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ ถึง ๓ หน แล้วให้ว่า เป็นอันว่าสงฆ์ได้ทำปฏิสาราณียกรรมแก่พระสุธรรมภิกษุ คือ ให้ขอขมาโทษจิตตคฤหบดีแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปฏิสาราณียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นกรรมที่ไม่ชอบธรรมด้วย เป็นกรรมที่ระงับไม่ดีด้วย องค์ ๓ นั้น คือ ทำในที่ลับหลัง ๑ ทำโดยไม่ได้สอบถามเสียก่อน ๑ ทำโดยไม่ได้รับปฏิญาณ ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยไม่มีอาบัติ ๑ ทำโดยอาบัติที่ไม่เป็นเทสนาคามินี ๑ ทำโดยอาบัติที่แสดงแล้ว ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ไม่โจทก์ก่อนแล้วจึงทำ ๑ ไม่ให้ระลึกก่อนแล้วจึงทำ ๑ ไม่ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำในที่ลับหลัง ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยไม่สอบถามก่อน ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยไม่สอบถามก่อน ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยไม่ได้รับปฏิญาณ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยไม่มีอาบัติ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยอาบัติที่ไม่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยไม่โจทก์ก่อน ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยไม่ให้ระลึกถึงความผิดก่อน ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ไม่ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑ ฯ จบหมวด ๑๖ แห่งการที่ไม่เป็นธรรม ในปฏิสาราณียกรรมเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปฏิสาราณียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นกรรมที่ชอบวินัยด้วย เป็นกรรมที่ระงับดีด้วย องค์ ๓ นั้น คือ ทำในที่เฉพาะหน้า ๑ สอบถามก่อนแล้วจึงทำ ๑ ได้รับปฏิญาณก่อนแล้วจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำด้วยอาบัติ • ทำด้วยอาบัติที่เป็นเทศนาคามินี • ทำด้วยอาบัติที่ยังไม่ได้แสดง •

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ โจทก์ก่อนแล้วจึงทำ ๑ ให้ระลึกถึงความผิดแล้วจึงทำ • ปรับอาบัติแล้วจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำในที่ต่อหน้า • ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง •

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยสอบถามก่อน • ทำโดยชอบธรรม • ทำโดยพร้อมเพรียง •

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยได้รับปฏิญาณ • ทำโดยชอบธรรม • ทำโดยพร้อมเพรียง •

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยอาบัติ ๑ ทำโดยชอบธรรม • ทำโดยพร้อมเพรียง •

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยอาบัติที่เป็นเทศนาคามินี • ทำโดยชอบธรรม • ทำโดยพร้อมเพรียง •

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยอาบัติที่ยังไม่ได้แสดง ๑ ทำโดยชอบธรรม • ทำโดยพร้อมเพรียง •

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยโจทก์ก่อนแล้ว ๑ ทำโดยชอบธรรม • ทำโดยพร้อมเพรียง •

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ทำโดยให้ระลึกถึงความผิดก่อน ๑ ทำโดยชอบธรรม • ทำโดยพร้อมเพรียง •

ยังมีองค์ ๓ อยู่อีก คือ ปรับอาบัติแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยชอบธรรม • ทำโดยพร้อมเพรียง ๑ ฯ จบหมวด ๑๒ แห่งกรรมที่เป็นธรรม ในปฏิสาราณียกรรมเพียงเท่านี้

ก็แลในเนื้อความที่แสดงมาแล้ว ตามพระบาลีทั้งสิ้นนี้ มีคำที่ควรอธิบายอยู่บ้างเล็กน้อย คือ คำว่า ขนมแดกงาเท่านั้น อธิบายว่า ขนมนั้นเป็นขนมที่คลุกด้วยงาที่มีอยู่ในตันตระกูลของจิตตคฤหบดี ฯ พระสุธรรมภิกษุประสงค์จะว่าจิตตคฤหบดี ด้วยคำถึงชาติตระกูล จึงได้ว่าอย่างนั้น ฯ คำที่จิตตคฤหบดี

กล่าวคือ เมื่อพระพุทธวจนะมีอยู่เป็นอันมาก พระผู้เป็นเจ้าสุธรรมก็กล่าวคำอื่นเสีย คือ กล่าวคำว่า ขนมแดกงา ดังนี้นั้น อธิบายว่า เมื่อพระพุทธวจนะมีอยู่มาก พระผู้เป็นเจ้าสุธรรมก็ละพระพุทธวจนะนั้นเสีย มากล่าวคำอื่น ๆ ข้อที่จิตตคฤหบดียกเรื่องลกไก่มาแสดงนั้น หมายความว่า ลกไก่นั้นไม่ทำอย่างกา ไม่ทำอย่างไก่ ฉันใด ท่านก็ไม่กล่าวตามถ้อยคำของภิกษุ หรือตามถ้อยคำของคฤหัสถ์ฉันนั้น ดังนี้ ฯ อันนี้เป็นถ้อยคำในอรรถกถา

ฎีกา

ส่วนในฎีกาว่า จิตตคฤหบดีซึ่งอยู่ในมัจฉิกาสัณฑนครนั้น ได้พบพระมหานามเถรเจ้าที่นับเข้าในจำนวนพระขีณขวัตติย์ กำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ ก็เลื่อมใสในอิริยาบถของท่าน แล้วนิมนต์ท่านไปฉันจังหันที่บ้านของตน เวลาท่านฉันจังหันเสร็จแล้ว ท่านก็ได้แสดงธรรมให้ฟัง เมื่อได้ฟังธรรมของท่านแล้วก็ได้สำเร็จพระโสดาปัตติผล เป็นคนมีศรัทธาไม่หวั่นไหว แล้วประสงค์จะทำอัมพาฏกวัน-อุทยานของตนให้เป็นอารามสงฆ์ จึงได้หลั่งน้ำลงบนมือของพระมหานามเถรเจ้า ฯ ในขณะนั้น แผ่นดินอันใหญ่นี้ก็หวั่นไหวกระทั่งถึงน้ำรองข้างล่าง ด้วยเหตุที่พระ-พุทธศาสนาได้ตั้งลงในมัจฉิกาสัณฑนครนั้นแล้ว ฯ จิตตคฤหบดีผู้มหาเศรษฐีนั้นก็ได้สร้างมหาวิหารลงในอัมพาฏกวันอุทยาน ฯ แล้วนิพระสุธรรมภิกษุเป็นเจ้าอาวาสอยู่ในที่นั้น ต่อมาภายหลัง พระอัครสาวกทั้ง ๒ พร้อมด้วยพระภิกษุ ๑๐๐๐ องค์ จึงได้ไปที่มัจฉิกาสัณฑนคร เพื่อประสงค์จะโปรดจิตตคฤหบดีนั้น ฯ เมื่อจิตตคฤหบดีนั้นได้ทราบข่าว จึงได้ไปรับตลอดระยะทางกึ่งโยชน์ แล้วนิมนต์เข้าไปพักในมหาวิหาร เวลาได้ฟังธรรมของพระสารีบุตรเถรเจ้าแล้ว ก็ได้สำเร็จเป็นพระสกทาคามี อนาคามี ดังนี้ ฯ สิ้นเนื้อความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ กิมิ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยกรรมขันธกะ

ปญฺจหงฺเคหิ ภิกฺขเว สมนฺนาคตสฺส ภิกฺขุโน อากงฺขมาโน สงฺโฆ ปฏิสาราณียกมฺมํ กเรยฺย ฅีหีนํ อลาภาย ปริสกฺกติ ฅีหีนํ อนตฺถาย ปริสกฺกติ ฅีหีนํ อนาวาสาย ปริสกฺกติ ฅีหิ อกฺโกสติ ปริภาสติ ฅีหิ ฅีหิหิ เภเทติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๗ ว่าด้วยกรรมขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงก็ทำปฏิสาราณียกรรมแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ได้ องค์ ๕ นั้น คือ ภิกษุตะเกียกตะกาย เพื่อไม่ให้คฤหัสถ์ทั้งหลายได้ลาภ • ตะเกียกตะกายเพื่อไม่ให้เป็นประโยชน์แก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย • ตะเกียกตะกายเพื่อไม่ให้คฤหัสถ์ทั้งหลายอยู่ได้ • ด่าว่าคฤหัสถ์ทั้งหลาย • ทำให้คฤหัสถ์ทั้งหลายแตกกัน •

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ ภิกษุติเตียนพระพุทธเจ้าให้คฤหัสถ์ทั้งหลายฟัง • ภิกษุติเตียนพระธรรมเจ้าให้คฤหัสถ์ทั้งหลายฟัง • ภิกษุติเตียนพระสังฆเจ้าให้คฤหัสถ์ทั้งหลายฟัง • ชู่ดูหมิ่นคฤหัสถ์ทั้งหลายด้วยคำหยาบคาย • ไม่ทำการรับปากคำที่ชอบธรรมให้เป็นจริงแก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย •

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก ซึ่งควรทำแก่ภิกษุ ๕ จำพวก คือ พวกตะเกียกตะกายเพื่อไม่ให้คฤหัสถ์ทงหลายได้ลาภ • จำพวกที่ตะเกียกตะกาย เพื่อไม่ให้เป็นประโยชน์แก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย • จำพวกที่ตะเกียกตะกาย เพื่อไม่ให้คฤหัสถ์

ทั้งหลายอยู่ได้ ๑ จำพวกที่ด่าว่าคฤหัสถ์ทั้งหลาย ๑ จำพวกที่ทำให้คฤหัสถ์ทั้งหลายแตกกัน ๑

ยังมีอีก ๕ จำพวก คือ จำพวกที่ติเตียนพระพุทธเจ้าให้คฤหัสถ์ทั้งหลายฟัง ๑ จำพวกที่ติเตียนพระธรรมเจ้าให้คฤหัสถ์ทั้งหลายฟัง ๑ จำพวกที่ติเตียนพระสงฆเจ้าให้คฤหัสถ์ทั้งหลายฟัง ๑ จำพวกที่ขู่ ทำให้หมิ่นคฤหัสถ์ทั้งหลายด้วยคำหยาบคาย ๑ ไม่รับปากคำอันชอบธรรมให้เป็นจริงแก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย ๑ ฯ จบหมวด ๕ อันแจกเป็น ๕ หมวด ชื่อว่าด้วยความจำนงเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่ถูกสงฆ์ทำปฏิสาราณียกรรมแล้ว ต้องประพฤติตัวให้ดี ฯ การประพฤติตัวให้ดีนั้น คือ ไม่ต้องให้อุปสมบท ๑ ไม่ต้องให้นิสัย ๑ ไม่ต้องให้สามเณรปฏิบัติตน ๑ ไม่ต้องยินดีต่อการรับสอนนางภิกษุณี ๑ ถึงรับแล้วก็ไม่ต้องสอนนางภิกษุณี ๑ ถูกสงฆ์ทำปฏิสาราณียกรรมด้วยอาบัติใด ไม่ต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นที่คล้ายกัน ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นที่หนักกว่านั้น ๑ ไม่ติเตียนกรรม ๑ ไม่ติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑ ไม่ห้ามอุโบสถของภิกษุปกติ ๑ ไม่ห้ามปวารณาของภิกษุผู้โจทก์ให้เป็นผู้ที่ตนควรว่ากล่าว ๑ ไม่ว่ากล่าวผู้ใด ๑ ไม่ขอโอกาสโจทก์ผู้ใด ๑ ไม่โจทก์ผู้ใด ๑ ไม่ให้ผู้ใดระลึกถึงความผิด ๑ ไม่ยุภิกษุทั้งหลายให้ทะเลาะกัน ๑ ฯ จบวัตร ๑๘ ในปฏิสาราณียกรรมเพียงเท่านี้

ครั้งนั้น สงฆ์ได้ทำปฏิสาราณียกรรมแก่พระสุธรรมภิกษุ คือ ให้ขอขมาโทษต่อจิตตคฤหบดีแล้ว ฯ พระสุธรรมภิกษุที่สงฆ์ทำปฏิสาราณียกรรมนั้นได้ไปถึงมัจฉิกาสัณฑนครแล้วก็เก้อ ไม่อาจขอขมาโทษจิตตคฤหบดีได้ ได้กลับมาสู่กรุงสาวัตถีอีก ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกล่าวว่า ท่านสุธรรมได้ขอขมาโทษจิตตคฤหบดีแล้วหรือ ? พระสุธรรมตอบว่า ข้าพเจ้าไปถึงมัจฉิกาสัณฑนครแล้วก็เก้อ ไม่อาจขอขมาโทษจิตตคฤหบดีได้ ฯ ภิกษุเหล่านั้น จึงกราบทูลเนื้อความนั้น แด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงส่งอนุทูตไปกับพระสุธรรมภิกษุให้ขอขมาโทษจิตตคฤหบดี ฯ คือ สงฆ์ต้องทำอย่างนี้ ครั้งแรกต้องขอภิกษุก่อน ครั้นขอแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ต้องให้ภิกษุชื่อนี้เป็นอนุทูตแก่พระสุธรรมภิกษุ เพื่อให้ขอขมาโทษจิตตคฤหบดี ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์

จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า สงฆ์กำลังให้ภิกษุชื่อนี้ เป็นอนุทูตแก่พระสุธรรมภิกษุ เพื่อให้ขอขมาโทษต่อจิตตคฤหบดี ฯ การให้ภิกษุผู้เป็นอนุทูตแก่พระสุธรรมภิกษุ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ เป็นอันว่า สงฆ์ได้ให้ภิกษุชื่อนี้เป็นอนุทูตแก่พระสุธรรมภิกษุ เพื่อให้ขอโทษจิตตคฤหบดี สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระสุธรรมภิกษุนั้น ต้องไปที่มัจฉิกาสัณฑนครพร้อมกับภิกษุผู้เป็นอนุทูตแล้วขอขมาโทษจิตตคฤหบดีว่า ดูก่อนคฤหบดี ขอท่านจงอดโทษเถิด อาตมาขอให้ท่านเลื่อมใส ดังนี้ ถ้าเมื่อกล่าวอย่างนี้ คฤหบดีอดโทษก็เป็นการดี ฯ ถ้าไม่อดโทษ ภิกษุผู้เป็นอนุทูตต้องกล่าวว่า ขอท่านจงอดโทษแก่ภิกษุนี้เถิดคฤหบดี ภิกษุนี้ขอให้ท่านเลื่อมใส ดังนี้ ถ้าเมื่อกล่าวอย่างนี้ คฤหบดีนั้นอดโทษก็เป็นการดี ฯ ถ้าไม่อดโทษ ภิกษุผู้เป็นอนุทูตต้องกล่าวว่า ขอท่านจงอดโทษ แก่ภิกษุนี้ตามคำของสงฆ์เถิด ถ้าเมื่อกล่าวอย่างนี้ คฤหบดีนั้นอดโทษก็เป็นการดี ฯ ถ้าไม่อดโทษ ภิกษุผู้เป็นอนุทูตต้องให้พระสุธรรมภิกษุห่มผ้าลดไหล่ข้างหนึ่ง แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นแสดงอาบัติ อย่าให้ละสถานที่พอแลเห็นที่พอได้ยิน แห่งจิตตคฤหบดี

ครั้งนั้น พระสุธรรมก็ไปที่มัจฉิกาสัณฑนครกับภิกษุผู้เป็นอนุทูต แล้วขอขมาโทษจิตตคฤหบดี ฯ พระสุธรรมนั้นได้ประพฤติตัวดีมีความยำเกรง มีการประพฤติเพื่อให้พ้นโทษ แล้วได้เข้าไปหาภิกษุทั้งหลาย บอกภิกษุทั้งหลายว่า ข้าพเจ้าถูกสงฆ์ทำปฏิสาราณียกรรมแล้วก็ประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษแล้ว บัดนี้ ข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุเหล่านั้นจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงระงับปฏิสาราณียกรรมแก่พระสุธรรมภิกษุเถิด

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ไม่ควรระงับปฏิสาราณียกรรมของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ภิกษุผู้ให้อุปสมบท ๑ ผู้ให้นิสัย ๑ ผู้ให้สามเณรปฏิบัติตน ๑ ผู้ยินดีสอนนางภิกษุณี ๑ รับหน้าที่แล้วสอนนางภิกษุณี ๑

ยังมีอีก ๕ องค์ คือ ถูกสงฆ์ทำปฏิสารณียกรรมด้วยอาบัติใด ต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ต้องอาบัติอื่นที่คล้ายกันกับอาบัตินั้น ๑ ต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่าอาบัตินั้น ๑ ติเตียนกรรม ๑ ติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑

ยังมีอีก ๘ องค์ คือ ภิกษุนั้นห้ามอุโบสถของภิกษุปกติ ๑ ห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ๑ ทำภิกษุผู้โจทก์ให้เป็นผู้ที่ตนควรว่ากล่าว ๑ ตั้งการว่ากล่าวผู้อื่น ๑ ขอโอกาสโจทก์ผู้อื่น ๑ โจทก์ผู้อื่น ๑ ให้ผู้อื่นระลึกถึงความผิด ๑ ให้ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน ๑ ฯ จบหมวด ๑๘ ที่ไม่ควรระงับในปฏิสาราณียกรรมเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ควรระงับปฏิสาราณียกรรมของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ไม่ให้อุปสมบท ๑ ไม่ให้นิสัย ๑ ไม่ให้สามเณรปฏิบัติ ไม่ยินดีต่อการรับหน้าที่สอนนางภิกษุณี ๑ ถึงรับแล้วก็ไม่สอนนางภิกษุณี ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ ถูกสงฆ์ทำปฏิสาราณียกรรมด้วยอาบัติใด ไม่ต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นที่คล้ายกับอาบัตินั้น ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่าอาบัตินั้น ๑ ไม่ติเตียนกรรม ๑ ไม่ติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑

ยังมีอีก ๘ องค์ คือ ไม่ห้ามอุโบสถของภิกษุปกติ ๑ ไม่ห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ๑ ไม่ทำภิกษุผู้โจทก์ให้เป็นผู้ที่ตนควรว่ากล่าว ๑ ไม่ตั้งการว่ากล่าวผู้อื่น ๑ ไม่ขอโอกาสโจทก์ ๑ ไม่โจทก์ ๑ ไม่ให้ระลึก ๑ ไม่ยุให้ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน ๑ จบหมวด ๑๘ ที่ควรระงับในปฏิสาราณียกรรมเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องระงับอย่างนี้ คือ ให้พระสุธรรมภิกษุนั้นเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าถูกสงฆ์ทำปฏิสาราณียกรรม แล้วก็ประพฤติตัวดี มิความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษแล้ว บัดนี้ ข้าพเจ้าจะมาขอให้สงฆ์ระงับปฏิสาราณียกรรม ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ ครั้ง ฯ แล้วให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย คำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระสุธรรมภิกษุนี้ ถูกสงฆ์ทำปฏิสาราณียกรรมแล้ว ประพฤติตัวดี มิความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วมาขอให้สงฆ์ระงับปฏิสาราณียกรรม ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรระงับปฏิสาราณียกรรมให้สุธรรมภิกษุ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์

ของพึงถ้อยคำของข้าพเจ้า พระสุธรรมภิกษุนี้ ถูกสงฆ์ทำปฏิสาราณียกรรมแล้ว ประพฤติดีดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วมาขอให้สงฆ์ระงับปฏิสาราณียกรรม ฯ สงฆ์กำลังระงับปฏิสาราณียกรรมให้แก่พระสุธรรม ฯ การระงับปฏิสาราณียกรรมให้แก่พระสุธรรมภิกษุ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ ถึง ๓ ครั้ง แล้วว่า เป็นอันสงฆ์ได้ระงับปฏิสาราณียกรรมของพระสุธรรมภิกษุแล้ว สงฆ์เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะสงฆ์นิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ ฯ จบการระงับปฏิสาราณียกรรมที่ ๔ เพียงเท่านี้

อรรถกถา

ในเนื้อความทั้งหลาย ที่ได้แสดงมาแล้วนี้ มีคำอธิบายตามอรรถกถาว่า คำว่า เพื่อไม่ให้คฤหัสถ์ทั้งหลายได้ลาภนั้น หมายความว่า พวกคฤหัสถ์จะไม่ได้ลาภด้วยอาการอย่างใด ก็ตะเกียกตะกายด้วยอาการอย่างนั้น ฯ คำว่า เพื่อไม่ให้คฤหัสถ์อยู่ได้นั้น คือ เพื่อไม่ให้คฤหัสถ์อยู่ในที่บ้านนั้น ฯ คำว่า ไม่ทำการรับปากอันชอบธรรมให้เป็นจริงแก่คฤหัสถ์นั้น อธิบายว่า จะเป็นจริงด้วยอาการใด ก็ไม่ทำตามอาการนั้น เช่นรับปากว่า จะไปจำพรรษาที่วัดของเขาแล้วก็ไม่ไป หรือไม่ทำสิ่งอื่นเช่นนั้น ดังนี้

ฎีกา

ส่วนในฎีกา สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทราบอยู่แล้วว่า พระสุธรรมภิกษุนั้นเป็นผู้มีใจแข็งกระด้างด้วยมานะ จึงไม่ทรงบอกอุบายขอขมาโทษให้เสียแต่ครั้งแรก ให้เดินทางไปสิ้น ๓๐ โยชน์ แล้วจึงกลับมา ภายหลังจึงให้มีอนุทูตตามไป ทั้งพระองค์ได้ทรงสอนว่า ธรรมดาสมณะไม่ควรมีมานะ ไม่ควรมีความริษยาว่า นี่วิหารของเรา นี่อยู่ของเรา นี่อุบาสกของเรา นี่อุบาสิกาของเรา เพราะเมื่อมีมานะอย่างนี้ กิเลสทั้งหลายก็เจริญขึ้น แล้วทรงตรัสพระคาถาที่มีในพระธรรมบท

ว่า อสนฺตมฺภาวมิจฺเฉยฺย เป็นต้น ซึ่งมีเนื้อความว่า ภิกษุผู้โง่เขลาย่อมต้องการความดีที่ไม่มีอยู่ ต้องการความเป็นหัวหน้าภิกษุทั้งหลาย ต้องการความเป็นใหญ่ในอาวาสทั้งหลาย ต้องการบูชาในตระกูลอื่น ๆ ความดำริ ความประสงค์ ความถือตัว ย่อมเกิดแก่ภิกษุผู้โง่เขลาว่า ขอให้คฤหัสถ์บรรพชิตทั้ง ๒ จำพวก จงเข้าใจว่า สิ่งทั้งปวงเป็นของเราทำทั้งนั้น จงอยู่ในอำนาจของเราในกิจน้อยกิจใหญ่ทั้งสิ้น ดังนี้ พระสุธรรมเถรเจ้าได้ฟังพระโอวาทนี้แล้ว ก็ถวายบังคมลา ได้ไปกับภิกษุผู้เป็นอนุทูตนั้น แล้วได้แสดงอาบัติต่อหน้าอุบาสก ได้ขอขมาโทษอุบาสกตามพระพุทธ-ฎีกา ฯ พระสุธรรมเถรเจ้านั้น ก็ได้รับขมาโทษจากอุบาสก แล้วต่อมาไม่ช้าก็ปฏิบัติตามคำสอนของพระศาสดา แล้วก็ได้สำเร็จพระอรหัตปฏิสัมภิทา ดังนี้ สิ้นเนื้อความเพียงเท่านี้.

เอวํ กิร ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๙

คัมภีร์จุลวรรค

ว่าด้วยกรรมขันธกะ

เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเม ฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ฉนฺโน อาปตฺติ อาปชฺชิตฺวา น อิจฺฉติ ปสฺสิตุ ฯ เป เต ภิกฺขู อปุจฺฉาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๙ ว่าด้วยกรรม-ขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระเจ้าประทับอยู่ที่โฆสิตาราม เมืองโกสัมพีนั้น

พระฉันนภิกษุต้องอาบัติแล้ว ไม่ต้องการจะเห็นอาบัติ ฯ พวกภิกษุมีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันโพนทนาบกโทษติเตียนว่า อย่างไรพระฉันนะต้องอาบัติแล้ว จึงไม่ประสงค์จะเห็นอาบัติ แล้วก็กราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสสั่งให้ประชุมพระภิกษุสงฆ์ โดยมีเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ แล้วทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า จริงหรือ ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่าพระฉันนะต้องอาบัติแล้วไม่ประสงค์จะเห็นอาบัติ ฯ ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ แล้วสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสติเตียนพระฉันนะโดยอเนกปริยาย แล้วตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้นสงฆ์จงทำอุกเขปนียกรรม เพราะไม่เห็นอาบัติแก่พระฉันนภิกษุ คือ สงฆ์ต้องทำอย่างนี้ ครั้งแรกสงฆ์ต้องโจทก์พระฉันนภิกษุก่อน ครั้นโจทก์แล้วต้องให้ระลึกถึงความผิด ครั้นให้ระลึกถึงความผิดแล้วต้องปรับอาบัติ ครั้นปรับอาบัติแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระฉันนภิกษุนี้ ต้องอาบัติแล้วไม่ประสงค์จะเห็นอาบัติ ฯ สงฆ์พร้อมกันแล้ว ถ้าสงฆ์ต้องทำอุกเขปนียกรรม เพราะไม่เห็นอาบัติแก่พระฉันนภิกษุ คือ สงฆ์ต้องไม่อยู่ร่วม ฉันร่วม ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระฉันนภิกษุนี้ต้องอาบัติแล้วไม่ประสงค์จะเห็นอาบัติ ฯ สงฆ์กำลังทำอุกเขปนียกรรม เพราะไม่เห็นอาบัติแก่พระฉันนภิกษุ คือ สงฆ์ไม่ร่วมอยู่ ร่วมฉัน ฯ การทำอุกเขปนียกรรม เพราะไม่เห็นอาบัติแก่พระฉันนภิกษุ คือ ร่วมอยู่ร่วมฉันกับสงฆ์ไม่ได้ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ ถึง ๓ หน แล้วว่า สงฆ์ได้ทำอุกเขปนียกรรม คือ ร่วมอยู่ร่วมฉันกับสงฆ์ไม่ได้ เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ แก่พระฉันนภิกษุแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว สงฆ์จึงได้นิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายต้องบอกต่อ ๆ กันไปทุก ๆ อาวาสว่า พระฉันนภิกษุถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้อยู่ร่วมฉันร่วมกับสงฆ์ เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติแล้ว ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติอันประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นของไม่ชอบธรรมด้วย ไม่ชอบวินัยด้วย ระงับไม่ดีด้วย ฯ องค์ ๓ นั้น คือ ทำในที่ลับหลัง ๑ ทำโดยไม่สอบถามก่อน ๑ ทำโดยไม่ได้รับปฏิญาณ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำอุกเขปนียกรรมนั้น ด้วยไม่มีอาบัติ ๑ ทำด้วยอาบัติอันไม่เป็นเทสนาคามินี ๑ ทำด้วยอาบัติที่ได้แสดงแล้ว ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ไม่โจทก์ก่อนแล้วจึงทำ ๑ ไม่ให้ระลึกก่อนแล้วจึงทำ ๑ ไม่ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำในที่ลับหลัง ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยไม่สอบถามก่อน ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยไม่ได้รับปฏิญาณ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยไม่มีอาบัติ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติที่ไม่เป็นเทสนาคามินี ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติที่ได้แสดงแล้ว ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยไม่โจทก์ก่อน ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยไม่ให้ระลึกก่อน ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยไม่ปรับอาบัติก่อน ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑ ฯ จบหมวด ๑๒ แห่งกรรมที่ไม่เป็นธรรม ในอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ อันประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นของชอบธรรมด้วย เป็นของชอบวินัยด้วย เป็นของระงับดีด้วย ฯ องค์ ๓ นั้น คือ ทำในที่เฉพาะหน้า ๑ สอบถามก่อนแล้วจึงทำ ๑ รับปฏิญาณก่อนแล้วจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติ ๑ ทำโดยอาบัติที่เป็นเทสนาคามินี ๑ ทำโดยอาบัติที่ยังไม่ได้แสดง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ โจทก์ก่อนแล้วจึงทำ ๑ ให้ระลึกก่อนแล้วจึงทำ ๑ ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำในที่เฉพาะหน้า ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยสอบถามก่อนแล้ว ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยได้รับปฏิญาณแล้ว ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีอีก ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำด้วยอาบัติที่เป็นเทสนาคามินี ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยโจทก์ก่อนแล้ว ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยให้ระลึกถึงความผิดก่อน ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยปรับอาบัติก่อน ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยปรับอาบัติก่อน ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑ ฯ จบหมวด ๑๒ แห่งกรรมที่เป็นธรรมในอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงก็ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ แก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ คือ ภิกษุนั้นเป็นผู้ทำความบาดหมาง ทำความทะเลาะ ทำความโต้เถียง ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ๑ ภิกษุนั้นเป็นพาล ไม่ฉลาด มากไปด้วยอาบัติ มีความประพฤติขาดวิ่น ๑ ภิกษุนั้นคลุกคลีด้วยคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ภิกษุนั้น มีสีลวิบัติในอธิศีล ๑ มีอาจารวิบัติในอัชฌาจาร ๑ มีทิฏฐิวิบัติในอติทิฏฐิ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ภิกษุนั้นติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ ติเตียนพระสงฆเจ้า ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงก็ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติแก่ภิกษุ ๓ จำพวกได้ คือ จำพวกที่ทำความบาดหมาง จนกระทั่งทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ๑ จำพวกที่เป็นพาล ไม่ฉลาด มากไปด้วยอาบัติ มีความประพฤติขาดวิ่น ๑ จำพวกที่คลุกคลีด้วยคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร ๑

ยังมีอีก ๓ จำพวก คือ จำพวกที่มีสีลวิบัติในอธิศีล ๑ จำพวกที่มีอาจารวิบัติในอัชฌาจาร ๑ จำพวกที่มีทิฏฐิวิบัติในอติทิฏฐิ ๑

ยังมีอีก ๓ จำพวก คือ จำพวกติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ จำพวกติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ จำพวกติเตียนพระสงฆเจ้า ๑ ฯ จบหมวด ๑๖ อันว่าด้วยความจำนงในอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ที่ถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรมนั้น ต้องประพฤติตัวให้ดี ฯ การประพฤติตัวดีนั้น คือ ไม่ให้อุปสมบท ๑ ไม่ให้นิสัย ๑ ไม่ให้สามเณรปฏิบัติตน ๑ ไม่ยินดีต่อการรับหน้าที่สอนนางภิกษุณี ๑ ถึงรับหน้าที่แล้วก็ไม่สอนนางภิกษุณี ๑ ถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติด้วยอาบัติใด ไม่ต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นอันคล้ายกับอาบัตินั้น ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้น ๑ ไม่ติเตียนกรรม ๑ ไม่ติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑ ไม่ยินดีต่อการกราบไหว้ การลุกรับ การยกมือไหว้ การนับถือ การนำอาสนะมาให้ การนำที่นอนมาให้ การนำน้ำล้างเท้ามาให้ การนำตั่งนั่งล้างเท้ามาให้ การนำเครื่องเช็ดเท้ามาให้ การขอรับบาตรจีวร การถูหลังให้ในเวลาอาบน้ำ

ของภิกษุปกติ ๑ ไม่โจทก์ภิกษุปกติด้วยสีลวิบัติ ๑ ไม่โจทก์ภิกษุปกติด้วยอาจารวิบัติ ๑ ไม่โจทก์ภิกษุปกติด้วยทิฏฐิวิบัติ ๑ ไม่โจทก์ภิกษุปกติด้วยอาชีววิบัติ ๑ ไม่ทำให้ภิกษุทั้งหลายแตกกัน ๑ ไม่ใช้ธงของคฤหัสถ์ ๑ ไม่ใช้ธงของเดียรถีย์ ๑ ไม่คบเดียรถีย์ ๑ คบแต่ภิกษุทั้งหลาย ๑ ศึกษาในทางภิกษุ ไม่อยู่ร่วมในที่มุงอันเดียวกันกับภิกษุปกติ ๑ ไม่อยู่ในที่ไม่มีเครื่องมุงอันเดียวกันกับภิกษุปกติ ๑ ไม่อยู่ในที่เป็นอาวาส หรือไม่เป็นอาวาส ซึ่งไม่มีเครื่องมุงเป็นอันเดียวกัน ๑ เห็นภิกษุปกติมาต้องลุกจากที่นั่ง ๑ รุกรานภิกษุปกติในภายในหรือภายนอกไม่ได้ ๑ ห้ามอุโบสถของภิกษุปกติไม่ได้ ๑ ห้ามปวารณาของภิกษุปกติไม่ได้ ๑ ว่ากล่าวภิกษุผู้เป็นโจทก์ไม่ได้ ๑ ว่ากล่าวใครก็ไม่ได้ ๑ ขอโอกาสโจทก์ใครก็ไม่ได้ ๑ โจทก์ใครก็ไม่ได้ ๑ ให้ใครระลึกถึงความผิดก็ไม่ได้ ๑ ให้ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกันก็ไม่ได้ ๑ จบข้อวัตร ๔๓ ข้อ ในอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติเพียงเท่านี้ ฯ ของดเนื้อความในพระบาลีไว้เพียงเท่านี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า คำว่า ใช้ธงของคฤหัสถ์ไม่ได้นั้น คือ นุ่งผ้าของคฤหัสถ์ที่ไม่ได้ตัดชาย หรือที่มีชายเป็นลายดอกไม้ไม่ได้ ฯ คำว่า ใช้ธงของเดียรถีย์ไม่ได้นั้น คือ นุ่งห่มผ้าของพวกเดียรถีย์ มีผ้ากรองด้วยหญ้าคาเป็นต้นไม่ได้ ฯ คำว่า ในภายในหรือภายนอกนั้น หมายภายในวิหารหรือภายนอกวิหาร ฯ บททั้ง ๓ มีบทว่า คบเดียรถีย์ไม่ได้เป็นต้นนั้น มีเนื้อความดังกล่าวแล้วนั่นแล ฯ คำนอกนี้ทั้งสิ้นมีแจ้งอยู่ในปริวาสิกขันธกะ ฯ นอกนี้ เหมือนกับนัยที่กล่าวไว้ในตัชชนียกรรมโน้น ฯ อุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติ ก็เหมือนกับอุกเขปนียกรรมนี้ ฯ เรื่องอริฏฐภิกษุมีอยู่ในขุททกวรรณนา ฯ ในคำทั้งหลายเป็นต้นว่า ทำความบาดหมางเป็นต้นนั้น คือ ภิกษุนั้นทำการทะเลาะเป็นต้น เพราะอาศัยทิฏฐิใด เมื่อไม่สละทิฏฐินั้น สงฆ์ต้องทำอุกเขปนียกรรม ฯ คำนอกจากนี้เหมือนกับนัยที่กล่าวไว้ในตัชชนียกรรมโน้น ฯ เป็นอันว่า ในที่นี้ ได้กล่าวข้อวัตร ๔๓ ข้อ สำหรับการประพฤติให้ดีไว้แล้ว ดังนี้

ฎีกา

ในฎีกาว่า คำว่า ต้องทำกรรมเพราะไม่เห็นอาบัตินั้น คือ ต้องทำอุกเขปนียกรรมเพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัตินั้น เท่านั้น ฯ ส่วนกรรมอื่น ๆ มีตัชชนียกรรมเป็นต้น สงฆ์ต้องปรับอาบัติแล้วจึงทำด้วยองค์ทั้งหลาย มีการทำการบาดหมางเป็นต้น เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัตินั้นก็มี เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัตินั้นก็มี ฯ นอกจากนี้มีเนื้อความดังนี้ จึงเป็นอันว่าจบพระวินัยเทศนากัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๙

ขันธกวรรค

ว่าด้วยกรรมขันธกะ

อถโข สงฺโฆ ฉนฺนสฺส ภิกฺขุโน อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺเขปนียกมฺมํ อกาสิ อสมฺโภคํ สงฺเฆน ฯ โส สงฺเฆน อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺเขปนียกมฺมนฺโต ตมฺหา อาวาสา อญฺญํ อาวาสํ อคมาสิ ตตฺถ ภิกฺขู เนว อภิวาเทสุ ๆ ปจฺจุฏฺเฐสุ ๆ อญฺชลิกมฺมํ ๆ สามีจิกมฺมํ อกํสุ ๆ สกฺกริสุ ๆ ครุกริสุ ๆ มาเนสุ ๆ ปูเชสุนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงขันธกวรรค กัณฑ์ที่ ๙ ว่าด้วยกรรมขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ซึ่งได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น ว่า ครั้งนั้น สงฆ์ได้ทำอุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้ร่วมกับสงฆ์ เพราะเหตุไม่เห็น

อาบัติแก่พระฉันนภิกษุ ฯ พระฉันนภิกษุนั้น ถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ แล้วก็ออกจากอาวาสนั้น ไปสู่อาวาสอื่น ฯ ภิกษุทั้งหลายในอาวาสอื่นนั้น ก็ไม่กราบไหว้ ไม่ลุกรับ ไม่ยกมือไหว้ ไม่แสดงความนับถือ ไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ฯ เมื่อพระฉันนะไม่มีภิกษุทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ก็ออกจากอาวาสนั้นไปสู่อาวาสอื่น ถึงในอาวาสอื่นนั้นก็เหมือนกัน คือ ภิกษุทั้งหลายก็ไม่กราบไหว้ ไม่ลุกรับ ไม่ยกมือไหว้ ไม่แสดงความนับถือ ไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ฯ เมื่อพระฉันนะไม่มีภิกษุทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ก็ออกจากอาวาสนั้นอีก แล้วไปสู่อาวาสอื่น ภิกษุทั้งหลายในอาวาสอื่นนั้น ก็ไม่กราบไหว้ ไม่ลุกรับ ไม่ยกมือไหว้ ไม่แสดงความนับถือ ไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ฯ เมื่อพระฉันนะไม่มีภิกษุทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ก็กลับมาสู่เมืองโกสัมพีอีก แล้วประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วจึงเข้าไปหาภิกษุทั้งหลาย บอกว่า ข้าพเจ้าถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ แล้วก็ประพฤติตัวดี มีความยำเกรง มีการประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ บัดนี้ข้าพเจ้าควรประพฤติอย่างไร ภิกษุทั้งหลายจึงนำความกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติของพระฉันนภิกษุ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ไม่ควรระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัตินั้น ยังให้อุปสมบท ๑ ยังให้นิสัย ๑ ยังให้สามเณรปฏิบัติตน ๑ ยังยินดีต่อการรับสอนนางภิกษุณี ๑ ถึงรับหน้าที่แล้ว ก็ยังสอนนางภิกษุณี ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ ถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติด้วยอาบัติใด ยังต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ยังต้องต้องอาบัติอื่นอันคล้ายกับอาบัตินั้น ๑ ยังต้องอาบัติอื่นอันเลวกว่าอาบัตินั้น ๑ ติเตียนกรรม ๑ ติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ ยินดีต่อการกราบไหว้ การลุกรับ การยกมือไหว้ การแสดงความนับถือ การหาที่นั่งให้ของภิกษุปกติ

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ ยังยินดีต่อการหาน้ำดื่มให้ หาน้ำล้างเท้าให้ หาตั่งนั่งล้างเท้าให้ หาเครื่องเช็ดเท้าให้ การรับมารับบาตร จีวร การถูหลังให้ของภิกษุปกติ

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ โจทก์ภิกษุปกติด้วยสีลวิบัติ ๑ ด้วยอาจารวิบัติ ๑ ด้วยทิฏฐิวิบัติ ๑ ด้วยอาชีววิบัติ ๑ ทำให้ภิกษุทั้งหลายแตกกัน ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ นุ่งห่มผ้าของคฤหัสถ์ ๑ นุ่งห่มผ้าของเดียรถีย์ ๑ คบเดียรถีย์ ๑ ไม่คบภิกษุทั้งหลาย ๑ ไม่ศึกษาในสิกขาของภิกษุ ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ อยู่ในอาวาสซึ่งมีที่มุงอันเดียวร่วมกับภิกษุปกติ ๑ อยู่ในที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีเครื่องมุงอันเดียวกัน ๑ อยู่ในอาวาสหรือในที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีเครื่องมุงอันเดียวกัน ๑ เห็นภิกษุปกติแล้วไม่ลุกจากที่นั่ง ๑ รุกรานภิกษุปกติในภายในวิหารหรือภายนอกวิหาร ๑

ยังมีองค์ ๘ องค์อีก คือ ห้ามอุโบสถภิกษุปกติ ๑ ห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ๑ ว่ากล่าวภิกษุผู้เป็นโจทก์ ๑ ตั้งการว่ากล่าวผู้อื่น ๑ ขอโอกาสโจทก์ผู้อื่น ๑ โจทก์ผู้อื่น ๑ ให้ผู้อื่นระลึกถึงความผิด ๑ ทำให้ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน ๑ ฯ จบหมวด ๕๑ แห่งองค์ที่ไม่ควรระงับในอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ควรระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ ของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ไม่ให้อุปสมบท ๑ ไม่ให้นิสัย ๑ ไม่ให้สามเณรปฏิบัติตน ๑ ไม่ยินดีต่อการรับหน้าที่สอนนางภิกษุณี ๑ ถึงรับหน้าที่แล้วก็ไม่สอนนางภิกษุณี ๑ รวมเป็นองค์ ๕ ด้วยกัน ดังนี้

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ สงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติด้วยอาบัติใด ไม่ต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นซึ่งคล้ายกับอาบัตินั้น ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่าอาบัตินั้น ๑ ไม่ติเตียนกรรม ๑ ไม่ติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ ไม่ยินดีต่อการกราบไหว้ของภิกษุปกติ ๑ ไม่ยินดีต่อการลุกรับของภิกษุปกติ ๑ ไม่ยินดีต่อการยกมือไหว้ของภิกษุปกติ ๑ ไม่ยินดีต่อการแสดงความนับถือของภิกษุปกติ ๑ ไม่ยินดีต่อการนำที่นั่งมาให้ ของภิกษุปกติ ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ ไม่ยินดีต่อการนำหีนอนมาให้ของภิกษุปกติ ๑ ไม่ยินดีต่อการนำน้ำล้างเท้ามาให้ของภิกษุปกติ ๑ ไม่ยินดีต่อการนำตั่งสำหรับนั่งล้างเท้ามาให้ของภิกษุปกติ ๑ ไม่ยินดีต่อการนำเครื่องเช็ดเท้ามาให้ของภิกษุปกติ ๑ ไม่ยินดีต่อการรับบาตรจีวรของภิกษุปกติ ๑ ไม่ยินดีต่อการถูหลังให้ในเวลาอาบน้ำของภิกษุปกติ ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ ไม่โจทก์ภิกษุปกติด้วยสีลวิบัติ ๑ ไม่โจทก์ภิกษุปกติด้วยอาจารวิบัติ ๑ ไม่โจทก์ภิกษุปกติด้วยทิฏฐิวิบัติ ๑ ไม่โจทก์ภิกษุปกติด้วยอาชีววิบัติ ๑ ไม่ทำให้ภิกษุทั้งหลายแตกกัน ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ ไม่นุ่งห่มผ้าคฤหัสถ์ ๑ ไม่นุ่งห่มผ้าเดียรถีย์ ๑ ไม่คบเดียรถีย์ ๑ คบแต่ภิกษุทั้งหลาย ๑ ศึกษาในสิกขาของภิกษุ ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ ไม่อยู่ในอาวาสซึ่งมีที่มุงอันเดียวกันร่วมกับภิกษุปกติ ๑ ไม่อยู่ในที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีที่มุงอันเดียวกันร่วมกับภิกษุปกติ ๑ ไม่อยู่ในอาวาส หรือในที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีที่มุงอันเดียวกันร่วมกับภิกษุปกติ ๑ เห็นภิกษุปกติมาก็ลุกจากที่นั่ง ๑ ไม่รุกรานภิกษุปกติในภายในวิหารหรือนอกวิหาร ๑

ยังมีอีก ๘ องค์ คือ ไม่ห้ามอุโบสถของภิกษุปกติ ๑ ไม่ห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ๑ ไม่ว่ากล่าวภิกษุผู้เป็นโจทก์ ๑ ไม่ตั้งการว่ากล่าวผู้อื่น ๑ ไม่ขอโอกาสโจทก์ผู้อื่น ๑ ไม่โจทก์ผู้อื่น ๑ ไม่ให้ผู้อื่นระลึกถึงความผิด ๑ ไม่ทำให้ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน ๑ ฯ จบหมวด ๔๓ แห่งองค์ของภิกษุที่ควรระงับในอุกเขปนียกรรมเพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องระงับอย่างนี้ คือ พระฉันนภิกษุนั้นต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ แล้วก็ประพฤติตัวดีมีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษอยู่แล้ว บัดนี้ข้าพเจ้าขอให้สงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม ฯ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ ครั้ง ฯ แล้วให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระฉันนภิกษุนี้ถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ แล้วประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วมาขอให้

สงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติของพระฉันนภิกษุ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระฉันนภิกษุนี้ถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ แล้วประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วมาขอให้สงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ ฯ สงฆ์กำลังระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติของพระฉันนภิกษุอยู่ ฯ การระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติของพระฉันนภิกษุ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ ข้าพเจ้าขอกล่าวเนื้อความนี้แม้ในวาระที่ ๒ คือ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระฉันนภิกษุนี้ ถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ แล้วประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วมาขอให้สงฆ์ระงับอุเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติของพระฉันนภิกษุ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระฉันนภิกษุนี้ถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติแล้วประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วมาขอให้สงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ ฯ สงฆ์กำลังระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติของพระฉันนะอยู่ ฯ การระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติของพระฉันนะ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ทานผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ ข้าพเจ้าขอกล่าวเนื้อความนี้เป็นครั้งที่ ๓ คือ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระฉันนภิกษุนี้ ถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ แล้วประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วมาขอให้สงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ ฯ สงฆ์กำลังระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติ ของพระฉันนภิกษุอยู่ การระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติของพระฉันนภิกษุ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ สงฆ์ได้ระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติของพระฉันนภิกษุแล้ว ข้อนี้สงฆ์

ก็เห็นชอบแล้ว เพราะสงฆ์ได้นิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ ฯ จบอุกเขปนียกรรมที่ ๕ เพราะเหตุที่ไม่เห็นอาบัติเพียงเท่านี้

ตามเนื้อความที่แสดงมาแล้วทั้งสิ้นนี้ ไม่ได้มีแก้ไขในอรรถกถา ฎีกา อย่างไร จึงเป็นอันว่าจบพระวินัยเทศนากัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๐
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยกรรมขันธกะ

เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเม ฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ฉนฺโน อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา น อิจฺฉติ อาปตฺตึ ปฏิกาตุนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๑๐ ว่าด้วยกรรม-ขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้า ประทับอยู่ที่โฆสิตาราม เมืองโกสัมพีนั้น พระฉันนะต้องอาบัติแล้ว ไม่ประสงค์จะแก้ไขอาบัติ ฯ พวกภิกษุที่มีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันติเตียนว่า อย่างไร พระฉันนะต้องอาบัติแล้ว จึงไม่ประสงค์จะแก้ไข แล้วนำความไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงสอบถามได้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเตียนโดยอเนกปริยาย แล้วตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงทำ

อุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้ร่วมกับสงฆ์ เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติ แก่พระฉันนภิกษุ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องทำอย่างนี้ คือ ทีแรกต้องโจทก์พระฉันนภิกษุก่อน ครั้นโจทก์แล้วต้องให้ระลึกถึงความผิด ครั้นให้ระลึกถึงความผิดแล้วต้องปรับอาบัติ ครั้นปรับอาบัติแล้ว ต้องให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระฉันนภิกษุนี้ต้องอาบัติแล้ว ไม่ประสงค์จะแก้ไข ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรทำอุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้ร่วมกับสงฆ์ เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติแก่พระฉันนภิกษุ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระฉันนภิกษุนี้ต้องอาบัติแล้วไม่ประสงค์จะแก้ไข ฯ สงฆ์กำลังทำอุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้ร่วมกับสงฆ์ เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติแก่พระฉันนภิกษุ การทำอุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้ร่วมกับสงฆ์ เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติแก่พระฉันนภิกษุ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ ครั้ง แล้วว่า สงฆ์ได้ทำอุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้ร่วมกับสงฆ์ เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติแก่พระฉันนภิกษุแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว สงฆ์จึงได้นิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงบอกต่อ ๆ ไปตามลำดับอาวาสว่า พระฉันนภิกษุถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้ร่วมกับสงฆ์ เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติแล้ว ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติ ชื่อประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นของไม่ชอบธรรมด้วย ไม่ชอบวินัยด้วย ระงับไม่ดีด้วย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุกเขปนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นกรรมที่ไม่เป็นธรรมด้วย ไม่เป็นวินัยด้วย ระงับไม่ดีด้วย คือ เป็นการทำในที่ไม่ใช่ที่ต่อหน้า ๑ ทำด้วยไม่สอบถาม ๑ ทำด้วยไม่ได้รับปฏิญาณเสียก่อน ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุกเขปนียกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ อื่นอีก ก็เป็นกรรมที่ไม่ชอบธรรมด้วย ไม่ชอบวินัยด้วย ระงับไม่ดีด้วย องค์ ๓ นั้น คือ ทำด้วยไม่มีอาบัติ ๑ ทำด้วยอาบัติที่ไม่ใช่เทศนาคามินี ๑ ทำด้วยอาบัติที่แสดงแล้ว ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำด้วยไม่โจทก์เสียก่อน ๑ ทำด้วยไม่ให้ระลึกเสียก่อน ๑ ทำด้วยไม่ปรับอาบัติเสียก่อน ๑ เป็นการทำที่ไม่ชอบธรรม ไม่ชอบวินัย ระงับไม่ดี

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำในที่ไม่ใช่ต่อหน้า ๑ ทำด้วยไม่ชอบธรรม ๑ ทำด้วยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำด้วยไม่สอบถามเสียก่อน ๑ ทำด้วยไม่เป็นธรรม ๑ ทำด้วยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำด้วยไม่ได้รับปฏิญาณก่อน ๑ ทำด้วยไม่เป็นธรรม ๑ ทำด้วยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำด้วยไม่มีอาบัติ ๑ ทำด้วยไม่เป็นธรรม ๑ ทำด้วยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำด้วยอาบัติที่ไม่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำด้วยไม่เป็นธรรม ๑ ทำด้วยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำด้วยอาบัติที่แสดงแล้ว ๑ ทำด้วยไม่เป็นธรรม ๑ ทำด้วยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำด้วยไม่โจทก์เสียก่อน ๑ ทำด้วยไม่เป็นธรรม ๑ ทำด้วยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำด้วยไม่ให้ระลึกเสียก่อน ๑ ทำด้วยไม่เป็นธรรม ๑ ทำด้วยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำด้วยไม่ยกอาบัติขึ้นปรับเสียก่อน ๑ ทำด้วยไม่เป็นธรรม ๑ ทำด้วยพวก ๑ ฯ จบหมวด ๑๒ ในกรรมที่ไม่เป็นธรรมเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติ ซึ่งประกอบด้วยองค์ ๒ เป็นกรรมที่ชอบธรรมด้วย ชอบวินัยด้วย ระงับดีด้วย ฯ องค์ ๓ นั้น คือ ทำด้วยอาบัติ ๑ ทำด้วยอาบัติที่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำด้วยอาบัติที่ยังไม่ได้แสดง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ โจทก์ก่อนแล้วจึงทำ ๑ ให้ระลึกถึงความผิดก่อนแล้วจึงทำ ๑ ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำในที่ต่อหน้า ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยสอบถามก่อน ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยได้รับปฏิญาณ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติที่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยโจทก์ก่อนแล้ว ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยให้ระลึกเสียก่อน ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยปรับอาบัติก่อนแล้ว ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑ ฯ จบหมวด ๑๒ แห่งกรรมที่เป็นธรรม ในอุกเขปนียกรรมที่ไม่แก้ไขอาบัติเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงก็ทำอุกเขปนียกรรม ในการที่ไม่แก้ไขอาบัติ แก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ ได้ คือ ภิกษุทำความบาดหมาง ทำความทะเลาะ ทำความโต้เถียง ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ๑ ภิกษุนั้นเป็นพาล ไม่ฉลาด มากด้วยอาบัติ มีความประพฤติขาดวิ่น ๑ ภิกษุนั้นคลุกคลีด้วยคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ภิกษุนั้นเป็นผู้มีสิลวิบัติในอธิศีล ๑ มีอาจารวิบัติในอัชฌาจาร ๑ มีทิฏฐิวิบัติในอติทิฏฐิ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ภิกษุไม่ติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ ติเตียนพระสงฆเจ้า ๑

เมื่อสงฆ์จำนง ก็ทำอุกเขปนียกรรม ในการที่ไม่แก้ไขอาบัติแก่ภิกษุ ๓ จำพวกได้ คือ จำพวกที่ทำความบาดหมาง ทำความทะเลาะ ทำความโต้เถียง ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ๑ จำพวกที่เป็นพาล ไม่ฉลาด มากไปด้วยอาบัติ มีความประพฤติขาดวิ่น ๑ จำพวกที่คลุกคลีกับคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร ๑

ยังมีอีก ๓ จำพวก คือ จำพวกที่มีสีลวิบัติในอธิศีล ๑ จำพวกที่มีอาจารวิบัติในอัชฌาจาร ๑ จำพวกที่มีทิฏฐิวิบัติในอติทิฏฐิ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ จำพวกที่ติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ จำพวกที่ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ จำพวกที่ติเตียนพระสงฆเจ้า ๑ ฯ จบหมวด ๖ อันว่าด้วยความจำนงในการที่ไม่แก้ไขอาบัติเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม ในการที่ไม่แก้ไขอาบัติแล้ว ต้องประพฤติตัวดี การประพฤติตัวดีนั้น คือ ไม่ให้อุปสมบท ๑ ไม่ให้นิสัย ๑ ไม่ให้สามเณรปฏิบัติตน ๑ ไม่ยินดีรับหน้าที่สอนนางภิกษุณี ๑ ถึงรับหน้าที่แล้วก็ไม่สอนนางภิกษุณี ๑ ถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม ในการที่ไม่แก้ไขอาบัติด้วยอาบัติใด ไม่ต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นที่เหมือนอย่างนั้น ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้น ๑ ไม่ติเตียนกรรม ๑ ไม่ติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑ ไม่ยินดีต่อการกราบไหว้ การลุกรับ การยกมือไหว้ การนับถือ การหาที่นั่งให้ การหาที่นอนให้ การหาน้ำล้างเท้าให้ การหาตั่งนั่งล้างเท้าให้ การหาเครื่องเช็ดเท้าให้ การรับบาตร จีวร การถูหลังให้เวลาอาบน้ำของภิกษุปกติ ๑ ไม่โจทก์ภิกษุปกติด้วยสีลวิบัติ ๑ ไม่โจทก์ภิกษุปกติด้วยอาจารวิบัติ ๑ ไม่โจทก์ภิกษุปกติด้วยทิฏฐิวิบัติ ๑ ไม่โจทก์ภิกษุปกติด้วยอาชีววิบัติ ๑ ไม่ทำให้ภิกษุทั้งหลายแตกกัน ๑ ไม่นุ่งห่มผ้าคฤหัสถ์ ๑ ไม่นุ่งห่มผ้าเดียรถีย์ ๑ ไม่คบเดียรถีย์ ๑ คบแต่ภิกษุทั้งหลาย ๑ ศึกษาสิกขาของภิกษุ ๑ ไม่อยู่ในอาวาส ซึ่งมีเครื่องมุงอันเดียวกันกับภิกษุปกติ ๑ ไม่อยู่ในที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีเครื่องมุงอันเดียวกันกับภิกษุปกติ ๑ ไม่อยู่ในอาวาส หรือ

ในที่ไม่ใช่อาวาส ชื่งมีที่มุงอันเดียวกันกับภิกษุปกติ ๑ เห็นภิกษุปกติแล้วลุกขึ้นจากที่นั่ง ๑ ไม่รุกรานภิกษุปกติในภายในวิหาร หรือนอกวิหาร ๑ ไม่ห้ามอุโบสถของภิกษุปกติ ๑ ไม่ห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ๑ ไม่ว่ากล่าวภิกษุผู้เป็นโจทก์ ๑ ไม่ว่ากล่าวผู้อื่น ๑ ไม่ขอโอกาสโจทก์ผู้อื่น ๑ ไม่โจทก์ผู้อื่น ๑ ไม่ให้ผู้อื่นระลึกถึงความผิด ๑ ไม่ทำให้ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน ๑ ฯ จบข้อวัตร ๑๓ ในอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติเพียงเท่านี้

ลำดับนั้น สงฆ์ก็ได้ทำอุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้ร่วมกับสงฆ์ เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติแก่พระฉันนภิกษุ ฯ พระฉันนภิกษุถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรมเพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัตินั้น ก็ออกจากอาวาสนั้นไปสู่อาวาสอื่น ฯ ภิกษุทั้งหลายในอาวาสอื่นนั้น ก็ไม่กราบไหว้ ไม่ลุกรับ ไม่ยกมือไหว้ ไม่แสดงความนับถือ ไม่สักการะเคารพนับถือบูชา ฯ เมื่อพระฉันนภิกษุ ไม่มีภิกษุทั้งหลายสักการะเคารพนับถือบูชา ก็ออกจากอาวาสนั้นไปสู่อาวาสอื่น แม้ในอาวาสอื่นนั้น ภิกษุทั้งหลายก็ไม่กราบไหว้ ไม่ลุกรับ ไม่ยกมือไหว้ ไม่แสดงความนับถือ ไม่สักการะเคารพนับถือบูชา ฯ เมื่อพระฉันนภิกษุ ไม่มีภิกษุทั้งหลายสักการะเคารพนับถือบูชา ก็ออกจากอาวาสนั้นไปสู่อาวาสอื่น ฯ ภิกษุทั้งหลายแม้ในอาวาสอื่นนั้นก็ไม่กราบไหว้ ไม่ลุกรับ ไม่ยกมือไหว้ ไม่แสดงความนับถือ ไม่สักการะเคารพนับถือบูชา เมื่อพระฉันนภิกษุ ไม่มีผู้สักการะเคารพนับถือบูชา ก็กลับมาสู่เมืองโกสัมพี ฯ พระฉันนภิกษุนั้น ก็ประพฤติตัวดี มีความขำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วเข้าไปหาภิกษุทั้งหลาย บอกภิกษุทั้งหลายว่า ข้าพเจ้าถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม เพราะไม่แก้ไขอาบัติ แล้วประพฤติตัวดี มีความขำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษแล้ว บัดนี้ ข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ฯ ภิกษุเหล่านั้น จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงทรงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติของพระฉันนภิกษุเถิด

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ไม่ควรระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ให้อุปสมบท ๑ ให้นิสัย ๑ ให้

สามเณรปฏิบัติตน ๑ ยินดีต่อการรับหน้าที่สอนนางภิกษุณี ๑ รับหน้าที่แล้วก็สอนนางภิกษุณี ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ ถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติ ด้วยอาบัติใด ยังต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ยังต้องอาบัติอื่นที่เหมือนกัน ๑ ยังต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้น ๑ ติเตียนกรรม ๑ ติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ ยินดีต่อการยกมือไหว้ของภิกษุปกติ ๑ ยินดีต่อการลุกรับของภิกษุปกติ ๑ ยินดีต่อการยกมือไหว้ของภิกษุปกติ ๑ ยินดีต่อการแสดงความนับถือของภิกษุปกติ ๑ ยินดีต่อการนำอาสนะมาให้ของภิกษุปกติ ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ ยินดีต่อการที่ภิกษุปกติหาที่นอนให้ ๑ ยินดีต่อการที่ภิกษุปกติตักน้ำล้างเท้าให้ ๑ ยินดีต่อการที่ภิกษุปกติหาตั่งนั่งล้างเท้าให้ ๑ ยินดีต่อการที่ภิกษุปกติหาเครื่องเช็ดเท้าให้ ๑ ยินดีต่อการที่ภิกษุปกติรับบาตรจีวรให้ ๑ ยินดีต่อการที่ภิกษุปกติถหลังให้ในเวลาอาบน้ำ ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ โจทก์ภิกษุปกติด้วยสีลวิบัติ ๑ ด้วยอาจารวิบัติ ๑ ด้วยทิฏฐิวิบัติ ๑ ด้วยอาชีววิบัติ ๑ ทำให้ภิกษุทั้งหลายแตกกัน ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ นุ่งห่มผ้าคฤหัสถ์ ๑ นุ่งห่มผ้าเดียรถีย์ ๑ คบเดียรถีย์ ๑ ไม่คบภิกษุ ๑ ไม่ศึกษาในสิกขาของภิกษุ ๑

ยังมีองค์ ๕ อื่นอีก คือ อยู่ในอาวาสซึ่งมีเครื่องมุงอันเดียวกันร่วมกับภิกษุปกติ ๑ อยู่ในที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีเครื่องมุงอันเดียวกันกับภิกษุปกติ ๑ อยู่ในอาวาส หรือที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีเครื่องมุงอันเดียวกันร่วมกับภิกษุปกติ ๑ เห็นภิกษุปกติแล้วไม่ลุกจากที่นั่ง ๑ รถรานภิกษุปกติในภายในอาวาส หรือภายนอกอาวาส ๑

ยังมีอีก ๘ องค์ คือ ห้ามอุโบสถของภิกษุปกติ ๑ ห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ๑ ว่ากล่าวภิกษุผู้เป็นโจทก์ ๑ ว่ากล่าวผู้อื่น ๑ ขอโอกาสโจทก์ผู้อื่น ๑ โจทก์ผู้อื่น ๑ ให้ผู้อื่นระลึกถึงความผิด ๑ ยุให้ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน ๑

จบหมวด ๔๓ ที่ไม่ควรระงับใน อุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติเพียงเท่านี้

ต่อนั้นไป ว่าด้วยอุกเขปนียกรรม ของภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ที่สงฆ์ควรระงับ ซึ่งมีข้อความตรงกันข้ามกับที่แสดงมาแล้วนั้น และว่าด้วยพระพุทธฎีกาที่ให้ระงับอุกเขปนียกรรมของพระฉันนภิกษุ ด้วยญัตติกัมมวาจา คล้ายกับคำอื่น ๆ ดังที่เคยแสดงมาแล้ว จึงเป็นอันว่าจบอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติอันจัดเป็นกรรมที่ ๖ เพียงเท่านี้ ทั้งเนื้อความในอรรถกถา ฎีกา ก็ไม่มี จึงเป็นอันว่าจบพระวินัยเทศนากัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ กิมิ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๑
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยกรรมขันธกะ

เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม ฯ เตน โข ปน สมเยน อริฏฺฐสฺส นาม ภิกฺขุโน คนฺธพาธิปุพฺพสฺส เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ โหติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๑๑ ว่าด้วยกรรมขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่อารามแห่งอนาถบิณฑิกเศรษฐี อันมีนามว่า พระเชตวนาราม ใกล้กรุงสาวัตถีนั้น พระอริฏฐภิกษุเกิดความเห็นอันลามกว่า ธรรมเหล่าใดที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เป็นอันตรายิกธรรม ธรรมเหล่านั้น เราเข้าใจดีแล้วว่า ไม่เป็นอันตรายิกธรรมแก่ผู้ที่ฝ่าฝืน ดังนี้ ฯ พวกภิกษุเป็นอันมากได้ทราบข่าว ก็พากันห้ามปรามว่า ท่านอย่ากล่าวอย่างนี้ ท่านอย่า

ได้กล่าวต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า การกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นการไม่ดี เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ได้ตรัสอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสอันตรายิกธรรมไว้โดยอเนกปริยายว่า สามารถทำอันตรายแก่ผู้ประพฤติได้ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า กามารมณ์ทั้งหลาย ล้วนแต่เป็นของมีสุขน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่ง ฯ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า กามคุณเป็นของเปรียบด้วยชิ้นเนื้อ เป็นของเปรียบด้วยคบเพลิง เป็นของเปรียบด้วยถ่านเพลิง เป็นของเปรียบด้วยความฝัน เป็นของเปรียบด้วยของยืม เป็นของเปรียบด้วยต้นไม้มีผล เป็นของเปรียบด้วยเขียงสับเนื้อ เป็นของเปรียบด้วยหอกหลาว เป็นของเปรียบด้วยศีรษะงู ฯ เมื่อพระอริฏฐภิกษุถูกว่ากล่าวอย่างนี้ ก็ยังขืนแสดงความเห็นอันลามกอยู่อย่างนั้น ภิกษุเหล่านั้นไม่อาจจะแก้ไขได้ จึงพร้อมกันไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงสอบถามได้ความจริงแล้ว ก็ทรงซักถามว่า นี่แน่ะโมฆบุรุษ เธอรู้ว่าเราได้แสดงธรรมอย่างนี้แก่ใคร เราได้กล่าวไว้ว่า กามคุณเป็นของมีสุขน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษมาก เราได้กล่าวไว้ว่า กามคุณเป็นของเปรียบด้วยชิ้นเนื้อ เปรียบด้วยคบเพลิง เปรียบด้วยถ่านเพลิง เปรียบด้วยความฝัน เปรียบด้วยของยืม เปรียบด้วยต้นไม้มีผล เปรียบด้วยหอกหลาว เปรียบด้วยศีรษะงู โดยอเนกปริยายไม่ใช่หรือ แต่เธอยังกล่าวตู่เราด้วยธรรมที่เธอจำไว้ไม่ดี ที่เป็นความเห็นของเธอก็ชื่อว่า เธอทำลายตัวเธอเอง เธอก็จะได้ประสบสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก เธอจะได้รับโทษทุกข์ภัยตลอดกาลนาน การที่เธอทำอย่างนี้ เป็นการทำไม่ให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ไม่ทำให้เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น แก่ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้ว มีแต่ทำไม่ให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ให้เสียความเลื่อมใสของผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วเท่านั้น ครั้นตรัสติเตียนดังนี้แล้ว จึงตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าอย่างนั้นสงฆ์จงทำอุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้ร่วมกับสงฆ์ เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามก แก่พระอริฏฐภิกษุ

คือ สงฆ์ต้องทำอย่างนี้ ครั้งแรกต้องโจทก์พระอริฏฐภิกษุก่อน ครั้นโจทก์แล้วต้องให้ระลึกถึงความผิด ครั้นให้ระลึกถึงความผิดแล้วต้องปรับอาบัติ ครั้น

ปรับอาบัติแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอริฏฐภิกษุนี้เกิดความเห็นอันลามกว่า ธรรมเหล่าใดที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า เป็นอันตรายิกธรรม เรารู้จักธรรมเหล่านั้นดีว่า ไม่เป็นอันตรายิกธรรมแก่ผู้ที่ประพฤติ ดังนี้ ฯ พระอริฏฐภิกษุก็ยังไม่สละความเห็นนั้น ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรทำอุกเขปนียกรรมเพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามกแก่พระอริฏฐภิกษุ คือ ไม่ให้อริฏฐภิกษุร่วมกับสงฆ์ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอริฏฐภิกษุเกิดความเห็นอันลามกว่า ธรรมเหล่าใดที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เป็นอันตรายิกธรรม เรารู้จักธรรมเหล่านั้นดีว่า ไม่เป็นอันตรายิกธรรมแก่ผู้ที่ประพฤติ ดังนี้ ฯ พระอริฏฐะก็ยังไม่สละความเห็นนั้น สงฆ์กำลังทำอุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้ร่วมกับสงฆ์ เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามก แก่พระอริฏฐภิกษุ ฯ การทำอุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้ร่วมกับสงฆ์ เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามกแก่พระอริฏฐภิกษุ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วให้ว่า สงฆ์ได้ทำอุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้ร่วมกับสงฆ์ เพราะไม่สละความเห็นอันลามกแก่พระอริฏฐะภิกษุแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะสงฆ์นิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ ฯ ภิกษุทั้งหลายจงบอกกันต่อ ๆ กันไปตามอาวาสว่า พระอริฏฐภิกษุถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้ร่วมกับสงฆ์ เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามกแล้ว ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุกเขปนียกรรม เพราะไม่สละความเห็นอันลามกชื่อ ประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นของไม่ชอบธรรมด้วย ไม่ชอบวินัยด้วย ระงับไม่ดีด้วย ฯ องค์ ๓ นั้น คือ ทำในที่ลับ ๑ ไม่สอบถามก่อนจึงทำ ๑ ไม่ได้รับปฏิญาณก่อนจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำด้วยไม่มีอาบัติ ๑ ทำด้วยอาบัติที่ไม่เป็นเทสนาคามินี ทำด้วยอาบัติที่ได้แสดงแล้ว ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ไม่โจทก์ก่อนแล้วจึงทำ ๑ ไม่ให้ระลึกก่อนแล้วจึงทำ ๑ ไม่ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำในที่ลับหลัง ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ไม่สอบถามก่อนแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยไม่ได้รับปฏิญาณ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยไม่มีอาบัติ ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติที่ไม่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติที่ได้แสดงแล้ว ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยโจทก์ก่อน ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยไม่ให้ระลึกก่อน ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยไม่ปรับอาบัติก่อน ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑ ฯ จบหมวด ๑๒ แห่งกรรมที่ไม่เป็นธรรม ในอุกเขปนียกรรมที่ไม่สละความเห็นอันลามกเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุกเขปนียกรรมที่ไม่สละความเห็นอันลามก ซึ่งประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นของชอบธรรมด้วย เป็นของชอบวินัยด้วย เป็นของระงับดีด้วย องค์ ๓ นั้น คือ ทำในที่ต่อหน้า ๑ สอบถามแล้วจึงทำ ๑ ทำโดยได้รับปฏิญาณก่อน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำด้วยมีอาบัติ ๑ ทำด้วยมีอาบัติที่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำด้วยอาบัติที่ยังไม่ได้แสดง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ โจทก์ก่อนจึงทำ ๑ ให้ระลึกถึงความผิดก่อนแล้วจึงทำ ๑ ปรับอาบัติก่อนจึงทำ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำในที่ต่อหน้า ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยสอบถามเสียก่อน ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียงกัน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยได้รับปฏิญาณก่อน ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียงกัน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติ ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียงกัน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติที่เป็นเทสนาคามินี ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียงกัน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยอาบัติยังไม่ได้แสดง ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียงกัน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยโจทก์ก่อน ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียงกัน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยให้ระลึกก่อน ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียงกัน ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ทำโดยปรับอาบัติก่อน ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียง ๑ ฯ จบหมวด ๑๒ แห่งกรรมที่เป็นธรรม ในอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามกเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์เจ้านงทำกรรมอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามกแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ ได้ คือ ทำความบาดหมาง ทำความทะเลาะ ทำความโต้เถียง ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ๑ เป็นพาล ไม่ฉลาด มากไปด้วยอาบัติ มีความประพฤติขาดวิ่น ๑ คลุกคลีกับคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ มีสีลวิบัติในอธิศีล ๑ มีอาจารวิบัติในอัชฌาจาร ๑ มีทิฏฐิวิบัติในอติทิฏฐิ ๑

ยังมีองค์ ๓ อีกอีก คือ ติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ ติเตียนพระสงฆ์เจ้า ๑

เมื่อสงฆ์จำนงก็ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามก แก่ภิกษุ ๓ จำพวกใด คือ จำพวกที่ทำความบาดหมาง ทำความบาดทะเลาะ ทำความโต้เถียง ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ๑ จำพวกที่เป็นพาล ไม่ฉลาด มากไปด้วยอาบัติ มีความประพฤติขาดวิ่น ๑ จำพวกที่คลุกคลีกับคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร ๑

ยังมีอีก ๓ จำพวก คือ จำพวกเสียศีลในทางอธิศีล ๑ จำพวกเสียอาจาระในทางอัชฌาจาร ๑ จำพวกเสียทิฏฐิในทางอติทิฏฐิ ๑

ยังมีอีก ๓ จำพวก คือ จำพวกที่ติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ จำพวกที่ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ จำพวกที่ติเตียนพระสงฆเจ้า ๑ ฯ จบหมวด ๑๖ อันว่าด้วยความจำนงในอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามกเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรมเพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามกแล้ว ควรประพฤติตัวให้ดี ฯ การประพฤติตัวให้ดีนั้น คือ ไม่ให้อุปสมบท ตลอดจนถึงไม่ให้ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน ฯ จบข้อวัตร ๑๘ ในอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามกเพียงเท่านี้

ลำดับนั้น สงฆ์ก็ได้ทำอุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้ร่วมกับสงฆ์เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามกแก่พระอริฏฐภิกษุ ฯ พระอริฏฐภิกษุนั้น ถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม คือ ไม่ให้ร่วมกับสงฆ์ เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามกแล้ว ก็สึกเสีย พวกภิกษุที่มีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันติเตียนแล้วไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงสอบถามได้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเตียนโดยอเนกปริยาย แล้วตรัสสั่งให้สงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามก แล้วทรงแสดงองค์ ๕ ของภิกษุที่สงฆ์ไม่ควรระงับอุกเขปนียกรรมไปเป็นนัยที่ ๑ ที่ ๒ เป็นต้น แล้วทรงแสดงองค์ ๕ ของภิกษุผู้ที่สงฆ์ควรระงับอุกเขปนียกรรมดังแสดงมา แล้วทรงแสดงวิธีระงับอุกเขปนียกรรม ดังที่แสดงมาแล้วข้างต้น คือ ให้ภิกษุผู้ถูกทำ

อุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามกนั้น เข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าถูกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามกแล้ว ก็ประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วมาขอให้สงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามก ดังนี้ถึง ๓ หน แล้วให้สงฆ์ระงับด้วยญัตติตติยกรรม ดังที่แสดงมา จบอุกเขปนียกรรม เพราะเหตุที่ไม่สละความเห็นอันลามก อันจัดเป็นกรรมที่ ๗ ทั้งจบกรรมขันธกะ อันจัดเป็นขันธกที่ ๑ ในคัมภีร์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๒

คัมภีรจุลวรรค

ว่าด้วยปริวาสิกขันธกะ

เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม เตน โข ปน สมเยน ปริวาสิกา ภิกฺขู สาทิยนฺติ ปาตฺตานํ ภิกฺขูนํ อภิวาทนํ ปจฺจุปฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๑๒ ว่าด้วยปริวาสิกขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

คำแปลความตามวาระพระบาลีที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่อารามแห่งอนาถบิณฑิกเศรษฐี อันมีนามว่าพระเชตวนาราม ที่กรุงสาวัตถีนั้น พวกภิกษุที่อยู่ปริวาส

ยินดีต่อการที่พวกภิกษุปกติ ทำการกราบไหว้ ลุกรับ ยกมือไหว้ แสดงความนับถือ นำที่นั่งมาให้ นำที่นอนมาให้ ตักน้ำล้างเท้ามาให้ หาตั่งนั่งล้างเท้ามาให้ หาเครื่องเช็ดเท้ามาให้ ไปรับบาตร จีวร ถูหลังให้ในเวลาอาบน้ำ ฯ พวกภิกษุทำความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันติเตียน แล้วไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ตรัสสั่งให้ประชุมพระภิกษุสงฆ์ เพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ แล้วทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายได้ความจริงแล้ว ก็ตรัสว่า ภิกษุผู้อยู่ปริวาสไม่ควรยินดีต่อการที่ภิกษุปกติทำการกราบไหว้ ลุกรับ ยกมือไหว้ แสดงความนับถือ นำที่นั่งมาให้ นำที่นอนมาให้ ตักน้ำล้างเท้ามาให้ หาตั่งนั่งเท้ามาให้ หาเครื่องเช็ดเท้ามาให้ รับบาตรจีวรให้ ถูหลังให้ในเวลาอาบน้ำ ภิกษุใดยินดี ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ฯ เราตถาคตอนุญาตให้พวกภิกษุที่อยู่ปริวาสด้วยกัน ทำการกราบไหว้ ลุกรับ ยกมือไหว้ แสดงความนับถือ หาที่นั่งมาให้ หาที่นอนมาให้ หาน้ำล้างเท้ามาให้ หาตั่งนั่งล้างเท้ามาให้ หาเครื่องเช็ดเท้ามาให้ รับบาตรจีวรให้ ถูหลังให้ในเวลาอาบน้ำ ตามสมควรแก่ผู้แก่ผู้อ่อน ฯ เราอนุญาตให้พวกภิกษุที่อยู่ปริวาสตั้งแต่ ๕ องค์ขึ้นไป ซึ่งมีพรรษาแก่กว่ากันตามลำดับ ทำอุโบสถ ปวารณา สละผ้าอาบน้ำ และอาหาร ฯ เราตถาคตจักบัญญัติข้อวัตรสำหรับพวกภิกษุที่อยู่ปริวาส ให้เหมือนพวกภิกษุที่อยู่ปริวาส

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คือ ภิกษุทั้งหลายที่อยู่ปริวาส ควรประพฤติตัวให้ดี ฯ การประพฤติตัวให้ดีนั้น คือ ไม่ให้อุปสมบท ไม่ให้นิสัย ไม่ให้สามเณรปฏิบัติตน ไม่ยินดีต่อการรับหน้าที่สอนนางภิกษุณี ถึงรับหน้าที่แล้วก็ไม่ควรสอนนางภิกษุณีสงฆ์ให้ปริวาสด้วยอาบัติใด ไม่ต้องอาบัตินั้นอีก ไม่ต้องอาบัติอื่นที่เป็นเหมือนอาบัตินั้น ไม่ต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้น ไม่ติเตียนกรรม ไม่ติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ไม่ห้ามอโบสถของภิกษุปกติ ไม่ห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ไม่ว่ากล่าวภิกษุผู้โจทก์ ไม่ว่ากล่าวผู้ใด ไม่ขอโอกาสโจทก์ผู้ใด ไม่โจทก์ผู้ใด ไม่ให้ผู้ใดระลึกถึงความผิด ไม่ยุให้ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรเดินหน้าภิกษุปกติ ไม่ควรนั่งข้างหน้าภิกษุปกติ ควรยินดีต่ออาสนะสุดท้าย ต่อที่นอนสุดท้าย ต่อที่อยู่สุดท้าย ซึ่งสงฆ์ยกให้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ปริวาสไม่ควรเข้าไปสู่ตระกูล

โดยมีภิกษุปกตินำหน้า หรือตามหลัง ไม่ควรสมาทานอารัญญิกธุดงค์ บิณฑปาติกธุดงค์ ไม่ควรให้คนอื่นนำบิณฑบาตไปให้ เพราะเหตุที่อยู่ปริวาสนั้น โดยคิดว่า คนทั้งหลายอย่ารู้ว่าเราอยู่ปริวาส

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ปริวาสควรบอกกับภิกษุประจำอาวาส ควรบอกแก่ภิกษุอาคันตุกะ ควรบอกในวันอโบสถ ควรบอกในวันปวารณา ถ้าเป็นไข้ ควรใช้ผู้อื่นไปบอก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรไปจากอาวาสที่มีภิกษุ สู่อาวาสที่ไม่มีภิกษุ นอกจากมีภิกษุปกติไปด้วย นอกจากมีอันตราย ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรไปจากอาวาสที่มีภิกษุ สู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ นอกจากมีภิกษุปกติไปด้วย นอกจากมีอันตราย ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรไปจากอาวาสที่มีภิกษุ สู่อาวาสหรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาสที่ไม่มีภิกษุ นอกจากมีภิกษุปกติไปด้วย นอกจากมีอันตราย ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรไปจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาสที่ไม่มีภิกษุ นอกจากมีภิกษุปกติไปด้วย นอกจากมีอันตราย ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรไปจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ นอกจากมีภิกษุปกติไปด้วย นอกจากมีอันตราย ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาสไม่ควรไปจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาสหรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ นอกจากมีภิกษุปกติไปด้วย นอกจากมีอันตราย ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรไปจากอาวาสหรือจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาสหรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งไม่มีภิกษุ เว้นแต่มีภิกษุปกติไปด้วย เว้นแต่มีอันตราย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรไปจากอาวาสที่มีภิกษุ สู่อาวาสที่มีภิกษุ ซึ่งมีภิกษุผู้มีสังวาสต่างกันอยู่ในที่นั้น เว้นแต่มีภิกษุปกติไปด้วย เว้นแต่มีอันตราย ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรไปจากอาวาสที่มีภิกษุ สู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ หมายภิกษุที่มีสังวาสต่างกัน เว้นแต่มีภิกษุปกติไปด้วย เว้นแต่มี

อันตราย ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรไปจากอาวาสที่มีภิกษุ สู่อาวาสหรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ หมายภิกษุที่มีสังวาสต่างกัน เว้นแต่มีภิกษุปกติไปด้วย เว้นแต่มีอันตราย ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรไปจากที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ สู่อาวาสที่มีภิกษุ หมายภิกษุที่มีสังวาสต่างกัน เว้นแต่มีภิกษุปกติไปด้วย เว้นแต่มีอันตราย ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรไปจากที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ สู่ที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ หมายภิกษุที่มีสังวาสต่างกัน เว้นแต่มีภิกษุปกติไปด้วย เว้นแต่มีอันตราย ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรไปจากที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ สู่อาวาส หรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ หมายภิกษุที่มีสังวาสต่างกัน เว้นแต่มีภิกษุปกติไปด้วย เว้นแต่มีอันตราย ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรไปจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ สู่อาวาสชื่งมีภิกษุ หมายภิกษุที่มีสังวาสต่างกัน เว้นแต่มีภิกษุปกติไปด้วย เว้นแต่มีอันตราย ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรไปจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาสที่มีภิกษุ สู่ที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ หมายภิกษุที่มีสังวาสต่างกัน เว้นแต่มีภิกษุปกติไปด้วย เว้นแต่มีอันตราย ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรไปจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ สู่อาวาส หรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ หมายภิกษุที่มีสังวาสต่างกัน เว้นแต่มีภิกษุปกติไปด้วย เว้นแต่มีอันตราย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ควรไปจากอาวาสที่มีภิกษุ สู่อาวาสที่มีภิกษุ หมายภิกษุที่มีสังวาสเสมอกัน ด้วยคิดว่า เราอาจไปในวันนี้ได้ ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ควรไปจากอาวาสชื่งมีภิกษุ สู่ที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ หมายภิกษุที่มีสังวาสเสมอกัน ที่ตนรู้แน่ว่า เราอาจไปในวันนี้ได้ ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ควรไปจากอาวาสที่มีภิกษุ สู่อาวาสหรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ หมายภิกษุที่มีสังวาสเสมอกัน ชื่งตนรู้แน่ว่า เราอาจไปในวันนี้ ฯ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ควรไปจากที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ สู่อาวาสที่มีภิกษุ หรือจากที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ สู่ที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ หรือจากที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ สู่อาวาสหรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ หรือจากอาวาส จากที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ สู่อาวาสที่มีภิกษุ หรือจากอาวาส จากที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ สู่ที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ หรือจากอาวาส จากที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ สู่อาวาส สู่ที่ไม่ใช่อาวาสชื่งมีภิกษุ หมายภิกษุที่มีสังวาสเสมอกัน ที่ตนผู้แน่ว่าเราอาจไปในวันนี้ได้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรอยู่ในอาวาสซึ่งมีเครื่องมุงอันเดียวกันร่วมกับภิกษุปกติ ฯ ไม่ควรอยู่ในที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีที่มุงอันเดียวกันร่วมกับภิกษุปกติ ฯ ไม่ควรอยู่ในอาวาสหรือในที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีที่มุงอันเดียวกัน ร่วมกับภิกษุปกติ ฯ เห็นภิกษุปกติเดินมา ควรลุกจากที่นั่ง ควรนิมนต์ให้ภิกษุปกตินั่ง ฯ ไม่ควรนั่งร่วมอาสนะเดียวกันกับภิกษุปกติ ฯ เมื่อภิกษุปกตินั่งอยู่บนอาสนะต่ำ ภิกษุผู้อยู่ปริวาสไม่ควรนั่งบนอาสนะสูง ฯ เมื่อภิกษุปกตินั่งบนพื้นดิน ภิกษุผู้อยู่ปริวาสไม่ควรนั่งบนอาสนะ ฯ ไม่ควรเดินจงกรมในที่จงกรมอันเดียวกันกับภิกษุปกติ ฯ เมื่อภิกษุปกติเดินจงกรมอยู่ในที่จงกรมต่ำ ภิกษุผู้อยู่ปริวาสไม่ควรเดินจงกรมในที่เดินจงกรมสูง

ภิกษุผู้อยู่ปริวาสไม่ควรอยู่ในอาวาสซึ่งมีเครื่องมุงอันเดียวกัน หรือในที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีเครื่องมุงอันเดียวกัน หรือในอาวาส หรือในที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีเครื่องมุงอันเดียวกัน ร่วมกันกับภิกษุผู้แก่กว่า ซึ่งเป็นผู้อยู่ปริวาสด้วยกัน หรือกับภิกษุผู้แก่กว่า ผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ หรือกับภิกษุผู้แก่กว่าซึ่งควรแก่มานัตต์ หรือกับภิกษุผู้แก่กว่าผู้ประพฤติมานัตต์ หรือกับภิกษุผู้แก่กว่าผู้ควรแก่มานัตต์ ไม่ควรนั่งบนอาสนะอันเดียวกันกับภิกษุเหล่านั้น เมื่อภิกษุเช่นนั้นนั่งลงบนอาสนะต่ำ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรนั่งบนอาสนะสูง เมื่อภิกษุเช่นนั้นนั่งอยู่บนพื้นดิน ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรนั่งบนอาสนะ ไม่ควรจงกรมในที่จงกรมอันเดียวกันกับภิกษุเช่นนั้น เมื่อภิกษุเช่นนั้นจงกรมอยู่ในที่จงกรมต่ำ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรจงกรมในที่จงกรมสูง เมื่อภิกษุเช่นนั้นจงกรมอยู่ที่พื้นดิน ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ไม่ควรจงกรมในที่จงกรม

ถ้ามีภิกษุผู้อยู่ปริวาสเป็นที่ ๕ แล้วให้ปริวาส หรือทำมูลปฏิกัสสนะ หรือให้มานัตต์ ถ้าภิกษุมี ๒๐ องค์ กับภิกษุผู้อยู่ปริวาสแล้วอัพภาน กรรมนั้นไม่เป็นกรรม กรรมนั้นไม่ควรทำ ฯ จบข้อวัตรของผู้อยู่ปริวาส ๘๔ ข้อ เพียงเท่านี้

ลำดับนั้น พระอุบาลีเถรเจ้า ได้เข้าทูลถามสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า กรกำหนดราตรีแห่งภิกษุผู้อยู่ปริวาสมีเท่าไร พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสบอกว่า มีอยู่ ๓ คือ สหวาส ๑ วิปปวาส ๑ อนาโจรนา ๑

ก็ในคราวนั้น พวกภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก ในกรุงสาวัตถี ได้ประชุมกัน ฯ พวกภิกษุที่อยู่ปริวาส ก็ไม่อาจทำปริวาสให้บริสุทธิ์ได้ ฯ ภิกษุทั้งหลายนั้นจึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้พักปริวาสไว้ คือ ต้องพักอย่างนี้ ฯ ให้ภิกษุผู้อยู่ปริวาสนั้น เข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ปริวาสํ นิกฺขิปามิ ซึ่งแปลว่า ข้าพเจ้าขอพักปริวาสไว้ ฯ เป็นอันพักปริวาสไว้แล้ว ฯ กล่าวว่า วตฺตํ นิกฺขิปามิ ข้าพเจ้าขอพักข้อวัตรไว้ เมื่อกล่าวดังนี้ ก็เป็นอันพักปริวาสไว้

ในคราวนั้น พวกภิกษุในกรุงสาวัตถีได้พากันไปที่อื่นเสีย ฯ พวกภิกษุที่อยู่ปริวาส ก็ไม่อาจทำปริวาสให้บริสุทธิ์ได้ ฯ ภิกษุเหล่านั้นจึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้สมาทานปริวาส ฯ ต้องสมาทานอย่างนี้ คือ ภิกษุนั้นต้องเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ปริวาสํ สมาทิยามิ ข้าพเจ้าขอสมาทานปริวาส เมื่อกล่าวดังนี้ก็เป็นอันสมาทาน ฯ วตฺตํ สมาทิยามิ ข้าพเจ้าขอสมาทานข้อวัตร เมื่อกล่าวดังนี้ ก็เป็นอันสมาทานปริวาส ฯ จบปริวาสิกวัตรเพียงเท่านี้

อรรถกถา

ในเนื้อความทั้งหลาย ที่ได้แสดงมาแล้วนี้ มีคำอธิบายในอรรถกถาว่า ปริวาสนั้นมีอยู่ ๔ คือ อัปปฏิจฉันนปริวาส ๑ ปฏิจฉันนปริวาส ๑ สุทธันตปริวาส ๑ สโมธานปริวาส ๑ ฯ อัปปฏิจฉันนปริวาสนั้น ได้แก่การอยู่ปริวาสแห่งเดียรถีย์ซึ่งประสงค์จะบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา อันนี้มีกำหนดไว้ว่า ๔ เดือน ฯ อัปปฏิจฉันนปริวาสนี้ ไม่ประสงค์เอาในที่นี้ ฯ ส่วนที่นี้ประสงค์เอาปริวาสอีก ๓ อย่าง ที่เกี่ยวกับผู้ต้องสังฆาทิเสสเท่านั้น ข้อนี้มีพิสดารอยู่ในสมุจจยขันธกะ ฯ เมื่อสงฆ์แจกผ้าอาบน้ำฝนกัน ภิกษุผู้อยู่ปริวาสจะรับก็สมควร ฯ ท้าภัตรทั้งหลาย มีอุเทศภัตรเป็นต้น ๒-๓ อย่าง ถึงแก่ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ความหวังต่อบุคคลิก-

ภัตรย่อมมีแก่ภิกษุไม่มีผู้รู้ ฯ ภัตรเหล่านั้น ภิกษุผู้อยู่ปริวาสจะบอกภิกษุอื่นว่า ท่านทั้งหลายจงรับตามลำดับ แล้วจงให้ข้าพเจ้ารับภายหลังก็ได้ วันนี้ข้าพเจ้าหวังจะได้ภัตรอยู่ พรุ่งนี้ข้าพเจ้าจึงจักรับ ว่าดังนี้แล้วสละก็ควร ฯ จะรับภัตรในวันรุ่งขึ้นด้วยอาการอย่างนี้ก็สมควร ฯ แต่ถ้าไม่รับ ไม่สละ จะรับในวันรุ่งขึ้นไม่ได้ ฯ อันการสละเช่นนี้ ทรงอนุญาตไว้เฉพาะภิกษุผู้อยู่ปริวาสเท่านั้น ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะเหตุว่า ข้าวต้มขนมเบื้องต้น ในโรงทานถึงแก่ภิกษุผู้อยู่ปริวาสซึ่งนั่งอยู่ในที่แห่งภิกษุใหม่ ในสงฆ์ก็มี ไม่ถึงก็มี เพราะฉะนั้น จึงทรงอนุญาตไว้เพื่อไม่ให้ภิกษุผู้อยู่ปริวาสนั้น ลำบากด้วยการเที่ยวบิณฑบาต ฯ คำที่กล่าวถึงภัตรในบาลีนั้น มีคำอธิบายว่า ภิกษุทั้งหลายที่มาแล้ว มาแล้ว จะรับภัตรตามลำดับผู้แก่กว่าแล้วไปก็ได้ ภิกษุผู้อยู่ปริวาสรับภัตรในหอฉันของสงฆ์ ตามลำดับพรรษาก็ได้ ฯ แต่จะรับไปหรือจะยื่นเข้าแถวไม่ได้ เพราะฉะนั้น จะต้องออกจากแถวยืนอยู่ในหัตถบาส แล้วยื่นมือไปรับเหมือนกับเหยียวก็ได้ ฯ จะให้คนวัดหรือสามเณรนำมาให้ไม่ได้ ฯ ถ้าข้าวนำมาเองได้ ฯ ถึงแม้ว่าในมหาเปฬภัตรของพระราชาก็เหมือนกัน ฯ ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์มหาปัจจรีว่า สำหรับภัตร คือ อาหารในหอฉัน ถ้าภิกษุผู้อยู่ปริวาสประสงค์จะสละเอง เมื่อมีผู้ยกคำข้าวขึ้นเพื่อจะถวาย ควรบอกว่า วันนี้ภัตรของข้าพเจ้ามีอยู่ พรุ่งนี้ข้าพเจ้าจึงจักรับ แล้วรุ่งขึ้นก็รับก้อนข้าวถึง ๒ ก้อนได้ ดังนี้ ฯ อุเทศภัตรเป็นต้น ภิกษุผู้อยู่ปริวาสนั้น ควรออกจากแถวแล้วจึงรับ ฯ คนทั้งหลายนิมนต์ให้ฉันในที่ใด ภิกษุผู้อยู่ในปริวาสควรนั่งฉันในที่นั้น โดยอาการแก่กว่าสามเณร อ่อนกว่าภิกษุทั้งหลาย

คำว่า สหวาสนั้น ได้แก่การอยู่ร่วมกันในที่มุงอันเดียวกันกับภิกษุปกติ ฯ คำว่า วิปวาสนั้น ได้แก่การอยู่โดยลำพังผู้เดียว ฯ คำว่า อโรจนานั้น ได้แก่การไม่บอกแก่ภิกษุอาคันตุกะเป็นต้น ฯ การกำหนดราตรีย่อมมีด้วยเหตุอันใดอันหนึ่งในเหตุ ๓ อย่างนี้ ฯ คำว่า ปริวาสํ นิกฺขิปามิ วตฺตํ นิกฺขิปามิ ดังนี้ เป็นอันพักปริวาสไว้ ด้วยบทหนึ่ง ๆ แต่ชื่อว่าพักไว้โดยมิด้วยบทแม้ทั้ง ๒ แม้ในการสมาทานก็เหมือนนัยนี้ ฯ ครั้นสมาทานข้อวัตรอย่างนี้แล้ว ภิกษุผู้นั้นอยู่ปริวาสแล้วจะถือมานัตต์ ก็ไม่ต้องสมาทานอีก ฯ ภิกษุผู้สมาทานข้อวัตรแล้ว สงฆ์ควรให้

มานัตต์ ๖ ราตรี ฯ ประพฤติมานัตต์แล้วควรอัพภาน ฯ ภิกษุเป็นผู้ไม่มีอาบัติด้วยอาการอย่างนี้ ก็เป็นอันตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์ บำเพ็ญสิกขาทั้ง ๓ ให้บริบูรณ์แล้วก็ทำให้สิ้นทุกข์ได้

ฎีกา

ในฎีกาว่า คำว่า สหวาสนั้น หมายเอาการนอนร่วมกันกับภิกษุปกติในที่มุงอันเดียวกัน ไม่ใช่หมายการอยู่ร่วมกันในอิริยาบถอื่น ดังนี้ สิ้นเนื้อความในพระวินัยกัณฑ์นเพียงเท่านี้

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๓

คัมภีร์จุลวรรค

ว่าด้วยปริวาสิกขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน มูลาย ปฏิกสฺสนารหา ภิกฺขู สาทิยนฺติ ปกตตฺตานํ ภิกฺขูนํ อภิวาทนํ ปจฺจุฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ อาสนาภิหารํ เสยฺยาภิหารํ ปาโททกํ ปาโทปีฐ ปาทกถลิกํ ปตฺตจีวรปฏิคฺคหณํ นหาเน ปิฏฺฐิปริกมฺมนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๑๓ ว่าด้วยปริวาสิกขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ซึ่งได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น พวกภิกษุที่สมควรแก่มูลปฏิกัสสนะ พากันยินดีต่อการที่ภิกษุปกติทำการกราบไหว้ ลุกรับ ยกมือไหว้ แสดงความนับถือ ทำที่นั่งมาให้ ทำที่นอนมา

ให้ หาน้ำล้างเท้ามาให้ หาตั่งนั่งล้างเท้ามาให้ หาเครื่องเช็ดเท้ามาให้ รับบาตรจีวรให้ ถูหลังให้ในเวลาอาบน้ำ ฯ พวกภิกษุที่มีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันติเตียน แล้วกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

ในลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็โปรดให้ประชุมพระภิกษุสงฆ์ โดยมีเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามได้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเตียนโดยอเนกประการ แล้วตรัสว่า ภิกษุผู้สมควรแก่มูลปฏิกัสสนะ ไม่ควรยินดีต่อการที่ภิกษุปกติทำการกราบไหว้ ลุกรับ ยกมือไหว้ แสดงความนับถือ นำที่นั่งมาให้ นำที่นอนมาให้ นำน้ำล้างเท้ามาให้ นำตั่งนั่งล้างเท้ามาให้ นำเครื่องเช็ดเท้ามาให้ รับบาตรจีวรให้ ถูหลังให้ในเวลาอาบน้ำ ภิกษุใดยินดี ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ฯ เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ ทำการกราบไหว้กัน ลุกรับกัน ยกมือไหว้กัน แสดงความนับถือกัน นำที่นั่งมาให้กัน นำที่นอนมาให้กัน นำน้ำล้างเท้ามาให้กัน นำตั่งนั่งล้างเท้ามาให้กัน นำเครื่องเช็ดเท้ามาให้กัน รับบาตรจีวรให้กัน ถูหลังให้กันในเวลาอาบน้ำ ตามสมควรแก่ผู้อ่อน เราอนุญาตซึ่ง ๕ อย่าง คือ อโบสถ ปวารณา ผ้าอาบน้ำฝน การสละ ภัตตาหาร ตามลำดับพรรษา ให้แก่พวกภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ ฯ เราจักบัญญัติข้อวัตรสำหรับพวกภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ

คือ ภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ ต้องประพฤติตัวให้ดี ฯ การประพฤติตัวให้ดีนั้น คือ ไม่ให้อุปสมบท ๑ ไม่ให้นิสัย ๑ ไม่ให้สามเณรปฏิบัติตน ๑ ไม่ยินดีต่อการสอนนางภิกษุณี ๑ ถึงรับหน้าที่แล้วก็ไม่สอนนางภิกษุณี ๑ ตนควรแก่มูลปฏิกัสสนะด้วยอาบัติใด ไม่ต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นที่เหมือนอาบัตินั้น ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้น ๑ ไม่ติเตียนกรรม ๑ ไม่ติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑ ไม่ห้ามอุโบสถของภิกษุปกติ ๑ ไม่ห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ๑ ไม่ทำตนให้มีโทษ ๑ ไม่ว่ากล่าวผู้ใด ๑ ไม่ขอโอกาสโจทก์ผู้ใด ๑ ไม่โจทก์ผู้ใด ๑ ไม่ให้ผู้ใดระลึกถึงความผิด ๑ ไม่ยุให้ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน ๑

ต่อก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ ไม่ควรเดินไปข้างหน้า ไม่ควรนั่งข้างหน้าแห่งภิกษุปกติ ควรยินดีในที่นั่ง ที่นอน ที่อยู่ ที่อาศัยริมวัดที่สงฆ์ยกให้ ๑ ไม่ควรเข้าไปสู่ตระกูลโดยมีภิกษุปกตินำหน้าหรือตามหลัง ๑ ไม่ควร

สมาทานอารัญญิกธุดงค์ ๑ ไม่ควรสมาทานปิณฑปาติกธุดงค์ ๑ ไม่ควรให้ผู้อื่นนำอาหารไปให้ด้วยไม่อยากให้ใครรู้ว่าตนควรแก่มูลปฏิกัสสนะ ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ ไม่ควรไปจากอาวาสที่มีภิกษุสู่อาวาสที่ไม่มีภิกษุ เว้นแต่มีภิกษุปกติไปด้วย เว้นแต่มีอันตราย ๑ ไม่ควรไปจากอาวาสที่ไม่มีภิกษุ สู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ ๑ ไม่ควรไปจากอาวาสที่มีภิกษุ สู่อาวาสหรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ ๑ ไม่ควรไปจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาสที่มีภิกษุ ๑ ไม่ควรไปจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ ๑ ไม่ควรไปจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาส หรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ ๑ ไม่ควรไปจากอาวาสหรือจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาสที่ไม่มีภิกษุ ๑ ไม่ควรไปจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ ๑ ไม่ควรไปจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาสหรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ ๑ ทั้งนี้เว้นแต่มีภิกษุปกติไปด้วย เว้นแต่มีอันตรายจึงจะไปได้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ ไม่ควรไปจากอาวาสที่มีภิกษุ สู่อาวาสซึ่งมีภิกษุซึ่งมีสังวาสต่างกัน หรือไปสู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุที่มีสังวาสต่างกัน หรือสู่อาวาส สู่ที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุที่มีสังวาสต่างกัน ไม่ควรไปจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาสหรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาส หรือสู่อาวาส ซึ่งมีภิกษุที่มีสังวาสต่างกัน ฯ ไม่ควรไปจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาสหรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาส หรือสู่อาวาส สู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุที่ไม่มีสังวาสต่างกัน เว้นแต่มีภิกษุปกติไปด้วย เว้นแต่มีอันตราย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ ควรไปจากอาวาสที่มีภิกษุ สู่อาวาส หรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาส หรือสู่อาวาส สู่ที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุที่มีสังวาสเสมอกัน ที่ตนรู้ว่า เราไม่อาจไปถึงในวันนี้ ฯ ควรไปจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาสหรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาส หรือสู่อาวาส สู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุที่มีสังวาสเสมอกัน ที่ตนรู้ว่าเราอาจไปถึงในวันนี้ ฯ ควรไปจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาส หรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุที่มีสังวาสเสมอกัน ที่ตนรู้ว่าเราอาจไปถึงในวันนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ ไม่ควรอยู่ในอาวาส หรือในที่ไม่ใช่อาวาส หรือในอาวาส ในที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีเครื่องมุงอันเดียวกันกับภิกษุปกติ เวลาเห็นภิกษุปกติเดินมา ควรลุกจากที่นั่ง ควรนิมนต์ภิกษุปกติให้นั่ง ไม่ควรนั่งร่วมอาสนะกับภิกษุปกติ เมื่อภิกษุปกตินั่งลงบนอาสนะต่ำ ไม่ควรนั่งบนอาสนะสูง เมื่อภิกษุปกตินั่งบนพื้นดิน ไม่ควรนั่งบนอาสนะ ไม่ควรเดินจงกรมในที่จงกรมอันเดียวกัน เมื่อภิกษุปกติเดินจงกรมอยู่ในที่ต่ำ ไม่ควรเดินจงกรมในที่สูง เมื่อภิกษุปกติเดินจงกรมอยู่บนพื้นดิน ไม่ควรเดินอยู่ในที่จงกรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะไม่ควรอยู่ในอาวาส หรือในที่ไม่ใช่อาวาส หรือในอาวาส ในที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีเครื่องมุงอันเดียวกัน ไม่ควรนงร่วมอาสนะกัน กับภิกษุผู้อยู่ปริวาส กับภิกษุผู้แก่กว่า ซึ่งควรแก่มูลปฏิกัสสนะ กับภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์ กับภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ กับภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน เมื่อภิกษุปกตินั่งลงบนอาสนะ ไม่ควรนั่งบนอาสนะสูง เมื่อภิกษุปกตินั่งบนพื้นดิน ไม่ควรนั่งบนอาสนะต่ำ ไม่ควรเดินจงกรมร่วมกัน เมื่อภิกษุปกติเดินจงกรมอยู่ในที่ต่ำ ไม่ควรเดินจงกรมในที่สูง เมื่อภิกษุปกติเดินจงกรมอยู่บนพื้นดิน ไม่ควรเดินจงกรมในที่จงกรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้ามีภิกษุ ๔ องค์ กับภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะแล้วให้ปริวาส ให้มูลปฏิกัสสนะ ให้มานัตต์ก็ดี ถ้ามีภิกษุ ๒๐ องค์ กับภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ แล้วให้อัพภานก็ดี กรรมนั้นไม่เป็นกรรม กรรมนั้นไม่เป็นธรรม ฯ จบข้อวัตรแห่งภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะเพียงเท่านี้

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลาย ผู้ควรแก่มานัตต์ พากันยินดีต่อการที่ภิกษุปกติทำการกราบไหว้เป็นต้น ตลอดถึงจนถูหลังให้ในเวลาอาบน้ำเป็นที่สุด ฯ พวกภิกษุที่มีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันติเตียน แล้วกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสติเตียนแล้วก็ตรัสว่า ภิกษุใดยินดี ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ฯ เราตถาคตอนุญาตให้ภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์ ทำการกราบไหว้กันเป็นต้น ตามลำดับพรรษา ฯ เราอนุญาตของ ๕ อย่าง คือ อุโบสถ ปวารณา ผ้าอาบน้ำฝน การสละ และอาหาร ตามลำดับพรรษาแก่ภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์ ฯ เราจะบัญญัติข้อวัตรแก่ภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์ ควรประพฤติตัวดี คือ ไม่ควรให้อุปสมบท ไม่ควรให้นิสัย ไม่ควรให้สามเณรปฏิบัติตน ไม่ควรรับหน้าที่สอนนางภิกษุณี ถึงรับหน้าที่แล้วก็ไม่ควรสอนนางภิกษุณี มิตนควรแก่มานัตต์ด้วยอาบัติใด ไม่ควรต้องอาบัตินั้นอีก ไม่ควรต้องอาบัติอื่นอีก ที่เหมือนอาบัตินั้น ไม่ควรต้องอาบัติที่เลวกว่านั้น ไม่ควรดิเดียนกรรม ไม่ควรดิเดียนภิกษุทั้งหลาย ผู้ทำกรรม ไม่ควรห้ามอุโบสถของภิกษุปกติ ไม่ควรห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ไม่ควรทำตนให้มีไทย ไม่ควรว่ากล่าวผู้อื่น ไม่ควรขอโอกาสโจทก์ผู้อื่น ไม่ควรโจทก์ผู้อื่น ไม่ควรให้ผู้อื่นระลึกถึงความผิด ไม่ควรยุภิกษุทั้งหลายให้ทะเลาะกัน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์ ไม่ควรเดินข้างหน้า ไม่ควรนั่งข้างหน้าของภิกษุปกติ ควรยินดีในที่นั่ง ที่นอน ที่อยู่ ที่อาศัย ซึ่งอยู่ริมวัด ที่สงฆ์ยกให้ ฯ ไม่ควรเข้าไปสู่ตระกูลโดยมีภิกษุปกตินำหน้าหรือตามหลัง ไม่ควรสมาทาน อารัญญิกธุดงค์ บิณฑปาติกธุดงค์ ไม่ควรให้ผู้อื่นนำอาหารไปให้ด้วย ไม่อยากให้ใครรู้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์ ควรบอกกับภิกษุอาคันตุกธุดงค์ ควรบอกแก่ภิกษุอาคันตุกะ ควรบอกในวันอุโบสถ ควรบอกในวันปวารณา ควรบอกทุกวัน ถ้าเป็นไข้ควรใช้ให้ผู้อื่นไปบอก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์ไม่ควรไปจากอาวาสหรือจากที่ไม่ใช่อาวาส หรือจากอาวาส จากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาส หรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาส หรือสู่อาวาส สู่ที่ไม่ใช่อาวาส ที่ไม่มีภิกษุ เว้นแต่มีภิกษุปกติไปด้วย เว้นแต่มีอันตราย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์ไม่ควรไปจากอาวาสหรือจากที่ไม่ใช่อาวาส หรือจากอาวาส จากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาสหรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาส หรือสู่อาวาส สู่ที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุที่มีสังวาสต่างกัน เว้นแต่มีภิกษุปกติไปด้วย เว้นแต่มีอันตราย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์ ควรไปจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาส หรือจากอาวาส จากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาส หรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาส หรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุที่มีสังวาสเสมอกัน ซึ่งตนรู้ว่าเราอาจไปถึงในวันนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์ ไม่ควรอยู่ในอาวาส หรือในที่ไม่ใช่อาวาส หรือในอาวาส ในที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีที่มุงอันเดียวกัน ร่วมกับภิกษุปกติ เวลาเห็นภิกษุปกติเดินมา ควรลุกจากที่นั่ง ควรนิมนต์ให้ภิกษุปกตินั่ง ไม่ควรนั่งร่วมอาสนะกับภิกษุปกติ เมื่อภิกษุปกตินั่งบนอาสนะต่ำ ไม่ควรนั่งบนอาสนะสูง เมื่อภิกษุปกตินั่งบนพื้นดิน ไม่ควรนั่งบนอาสนะ ไม่ควรเดินจงกรมในที่จงกรมอันเดียวกันกับภิกษุปกติ เมื่อภิกษุปกติเดินจงกรมอยู่ในที่ต่ำ ไม่ควรเดินจงกรมในที่สูง เมื่อภิกษุปกติเดินจงกรมบนพื้นดิน ไม่ควรเดินจงกรมในที่จงกรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์ไม่ควรอยู่ในอาวาส หรือในที่ไม่ใช่อาวาส หรือในอาวาส ในที่ไม่ใช่อาวาสที่มีที่มุงอันเดียวกัน ไม่ควรนั่งร่วมกันกับภิกษุผู้อยู่ในปริวาส ผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ ผู้ควรแก่มานัตต์ที่แก่กว่าผู้ประพฤติมานัตต์ ผู้ควรอัพภาน เมื่อภิกษุเช่นนั้นนั่งบนอาสนะต่ำ ไม่ควรนั่งบนอาสนะสูง เมื่อภิกษุเช่นนั้นนั่งบนพื้นดิน ไม่ควรนั่งบนอาสนะ ไม่ควรเดินจงกรมร่วมกัน เมื่อภิกษุเช่นนั้นเดินอยู่ในที่จงกรมต่ำ ไม่ควรเดินในที่จงกรมสูง เมื่อภิกษุปกติจงกรมอยู่ในภาคพื้น ไม่ควรเดินในที่จงกรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าได้ปริวาส หรือทำมูลปฏิกัสสนะ ได้มานัตต์ โดยมีภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์เป็นที่ ๔ ก็ดี ได้อัพภานโดยมีภิกษุนั้นเป็นที่ ๒๐ พอดี กรรมนั้นไม่เป็นกรรม กรรมนั้น ไม่ควรทำ ฯ จบข้อวัตรแห่งภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์เพียงเท่านี้.

เอวํ กิมิ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๔
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยปริวาสิกขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน มานตฺตจาริกา ภิกฺขู สาทิยนฺติ ปกตตฺตานํ ภิกฺขูนํ อภิวาทนํ ปจฺจุฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ อาสนาภิหารํ เสยฺยาภิหารํ ปาโททกํ ปาทปีฐํ ปาทกถลิกํ ปตฺตจีวรปฏิคฺคหณํ นหาเน ปีฐิปริกมฺมนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๑๔ ว่าด้วยปาริวาสิกขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ซึ่งได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น พวกภิกษุที่ประพฤติมานัตต์ยินดีต่อการที่ภิกษุปกติทำการกราบไหว้ ลุกรับ ยกมือไหว้ แสดงความนับถือ นำที่นั่งมาให้ นำที่นอนมาให้ นำน้ำล้างเท้ามาให้ นำตั่งนั่งล้างเท้ามาให้ นำเครื่องเช็ดเท้ามาให้ รับบาตรจีวร ถูหลังให้ในเวลาอาบน้ำ ฯ พวกภิกษุที่มีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันติเตียนแล้วกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์โดยมีเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายได้ความจริงแล้วก็ตรัสว่า ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ไม่ควรยินดีต่อการที่ภิกษุปกติทำการกราบไหว้ ลุกรับ ยกมือไหว้ แสดงความนับถือ นำที่นั่งมาให้ นำที่นอนมาให้ นำตั่งนั่งล้างเท้ามาให้ นำเครื่องเช็ดเท้ามาให้ รับบาตรจีวรให้ ถูหลังให้ในเวลาอาบน้ำ ภิกษุใดยินดี ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตให้ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ด้วยกัน ทำการกราบไหว้กัน ลุกรับกัน ยกมือไหว้กัน แสดงความนับถือกัน นำที่นั่งมาให้กัน นำน้ำล้างเท้ามาให้กัน นำตั่งนั่งล้างเท้ามาให้กัน นำเครื่องเช็ดเท้ามาให้กัน รับบาตรจีวรให้กัน ถูหลังให้กันตามลำดับพรรษา ฯ เราอนุญาตของ ๕ อย่าง คือ อโบสถ ปวารณา ผ้าอาบน้ำฝน การสละอาหาร ตามลำดับพรรษาให้แก่ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ ฯ เราจักบัญญัติซึ่งข้อวัตรแก่ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ ซึ่งควรที่ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์จะปฏิบัติตามได้

คือ ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ต้องปฏิบัติให้ดี ฯ การปฏิบัติให้ดีนั้น คือ ไม่ควรให้อุปสมบท ไม่ควรให้นิสัย ไม่ควรให้สามเณรปฏิบัติ ไม่ควรยินดีต่อการรับหน้าที่สอนนางภิกษุณี ถึงรับหน้าที่แล้วก็ไม่ควรสอนนางภิกษุณี สงฆ์ให้

มานัตต์ด้วยอาบัติใด ไม่ควรต้องอาบัตินั้น, ไม่ควรต้องอาบัติอื่นที่เหมือนอย่างนั้น ไม่ควรต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้น ไม่ควรติเตียนกรรม ไม่ควรติเตียนภิกษุทั้งหลาย ผู้ทำกรรม ไม่ควรห้ามอุโบสถของภิกษุปกติ ไม่ควรห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ไม่ควรทำตนให้มีโทษ ไม่ควรว่ากล่าวใคร ไม่ควรขอโอกาสโจทก์ใคร ไม่ควรโจทก์ใคร ไม่ควรให้ใครระลึกถึงความผิด ไม่ควรยภิกษุทั้งหลายให้ทะเลาะกัน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ ไม่ควรเดินข้างหน้า ไม่ควรนั่งข้างหน้าของภิกษุปกติ ควรยินดีในที่นั่ง ที่นอน ที่อยู่ ที่อาศัยซึ่งมีอยู่ในริมวัดที่สงฆ์ยกให้ ฯ ไม่ควรเข้าไปสู่ตระกูลโดยมีภิกษุปกตินำหน้า หรือตามหลัง ไม่ควรสมาทานอรัญญิกธุดงค์ บิณฑปาติกธุดงค์ ไม่ควรให้ใครนำอาหารไปให้ด้วยไม่อยากให้ผู้อื่นรู้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ ควรบอกกับอาคันตุกธุดงค์ ควรบอกแก่อาคันตุกะ ควรบอกในวันอุโบสถ ควรบอกในวันปวารณา ควรบอกทุกวัน ถ้าเป็นไข้ ควรใช้ให้ผู้อื่นไปบอก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ ไม่ควรไปจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาส หรือจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาส หรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาส หรือสู่อาวาส สู่ที่ไม่ใช่อาวาสที่ไม่มีภิกษุ เว้นแต่ไปกับสงฆ์ หรือมีอันตรายเท่านั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ ไม่ควรไปจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาส หรือจากอาวาส จากที่ไม่ใช่อาวาส ที่มีภิกษุ สู่อาวาส หรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาส หรือสู่อาวาส สู่ที่ไม่ใช่อาวาส ที่มีภิกษุซึ่งมีสังวาสต่างกัน คือ มีลัทธิธรรมเนียมต่างกัน เว้นแต่ไปกับสงฆ์ หรือมีอันตรายเท่านั้น

ดูก่อนภิกษุทงหลาย ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ ควรไปจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาส หรือจากอาวาส จากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาส หรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาส หรือสู่อาวาส สู่ที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุที่มีสังวาสเสมอกัน อันตนรู้ว่าเราอาจไปถึงในวันนี้

••

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ไม่ควรอยู่ในอาวาส หรือในที่ไม่ใช่อาวาส หรือในอาวาส ในที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีที่มุงอันเดียวกันกับภิกษุปกติ เวลาเห็นภิกษุปกติเดินมา ควรลุกจากที่นั่ง ไม่ควรนั่งร่วมอาสนะกับภิกษุปกติ เมื่อภิกษุปกตินั่งบนอาสนะต่ำ ไม่ควรนั่งบนอาสนะสูง เมื่อภิกษุปกตินั่งลงบนพื้นดิน ไม่ควรนั่งบนอาสนะ ไม่ควรเดินจงกรมร่วมกับภิกษุปกติ เมื่อภิกษุปกติเดินจงกรมอยู่ในที่จงกรมต่ำ ไม่ควรเดินในที่จงกรมสูง เมื่อภิกษุปกติเดินจงกรมบนพื้นดิน ไม่ควรเดินจงกรมในที่จงกรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ ไม่ควรอยู่ในอาวาส หรือในที่ไม่ใช่อาวาส หรือในอาวาส ในที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีที่มุงอันเดียวกันร่วมกับภิกษุผู้อยู่ปริวาส ผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ ผู้ควรแก่มานัตต์ ผู้ประพฤติมานัตต์ที่แก่กว่าผู้ควรแก่อัพภาน เมื่อภิกษุเช่นนั้นนั่งลงบนอาสนะต่ำ ไม่ควรนั่งบนอาสนะสูง เมื่อภิกษุเช่นนั้นนั่งบนพื้นดิน ไม่ควรนั่งบนอาสนะ ไม่ควรเดินจงกรมในที่จงกรมอันเดียวกัน เมื่อภิกษุเช่นนั้น เดินจงกรมอยู่ในที่จงกรมต่ำ ไม่ควรเดินจงกรมในที่จงกรมสูง เมื่อภิกษุเช่นนั้นเดินจงกรมอยู่บนพื้นดิน ไม่ควรเดินจงกรมอยู่ในที่จงกรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุ ๔ องค์ กับภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ให้ปริวาสทำมูลปฏิกัสสนะ ให้มานัตต์ก็ดี ภิกษุ ๒๐ องค์ กับภิกษุนั้นอัพภานก็ดี กรรมนั้นไม่เป็นกรรม กรรมนั้นไม่ควรทำ

ลำดับนั้น พระอุบาลีเถรเจ้าจึงเข้าไปทูลถามสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า กำหนดราตรีแห่งภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์มีเท่าไร พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า มีอยู่ ๔ คือ สหวาส • วิปปวาส • อนาโรจนา • เทียวไปเมื่อคณะมีภิกษุหย่อนกว่าคณะ •

ในคราวนั้น มีภิกษุสงฆ์เป็นอันมากในกรุงสาวัตถี ได้ประชุมกัน ฯ พวกภิกษุที่ประพฤติมานัตต์ ก็ไม่อาจทำมานัตต์ให้บริสุทธิ์ได้ แล้วภิกษุเหล่านั้นจึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงทรงตรัสว่า เราอนุญาตให้พักมานัตต์ คือ ให้ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์นั้น เข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง หมผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลี ขึ้นกล่าวว่า มานตฺตํ

นิกขิปามิ ข้าพเจ้าพักมานัตต์ไว้ ฯ วตฺตํ นิกฺขิปามิ ข้าพเจ้าพักข้อวัตรไว้ ดังนี้ เมื่อกล่าวดังนี้ ก็เป็นอันพักมานัตต์ไว้

ในคราวนั้น พวกภิกษุในกรุงสาวัตถี ได้พากันไปที่อื่นเสีย ฯ พวกภิกษุที่ประพฤติมานัตต์ ก็ไม่อาจทำมานัตต์ให้บริสุทธิ์ได้ แล้วจึงกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้สมาทานมานัตต์ คือ ให้ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์นั้น เข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า มานตฺตํ สมาทิยามิ ข้าพเจ้าสมาทานมานัตต์ วตฺตํ สมาทิยามิ ข้าพเจ้าสมาทานข้อวัตร เมื่อว่าดังนี้ก็เป็นอันสมาทานมานัตต์ ฯ จบข้อวัตรแห่งภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์เพียงเท่านี้

ในคราวนั้น พวกภิกษุที่ควรแก่อัพภาน พากันยินดีต่อการที่ภิกษุปกติทำการกราบไหว้เป็นต้น พวกภิกษุอื่น ๆ จึงพากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมพระภิกษุสงฆ์ ทรงสอบถามได้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเตียนภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกปริยาย แล้วตรัสว่า ภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน ไม่ควรยินดีต่อการที่ภิกษุปกติทำการกราบไหว้เป็นต้น ภิกษุใดยินดี ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราอนุญาตให้ภิกษุที่ควรแก่อัพภาน ทำการกราบไหว้เป็นต้น ให้แก่กันตามลำดับพรรษา ฯ เราอนุญาตของ ๕ อย่าง คือ อุโบสถ ปวารณา ผ้าอาบน้ำฝน การสละ และอาหาร ตามลำดับพรรษา ให้แก่พวกภิกษุที่ควรแก่อัพภาน ฯ เราจะบัญญัติข้อวัตรให้แก่พวกภิกษุที่ควรแก่อัพภาน

คือ ภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน ควรประพฤติตัวให้ดี ฯ การประพฤติตัวให้ดีนั้น คือ ไม่ควรให้อุปสมบท ไม่ควรให้นิสัย ไม่ควรให้สามเณรปฏิบัติตน ไม่ควรยินดีต่อการรับหน้าที่สอนนางภิกษุณี ถึงรับหน้าที่แล้วก็ไม่ควรสอนนางภิกษุณี สงฆ์ให้อัพภานด้วยอาบัติใด ไม่ควรต้องอาบัตินั้นอีก ไม่ควรต้องอาบัติอื่นที่เหมือนอาบัตินั้น ไม่ควรต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้น ไม่ควรติเตียนกรรม ไม่ควรติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ไม่ควรห้ามอุโบสถของภิกษุปกติ ไม่ควรห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ไม่ควรทำตนให้มีโทษ ไม่ควรติเตียนผู้ใด ไม่ควรขอโอกาสโจทก์ผู้ใด ไม่ควรโจทก์ผู้ใด ไม่ควรยุให้ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน ไม่ควรเดินข้างหน้า ไม่ควรนั่งข้างหน้าของภิกษุปกติ ควรยินดีในที่นั่ง ที่นอน ที่อยู่ ที่อาศัยอันมีในริมวัดที่สงฆ์ยกให้ ฯ ไม่ควรเข้าไปสู่ตระกูลทั้งหลาย โดยมีภิกษุปกตินำหน้า หรือตามหลัง ไม่ควรสมาทานอารัญญิกธุดงค์ ปิณฑปาติกธุดงค์ ไม่ควรให้ผู้อื่นนำอาหารไปให้ด้วยกลัวจะมีผิ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน ไม่ควรไปจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุ สู่อาวาส หรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ เว้นแต่ไปกับภิกษุปกติ หรือเว้นแต่มีอันตรายเท่านั้น

ภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน ไม่ควรไปจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุสู่อาวาส หรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุที่มีสังวาสต่างกัน เว้นแต่ไปกับสงฆ์ หรือมีอันตรายเท่านั้น

ภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน ควรไปจากอาวาส หรือจากที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุสู่อาวาส หรือสู่ที่ไม่ใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุที่มีสังวาสเสมอกัน ที่คนรู้ว่าอาจไปถึงในวันนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน ไม่ควรอยู่ในอาวาส หรือในที่ไม่ใช่อาวาส ซึ่งมีที่มุงอันเดียวกันกับภิกษุปกติ เวลาเห็นภิกษุปกติเดินมา ควรลุกจากที่นั่ง ควรนิมนต์ภิกษุปกติให้นั่ง ไม่ควรนั่งร่วมกับภิกษุปกติ เมื่อภิกษุปกตินั่งในที่ต่ำ ไม่ควรนั่งในที่สูง เมื่อภิกษุปกตินั่งบนพื้นดิน ไม่ควรนั่งบนอาสนะ ไม่ควรเดินจงกรมร่วมกับภิกษุปกติ เมื่อภิกษุปกติเดินจงกรมอยู่ในที่ต่ำ ไม่ควรเดินจงกรมในที่สูง เมื่อภิกษุปกติเดินจงกรมบนพื้นดิน ไม่ควรเดินจงกรมในที่จงกรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน ไม่ควรอยู่ในอาวาส หรือในที่ไม่ใช่อาวาส ไม่ควรนั่งบนอาสนะอันเดียวกัน กับภิกษุผู้อยู่ปริวาส ผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ ผู้ควรแก่มานัตต์ ผู้ประพฤติมานัตต์ ผู้ควรแก่อัพภานที่แก่กว่า เมื่อภิกษุเหล่านั้นนั่งอยู่บนอาสนะต่ำ ไม่ควรนั่งบนอาสนะสูง เมื่อภิกษุเหล่านั้นนั่งอยู่บนพื้นดิน ไม่ควรนั่งบนอาสนะ ไม่ควรจงกรมร่วมกับภิกษุเหล่านั้น เมื่อภิกษุเหล่านั้นจงกรมอยู่ในที่จงกรมต่ำ ไม่ควรจงกรมในที่จงกรมสูง เมื่อภิกษุเหล่านั้นจงกรมอยู่บนพื้นดิน ไม่ควรจงกรมในที่จงกรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุ ๔ องค์ กับภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน ให้ปริวาสมูลปฏิกัสสนะ มานัตต์ก็ดี ภิกษุ ๒๐ องค์ กับภิกษุนั้น อัพภานก็ดี กรรมนั้นไม่เป็นกรรม กรรมนั้นไม่ควรทำ ฯ จบข้อวัตรแห่งผู้ควรแก่อัพภาน และปริวาสิกขันธกะเพียงเท่านี้. เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๕
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมุจจยขันธกะ

เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม ฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อุทายิ เอกํ อาปตฺติ อาปนฺโน โหติ สญฺเจตนิกํ สุกฺกวิสฏฺฐิ อปฺปฏิจฺฉนฺนนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๑๕ ว่าด้วยสมจจยขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี อันมีนามว่า พระเชตวนาราม ที่กรุงสาวัตถีนั้น พระอุทายีต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ได้บอกแก่ภิกษุทั้งหลายให้ทราบแล้วว่า ข้าพเจ้าจะปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุทั้งหลายจึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แก่พระอุทายิ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องให้อย่างนี้ คือ พระอุทายินั้นต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้า

ขอมานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์ ดังนี้ ถึง ๓ หน

แล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายินี้ ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ไม่ได้ปกปิดไว้ แล้วมาขอมานัตต์ ๖ ราตรีต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายินี้ ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ไม่ได้ปกปิดไว้ แล้วมาขอมานัตต์ ๑ ราตรีต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้แก่พระอุทายิภิกษุ ฯ การให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แก่พระอุทายิภิกษุ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า สงฆ์ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้แก่พระอุทายิแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้

พระอุทายิประพฤติมานัตต์แล้ว ก็บอกแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ไม่ได้ปกปิดไว้ แล้วมาขอมานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์ สงฆ์ก็ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้แก่ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าก็ได้ประพฤติมานัตต์แล้ว ข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุเหล่านั้น ก็ได้กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงอัพภานให้พระอุทายิภิกษุพ้นโทษ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ต้องอัพภานอย่างนี้ คือ พระอุทายิภิกษุนั้นต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ไม่ได้ปกปิดไว้แล้วได้ขอมานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้แก่ข้าพเจ้าแล้ว ฯ ข้าพเจ้าก็ได้ประพฤติมานัตต์แล้ว จึงมาขออัพภานต่อสงฆ์ ให้ว่าดังนี้ ถึง ๓ ครั้ง

แล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ จึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายีภิกษุนี้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ แล้วมาขอมานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้แก่พระอุทายีภิกษุ พระอุทายีภิกษุก็ได้ประพฤติมานัตต์ แล้วจึงมาขออัพภานต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรอัพภานพระอุทายีภิกษุ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายีภิกษุต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ แล้วมาขอมานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ แก่พระอุทายีภิกษุแล้ว ฯ พระอุทายีภิกษุก็ได้ประพฤติมานัตต์ แล้วจึงมาขออัพภานต่อสงฆ์ สงฆ์ก็อัพภานพระอุทายีภิกษุ ฯ การอัพภานแก่พระอุทายีภิกษุ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่ง ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า สงฆ์ได้อัพภานพระอุทายีภิกษุแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว สงฆ์จึงได้นิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้

ในคราวนั้น พระอุทายีต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๑ วัน จึงบอกภิกษุทั้งหลายให้ทราบ แล้วว่า ข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงให้ปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งปกปิดไว้ ๑ วัน แก่พระอุทายีภิกษุ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องให้อย่างนี้ คือ พระอุทายีภิกษุนั้นต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุผู้แก่กว่า แล้วนั่งของ ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งปกปิดไว้ ๑ วัน แล้วข้าพเจ้ามาขอปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วันนั้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน

แล้วให้ภิกษุผู้ฉลาด ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายีภิกษุนี้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๑ วัน จึงมาขอปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว

สงฆ์ควรให้ปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน แก่พระอุทายีภิกษุ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายีภิกษุนี้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๑ วัน จึงมาขอปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์กำลังให้ปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน แก่พระอุทายีภิกษุ ฯ การให้ปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน แก่พระอุทายีภิกษุ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า สงฆ์ได้ให้ปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน แก่พระอุทายีภิกษุแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

พระอุทายีอยู่ปริวาสแล้ว ก็แจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ได้ปกปิดไว้ ๑ วัน แล้วขอปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งปกปิดไว้ ๑ วัน ต่อสงฆ์ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน แก่ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าก็ได้อยู่ปริวาสแล้ว ข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุเหล่านั้น ก็ได้กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นสงฆ์จงให้มานัตต์ ๑ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน แก่พระอุทายีภิกษุ

ดก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องให้อย่างนี้ คือ พระอุทายีภิกษุนั้นต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุทั้งหลายที่แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน แล้วจึงมาขอปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน แก่ข้าพเจ้าแล้ว ฯ ข้าพเจ้าก็ได้อยู่ปริวาสแล้ว จึงมาขอมานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน ต่อสงฆ์ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ ครั้ง

ลำดับนั้น ภิกษุผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ขอสงฆ์เจงพังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายิภิกษุนี้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้ว ปกปิดไว้ ๑ วัน จึงได้ขอปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน แก่พระอุทายิภิกษ ฯ พระอุทายิภิกษุก็ได้อยู่ปริวาสแล้ว ได้มาขอมานัต ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ ราตรี ต่อสงฆ์ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้มานัต ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ ราตรี แก่พระอุทายิภิกษุ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงพังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายิภิกษุนี้ ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๑ ราตรี จึงได้มาขอปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ ราตรี ต่อสงฆ์ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วันแก่พระอุทายิภิกษุแล้ว ฯ พระอุทายิภิกษุได้อยู่ปริวาสแล้ว ก็ได้มาขอมานัต ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน ต่อสงฆ์ สงฆ์ก็ได้ให้มานัต ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน แก่พระอุทายิภิกษุ ฯ การให้มานัต ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน แก่พระอุทายิภิกษุ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ ครั้ง แล้วว่า สงฆ์ได้ให้มานัต ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน แก่พระอุทายิภิกษุแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะสงฆ์ได้นิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

พระอุทายิภิกษุได้ประพฤติมานัตแล้ว ก็แจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ภิกษุทั้งหลายจึงนำกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงอัพภานพระอุทายิภิกษุ

คือ สงฆ์ต้องให้พระอุทายิภิกษุเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง แล้วกราบภิกษุทั้งหลาย ผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ และปกปิดไว้ ๑ วัน จึงได้มาขอปริวาส ๑ วัน ต่อ

สงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ วัน แก่ข้าพเจ้าแล้ว ฯ ข้าพเจ้าก็ได้อยู่ปริวาสแล้ว จึงได้มาขอมานัตต์ ๖ ราตรีต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้มานัต ๖ ราตรี แก่ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าได้ประพฤติมานัตต์ แล้วจึงขออัพภานต่อสงฆ์ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วให้ภิกษุผู้ฉลาดประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า พระอุทายีภิกษุนี้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกบัดไว้ ๑ วัน จึงได้มาขอปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกบัดไว้ ๑ วันต่อสงฆ์ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกบัดไว้ ๑ วัน แก่พระอุทายีภิกษุแล้ว ฯ พระอุทายีภิกษุก็ได้อยู่ปริวาสแล้ว จึงมาขอมานัต ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกบัดไว้ ๑ วันต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้มานัต ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกบัดไว้ ๑ วัน แก่พระอุทายีภิกษุแล้ว ฯ พระอุทายีภิกษุได้ประพฤติมานัตแล้ว จึงขออัพภานต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรอัพภานแก่พระอุทายีภิกษุ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังกิจของข้าพเจ้าเถิด พระอุทายีภิกษุนี้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกบัดไว้ ๑ วัน แล้วได้ขอปริวาส ๑ วันต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ วัน แก่พระอุทายีภิกษุแล้ว ฯ พระอุทายีภิกษุก็ได้อยู่ปริวาสแล้ว ได้มาขอมานัต ๖ ราตรีต่อสงฆ์ สงฆ์ก็ได้ให้มานัต ๖ ราตรี แก่พระอุทายีภิกษุแล้ว ฯ พระอุทายีภิกษุ ก็ได้ประพฤติมานัต จึงมาขออัพภานต่อสงฆ์ สงฆ์กำลังอัพภานแก่พระอุทายีภิกษุ ฯ การอัพภานแก่พระอุทายีภิกษุ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า สงฆ์ได้อัพภานพระอุทายีภิกษุ สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ ของดเนื้อความในพระวินัยกัณฑ์นี้ไว้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๖
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมุจจยขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อุทายิ ภิกฺขุ เอกํ อาปตฺตึ อาปนฺโน โหติ สญฺเจตนิกํ สุกฺกวิสฏฺฐึ ทฺวีหปฏิจฺฉนฺนํ ตีหปฏิจฺฉนฺนํ จตูหปฏิจฺฉนฺนํ ปญฺจาหปฏิจฺฉนฺนนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๑๖ ว่าด้วยสมุจจย-ขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น พระอุทายีภิกษุ ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๒ วันเสียคราว ๑ ปกปิดไว้ ๓ วันเสียคราว ๑ ปกปิดไว้ ๔ วันเสียคราว ๑ ปกปิดไว้ ๕ วันเสียคราว ๑ จึงได้บอกภิกษุทั้งหลายให้ทราบ แล้วถามภิกษุทั้งหลายว่า ข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร? ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงให้ปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสที่ปกปิดไว้ ๕ วัน แก่พระอุทายีภิกษุ

สงฆ์ต้องให้อย่างนี้ คือ พระอุทายีภิกษุนั้นต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน ข้าพเจ้าขอปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วันนั้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน

แล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย คำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายีภิกษุนี้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิด

ไว้ ๕ วัน จึงได้มาขอปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน ต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้ปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน แก่พระอุทายิภิกษุ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายิภิกษุนี้ ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงมาขอปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน ต่อสงฆ์ สงฆ์ได้ให้ปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน แก่พระอุทายิภิกษุ ฯ การให้ปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน แก่พระอุทายิภิกษุ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่าสงฆ์ได้ให้ปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน แก่พระอุทายิภิกษุแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

เมื่อพระอุทายิ อยู่ปริวาส ก็ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีก แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ได้บอกแก่ภิกษุทั้งหลายให้ทราบ ทั้งถามว่า ข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงทำมูลปฏิกัสสนะ คือ ชักเข้าหาอาบัติเดิม สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้

สงฆ์ต้องทำมูลปฏิกัสสนะ คือ ชักเข้าหาอาบัติเดิม ด้วยอาการอย่างนี้ คือ พระอุทายิภิกษุนั้น ต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงได้ขอปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน แก่ข้าพเจ้าแล้ว ฯ เมื่อข้าพเจ้าอยู่ปริวาส ก็ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีก ข้าพเจ้าจึงขอมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกปิดไว้นั้นต่อสงฆ์ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน

แล้วภิกษุผู้ฉลาด จึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายิภิกษุนี้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงได้

ขอปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกบิดไว้ ๕ วัน ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกบิดไว้ ๕ วัน แก่พระอุทายิภิกษุแล้ว ฯ เมื่อพระอุทายิภิกษุอยู่ปริวาส ก็ได้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีก แต่ไม่ได้ปกบิดไว้ ได้ขอมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกบิดไว้ ๕ วัน ต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรทำมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกบิดไว้แก่พระอุทายิภิกษุ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายิภิกษุนี้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกบิดไว้ ๕ วัน จึงได้ขอปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกบิดไว้ ๕ วัน ต่อสงฆ์ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกบิดไว้ ๕ วัน แก่พระอุทายิภิกษุแล้ว ฯ เมื่อพระอุทายิภิกษุอยู่ปริวาสแล้ว ก็ได้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีก แต่ไม่ได้ปกบิดไว้ จึงได้ขอมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกบิดไว้ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทเสสข้อที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ปกบิดไว้ แก่พระอุทายิภิกษุ ฯ การทำมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่างอยู่ปริวาส แต่ไม่ได้ปกบิดไว้ แก่พระอุทายิภิกษุ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า สงฆ์ได้ทำมูลปฏิกัสสนะ คือ ชักเข้าหาอาบัติเดิม สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกบิดไว้ แก่พระอุทายิภิกษุแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำความข้อนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

พระอุทายิอยู่ปริวาสแล้วสมควรแก่มานัตต์ ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีก แต่ไม่ได้ปกบิดไว้ ได้บอกแก่ภิกษุทั้งหลายให้ทราบ ทั้งถามว่า เราควรจะปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงทำมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกบิดไว้ แก่พระอุทายิภิกษุ

สงฆ์ต้องทำมูลปฏิกัสสนะอย่างนี้ คือ พระอุทายิภิกษุนั้น ต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกบิดไว้ ๕ วัน

จึงได้ขอปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วันต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน แก่ข้าพเจ้าแล้ว ฯ เมื่อข้าพเจ้าอยู่ปริวาส ก็ได้ต้องสังฆาทิเสสในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ จึงขอมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ที่ข้าพเจ้าต้องอยู่ในปริวาสต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องอยู่ในปริวาส แต่ไม่ได้ปกปิดไว้แก่ข้าพเจ้า ฯ ข้าพเจ้าอยู่ปริวาสแล้ว ควรแก่มานัตแล้ว ก็ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ในระหว่างอีก ข้าพเจ้าจึงขอมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์ ให้ว่าดังนี้ ถึง ๓ หน

แล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย คำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายีภิกษุนี้ ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงได้ขอปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน แก่พระอุทายีภิกษุแล้ว ฯ เมื่อพระอุทายีภิกษุอยู่ปริวาสก็ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่างแต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ได้ขอมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้แก่พระอุทายีภิกษุแล้ว ฯ เมื่อพระอุทายีภิกษุอยู่ปริวาสแล้ว ควรแก่มานัตแล้ว ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ในระหว่างอีก แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ได้ขอมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรทำมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แก่พระอุทายีภิกษุ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายีนี้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงได้ขอปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วันต่อสงฆ์ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน แก่พระอุทายีภิกษุแล้ว ฯ เมื่อพระอุทายีภิกษุอยู่ปริวาสแล้ว ก็ได้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ได้ขอมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสส

ข้อที่ ๑ ชึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกบีดไว้ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิ-กัสสนะ คือ ชักพระอุทายิเข้าหาอาบัติเดิม คือ สังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ชึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกบีดไว้ ฯ พระอุทายิอยู่ปริวาสแล้ว สมควรแก่มานัตแล้ว ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีก ในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกบีดไว้ ได้ขอมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ชึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกบีดไว้ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ชึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกบีดไว้ แก่พระอุทายิภิกษุ การทำมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ชึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกบีดไว้ แก่พระอุทายิภิกษุ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนึ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า เบื้นอันว่าสงฆ์ได้ชักพระอุทายิเข้าหาอาบัติเดิม คือ อาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ชึ่งไม่ได้ปกบีดไว้ ที่ต้องในระหว่างแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนึ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้

พระอุทายิอยู่ปริวาสแล้ว ก็บอกแก่ภิกษุทั้งหลายให้ทราบ แล้วถามว่าข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุเหล่านั้นก็กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงให้มานัต ๖ ราตรี สำหรับอาบัติทั้ง ๓ แก่พระอุทายิภิกษุ สงฆ์ต้องให้อย่างนี้ คือ พระอุทายิภิกษุนั้น ต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกบีดไว้ ๕ วัน จึงได้ขอปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ชึ่งได้ปกบีดไว้ ๕ วันต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๕ วัน สำหรบสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ชึ่งได้ปกบีดไว้ ๕ วัน แก่ข้าพเจ้าแล้ว ฯ เมื่อข้าพเจ้าอยู่ปริวาส ก็ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกบีดไว้ จึงได้ขอมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ชึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกบีดไว้ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ชักข้าพเจ้าเข้าหาอาบัติเดิม คือ อาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ชึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกบีดไว้ ฯ ข้าพเจ้าอยู่ปริวาสแล้ว สมควรแก่มานัตแล้ว ก็ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีก ในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกบีดไว้ ได้ขอมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ชึ่งต้องใน

ระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะ คือ ชักเข้าหาอาบัติเดิม คือ อาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ข้าพเจ้าผู้อยู่ปริวาสแล้ว จึงขอมานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับอาบัติทั้ง ๓ ต่อสงฆ์ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วให้ภิกษุผู้ฉลาด นำข้อความอันนี้ขึ้นประกาศในท่ามกลางสงฆ์ถึง ๓ ครั้ง แล้วว่า เป็นอันว่า สงฆ์ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับอาบัติทั้ง ๓ แก่พระอุทายิภิกษุแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ ฯ ต่อนี้ไป ว่าด้วยพระอุทายิต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ในระหว่างประพฤติมานัตต์ แล้วสงฆ์ทำมูลปฏิกัสสนะอีก ซึ่งจะได้ยกมาแสดงในกัณฑ์ข้างหน้า คำใดที่ยังไม่แจ่มแจ้ง ก็จะได้ยกไว้แสดงในกัณฑ์ว่าด้วยอรรถกถา สำหรับกัณฑ์นี้ ของดเนื้อความไว้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๗

คัมภีร์จุลวรรค

ว่าด้วยสมุจจยขันธกะ

โส มานตฺตํ จรนฺโต อนฺตรา เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชิ สญฺเจตนิกํ สุกฺกวิสฏฺฐึ อปฺปฏิจฺฉนฺนํ ฯ โส ภิกฺขูนํ อาโรเจสิ อหํ อาวุโส เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชิ สญฺเจตนิกํ สุกฺกวิสฏฺฐึ ปญฺจาหปฏิจฺฉนฺนนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๑๗ ว่าด้วยสมุจจย-ขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้น ว่า เมื่อพระอุทายีประพฤติมานัตต์ ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ในระหว่างอีก แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ได้บอกให้ภิกษุทั้งหลายทราบว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งปกปิดไว้ ๕ วัน แล้ว ได้ขอปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วันต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน แก่ข้าพเจ้าแล้ว เมื่อข้าพเจ้าอยู่ปริวาสก็ได้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ข้าพเจ้าได้มาขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่างแต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่ข้าพเจ้า สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่างแต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ข้าพเจ้าอยู่ปริวาสแล้ว สมควรแก่มานัตต์แล้ว ก็ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ได้ขอมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้แก่ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าอยู่ปริวาสแล้ว ก็ขอมานัตต์ ๖ ราตรีสำหรับอาบัติทั้ง ๓ ต่อสงฆ์ สงฆ์ก็ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับอาบัติทั้ง ๓ แก่ข้าพเจ้าแล้ว เมื่อข้าพเจ้าประพฤติมานัตต์ก็ได้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง ข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุเหล่านั้นจึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นสงฆ์จงทำมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้แก่พระอุทายีภิกษุ แล้วจงให้มานัตต์ ๖ ราตรี

สงฆ์ต้องทำมูลปฏิกัสสนะอย่างนี้ คือ พระอุทายีภิกษุนั้น ต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงได้ขอปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน แก่ข้าพเจ้าแล้ว ฯ เมื่อข้าพเจ้าอยู่ปริวาสก็ได้ต้องสังฆาทิเสสอีกในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้

จึงได้ขอมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่ข้าพเจ้า สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ข้าพเจ้าอยู่ปริวาสแล้ว สมควรแก่มานัตต์แล้ว ก็ได้ต้องสังฆาทิเสสอีกในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ข้าพเจ้าได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้แก่ข้าพเจ้าแล้ว ฯ ข้าพเจ้าอยู่ปริวาสแล้ว ได้ขอมานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับอาบัติทั้ง ๓ ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับอาบัติทั้ง ๓ แก่ข้าพเจ้าแล้ว ฯ เมื่อข้าพเจ้าประพฤติมานัตต์ ก็ได้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสอีกในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ได้ขอมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วให้ภิกษุผู้ฉลาด ประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายีภิกษุนี้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงขอปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วันต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๕ วัน สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน แก่พระอุทายีภิกษุแล้ว ฯ เมื่อพระอุทายีภิกษุอยู่ปริวาส ก็ได้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ได้ขอมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์แล้ว ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้แก่พระอุทายีภิกษุแล้ว ฯ พระอุทายีภิกษุอยู่ปริวาสแล้ว สมควรแก่มานัตต์แล้ว ก็ต้องสังฆาทิเสสอีกในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ได้ขอมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์แล้ว ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้แก่พระอุทายีภิกษุแล้ว ฯ พระอุทายีภิกษุอยู่ปริวาสแล้วได้ขอมานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับอาบัติทั้ง ๓ ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับอาบัติทั้ง ๓ แก่พระอุทายีภิกษุแล้ว ฯ เมื่อพระอุทายีภิกษุได้มานัตต์แล้ว ก็ได้ต้องสังฆาทิเสสอีกในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ได้ขอมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรทำมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่ง

ต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้แก่พระอุทายิภิกษุ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายิภิกษุนี้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงได้ขอปริวาส ๕ วันต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๕ วัน แก่พระอุทายิภิกษุแล้ว ฯ เมื่อพระอุทายิภิกษุอยู่ปริวาสแล้ว ก็ได้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่พระอุทายิแล้ว ฯ พระอุทายิอยู่ปริวาสแล้ว สมควรแก่มานัตต์แล้ว ก็ได้ต้องอาบัติเดิมอีกในระหว่าง จึงได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่พระอุทายิแล้ว ฯ พระอุทายิอยู่ปริวาสแล้วก็ขอมานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับอาบัติทั้ง ๓ ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับอาบัติทั้ง ๓ แก่พระอุทายิแล้ว ฯ เมื่อพระอุทายิประพฤติมานัตต์ ก็ได้ต้องอาบัติเดิมอีกในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่พระอุทายิ ฯ การทำมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า เป็นอันว่าสงฆ์ได้ทำมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่างแต่ไม่ได้ปกปิดไว้แก่พระอุทายิภิกษุแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องให้มานัตต์ ๖ ราตรี ด้วยอาการอย่างนี้ คือ พระอุทายิภิกษุนั้น ต้องเข้าไปหาสงฆ์ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นเล่าเรื่องให้พึงดังที่ว่ามาแล้วนั้นถึง ๓ หน แล้วภิกษุผู้ฉลาดจึงประกาศให้สงฆ์ทราบ ตามเรื่องที่เป็นมาถึง ๓ หน แล้วว่า เป็นอันว่าสงฆ์ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้แก่พระอุทายิภิกษุแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

พระอุทายิภิกษุประพฤติมานัตต์แล้ว สมควรแก่อัพภานแล้ว ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ต่อมาก็ต้องอีก แล้วปกปิดไว้อีกถึง ๒ วัน ต่อมาปกปิดไว้อีกถึง ๓ วัน ต่อมาปกปิดไว้อีกถึง ๔ วัน ต่อมาปก

ปิดไว้อีกถึง ๕ วัน จึงได้บอกภิกษุทั้งหลายให้ทราบ ทั้งถามว่า ข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ภิกษุทั้งหลายจึงนำกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นสงฆ์จงทำมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ แล้วจงให้มานัตต์ ๖ ราตรี ทั้งทรงสอนวิธีทำมูลปฏิกัสสนะ เหมือนกับที่แสดงมาแล้วโดยมาก ครั้นแล้วก็ทรงสอนวิธีให้มานัตต์ ๖ ราตรี ดังที่แสดงมาแล้วนั้น

พระอุทายีภิกษุประพฤติมานัตต์แล้ว ก็แจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ทั้งถามว่า ข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ฯ ภิกษุเหล่านั้นจึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นสงฆ์จงอัพภานให้พระอุทายี

สงฆ์ต้องอัพภานอย่างนี้ คือ พระอุทายีภิกษุนั้น ต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้น กล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งปกปิดไว้ ๕ วัน แล้วได้ขอปริวาส ๕ วัน ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๕ วัน แก่ข้าพเจ้าแล้ว ฯ เมื่อข้าพเจ้าอยู่ปริวาสก็ได้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ข้าพเจ้าได้ขอมูลปฏิกัสสนะสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่ข้าพเจ้าสำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ข้าพเจ้าอยู่ปริวาสแล้ว สมควรแก่มานัตต์แล้ว ก็ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ข้าพเจ้าจึงขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่ข้าพเจ้าแล้ว ฯ ข้าพเจ้าอยู่ปริวาสแล้ว ก็ขอมานัตต์ ๖ ราตรีสำหรับอาบัติทั้ง ๓ ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับอาบัติทั้ง ๓ แก่ข้าพเจ้า ฯ เมื่อข้าพเจ้าประพฤติมานัตต์ ก็ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ข้าพเจ้าได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่ข้าพเจ้า แล้วข้าพเจ้าก็ได้ขอมานัตต์ ๖ ราตรี ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี แก่ข้าพเจ้าแล้ว ฯ ข้าพเจ้าประพฤติมานัตต์แล้ว สมควรแก่อัพภานแล้ว ก็ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะ คือ นับตั้งต้นไปใหม่แก่ข้าพเจ้าแล้ว ฯ ข้าพเจ้าจึงได้ขอมานัตต์ ๖ ราตรีต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี

แก่ข้าพเจ้าแล้ว ฯ บัดนี้ ข้าพเจ้าผู้ประพฤติมานัตต์แล้วได้ขออัพภานต่อสงฆ์ คือ ขอให้สงฆ์ทำให้ข้าพเจ้าพ้นโทษ ดังนี้ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน

แล้วให้ภิกษุผู้ฉลาดประกาศให้สงฆ์ทราบเรื่องถึง ๓ ครั้ง แล้วว่า การให้อัพภานแก่พระอุทายี สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น เป็นอันว่าสงฆ์ได้อัพภานให้พระอุทายีแล้ว สงฆ์นี้เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ สันเนื่อความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ กีมิ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๘
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมุจจยขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อุทายิ เอกํ อาปตฺตึ อาปนฺโน โหติ สญฺเจตนิกํ สุกฺกวิสฏฺฐึ ปกฺขปฏิจฺฉนฺนํ ฯ โส ภิกฺขูนํ อาโรเจสิ อหํ อาวุโส เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชึ สญฺเจตนิกํ สุกฺกวิสฏฺฐึ ปกฺขปฏิจฺฉนฺนนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๑๘ ว่าด้วยสมุจจย-ขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น พระอุทายีต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ตลอดปักษ์ จึงแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายให้ทราบ ทั้งถามว่า ข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุเหล่านั้นจึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงให้ปริวาส ๑ ปักษ์ แก่พระอุทายีภิกษุ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ ปักษ์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องให้อย่างนี้ คือ พระอุทายีนั่น ต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๑ บักข์ ข้าพเจ้าได้ขอปริวาส ๑ บักข์ ต่อสงฆ์ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ตลอด ๑ บักข์นั้น ตั้งแต่ถึง ๓ หน

แล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายีภิกษุนี้ ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๑ บักข์ จึงมาขอปริวาส ๑ บักข์ ต่อสงฆ์ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้ปริวาส ๑ บักข์ แก่พระอุทายีภิกษุ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายีภิกษุนี้ ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๑ บักข์ จึงขอปริวาส ๑ บักข์ต่อสงฆ์ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์ ฯ สงฆ์กำลังให้ปริวาส ๑ บักข์ แก่พระอุทายีภิกษุ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์ ฯ การให้ปริวาส ๑ บักข์ แก่พระอุทายีภิกษุ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้นให้ว่าตั้งแต่ถึง ๓ หน แล้วว่า สงฆ์ได้ให้ปริวาส ๑ บักข์ แก่พระอุทายีภิกษุ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์แล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะเหตุที่สงฆ์นิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

เมื่อพระอุทายีอยู่ปริวาส ก็ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีก ในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงได้บอกภิกษุทั้งหลายให้ทราบว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๑ บักข์ จึงได้ขอปริวาส ๑ บักข์ต่อสงฆ์ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์นั้น สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ บักข์แก่ข้าพเจ้า สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์ เมื่อข้าพเจ้าอยู่ปริวาส ก็ต้องสังฆาทิเสสอีกในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน ข้าพเจ้าควรจะปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุเหล่านั้น ก็กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงทรงตรัส

ว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงทำมูลปฏิกัสสนะแก่พระอุทายีภิกษุ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน แล้วจึงให้สโมธานปริวาส

สงฆ์ต้องทำมูลปฏิกัสสนะอย่างนี้ คือ พระอุทายีนั้นต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๑ บักข์ จึงได้ขอปริวาส ๑ บักข์ ต่อสงฆ์ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ บักข์ แก่ข้าพเจ้า สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์แล้ว เมื่อข้าพเจ้าอยู่ปริวาส ก็ได้ต้องสังฆาทิเสสอีกในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงมาขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน ดังนี้ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน

แล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายีภิกษุนี้ ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๑ บักข์ จึงได้มาขอปริวาส ๑ บักข์ต่อสงฆ์ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ บักข์ แก่พระอุทายีภิกษุ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์แล้ว ฯ เมื่อพระอุทายีภิกษุอยู่ปริวาส ก็ได้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๕ วัน ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรทำมูลปฏิกัสสนะแก่พระอุทายีภิกษุ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งปกปิดไว้ ๕ วัน ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายีภิกษุนี้ ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๑ บักข์ จึงได้ขอปริวาส ๑ บักข์ต่อสงฆ์ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ บักข์ แก่พระอุทายีภิกษุ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์แล้ว ฯ เมื่อพระอุทายีภิกษุอยู่ปริวาส ก็ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน ฯ สงฆ์กำลังทำมูลปฏิกัสสนะแก่พระอุทายีภิกษุ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน ฯ การทำมูลปฏิกัสสนะแก่พระอุทายีภิกษุ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่ง

ต้องในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า สงฆ์ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่พระอุทายิภิกษุ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน ข้อนี้สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว สงฆ์จึงได้นิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำความข้อนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องให้สโมธานปริวาส สำหรับอาบัติก่อนอย่างนี้ คือ พระอุทายิภิกษุนั้น ต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๑ บักข์ จึงได้ขอปริวาส ๑ บักข์ ต่อสงฆ์ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ บักข์ แก่ข้าพเจ้า สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ บักข์แล้ว เมื่อข้าพเจ้าอยู่ปริวาส ก็ได้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง แล้วได้ปกปิดไว้ ๕ วัน จึงได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่ข้าพเจ้า สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน ข้าพเจ้าจึงมาขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติก่อน คือ สังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ จึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายิภิกษุ ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๑ บักข์ จึงได้ขอปริวาส ๑ บักข์ ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ บักข์ แก่พระอุทายิภิกษุแล้ว ฯ เมื่อประอุทายิภิกษุอยู่ปริวาส ก็ต้องสังฆาทิเสสอีกในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่พระอุทายิภิกษุแล้ว ฯ บัดนี้ พระอุทายิภิกษุมาขอสโมธารปริวาส สำหรับอาบัติก่อน คือ สังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้สโมธานปริวาส สำหรับอาบัติก่อน คือ สังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงพึงถ้อยคำของข้าพเจ้า พระอุทายิภิกษุนี้ ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วปกปิดไว้ ๑ บักข์

จึงได้ขอปริวาส ๑ ปักษ์ต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ ปักษ์ แก่พระอุทายิภิกษุแล้ว เมื่อพระอุทายิภิกษุอยู่ปริวาส ก็ได้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงได้มาขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่พระอุทายิภิกษุแล้ว ฯ บัดนี้พระอุทายิภิกษุมาขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน การให้สโมธานปริวาสแก่พระอุทายิภิกษุ สำหรับอาบัติก่อน คือ สังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่างอีก แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า สงฆ์ได้ให้สโมธานปริวาส สำหรับอาบัติก่อน คือ สังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน แก่พระอุทายิภิกษุแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

พระอุทายิอยู่ปริวาสแล้ว ควรแก่มานัตต์แล้ว ก็ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงได้บอกภิกษุทั้งหลายให้ทราบ ทั้งถามว่าข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ฯ ภิกษุเหล่านั้น จึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงทำมูลปฏิกัสสนะแก่พระอุทายิภิกษุ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน แล้วจงให้สโมธานปริวาส สำหรับอาบัติก่อน คือ สังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน ตรัสดังนี้แล้ว จึงทรงสอนวิธีทำมูลปฏิกัสสนะคำให้สโมธานปริวาสแก่พระอุทายิ เหมือนกับที่แสดงมาแล้วนั้น

พระอุทายิอยู่ปริวาสแล้ว ก็แจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายให้ทราบ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับอาบัติทั้ง ๓ แก่พระอุทายิ

ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงทรงสอนวิธีให้มานัตต์ ดังที่แสดงมาแล้วนั้น

เมื่อพระอุทายิประพฤติมานัตต์ ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงแจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่านั้น สงฆ์จงทำ

มูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน แล้วจงให้สโมธานปริวาส สำหรับอาบัติก่อน แล้วจงให้มานัตต์ ๖ ราตรี

ตรัสดังนี้แล้ว ก็ทรงสอนวิธีทำมูลปฏิกัสสนะ และการให้สโมธานปริวาส การให้มานัตต์ ดังที่เคยแสดงมา

พระอุทายีประพฤติมานัตต์แล้ว สมควรแก่อัพภานแล้ว ก็ต้องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ อีกในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน จึงได้แจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงนำกราบทูลให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสสั่ง ให้ทำมูลปฏิกัสสนะ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งต้องในระหว่าง แล้วปกปิดไว้ ๕ วัน แล้วให้สโมธานปริวาส สำหรับอาบัติก่อน แล้วให้มานัตต์ ๖ ราตรี ด้วยถ้อยคำเหมือนกับที่แสดงมาแล้วข้างต้น ฯ พระอุทายีประพฤติมานัตต์แล้ว ก็ขออัพภานต่อสงฆ์ สงฆ์ก็ได้ให้อัพภานแก่พระอุทายี ฯ จบข้อว่าด้วยสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ เพียงเท่านี้

ในถ้อยคำทั้งหลายที่ได้แสดงมาแล้วนี้ มีคำที่ควรยกขึ้นบรรยาย ตามอรรถกถาอยู่บ้างเล็กน้อย คือ คำว่า มานัตต์นั้น ในอรรถกถาว่า มานัตต์มีอยู่ ๔ อย่าง คือ มานัตต์ที่ไม่ได้ปกปิด ๑ มานัตต์ที่ได้ปกปิด ๑ มานัตต์บีกข์ ๑ มานัตต์สโมธาน ๑ มานัตต์ที่ไม่ได้ปกปิดนั้น ได้แก่ มานัตต์ที่สงฆ์ไม่ได้ให้ปริวาส สำหรับอาบัติที่ไม่ได้ปกปิด ได้ให้แต่มานัตต์อย่างเดียว โดยเหตุที่ต้องอาบัติเท่านั้น ฯ มานัตต์ปกปิดนั้น ได้แก่ มานัตต์ที่ให้แก่ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ด้วยปกปิดอาบัติ ฯ มานัตต์บีกข์นั้น ได้แก่ มานัตต์ที่สงฆ์ให้สำหรับอาบัติที่ปกปิดไว้ หรือไม่ได้ปกปิดไว้แก่นางภิกษุณีตลอดกึ่งเดือน ฯ มานัตต์สโมธานนี้ ได้แก่ มานัตต์ที่สงฆ์ให้โดยรวมกัน ฯ ในมานัตต์ทั้ง ๔ นั้น คำว่า มานัตต์สโมธานนี้ ควรทราบว่า ได้แก่ มานัตต์ที่ไม่ได้ปกปิด เพราะพระบาลีว่า มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับอาบัติที่ไม่ได้ปกปิด ดังนี้ ส่วนในฎีกาไม่ได้กล่าวไว้อย่างไร จึงเป็นอันว่าจบพระวินัยเทศนากัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวำ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๙
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมุจจยขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขู สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปนฺโน โหติ เอกา อาปตฺติ เอกาหปฏิจฺฉนฺนา เอกา อาปตฺติ ทฺวีหปฏิจฺฉนฺนา เอกา อาปตฺติ ติหปฏิจฺฉนฺนาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๑๙ ว่าด้วย สมุจจยขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลีว่า ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๑ วัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๒ วัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๓ วัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๔ วัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๕ วัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๖ วัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๗ วัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๘ วัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๙ วัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๑๐ วัน ๆ ภิกษุนั้นจึงบอกภิกษุทั้งหลายให้ทราบทั่วกันว่า ข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุเหล่านั้น ก็กราบทูลเรื่องนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นสงฆ์จงให้สโมธานปริวาส โดยนับอาบัติเหล่านั้นให้เท่ากับอาบัติข้อที่ได้ปกปิดไว้ ๑๐ วัน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องให้สโมธานปริวาสอย่างนี้ คือ ภิกษุนั้นต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง ไหว้ภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๑ วัน จนกระทั่งถึงข้อที่ ๑๐ ปกปิดไว้ ๑๐ วัน ทั้งบอกว่า ข้าพเจ้า

ขอสโมธานปริวาส โดยคิดอาบัติเหล่านั้นให้เท่ากับอาบัติที่ปกปิดไว้ ๑๐ วัน ต่อสงฆ์ดังนี้ถึง ๓ หน

แล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุนี้ต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๑ วัน จนกระทั่งอีกข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๑๐ วัน จึงได้สโมธานปริวาส โดยคิดอาบัติเหล่านั้นให้เท่ากับอาบัติที่ปกปิดไว้ ๑๐ วันต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้สโมธานปริวาสแก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ โดยคิดอาบัติเหล่านั้นให้เท่ากับอาบัติข้อที่ปกปิดไว้ ๑๐ วัน ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๑ วัน จนกระทั่งอีกข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๑๐ วัน แล้วจึงขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์ โดยคิดอาบัติเหล่านั้นให้เท่ากับอาบัติที่ปกปิดไว้ ๑๐ วัน ฯ สงฆ์กำลังให้สโมธานปริวาสแก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ โดยคิดอาบัติเหล่านั้น ให้เท่ากับอาบัติที่ปกปิดไว้ ๑๐ วัน ฯ การให้สโมธานปริวาสแก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ โดยคิดอาบัติเหล่านั้นด้วยราคาแห่งอาบัติที่ปกปิดไว้ ๑๐ วัน สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า สงฆ์ได้ให้มโมธานปริวาส โดยคิดราคาอาบัติเหล่านนด้วยราคาแห่งอาบัติที่ปกปิดไว้ ๑๐ วัน ข้อนี้สงฆ์เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่ง ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๑ วัน อีก ๒ ข้อปกปิดไว้ ๒ วัน อีก ๓ ข้อ ปกปิดไว้ ๓ วัน อีก ๔ ข้อปกปิดไว้ ๔ วัน อีก ๕ ข้อปกปิดไว้ ๕ วัน อีก ๖ ข้อปกปิดไว้ ๖ วัน อีก ๗ ข้อปกปิดไว้ ๗ วัน อีก ๘ ข้อปกปิดไว้ ๘ วัน อีก ๙ ข้อปกปิดไว้ ๙ วัน อีก ๑๐ ข้อปกปิดไว้ ๑๐ วัน ฯ ภิกษุนั้นจึงได้แจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ทั้งถามว่า ข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุเหล่านั้นจึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นสงฆ์จงให้สโมธานปริวาส โดยคิดราคาอาบัติเหล่านั้น ด้วยราคาแห่งอาบัติที่ปกปิดไว้นานกว่าอาบัติทั้งปวง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องให้สโมธานปริวาสอย่างนี้ คือ ภิกษุนั้นต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าเฉวียงไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นเล่าเรื่องให้ฟัง เล่าจบแล้วกล่าวว่า ข้าพเจ้าขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์ โดยคิดราคาอาบัติเหล่านั้น ด้วยราคาแห่งอาบัติที่ปกปิดไว้นานกว่าอาบัติทั้งปวง ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน

แล้วภิกษุผู้ฉลาด ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๑ วัน อีก ๒ ข้อปกปิดไว้ ๒ วัน เป็นลำดับไป จนกระทั่งถึง ๑๐ ข้อปกปิดไว้ ๑๐ วัน จึงได้มาขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์ โดยคิดราคาอาบัติเหล่านั้นด้วยราคาแห่งอาบัติข้อที่ปกปิดไว้นานกว่าอาบัติทั้งปวง ๆ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้สโมธานปริวาสแก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ด้วยคิดราคาอาบัติเหล่านั้นด้วยราคาแห่งอาบัติที่ปกปิดไว้นานกว่าอาบัติทั้งปวง ๆ อันนี้เป็นญัตติ ๆ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๑ วัน ๒ ข้อปกปิดไว้ ๒ วัน จนกระทั่งถึง ๑๐ ข้อปกปิดไว้ ๑๐ วัน จึงได้ขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์ โดยคิดราคาอาบัติเหล่านั้น ด้วยราคาแห่งอาบัติที่ปกปิดไว้นานกว่าอาบัติทั้งปวง การให้สโมธานปริวาสแก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ โดยคิดราคาอาบัติเหล่านั้น ด้วยราคาแห่งอาบัติที่ปกปิดไว้นานกว่าอาบัติทั้งปวง สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า สงฆ์ได้ให้สโมธานปริวาสแก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ โดยคิดราคาอาบัติเหล่านั้น ด้วยราคาแห่งอาบัติที่ปกปิดไว้นานกว่าอาบัติทั้งปวงแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว สงฆ์จึงได้นิ่งอยู่ ๆ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้

ในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน ๆ แล้วภิกษุนั้นจึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เราควรขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อหนึ่งซึ่งปกปิดไว้ ๒ เดือน ๆ ภิกษุนั้นก็ขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อหนึ่งที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ๆ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติ

ข้อหนึ่งซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ ความรู้สึกผิดละอายจึงได้เกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้น ผู้กำลังอยู่ปริวาสว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน เราควรขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อหนึ่งซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่เราสำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เมื่อเราอยู่ปริวาสก็เกิดความรู้สึกผิดละอายขึ้นมาว่า เราควรขอปริวาส ๒ เดือน สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่งต่อสงฆ์ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ ภิกษุนั้นก็ได้แจ้งความคิดนึกนั้นให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ทั้งถามว่า เราควรปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุเหล่านั้นจึงได้กราบทูลแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นสงฆ์จงให้ปริวาส ๒ เดือน สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนแก่ภิกษุนั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ต้องให้ปริวาส ๒ เดือน แก่ภิกษุนั้นด้วยอาการอย่างนี้ คือ ภิกษุนั้นต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นเล่าเรื่องให้ฟังแล้วว่า ข้าพเจ้าขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ดังนี้ถึง ๓ หน

แล้วภิกษุผู้ฉลาด จึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน จึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน เราควรขอปริวาส ๒ เดือน สำหรับอาบัติข้อหนึ่งต่อสงฆ์ ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน แล้วภิกษุนั้นก็ได้ขอปริวาส ๒ เดือน สำหรับอาบัติข้อเดียว ซึ่งปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือน สำหรับอาบัติข้อเดียว ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ฯ เมื่อภิกษุนี้อยู่ปริวาส ก็เกิดความละอายขึ้นมาว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน เราจึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน แล้ว เราควรขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อเดียว ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน แล้วเราก็ได้ขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อเดียว ซึ่งได ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่เรา สำหรับอาบัติข้อเดียว ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ฯ เมื่อเราอยู่ปริวาส เราก็เกิดความ

ละอายขึ้นมาว่า เราควรขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเราได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ดังนี้ ฯ บัดนี้ภิกษุนั้นได้มาขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้ปริวาส ๒ เดือน แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๓ เดือนแล้วคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน เราควรขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ ฯ แล้วภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ก็ได้ขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อเดียว ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือน สำหรับอาบัติข้อเดียวที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้แล้ว เมื่อภิกษุผู้มีชื่ออยางนี้อยู่ปริวาส ก็เกิดความละอายขึ้นมาว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เราจึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เราควรขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อเดียวที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เราก็ได้ขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อเดียวที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่เรา สำหรับอาบัติข้อเดียวที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ฯ เมื่อเราอยู่ปริวาส เราก็เกิดความละอายขึ้นมาว่า เราควรขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ แล้วภิกษุนี้ได้ขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ การให้ปริวาส ๒ เดือนแก่ภิกษุผู้มีชื่ออยางนี้ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้วาดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า เป็นอันว่าสงฆ์ได้ให้ปริวาส ๒ เดือน แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบแล้ว สงฆ์จึงได้นิ่งอยู่ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นต้องอยู่ปริวาส ๒ เดือน โดยถืออาบัติข้อนั้นเป็นประมาณ ฯ สันเนื่อความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้ ฯ เอวं ก็มี ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๐
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมุจจยขันธกะ

อิธ ปน ภิกฺขเว เทฺว สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชติ เทฺว-มาสปฏิจฺฉนฺนาโย ฯ ตสฺส เอวํ โหติ อหํ โข เทฺว สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชิ เทฺวมาสปฏิจฺฉนฺนาโย ยนฺนูนาหํ สงฺฆํ เอกิสฺสา อาปตฺติยา เทฺว-มาสปฏิจฺฉนฺนาย เทฺวมาสปริวาสํ ยาเจยฺยนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๒๐ ว่าด้วยสมุจจย-ขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว จึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เราควรขอปริวาส ๒ เดือน ต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อเดียวที่ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ ภิกษุนั้นจึงขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อเดียวที่ได้ปกปิด ๒ เดือน ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติข้อเดียวที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาส ก็นิกละอายขึ้นมาว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เราจึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เราควรขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อเดียวที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน แล้วเราก็ได้ขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติ

ข้อเดียวที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่เรา สำหรับอาบัติข้อเดียวที่ปกปิดไว้ ๒ เดือน เมื่อเราอยู่ปริวาส เราก็เกิดความละอายขึ้นมาว่า เราควรขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ดังนี้ ฯ ภิกษุนั้นก็ได้ขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ ภิกษุนั้นก็อยู่ปริวาส ๒ เดือน ตามกำหนดนั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน รู้ว่าเป็นอาบัติเพียงข้อเดียว อีกข้อหนึ่งไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ ฯ ภิกษุนั้นรู้ข้อใดว่าเป็นอาบัติ ก็ขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อนั้นที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาส ก็รู้จักอาบัติอีกข้อหนึ่ง ฯ ภิกษุนั้นจึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน รู้ว่าเป็นอาบัติเพียงข้อเดียว อีกข้อหนึ่งไม่รู้ เรารู้ว่าข้อใดเป็นอาบัติ ก็ขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อนั้น ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่เรา สำหรับอาบัติข้อนั้น ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน เมื่อเราอยู่ปริวาส ก็รู้จักอาบัติอีกข้อหนึ่ง เราควรขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ดังนี้ ฯ ภิกษุนั้นก็ได้ขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นต้องอยู่ปริวาส ๒ เดือน ตามกำหนดนั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน ระลึกได้ข้อเดียว อีกข้อหนึ่งระลึกไม่ได้ ฯ ภิกษุจึงขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติที่ตนระลึกได้นั้น ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติข้อที่เขาปกปิดไว้ ๒ เดือนนั้น ฯ เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาส ก็ระลึกได้อีกข้อหนึ่ง ฯ ภิกษุนั้นจึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ระลึกได้เพียงข้อเดียว อีกข้อหนึ่ง ระลึกไม่ได้ เราระลึกได้

ข้อใด ก็ขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับข้อนั้น สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่เรา สำหรับอาบัติข้อนั้น ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เมื่อเราอยู่ปริวาสเราก็ระลึกได้ข้อหนึ่ง แล้วคิดว่า เราควรขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ดังนี้ ฯ ภิกษุนั้นจึงขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ภิกษุนั้นต้องอยู่ปริวาส ๒ เดือน ตามกำหนดนั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ไม่สงสัยเพียงข้อเดียว แต่อีกข้อหนึ่งสงสัย ฯ ภิกษุนั้นจึงขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับรับอาบัติข้อที่ตนไม่สงสัย ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติข้อนั้น ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาส ก็ไม่สงสัยในอาบัติอีกข้อหนึ่ง ฯ ภิกษุนั้นจึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน ไม่สงสัยเพียงข้อเดียว อีกข้อหนึ่งสงสัย เราจึงขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติที่เราไม่สงสัย ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่เรา สำหรับอาบัตินั้น ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาส ก็ไม่สงสัยในอาบัติอีกข้อหนึ่ง จึงคิดว่า เราควรขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเราได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน แล้วภิกษุนั้นก็ได้ขอปริวาส ๒ เดือน สำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่ภิกษุนั้นสำหรับอาบัติอีกข้อหนึ่ง ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ ภิกษุนั้นต้องอยู่ปริวาส ๒ เดือนตามกำหนดนั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน ข้อหนึ่งรู้ว่าตนปกปิด อีกข้อหนึ่งรู้ว่าตนไม่ได้ปกปิด ฯ ภิกษุนั้นจึงขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติเหล่านั้น ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติที่ได้ปกปิดไว้เหล่านั้น ฯ เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาส ก็มีภิกษุอื่น ซึ่งเป็นพหูสูต มีความรู้มาก ทรงธรรมวินัย ทรงแม่บท เป็นบัณฑิต เป็นผู้ฉลาด เป็นผู้มีความคิดดี เป็นผู้มีความละอาย เป็นผู้มีความกลัว เป็นผู้ใคร่

ต่อการศึกษา ได้มาที่นั้น ฯ ภิกษุนั้นจึงถามว่า ภิกษุนี้ต้องอาบัติอะไร ภิกษุนี้อยู่ปริวาสเพราะอะไร ? ภิกษุเหล่านั้นก็บอกว่า ภิกษุนี้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน อีกข้อหนึ่งรู้ว่าตนปกปิดไว้ อีกข้อหนึ่งไม่รู้ว่าปกปิดไว้ ภิกษุนั้นจึงขอปริวาส ๒ เดือน ต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติที่ตนได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนนั้น สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาสอีก ๒ เดือนแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติที่ได้ปกปิดไว้แล้วนั้น ภิกษุนี้ต้องอาบัติเหล่านั้น ภิกษุนี้อยู่ปริวาสเพราะอาบัติเหล่านั้น ฯ ภิกษุผู้เป็นพหูสูตรนั้นจึงกล่าวว่า ข้อใดรู้ว่าปกปิดไว้ การให้ปริวาสสำหรับข้อนั้น ย่อมเป็นของชอบธรรม ส่วนข้อใดไม่รู้ว่าปกปิดไว้ การให้ปริวาสสำหรับข้อนั้นไม่ชอบธรรม ภิกษุย่อมสมควรแก่มานัตต์ เพราะอาบัตินั้น ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน ระลึกได้ว่าตนปกปิดไว้เพียงข้อเดียว อีกข้อหนึ่งระลึกไม่ได้ ฯ ภิกษุนั้นจึงขอปริวาสอีก ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนนั้น ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาสอีก ๒ เดือนแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนนั้น ฯ เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาส ก็มีภิกษุอื่นซึ่งเป็นพหูสูต มีความรู้มาก ทรงไว้ซึ่งธรรมวินัย ทรงไว้ซึ่งแม่บท เป็นบัณฑิต เป็นผู้ฉลาด เป็นผู้มีความคิด เป็นผู้มีความละอาย เป็นผู้มีความกลัว เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา ได้มาสู่ที่นั้น ฯ ภิกษุผู้เป็นพหูสูตรนั้น จึงถามว่า ภิกษุนี้ต้องอาบัติอะไร ภิกษุนี้อยู่ปริวาสเพราะอาบัติอะไร ภิกษุเหล่านั้นจึงตอบว่า ภิกษุนี้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน ระลึกได้ว่า ตนปกปิดเพียงข้อเดียว อีกข้อหนึ่งระลึกไม่ได้ว่าตนปกปิด ภิกษุนั้นจึงขอปริวาสอีก ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนนั้น สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติที่ได้ปกปิดไว้นั้น ภิกษุนี้ต้องอาบัติเหล่านั้น ภิกษุนี้อยู่ปริวาสเพราะอาบัติเหล่านั้น ฯ ภิกษุผู้เป็นพหูสูตรนั้น จึงกล่าวว่า ข้อใดตนระลึกได้ว่าปกปิดไว้ การให้ปริวาสสำหรับข้อนั้นเป็นของชอบธรรม ข้อใดตนระลึกไม่ได้ว่าปกปิดไว้ การให้ปริวาสสำหรับข้อนั้นไม่ชอบธรรม ภิกษุนั้นย่อมเป็นผู้สมควรแก่มานัตต์เพราะอาบัตินั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน ไม่สงสัยเพียงข้อเดียว อีกข้อหนึ่งสงสัย ฯ ภิกษุนั้น จึงขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนนั้น ฯ

สงฆ์ได้ให้ปริวาส ๒ เดือนแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนนั้น ฯ เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาส ก็มีภิกษุอื่นซึ่งเป็นพหูสูต มีความรู้มาก ทรงไว้ซึ่งธรรม วินัย ทรงไว้ซึ่งแม่บท เป็นบัณฑิต เป็นผู้ฉลาด เป็นผู้มีความคิดดี เป็นผู้มีความละอาย เป็นผู้มีความกลัว เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา ได้มาที่นั้น ภิกษุพหูสูตรนั้นจึงถามว่า ภิกษุนี้ต้องอาบัติอะไร ภิกษุนอยู่ปริวาสเพราะอาบัติอะไร ภิกษุเหล่านั้นจึงตอบว่า ภิกษุเหล่านี้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน ข้อหนึ่งไม่สงสัยว่าตนได้ปกปิดไว้ อีกข้อหนึ่งสงสัย ภิกษุนั้นจึงขอปริวาส ๒ เดือน ต่อสงฆ์สำหรับอาบัติที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนนั้น สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๒ เดือน แก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติที่ปกปิดไว้ ๒ เดือน ภิกษุนี้ต้องอาบัติเหล่านั้น ภิกษุนอยู่ปริวาสเพราะอาบัติเหล่านั้น ภิกษุผู้เป็นพหูสูตรนั้น จึงกล่าวขึ้นว่า อาบัติข้อใด ไม่สงสัยว่าได้ปกปิดไว้ การให้ปริวาสสำหรับอาบัติข้อนั้น ย่อมเป็นการชอบธรรม ส่วนอาบัติข้อใดสงสัยว่า ตนปกปิดไว้หรือไม่ การให้ปริวาสสำหรับอาบัติข้อนั้นย่อมเป็นของชอบธรรม ภิกษุย่อมเป็นผู้สมควรแก่มานัตต์ เพราะอาบัตินั้น ดังนี้ ของดเนื้อความในพระวินัยกัณฑ์นั้นไว้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๑

คัมภีร์จุลวรรค

ว่าด้วยสมุจจยขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ เทฺว สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปนฺโน โหติ เทฺว มาสปฏิจฺฉนฺนาโย ฯ ตสฺส เอตทโหสิ อหํ โข เทฺว สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชิ เทฺวมาปฏิจฺฉนฺนาโยติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๒๑ ว่าด้วยสมุจจยขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งต้องสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ ภิกษุนั้นจึงคิด ว่า เราได้ต้องสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เราควรขอปริวาส ๑ เดือน สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนต่อสงฆ์ ฯ ภิกษุนั้น จึงขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ สงฆ์ได้ให้ปริวาส ๑ เดือน แก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาสก็เกิดความละอายขึ้นว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เราจึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ถึงอย่างไรก็ดี เราก็ควรขอปริวาส ๑ เดือน ต่อสงฆ์สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เราก็ได้ขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ เดือนแก่เรา สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๑ เดือน เมื่อเราอยู่ปริวาส เราก็นึกละอายขึ้นมาว่า ถึงอย่างไรก็ดี เราก็ควรขอปริวาสอีก ๑ เดือน สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนต่อสงฆ์ ฯ ภิกษุนั้นก็ได้เล่าความคิดอันนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ทั้งถามว่า ข้าพเจ้าควรปฏิบัติอย่างไร ? ภิกษุเหล่านั้นจึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงให้ปริวาสอีก ๑ เดือนแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องให้ปริวาสอีก ๑ เดือน ด้วยอาการอย่างนี้ คือ ภิกษุนั้นต้องเข้าไปหาสงฆ์ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ข้าพเจ้าจึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ถึงอย่างไรก็ดี เราควรขอปริวาส ๑ เดือน สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ข้าพเจ้าก็ได้ขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติ

ทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาสอีก ๑ เดือนแก่ข้าพเจ้า สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน เมื่อข้าพเจ้าอยู่ปริวาส ก็เกิดความละอายขึ้นมาว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เราจึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ถึงอย่างไรก็ดี เราก็ควรขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน แล้วข้าพเจ้าก็ได้ขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ เดือนแก่ข้าพเจ้า สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน เมื่อข้าพเจ้าอยู่ปริวาสก็เกิดความละอายขึ้นมาว่า ถึงอย่างไรก็ดี เราก็ควรขอปริวาสอีก ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน แล้วข้าพเจ้าจึงมาขอปริวาสอีก ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน

แล้วภิกษุผู้ฉลาดจึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ฯ เขาจึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ถึงอย่างไรก็ดี เราควรขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ เขาก็ขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ เดือนแก่เขา สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ เมื่อเขาอยู่ปริวาส ก็เกิดความละอายขึ้นมาว่า เราต้องอาบัติสังฆาทเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน เราจึงคิดขึ้นมาว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ถึงอย่างไรก็ดี เราก็ควรขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน แล้วเราก็ได้ขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ เดือนแก่เรา สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน เมื่อเราอยู่ปริวาส ก็คิดละอายขึ้นมาว่า ถึงอย่างไรก็ดี เราก็ควรขอปริวาสอีก ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ปกปิดไว้ ๑ เดือน ดังนี้ ฯ เขาก็ได้ขอปริวาสอีก ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๑ เดือน ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้ปริวาสอีก ๑ เดือน แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ สำหรับอาบัติทั้ง ๒

ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ ได้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ฯ เขาจึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ถึงอย่างไรก็ดี เราก็ควรขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ แล้วเขาก็ได้ขอปริวาส ๒ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ เดือนแก่เขา สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ เมื่อเขาอยู่ปริวาสก็เกิดความละอายขึ้นมาว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เราจึงคิดขึ้นว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ถึงอย่างไรก็ดี เราก็ควรขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน แล้วเราก็ได้ขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนนั้น สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ เดือนแก่เรา สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน เมื่อเราอยู่ปริวาสก็คิดละอายขึ้นมาว่า ถึงอย่างไรก็ดี เราก็ควรขอปริวาสอีก ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ บัดนี้ เขาจึงได้มาขอปริวาสอีก ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนนั้น ฯ สงฆ์กำลังให้ปริวาสอีก ๑ เดือน แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน การที่ให้ปริวาสอีก ๑ เดือน แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า เป็นอันว่าสงฆ์ได้ให้ปริวาส ๑ เดือน แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นต้องอยู่ปริวาส ๒ เดือน ตามที่กำหนดอาบัติข้อก่อน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน จึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ถึงอย่างไรก็ดี เราควรขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิด

ไว้ ๒ เดือน ฯ แล้วภิกษุนั้นได้มาขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ เดือนแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาส ก็คิดละอายขึ้นมาว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เราจึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว ถึงอย่างไรก็ดี เราก็ควรขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือนแล้ว เราก็ได้ขอปริวาส ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ เดือนแก่เรา สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน เมื่อเราอยู่ปริวาส ก็คิดละอายขึ้นมาว่า ถึงอย่างไรก็ดี เราก็ควรขอปริวาสอีก ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ดังนี้ ฯ แล้วภิกษุนั้นก็ได้ขอปริวาสอีก ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาสอีก ๑ เดือนแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นต้องอยู่ปริวาส ๒ เดือน ตามอาบัติข้อก่อน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน รู้เดือน ๑ ไม่รู้อีกเดือน ๑ ฯ ภิกษุนั้นรู้เดือนใดก็ขอปริวาสเดือนนั้น สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาสสำหรับเดือนนั้นแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาสก็รู้อีกเดือน ๑ ฯ จึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน จึงรู้เดือน ๑ ไม่รู้เดือน ๑ แล้วเราได้ขอปริวาสสำหรับเดือนที่รู้ เพื่ออาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาสแก่เราตลอดเดือนที่รู้ สำหรับอาบัติที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน เมื่อเราอยู่ปริวาส เราก็รู้อีกเดือน ๑ ถึงอย่างไรก็ดี เราก็ควรขอปริวาสอีก ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๑ เดือน ฯ แล้วเขาก็ได้ขอปริวาสอีก ๑ เดือนต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๑ เดือน ฯ สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาสอีก ๑ เดือนแก่เขา สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นต้องอยู่ปริวาส ๒ เดือน ตามกำหนดอาบัติก่อน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ข้อ ปกปิดไว้ ๒ เดือน ระลึกได้เดือน ๑ อีกเดือนหนึ่งระลึกไม่ได้ก็ดี ไม่สงสัยเดือน ๑ สงสัยแต่อีกเดือน ๑ ก็ดี รู้ว่าปกปิดแต่เพียงเดือน ๑ อีกเดือน ๑ ไม่รู้ว่าปกปิดก็ดี ระลึกได้ว่าปกปิดเพียงเดือนเดียว อีกเดือน ๑ ระลึกไม่ได้ว่าปกปิดก็ดี ไม่สงสัยว่าปกปิดแต่เพียงเดือนเดียว อีกเดือน ๑ สงสัยว่าปกปิดก็ดี แล้วขอปริวาสต่อสงฆ์ตลอดเดือนที่ระลึกได้ ที่ไม่สงสัย ที่รู้ว่าปกปิด ที่ระลึกได้ว่าปกปิด ที่ไม่สงสัยว่าปกปิด สำหรับอาบัติทั้ง ๒ ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน เมื่ออยู่ปริวาสก็ระลึกได้อีก ๑ เดือน ไม่สงสัยอีก ๑ เดือน มีภิกษุผู้เป็นพหุสูตรมาพูดให้เข้าใจ ภิกษุนั้นต้องอยู่ปริวาส ๒ เดือนตามกำหนดอาบัติก่อน ภิกษุนั้นก็เป็นผู้ควรแก่มานัตต์ ดังนี้

ก็ในครั้งนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน แต่ไม่รู้จักกำหนดอาบัติ ไม่รู้จักกำหนดราตรี ระลึกกำหนดอาบัติไม่ได้ ระลึกกำหนดราตรีไม่ได้ สงสัยในกำหนดอาบัติ สงสัยในกำหนดราตรี ฯ ภิกษุนั้นจึงแจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ภิกษุทั้งหลายจึงนำกราบทูล แล้วได้รับพระพุทธฎีกาว่า สงฆ์จงให้สุทธันตปริวาส สำหรับอาบัติเหล่านั้นแก่ภิกษุนั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องให้อย่างนี้ คือ ภิกษุนั้นต้องเข้าไปหาสงฆ์ห่มผ้าลดไหล่ข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ไม่รู้จักกำหนดอาบัติก็มี ไม่รู้จักกำหนดราตรีก็มี ระลึกกำหนดอาบัติไม่ได้ก็มี ระลึกกำหนดราตรีไม่ได้ก็มี สงสัยในกำหนดอาบัติก็มี สงสัยในกำหนดราตรีก็มี ข้าพเจ้าจึงขอสุทธันตปริวาสต่อสงฆ์สำหรับอาบัติเหล่านั้น ดังนี้ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน

แล้วภิกษุผู้ฉลาด จึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องให้สุทธันตปริวาสอย่างนี้ คือ ถ้าภิกษุไม่รู้จักกำหนดอาบัติ ไม่รู้จักกำหนดราตรีก็ดี ระลึกกำหนดอาบัติไม่ได้ ระลึกกำหนดราตรีไม่ได้ก็ดี สงสัยในกำหนดอาบัติ สงสัยในกำหนดราตรีก็ดี ก็ควรให้สุทธันตปริวาส ฯ ภิกษุรู้จักกำหนดอาบัติ แต่ไม่รู้จักกำหนดราตรี ระลึก

กำหนดอาบัติได้แต่ระลึกกำหนดราตรีไม่ได้ ไม่สงสัยในกำหนดอาบัติ แต่สงสัยในกำหนดราตรีก็ดี ก็ควรให้สุทธันตปริวาส ฯ ภิกษุรู้กำหนดอาบัติบางอย่างไม่รู้บางอย่าง ไม่รู้กำหนดราตรี ระลึกกำหนดบางอย่างได้ แต่ระลึกไม่ได้บางอย่าง ทั้งระลึกกำหนดราตรีไม่ได้ สงสัยในกำหนดอาบัติบางอย่าง ไม่สงสัยบางอย่าง สงสัยในกำหนดราตรีก็ดี ก็ควรให้สุทธันตปริวาส ฯ ภิกษุไม่รู้จักกำหนดอาบัติ แต่รู้จักกำหนดราตรีบางอย่าง ไม่รู้จักบางอย่าง ระลึกกำหนดอาบัติไม่ได้ แต่ระลึกกำหนดราตรีบางอย่างได้ ระลึกบางอย่างไม่ได้ สงสัยในกำหนดราตรีบางอย่าง ไม่สงสัยบางอย่างก็ดี ก็ควรให้สุทธันตปริวาส ฯ ภิกษุรู้จักกำหนดอาบัติ รู้จักกำหนดราตรีบางอย่าง ไม่รู้จักบางอย่าง ระลึกกำหนดอาบัติได้ ระลึกกำหนดราตรีบางอย่างได้ อีกบางอย่างระลึกไม่ได้ ไม่สงสัยในกำหนดอาบัติ สงสัยในกำหนดราตรีบางอย่าง ไม่สงสัยในบางอย่างก็ดี ก็ควรให้สุทธันตปริวาส ฯ ภิกษุรู้จักกำหนดอาบัติบางอย่าง ไม่รู้จักบางอย่าง รู้จักกำหนดราตรีบางอย่าง ไม่รู้จักบางอย่าง ระลึกกำหนดบางอย่างได้ ระลึกบางอย่างไม่ได้ ระลึกกำหนดอาบัติบางอย่าง ไม่สงสัยในบางอย่าง สงสัยในกำหนดราตรีบางอย่าง ไม่สงสัยในบางอย่างก็ดี ก็ควรให้สุทธันตปริวาส

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อย่างไรจึงควรให้ปริวาส ฯ อย่างนี้ คือ ภิกษุรู้จักอาบัติ กำหนดราตรี ระลึกกำหนดอาบัติ และกำหนดราตรีได้ ไม่สงสัยในกำหนดอาบัติ และกำหนดราตรี หรือไม่รู้จักกำหนดอาบัติ รู้จักกำหนดราตรี ระลึกกำหนดอาบัติไม่ได้ ระลึกได้แต่กำหนดราตรี สงสัยในกำหนดอาบัติ ไม่สงสัยในกำหนดราตรี หรือรู้จักกำหนดบางอย่าง ไม่รู้จักบางอย่าง รู้จักกำหนดราตรี ระลึกกำหนดอาบัติบางอย่างได้ บางอย่างไม่ได้ แต่ระลึกราตรีได้ สงสัยในกำหนดอาบัติบางอย่าง ไม่สงสัยในบางอย่าง ไม่สงสัยในกำหนดราตรี เหล่านี้ ควรได้ปริวาสทั้งนั้น ฯ จบปริวาสเพียงเท่านี้.

เอวฺ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๒
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมุจจยขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขู ปริวสนฺโต วิพฺภมิ ฯ โส ปุน ปจฺจาคนฺตฺวา ภิกฺขู อุปสมฺปทำ ยาจิ ฯ เต ภิกฺขู ภควโต เอตมตฺถำ อาโรเจสุนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๒๒ ว่าด้วยสมุจจย-ขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งสึกไปในขณะอยู่ปริวาสแล้วกลับมาขออุปสมบทต่อภิกษุทั้งหลายอีก ฯ ภิกษุเหล่านั้น จึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุสึกไปในขณะอยู่ปริวาส การอยู่ปริวาสของผู้สึกใช้ไม่ได้ ฯ ถ้าเขามาอุปสมบทอีก ต้องไปปริวาสอีก ฯ ปริวาสใดที่ให้ไปแล้ว ก็เป็นอันให้ไปดีแล้ว ฯ ปริวาสใดที่อยู่แล้ว ก็เป็นอันอยู่ดีแล้ว ฯ ต้องอยู่ปริวาสที่ยังเหลือ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้อยู่ปริวาสกลับเป็นสามเณร ฯ ปริวาสของสามเณรใช้ไม่ได้ ฯ ถ้าเขาอุปสมบทอีก ต้องให้ปริวาสอีก ฯ ปริวาสใดที่ได้ไปแล้ว ก็เป็นอันได้ไปดีแล้ว ฯ ปริวาสใดที่เขาอยู่แล้ว ก็เป็นอันอยู่ดีแล้ว ฯ ต้องอยู่ปริวาสที่เหลือ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้อยู่ปริวาสเป็นบ้า ปริวาสของผู้เป็นบ้าใช้ไม่ได้ ฯ ถ้าเขาหายบ้าแล้ว ต้องได้ปริวาสอีก ฯ ปริวาสใดที่ได้ไปแล้ว

ก็เป็นอันได้ไปดีแล้ว ฯ ปริวาสใดที่เขาอยู่แล้วก็เป็นอันอยู่ดีแล้ว ฯ ต้องอยู่ปริวาสที่ยังเหลืออยู่

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุผู้อยู่ปริวาสมีจิตฟุ้งซ่าน ปริวาสของผู้มีจิตฟุ้งซ่านใช้ไม่ได้ ฯ ถ้าเขาหายจิตฟุ้งซ่านแล้วต้องให้ปริวาสอีก ฯ ปริวาสใดที่ให้ไปแล้วก็เป็นอันให้ไปดีแล้ว ฯ ปริวาสใดที่เขาอยู่แล้ว ก็เป็นอันอยู่ดีแล้ว ฯ ต้องอยู่ปริวาสที่ยังเหลืออยู่

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุผู้อยู่ปริวาสเดือดเวทนาหนัก ฯ ปริวาสของผู้มีเวทนาหนักใช้ไม่ได้ ฯ ถ้าเขาหายเวทนาหนักแล้วต้องให้ปริวาสอีก ปริวาสใดที่ให้ไปแล้วก็เป็นอันให้ไปดีแล้ว ฯ ปริวาสใดที่เขาอยู่แล้ว ก็เป็นอันอยู่ดีแล้ว ฯ ต้องอยู่ปริวาสที่ยังเหลืออยู่

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุผู้อยู่ปริวาสถูกยกวัตร เพราะไม่เห็นอาบัติ ฯ ปริวาสของผู้ถูกยกวัตรใช้ไม่ได้ ฯ ถ้าเขาถูกเรียกเข้าหมู่สงฆ์ได้อีก ต้องให้ปริวาสอีก ฯ ปริวาสใดที่ให้ไปแล้วก็เป็นอันให้ดีแล้ว ฯ ปริวาสใดที่เขาอยู่แล้ว ก็เป็นอันอยู่ดีแล้ว ฯ ต้องอยู่ปริวาสที่เหลืออยู่

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้อยู่ปริวาสถูกยกวัตร เพราะไม่แก้ไขอาบัติ ปริวาสของผู้ถูกยกวัตรใช้ไม่ได้ ฯ ถ้าเขาพ้นโทษแล้วต้องให้ปริวาสอีก ฯ ปริวาสใดที่ให้ไปแล้วก็เป็นอันให้ดีแล้ว ฯ ปริวาสใดที่เขาอยู่แล้วก็เป็นอันอยู่ดีแล้ว ฯ ต้องอยู่ปริวาสที่ยังเหลืออยู่

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้อยู่ปริวาสถูกยกวัตร เพราะไม่สละความเห็นอันลามก ปริวาสของผู้ถูกยกวัตรใช้ไม่ได้ ฯ ถ้าเขาพ้นโทษแล้วต้องให้ปริวาสอีก ฯ ปริวาสใดที่ให้ไปแล้วก็เป็นอันให้ดีแล้ว ฯ ปริวาสใดที่เขาอยู่แล้ว ก็เป็นอันอยู่ดีแล้ว ฯ ต้องอยู่ปริวาสที่ยังเหลืออยู่

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะสึกไป ฯ มูลปฏิกัสสนะของผู้สึกไปใช้ไม่ได้ ฯ ถ้าเขาอุปสมบทอีกต้องให้ปริวาสอีก ฯ ปริวาสใดที่ให้แล้วก็เป็นอันให้ดีแล้ว ฯ ปริวาสใดที่เขาอยู่แล้ว ก็เป็นอันอยู่ดีแล้ว ภิกษุนั้นต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะอีก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้ควรแก่มูลปฏิกัสสนะ กลับเป็นสามเณร หรือเป็นบ้า หรือมีจิตฟั่งซ่าน หรือมีเวทนาครอบงำ หรือถูกยกวัตร เพราะไม่เห็นอาบัติ หรือถูกยกวัตร เพราะเหตุไม่แก้ไขอาบัติ หรือถูกยกวัตร เพราะไม่สละความเห็นอันลามก ปริวาสนั้นใช้ไม่ได้ ถ้าเขาพ้นโทษแล้วต้องให้ปริวาสอีก ฯ ปริวาสใดที่ให้แล้วก็เป็นอันให้ดีแล้ว ฯ ปริวาสใดที่เขาอยู่แล้ว ฯ ก็เป็นอันอยู่ดีแล้ว ฯ ภิกษุนั้นต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะอีก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์กลับเป็นสามเณร หรือเป็นบ้า หรือมีจิตฟั่งซ่าน หรือมีเวทนาครอบงำ หรือถูกยกวัตร เพราะไม่เห็นอาบัติ หรือถูกยกวัตร เพราะเหตุไม่แก้ไขอาบัติ หรือถูกยกวัตร เพราะไม่สละความเห็นอันลามก ฯ ปริวาสนั้นใช้ไม่ได้ ถ้าเขากลับมาอุปสมบทอีก หรือหายบ้า หายจิตฟั่งซ่าน หายเวทนาครอบงำ ถูกเรียกเข้าหมู่สงฆ์อีก ต้องให้ปริวาสอีก ฯ ปริวาสใดที่ให้ไปแล้วก็เป็นอันให้ไปดีแล้ว ฯ ปริวาสใดที่เขาอยู่แล้ว ก็เป็นอันอยู่ดีแล้ว ฯ ต้องให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้นอีก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์สึกไป หรือกลับเป็นสามเณร หรือเป็นบ้า หรือมีจิตฟั่งซ่าน หรือมีเวทนาหนักครอบงำ หรือถูกยกวัตร เพราะไม่เห็นอาบัติ หรือถูกยกวัตร เพราะเหตุที่ไม่แก้ไขอาบัติ หรือถูกยกวัตร เพราะไม่สละความเห็นอันลามก ฯ การประพฤติมานัตต์นั้นใช้ไม่ได้ ฯ ถ้าเขากลับมาอุปสมบทอีก หรือหายบ้า หายจิตฟั่งซ่าน หายเวทนาหนัก ถูกเรียกเข้าหมู่สงฆ์อีก ต้องให้ปริวาสอีก ฯ ปริวาสใดที่ให้ไปแล้วก็เป็นอันให้ไปดีแล้ว ฯ ปริวาสใดที่เขาอยู่แล้วก็เป็นอันอยู่ดีแล้ว ฯ มานัตต์ใดที่ให้แล้วก็เป็นอันให้ดีแล้ว ฯ มานัตต์ใดที่ประพฤติแล้ว ก็เป็นอันประพฤติดีแล้ว ฯ ต้องประพฤติมานัตต์ที่ยังเหลืออยู่

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุที่ควรแก่อัพภานสึกไป หรือเป็นสามเณร หรือเป็นบ้า หรือมีจิตฟั่งซ่าน หรือมีเวทนาหนัก หรือถูกยกวัตร เพราะไม่เห็นอาบัติ หรือถูกยกวัตร เพราะเหตุไม่แก้ไขอาบัติ หรือถูกยกวัตร เพราะเหตุไม่สละความเห็นอันลามก ฯ อัพภานนั้นใช้ไม่ได้ ฯ เมื่อเขากลับมาอุปสมบทอีก หรือหายบ้า หรือหายจิตฟั่งซ่าน หรือหมดเวทนาหนัก หรือถูกเรียกเข้าหมู่สงฆ์

อีก ต้องให้ปริวาสอีก ฯ ปริวาสใดที่ให้แล้ว ก็เป็นอันให้ดีแล้ว ฯ ปริวาสใดที่เขาอยู่แล้ว ก็เป็นอันอยู่ดีแล้ว ฯ มานัตต์ใดที่ให้แล้ว ก็เป็นอันให้ดีแล้ว ฯ มานัตต์ใดที่ประพฤติแล้ว ก็เป็นอันประพฤติดีแล้ว ฯ ภิกษุนนต้องอัพภาน ฯ จบหมวด ๕๐ เพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้อยู่ปริวาสต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อ มีจำกัดข้อ ทั้งไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ภิกษุนั้นต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะอีก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้อยู่ปริวาสต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อ มีจำกัดข้อปกปิดไว้ ฯ ภิกษุนั้นต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะ ต้องถูกให้สโมธานปริวาสสำหรับอาบัติเดิม เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่ได้ปกปิดไว้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้อยู่ปริวาสต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อ มีจำกัดข้อปกปิดไว้ก็มี ฯ ไม่ได้ปกปิดไว้ก็มี ฯ ภิกษุนั้นต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะ ทั้งต้องถูกให้สโมธานปริวาส สำหรับอาบัติเดิม เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่ได้ปกปิดไว้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้อยู่ปริวาสต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อในระหว่าง ไม่มีจำกัดข้อ ไม่ได้ปกปิดไว้ ภิกษุนั้นต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้อยู่ปริวาสต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อในระหว่าง ไม่มีจำกัด แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ภิกษุนั้นต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะ ทั้งถูกให้สโมธานปริวาส สำหรับอาบัติเดิม เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่ได้ปกปิดไว้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้อยู่ปริวาสต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อไม่มีจำกัดข้อ ปกปิดไว้ก็มี ไม่ได้ปกปิดไว้ก็มี ฯ ภิกษุนั้นต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะ ทั้งต้องถูกให้สโมธานปริวาส สำหรับอาบัติเดิม เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่ได้ปกปิดไว้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอยู่ปริวาส ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อในระหว่าง มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ภิกษุนั้นต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้อยู่ปริวาส ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อในระหว่าง มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง แต่ได้ปกปิดไว้ ฯ ภิกษุนั้นต้องถูก

ทำมูลปฏิกัสสนะ ทั้งต้องถูกให้สโมธานปริวาส สำหรับอาบัติเดิม เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่ได้ปกปิดไว้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้อยู่ปริวาสต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อในระหว่าง มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง ปกปิดบ้าง ไม่ได้ปกปิดบ้าง ฯ ภิกษุนั้นต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะทั้งต้องถูกให้สโมธานปริวาส สำหรับอาบัติเดิม เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่ได้ปกปิดไว้ ฯ สำหรับภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์ และผู้ประพฤติมานัตต์ต้องปฏิบัติเหมือนกัน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อในระหว่าง มีจำกัดข้อ แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ภิกษุนั้นต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะ ฯ ถ้าปกปิดไว้ต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะด้วย ถูกให้สโมธานปริวาส สำหรับอาบัติเดิม เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่ได้ปกปิดไว้ด้วย ฯ ถ้าภิกษุผู้ควรแก่อัพภานต้องสังฆาทิเสสหลายข้อ ในระหว่าง มีจำกัดข้อ ปกปิดไว้ก็มี ไม่ได้ปกปิดไว้ก็มี ต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะ ทั้งต้องถูกให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติเดิม สำหรับอาบัติทั้งหลายตามที่ได้ปกปิดไว้ ฯ ถ้าไม่มีจำกัดข้อ ทั้งไม่ได้ปกปิดไว้ ต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะเท่านั้น ฯ ถ้าไม่มีจำกัดข้อ แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ก็ดี ปกปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้างก็ดี ต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะด้วย ต้องถูกให้สโมธานปริวาส สำหรับอาบัติเดิม เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่ได้ปกปิดไว้ด้วย ฯ ถ้ามีจำกัดข้อบ้าง ไม่มีจำกัดข้อบ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้ ต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะเท่านั้น ฯ ถ้ามีจำกัดข้อบ้าง ไม่มีจำกัดข้อบ้าง แต่ได้ปกปิดไว้ก็มี ไม่จำกัดข้อบ้าง ปกปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้างก็ดี ต้องถูกทำมูลปฏิกัสสนะ ทั้งต้องถูกให้สโมธานปริวาส ทำหรับอาบัติเดิม เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่ได้ปกปิดไว้ จบหมวด ๓๖ เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๓
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมุจจยขันธกะ

อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺพพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺ-ชิตฺวา อปฺปฏิกิจฺจา ฌตฺวา วิพฺภมติ ฯ โส ปุน อุปสมฺปนฺโน ตา อาปตฺ-ติโย น นิกเหติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๒๓ ว่าด้วย สมุจจยขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน ทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ไม่ได้ปกปิดไว้ แล้วสึกไป ฯ เวลาเข้ามาอุปสมบทอีกก็ไม่ได้ปกปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ ฯ ต้องให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น เท่านั้น.

ถ้าภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ไม่ได้ปกปิดไว้ เวลากลับมาอุปสมบทอีกได้ปกปิดไว้ ต้องให้ปริวาส สำหรับกองอาบัติหลัง ตามที่ได้ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ได้ปกปิดไว้แล้วได้สึกไป เวลากลับมาอุปสมบทอีก ไม่ได้ปกปิดไว้ ต้องให้ปริวาส สำหรับกองอาบัติก่อนตามที่ได้ปกปิดไว้ แก่ภิกษุนั้น แล้วจึงให้มานัตต์

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ปกปิดไว้แล้วสึกไป เวลากลับมาอุปสมบทอีกก็ปกปิดไว้ ต้องให้ปริวาส สำหรับกองอาบัติก่อน และกองอาบัติหลัง ตามที่ได้ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ปกปิดไว้ก็มี ไม่ได้ปกปิดไว้ก็มี แล้วสึกไป เวลากลับมาอุปสมบทอีก อาบัติเหล่าใดที่ได้ปกปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังไม่ได้ปกปิดอาบัติเหล่านั้น อาบัติเหล่าใดไม่ได้ปกปิดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังก็ไม่ได้ปกปิดอาบัติเหล่านั้น ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติก่อน ตามที่ได้ปกปิดไว้แล้ว จึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ปกปิดไว้ก็มี ไม่ได้ปกปิดไว้ก็มี ฯ เวลาสึกไปแล้วกลับมาอุปสมบทอีก อาบัติเหล่าใดได้ปกปิดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังไม่ได้ปกปิดอาบัติเหล่านั้น อาบัติเหล่าใดไม่ได้ปกปิดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังได้ปกปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติก่อนด้วย สำหรับกองอาบัติหลังด้วย ตามที่ได้ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ปกปิดไว้ก็มี ไม่ได้ปกปิดไว้ก็มี เวลาสึกไปแล้วกลับมาบวชอีก อาบัติเหล่าใดได้ปกปิดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังก็ได้ปกปิดอาบัติเหล่านั้นอีก อาบัติเหล่าใดไม่ได้ปกปิดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังก็ไม่ได้ปกปิดอาบัติเหล่านั้นอีก ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติก่อนด้วย สำหรับกองอาบัติหลังด้วย ตามที่ได้ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ปกปิดไว้ก็มี ไม่ได้ปกปิดไว้ก็มี ฯ เวลาสึกไปแล้วกลับมาบวชอีก อาบัติเหล่าใดไม่ได้ปกปิดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังก็ได้ปกปิดอาบัติเหล่านั้นอีก อาบัติเหล่าใดไม่ได้ปกปิดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังได้ปกปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับอาบัติก่อน และอาบัติหลังตามที่ได้ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน รู้บางข้อ ไม่รู้บางข้อ รู้ข้อใดก็ปกปิดข้อนั้น ไม่รู้ข้อใดก็ไม่ได้ปกปิดข้อนั้น ฯ เวลาสึกไปแล้วกลับมาบวชอีก รู้ข้อใดเมื่อก่อนแล้วปกปิดไว้ มาภายหลังรู้ข้อเหล่านั้นแล้วไม่ได้ปกปิดไว้ ไม่รู้ข้อเหล่าใดเมื่อก่อนแล้วไม่ได้ปกปิดไว้ มาภายหลังรู้ข้อเหล่านั้นแล้ว ก็ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติก่อน ตามที่ได้ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน รู้บางข้อ ไม่รู้บางข้อ รู้ข้อใดก็ปกปิดข้อนั้น ไม่รู้ข้อใดก็ไม่ได้ปกปิดข้อนั้น ฯ เวลาสึกไปแล้วกลับมาบวชอีก รู้ข้อใดเมื่อก่อนแล้วปกปิดไว้ ภายหลังรู้แล้วไม่ได้ปกปิดไว้ ไม่รู้ข้อใดเมื่อก่อนจึงไม่ได้ปกปิดไว้ มาภายหลังรู้แล้วปกปิดไว้ ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติทั้งก่อนทั้งหลังตามที่ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน รู้บางข้อ ไม่รู้บางข้อ รู้ข้อใดก็ปกปิดข้อนั้น ไม่รู้ข้อใดก็ไม่ได้ปกปิดข้อนั้น ฯ เวลาสึกไปแล้วกลับมาบวชอีก รู้ข้อใดเมื่อก่อนแล้วปกปิดไว้ มาภายหลังไม่ได้ปกปิดไว้ ไม่รู้ข้อใดเมื่อก่อนจึงไม่ได้ปกปิดไว้ ภายหลังรู้แล้วปกปิดไว้ ฯ ก็ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติทั้งก่อนทั้งหลังตามที่ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน รู้บางข้อ ไม่รู้บางข้อ รู้ข้อใดก็ปกปิดข้อนั้นไว้ ไม่รู้ข้อใดก็ไม่ได้ปกปิดข้อนั้นไว้ ฯ เวลาสึกไปแล้ว กลับมาขอบวชอีก รู้ข้อใดเมื่อก่อนแล้วปกปิดไว้ ภายหลังก็ปกปิดไว้อีก ไม่รู้ข้อใดเมื่อก่อนจึงไม่ได้ปกปิดไว้ ภายหลังรู้แล้วก็ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติทั้งก่อนทั้งหลังตามที่ปกปิดไว้ แล้วจึงได้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน รู้บางข้อ ไม่รู้บางข้อ รู้ข้อใดก็ปกปิดข้อนั้นไว้ ไม่รู้ข้อใดก็ไม่ได้ปกปิดข้อนั้นไว้ ฯ เวลาสึกไปแล้วกลับมาขอบวชอีก รู้ข้อใดเมื่อก่อนแล้วปกปิดไว้ ภายหลังรู้แล้วก็ปกปิดไว้อีก ไม่รู้ข้อใดเมื่อก่อนจึงไม่ได้ปกปิดไว้ก็ดี มาภายหลังรู้แล้วก็ได้ปกปิดไว้ ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติทั้งก่อนทั้งหลังตามที่ได้ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน บางข้อระลึกได้ บางข้อระลึกไม่ได้ ระลึกได้ข้อใดก็ปกปิดข้อนั้น ข้อใดระลึกไม่ได้ก็ไม่ได้ปกปิดข้อนั้น เวลาสึกไปแล้วกลับมาขอบวชอีก เคยระลึกได้แล้วปกปิดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังไม่ได้ปกปิดไว้ ระลึกไม่ได้แล้วปกปิดข้อใดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังระลึกได้แล้วก็ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติก่อนตามที่ได้ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน บางข้อระลึกได้ บางข้อระลึกไม่ได้ ระลึกได้ข้อใดก็ปกปิดข้อนั้นไว้ ข้อใดระลึกไม่ได้ ก็ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ เวลาสึกไปแล้วกลับมาบวชอีก เคยปกปิดข้อใดไว้ มาภายหลังไม่ได้ปกปิดข้อนั้นไว้ เคยระลึกข้อใดไม่ได้ปกปิดไว้ มาภายหลังระลึกข้อนั้นได้แล้ว จึงได้ปกปิดไว้ ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติทั้งก่อนทั้งหลัง แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน บางข้อระลึกได้ บางข้อระลึกไม่ได้ ระลึกข้อใดได้ก็ปกปิดข้อนั้นไว้ ระลึกข้อใดไม่ได้ก็ไม่ได้ปกปิดข้อนั้น เวลาเขาสึกไปแล้วกลับมาบวชอีก ข้อใดระลึกได้แล้วปกปิดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังระลึกได้แล้วก็ปกปิดไว้อีก ข้อใดระลึกไม่ได้ ไม่ได้ปกปิดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังระลึกได้แล้วก็ปกปิดไว้อีก ข้อใดระลึกไม่ได้ ไม่ได้ปกปิดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังระลึกได้แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติทั้งก่อนทั้งหลังตามที่ได้ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน บางข้อระลึกได้ บางข้อระลึกไม่ได้ ระลึกข้อใดได้ก็ปกปิดข้อนั้นไว้ ระลึกข้อใดไม่ได้ก็ไม่ได้ปกปิดข้อนั้นไว้ ฯ เวลาสึกไปแล้วกลับมาบวชอีก ระลึกข้อใดไม่ได้เมื่อก่อนจึงไม่ได้ปกปิดไว้ มาภายหลังระลึกได้แล้วจึงปกปิดไว้ ระลึกข้อใดไม่ได้เมื่อก่อนจึงไม่ได้ปกปิดไว้ มาภายหลังระลึกได้แล้วปกปิดไว้ ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติทั้งก่อนทั้งหลังตามที่ได้ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ไม่สงสัยเป็นบางข้อ สงสัยเป็นบางข้อ ไม่สงสัยข้อใดก็ปกปิดข้อนั้นไว้ สงสัยข้อใดก็ไม่ได้ปกปิดข้อนั้นไว้ ฯ เวลาสึกไปแล้วกลับมาบวชอีก สงสัยข้อใดเมื่อก่อนจึงไม่ได้ปกปิดไว้ มาภายหลังก็ไม่ได้ปกปิดไว้อีก ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติก่อนตามที่ได้ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ไม่สงสัยในบางข้อ สงสัยในบางข้อ ไม่สงสัยในข้อใดก็ปกปิดข้อนั้นไว้ สงสัยในข้อใดก็ไม่ได้ปกปิดข้อนั้นไว้ เวลาสึกไปแล้วกลับมาบวชอีก ไม่สงสัยข้อใดเมื่อก่อนจึงได้ปกปิดไว้ มาภายหลังก็ไม่สงสัย แต่ว่าไม่ได้ปกปิดไว้ สงสัยข้อใดเมื่อก่อนจึงไม่ได้ปกปิดไว้ มาภาย

หลังไม่สงสัยแต่ได้ปกปิดไว้ ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติทั้งก่อนทั้งหลังตามที่ได้ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ไม่สงสัยในบางข้อ สงสัยในบางข้อ ไม่สงสัยข้อใด ก็ปกปิดข้อนั้นไว้ สงสัยข้อใด ก็ไม่ปกปิดข้อนั้นไว้ ฯ เวลาสึกไปแล้วกลับมาบวชอีก ไม่สงสัยข้อใดเมื่อก่อนจึงได้ปกปิดไว้ มาภายหลังไม่สงสัยแล้วปกปิดไว้อีก สงสัยข้อใดเมื่อก่อน แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ มาภายหลังไม่สงสัย ทั้งไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติทั้งก่อนทั้งหลังตามที่ได้ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน บางข้อไม่สงสัย บางข้อสงสัย ข้อใดไม่สงสัยก็ปกปิดข้อนั้นไว้ ข้อใดสงสัยก็ไม่ได้ปกปิดข้อนั้นไว้ เวลาสึกไปแล้วกลับมาบวชอีก ข้อใดไม่สงสัยเมื่อก่อนแล้วปกปิดไว้ มาภายหลังก็ไม่ได้สงสัยทั้งปกปิดไว้ ข้อใดสงสัยเมื่อก่อน แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ มาภายหลังไม่สงสัยแต่ได้ปกปิดไว้ ฯ ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติทั้งก่อนทั้งหลังตามที่ได้ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้น

ถ้าต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ไม่ได้ปกปิดไว้ แล้วได้กลับเป็นสามเณรก็ดี เป็นบ้าก็ดี มีจิตฟุ้งซ่านก็ดี มีเวทนาหนักก็ดี ถูกยกวัตร เพราะไม่เห็นอาบัติก็ดี ถูกยกวัตร เพราะไม่แก้ไขอาบัติก็ดี ถูกยกวัตร เพราะไม่สละความเห็นอันลามกก็ดี ผู้นั้นได้ปกปิดอาบัติไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้างก็ดี รู้จักอาบัติบางอย่าง ไม่รู้จักอาบัติบางอย่างก็ดี ระลึกอาบัติบางอย่างได้ ระลึกอาบัติบางอย่างไม่ได้ก็ดี ไม่สงสัยในอาบัติบางอย่าง สงสัยในอาบัติบางอย่างก็ดี แล้วปกปิดอาบัติไว้ หรือไม่ได้ปกปิดอาบัติไว้ เวลากลับมาบวชอีก ก็ต้องให้ปริวาสสำหรับกองอาบัติ และให้มานัตต์เทียบกับที่แสดงมาแล้วนั้น ๆ ฯ จบข้อว่าด้วยมานัตต์ ๑๐๐ ข้อ เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๔
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยกรรมขันธกะ

อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปริวสนฺโต อนฺตรา สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชิตฺวา อปฺปฏิจฺฉาเทตฺวา วิพฺภมติ ฯ โส ปน อุปสมฺปนฺโน ตา อาปตฺติโย น ฉาเทติ ฯ โส ภิกฺขุ มูลาย ปฏิกสฺสพฺโพติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๒๔ ว่าด้วยสมุจจย-ขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าภิกษุผู้อยู่ปริวาสต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อในระหว่าง ไม่ได้ปกปิดแล้วสึกไป ฯ เวลาเขากลับมาอุปสมบทอีก ก็ไม่ได้ปกปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ ฯ ภิกษุสงฆ์ต้องชักเข้าหาโทษเดิม

ถ้าเวลากลับมาอุปสมบทอีก ปกปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ ฯ สงฆ์ต้องชักเข้าหาโทษเดิมด้วย ต้องให้สโมธานปริวาสสำหรับอาบัติก่อน เพื่ออาบัติทั้งหลาย ตามที่ปกปิดไว้ด้วย

ถ้าเวลาเขากลับมาอุปสมบทอีก ไม่ปกปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ สงฆ์ต้องชักเข้าหาอาบัติเดิมด้วย ต้องให้สโมธานปริวาสสำหรับอาบัติก่อน เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่เขาปกปิดไว้ด้วย

ถ้าภิกษุผู้อยู่ปริวาส ต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันในระหว่าง ปกปิดไว้แล้วสึกไป ฯ เวลาเขากลับมาอุปสมบทอีก ก็ปกปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ สงฆ์

ต้องชักหาอาบัติเคิมด้วย ต้องให้สโมธานปริวาสสำหรับอาบัติก่อน เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่ปกปิดไว้ด้วย

ถ้าภิกษุผู้อยู่ปริวาสต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ในระหว่าง ปกปิดไว้ก็มี ไม่ได้ปกปิดไว้ก็มี ปกปิดอาบัติเหล่าใดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังก็ไม่ได้ปกปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ ฯ สงฆ์ต้องชักเข้าหาโทษเดิมด้วย ต้องให้สโมธานปริวาสสำหรับอาบัติก่อน เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่เขาได้ปกปิดไว้ด้วย ฯ ถ้าเขาปกปิดอาบัติเหล่าใดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังไม่ได้ปกปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ เมื่อก่อนไม่ได้ปกปิดอาบัติเหล่าใดไว้ มาภายหลังปกปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ก็ดี เมื่อก่อนปกปิดอาบัติเหล่าใดไว้ มาภายหลังปกปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ เมื่อก่อนไม่ได้ปกปิดอาบัติเหล่าใดไว้ มาภายหลังก็ไม่ได้ปกปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ก็ดี เมื่อก่อนปกปิดอาบัติเหล่าใดไว้ มาภายหลังปกปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ เมื่อก่อนไม่ได้ปกปิดอาบัติเหล่าใดไว้ มาภายหลังปกปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ก็ดี สงฆ์ต้องชักเข้าหาโทษเดิมด้วย ต้องให้สโมธานปริวาสสำหรับอาบัติก่อน เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่เขาปกปิดไว้ด้วย

ถ้าภิกษุผู้อยู่ปริวาสต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ในระหว่าง รู้จักบางข้อ ไม่รู้จักบางข้อ รู้ข้อใดก็ปกปิดข้อนั้นไว้ ไม่รู้ข้อใดก็ไม่ได้ปกปิดข้อนั้นไว้ เวลาเขาสึกไปแล้วกลับมาอุปสมบทอีก เมื่อก่อนรู้ข้อใดแล้วได้ปกปิดไว้ มาภายหลังรู้แล้วไม่ได้ปกปิดไว้ เมื่อก่อนไม่รู้ข้อใดจึงไม่ได้ปกปิดไว้ มาภายหลังรู้แล้วก็ไม่ได้ปกปิดไว้ก็ดี เมื่อก่อนรู้ข้อใดแล้วปกปิดไว้ มาภายหลังรู้แล้วก็ไม่ได้ปกปิดไว้ เมื่อก่อนไม่รู้ข้อใด จึงไม่ได้ปกปิดไว้ มาภายหลังรู้แล้วจึงปกปิดไว้ก็ดี เมื่อก่อนรู้ข้อใดแล้วปกปิดไว้ มาภายหลังรู้ข้อนั้นแล้วปกปิดไว้อีก เมื่อก่อนไม่รู้ข้อใด จึงไม่ได้ปกปิดไว้ มาภายหลังรู้ข้อนั้นแล้วไม่ได้ปกปิดไว้อีกก็ดี เมื่อก่อนรู้ข้อใดแล้วปกปิดไว้ มาภายหลังรู้ข้อนั้นแล้วก็ปกปิดไว้อีก เมื่อก่อนไม่รู้ข้อใด จึงไม่ได้ปกปิดไว้ มาภายหลังรู้ข้อนั้นแล้วปกปิดไว้ก็ดี สงฆ์ต้องชักเข้าหาโทษเดิมด้วย ต้องให้สโมธานปริวาสสำหรับอาบัติก่อน เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่เขาได้ปกปิดไว้ด้วย

ถ้าภิกษุผู้อยู่ปริวาสต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ในระหว่าง บางข้อระลึกได้ บางข้อระลึกไม่ได้ ระลึกข้อใดได้ก็ปกปิดข้อนั้นไว้ ระลึกข้อใดไม่ได้ก็ไม่ได้ปกปิดข้อนั้นไว้ เวลาเขาสึกไปแล้วกลับมาบวชอีก ระลึกข้อใดได้ จึงได้ปกปิดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังระลึกข้อนั้นได้แล้วก็ไม่ได้ปกปิดไว้อีก ระลึกข้อใดไม่ได้ จึงไม่ได้ปกปิดไว้เมื่อก่อน มาภายหลังระลึกข้อนั้นได้ แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ก็ดี เมื่อก่อนระลึกข้อใดได้ จึงได้ปกปิดไว้ มาภายหลังระลึกข้อนั้นได้แล้ว แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ เมื่อก่อนระลึกข้อใดไม่ได้ จึงไม่ได้ปกปิดไว้ มาภายหลังระลึกข้อนั้นได้แล้วก็ปกปิดไว้อีก เมื่อก่อนระลึกข้อใดได้ จึงได้ปกปิดไว้ ภายหลังระลึกข้อนั้นได้แล้วก็ปกปิดไว้อีก เมื่อก่อนระลึกข้อใดไม่ได้ จึงไม่ได้ปกปิดไว้ มาภายหลังระลึกข้อนั้นได้แล้วก็ไม่ได้ปกปิดไว้อีกก็ดี เมื่อก่อนระลึกข้อใดได้ แล้วปกปิดไว้ ภายหลังระลึกข้อนั้นได้แล้วปกปิดไว้อีกก็ดี เมื่อก่อนระลึกข้อใดไม่ได้ จึงไม่ได้ปกปิดไว้ ภายหลังระลึกข้อนั้นได้แล้ว จึงได้ปกปิดไว้ก็ดี สงฆ์ต้องชักเข้าหาโทษเดิมด้วย ต้องให้สโมธานปริวาสสำหรับอาบัติก่อน เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่เขาปกปิดไว้ด้วย

ถ้าภิกษุผู้อยู่ปริวาสต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ในระหว่าง บางข้อไม่สงสัย บางข้อสงสัย ข้อใดไม่สงสัย ก็ปกปิดข้อนั้นไว้ ข้อใดสงสัย ก็ไม่ได้ปกปิดข้อนั้นไว้ เวลาเขาสึกไป แล้วกลับมาอุปสมบทอีก ข้อใดเขาไม่สงสัย เมื่อก่อนแล้วปกปิดไว้ ภายหลังไม่ได้ปกปิดไว้ เมื่อก่อนสงสัยข้อใด จึงไม่ได้ปกปิดไว้ ภายหลังไม่สงสัยข้อนั้นทั้งไม่ได้ปกปิดไว้ก็ดี เมื่อก่อนไม่สงสัยข้อใด จึงได้ปกปิดไว้ ภายหลังไม่ได้ปกปิดไว้ เมื่อก่อนไม่สงสัยข้อใด จึงไม่ได้ปกปิดไว้ ภายหลังไม่สงสัยข้อนั้น แล้วปกปิดไว้อีก เมื่อสงสัยข้อใด จึงไม่ได้ปกปิดไว้ ภายหลังไม่สงสัยข้อนั้น แต่ปกปิดไว้ก็ดี เมื่อก่อนไม่สงสัยข้อใด จึงได้ปกปิดไว้ ภายหลังไม่สงสัยข้อนั้น แต่ปกปิดไว้อีก เมื่อก่อนสงสัยข้อใด จึงไม่ได้ปกปิดไว้ ภายหลังไม่สงสัยข้อนั้น แต่ได้ปกปิดไว้ก็ดี สงฆ์ต้องชักเข้าหาโทษเดิมด้วย ต้องให้สโมธานปริวาสสำหรับอาบัติก่อน เพื่ออาบัติทั้งหลายตามที่ได้ปกปิดไว้ด้วย

ถ้าภิกษุผู้อยู่ปริวาส ต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันในระหว่าง ไม่ได้ปกปิดไว้ แล้วได้กลับมาเป็นสามเณร หรือเป็นบ้า หรือมีจิตฟุ้งซ่าน หรือมีเวทนาหนัก ได้ปกปิดอาบัติเหล่านั้นไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้าง ก็ควรทราบเนื้อความตามที่ได้กล่าวมานั้น ถึงภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์ ผู้ประพฤติมานัตต์ ผู้ควรแก่อัพภาน ที่ต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันในระหว่าง แล้วสึกไปนั้น ก็ควรทราบเนื้อความเหมือนกับที่กล่าวมาแล้วนั้น

ถ้าภิกษุต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน มีจำกัดข้อก็มี ไม่มีจำกัดข้อก็มี มีชื่ออย่างเดียวกันก็มี มีชื่อต่างกันก็มี คล้ายกันก็มี ไม่คล้ายกันก็มี แตกต่างกันก็มี รวมกันก็มี ไม่ได้ปกปิดไว้แล้วสึกไปก็ดี เวลากลับมาบวชอีก ก็ควรปฏิบัติตามเนื้อความที่กล่าวมาแล้วนั้น ภิกษุ ๒ องค์ต้องสังฆาทิเสสข้อเดียวกัน ทั้ง ๒ องค์นั้น ก็เห็นว่าต้องสังฆาทิเสส องค์หนึ่งปกปิด องค์หนึ่งไม่ได้ปกปิด ฯ องค์ใดปกปิด ควรให้องค์นั้นแสดงทุกกฏ ทั้งควรให้ปริวาสตามที่เขาปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุทั้ง ๒ นั้น

ภิกษุ ๒ องค์ต้องสังฆาทิเสสข้อเดียวกัน ทั้ง ๒ องค์นั้นสงสัยเหมือนกัน องค์หนึ่งปกปิด องค์หนึ่งไม่ได้ปกปิด ฯ องค์ใดปกปิด ก็ให้องค์นั้นแสดงทุกกฏ แล้วให้ปริวาสตามที่เขาปกปิดไว้ จึงให้มานัตต์แก่ภิกษุทั้ง ๒ นั้น

ภิกษุ ๒ องค์ต้องสังฆาทิเสสข้อเดียวกัน ทั้ง ๒ องค์นั้นมีความเห็นอันเจือกันในเรื่องสังฆาทิเสส องค์หนึ่งปกปิดไว้ องค์หนึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ องค์ใดปกปิดไว้ ต้องให้องค์นั้นแสดงทุกกฏ แล้วให้ปริวาสตามที่เขาปกปิดไว้ จึงให้มานัตต์แก่ภิกษุทั้ง ๒ นั้น

ภิกษุ ๒ องค์ต้องอาบัติเจือกัน ทั้ง ๒ องค์นั้นเข้าใจว่า เป็นสังฆาทิเสสเจือกัน องค์หนึ่งปกปิดได้ องค์หนึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ องค์ใดปกปิดไว้ ต้องให้องค์นั้นแสดงทุกกฏ แล้วจึงให้ปริวาสตามที่เขาปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุทั้ง ๒ นั้น

ภิกษุ ๒ องค์ต้องอาบัติเจือกัน เข้าใจว่าเป็นอาบัติเจือกัน องค์หนึ่งปกปิดไว้ องค์หนึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ องค์ใดปกปิดไว้ ต้องให้องค์นั้นแสดงทุกกฏ แล้วจึงให้ปริวาสตามที่เขาปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์แก่ภิกษุทั้ง ๒ องค์นั้น

ภิกษุ ๒ องค์ ต้องอาบัติที่ไม่ได้เจือกัน เข้าใจว่าเป็นสังฆาทิเสสล้วน องค์หนึ่งปกปิดไว้ องค์หนึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ องค์ใดปกปิดไว้ ต้องให้องค์นนแสดงทุกกฏ แล้วทำอย่างที่ว่าไว้แล้ว

ภิกษุ ๒ องค์ ต้องอาบัติล้วน ๆ ข้อเดียวกัน เข้าใจว่าเป็นอาบัติล้วน ๆ คือไม่เจือปนข้อใด แต่องค์หนึ่งปกปิดไว้ องค์หนึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ องค์ใดปกปิดไว้ ต้องให้องค์นั้นแสดงทุกกฏ แล้วทำตามอย่างที่กล่าวไว้นั้น

ภิกษุ ๒ องค์ ต้องสังฆาทิเสสข้อเดียวกัน เข้าใจว่าเป็นสังฆาทิเสส องค์หนึ่งคิดว่าจักบอกผู้อื่น ฯ อีกองค์หนึ่งคิดว่าจักไม่บอกใคร ฯ องค์ใดปกปิดไว้จนตลอดคืน พออรุณขึ้นก็ต้องอาบัติ ฯ องค์ใดปกปิดไว้ ต้องให้องค์นั้นแสดงทุกกฏ แล้วให้ปริวาสตามอาบัติที่ได้ปกปิดไว้ จึงให้มานัตต์แก่ภิกษุทั้ง ๒ นั้น

ภิกษุ ๒ องค์ ต้องสังฆาทิเสสข้อเดียวกัน ต้องแล้วก็เข้าใจว่าตนต้องสังฆาทิเสส จึงพากันเดินทางไปเพื่อจะบอกภิกษุอื่น ฯ เวลาไปถึงระหว่างทาง องค์หนึ่งก็เกิดหลงลืมไม่ได้บอก ได้ปกปิดไว้จนตลอดอรุณขึ้น องค์ใดปกปิดไว้ ต้องให้องค์นั้นแสดงทุกกฏ แล้วให้ปริวาสตามที่องค์นั้นปกปิดไว้ จึงให้มานัตต์พร้อมกันแก่ภิกษุทั้ง ๒ นั้น

ภิกษุ ๒ องค์ ต้องสังฆาทิเสสข้อเดียวกัน ต้องแล้วก็เข้าใจว่าตนต้องสังฆาทิเสส แต่ภิกษุทั้ง ๒ นั้นได้เกิดเป็นบ้าขึ้น เมื่อหายบ้าแล้ว องค์หนึ่งปกปิดไว้ องค์หนึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ องค์ใดปกปิดไว้ ต้องให้องค์นั้นแสดงทุกกฏ จึงให้ปริวาสแก่องค์นั้นตามที่ปกปิดไว้ แล้วจึงให้มานัตต์พร้อมกัน แก่ภิกษุทั้ง ๒ นั้น

ภิกษุ ๒ องค์ ต้องสังฆาทิเสสข้อเดียวกัน เมื่อได้ฟังสวดปาฏิโมกข์ จึงกล่าวขึ้นว่า พวกข้าพเจ้ารู้เดี๋ยวนี้เองว่า ข้อนี้มีมาในปาฏิโมกข์ ทั้งภิกษุทั้ง ๒ นั้นก็เข้าใจว่าตนต้องสังฆาทิเสส องค์หนึ่งปกปิดไว้ องค์หนึ่งไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ องค์ใดปกปิดไว้ ต้องให้องค์นั้นแสดงทุกกฏ แล้วจึงให้ปริวาสแก่องค์นั้นตามที่ได้ปกปิดอาบัติไว้ ครั้นแล้วจึงให้มานัตต์พร้อมกันแก่ภิกษุทั้ง ๒ นั้น

ถ้าภิกษุต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง มีชื่ออย่างเดียวกันบ้าง มีชื่อต่างกันบ้าง เหมือนกันบ้าง แปลกกันบ้าง แยกกัน

บ้าง เจือกันบ้าง ฯ ภิกษุนั้นจึงขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติเหล่านั้น สงฆ์ก็ได้ให้สโมธานปริวาสแก่ภิกษุนั้น เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาส ก็ต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันในระหว่าง มีปริมาณ แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ก็ดี ปกปิดไว้ก็ดี ปกปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้างก็ดี สังฆาทิเสสนั้นไม่มีปริมาณ ภิกษุนั้นไม่ได้ปกปิดไว้ก็ดี ปกปิดไว้ก็ดี ปกปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้างก็ดี สังฆาทิเสสนั้นมีปริมาณบ้างไม่มีปริมาณบ้าง ภิกษุนั้นไม่ได้ปกปิดไว้ก็ดี ปกปิดไว้ก็ดี ปกปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้างก็ดี ฯ แล้วภิกษุนั้นจึงขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่าง สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่ภิกษุนั้น ด้วยกรรมที่ชอบธรรม คือ สโมธานปริวาสโดยชอบธรรม แต่ให้มานัตต์ให้อัพภานโดยไม่ชอบธรรม ภิกษุนั้นก็ไม่บริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น จบหมวด ๘ แห่งความไม่บริสุทธิ์แห่งมูลเพียงเท่านี้ สันเนื่องความในพระวินัยเทศนากัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๕
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมุจจยขันธกะ

อิธ ปน ภิกฺขู สมฺพหุลา สงฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชติ ปริมาณมฺปิ อปริมาณมฺปิ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๒๕ ว่าด้วยสมุจจย-ขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าภิกษุต้องสังฆาทิเสส

หลายข้อด้วยกัน มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง ชื่อเดียวกันบ้าง ต่างชื่อกันบ้าง คล้ายกันบ้าง แปลกกันบ้าง กำหนดลงบ้าง เจือกันบ้าง ฯ ภิกษุนั้นก็ขอสโมธานปริวาสสำหรับอาบัติเหล่านั้นต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้สโมธานปริวาสสำหรับอาบัติเหล่านั้นแก่ภิกษุนั้น ฯ เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาส ก็ต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ในระหว่าง มีปริมาณบ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้าง มีปริมาณปกปิดไว้บ้าง มีปริมาณปกปิดไว้ก็มี ไม่ได้ปกปิดไว้ก็มี ฯ ภิกษุนั้นได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้งหลายในระหว่าง ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติทั้งหลายในระหว่าง แล้วได้ให้สโมธานปริวาสโดยกรรมอันเป็นธรรม อันไม่กำเริบ อันสมควรแก่ฐานะ อันชอบธรรม ได้ให้มานัตต์โดยชอบธรรม ได้ให้อัพภานโดยชอบธรรม ฯ ภิกษุนั้นก็บริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น

ถ้าภิกษุต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง ชื่อเดียวกันบ้าง ต่างชื่อกันบ้าง คล้ายกันบ้าง ไม่คล้ายกันบ้าง กำหนดลงบ้าง เจือกันบ้าง ฯ ภิกษุนั้นได้ขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์สำหรับอาบัติเหล่านั้น ฯ สงฆ์ก็ได้ให้สโมธานปริวาสแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติเหล่านั้น ฯ เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาสก็ได้ต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันในระหว่าง ไม่มีปริมาณ ไม่ได้ปกปิดไว้ก็มี ไม่มีปริมาณแต่ได้ปกปิดไว้ก็มี ไม่มีปริมาณได้ปกปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้างก็มี ฯ ภิกษุนั้นก็ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่าง สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะต่อภิกษุนั้น สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่าง ได้ให้สโมธานปริวาสโดยกรรม อันเป็นธรรม อันไม่กำเริบ อันสมควรแก่ฐานะ อันชอบธรรม ได้ให้มานัตต์โดยชอบธรรม ได้อัพภานโดยชอบธรรม ฯ ภิกษุนั้นก็บริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น

ถ้าภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง ชื่อเดียวกันบ้าง ต่างชื่อกันบ้าง คล้ายกันบ้าง ไม่คล้ายกันบ้าง กำหนดลงบ้าง เจือกันบ้าง ฯ ภิกษุนั้นก็ขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์สำหรับอาบัติเหล่านั้น ฯ สงฆ์ก็ได้ให้สโมธานปริวาสแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติเหล่านั้น ฯ เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาสก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันในระหว่าง มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้ ไม่ได้ปกปิดไว้ก็มี ปกปิดไว้บ้างก็มี

ปกปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้างก็มี ภิกษุนั้นได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้งหลายในระหว่าง ฯ สงฆ์ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติทั้งหลายในระหว่าง ได้ให้สโมธานปริวาสด้วยกรรมอันเป็นธรรม อันไม่กำเริบ อันสมควรแก่ฐานะ อันชอบธรรม ได้ให้มานัตต์โดยชอบธรรม ได้อัพภานโดยชอบธรรม ฯ ภิกษุนั้นก็บริสุทธิ์จากอาบัตินั้น ฯ จบหมวด ๘ แห่งข้อความอันว่าด้วยความบริสุทธิ์สำหรับมูลปฏิกัสสนะเพียงเท่านี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง ชื่อเดียวกันบ้าง ต่างชื่อกันบ้าง คล้ายกันบ้าง ไม่คล้ายกันบ้าง กำหนดลงบ้าง เจือกันบ้าง ฯ ภิกษุนั้นก็ขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติเหล่านั้น ฯ สงฆ์ก็ได้ให้สโมธานปริวาสแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติเหล่านั้น ฯ เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาส ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อในระหว่าง มีปริมาณ ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ภิกษุนั้นจึงขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่าง ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่สงฆ์ สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่าง ด้วยกรรมอันไม่เป็นธรรม อันกำเริบ อันไม่สมควรแก่ฐานะ ได้ให้สโมธานปริวาสโดยไม่ชอบธรรม ฯ ภิกษุนั้นเข้าใจว่าตนอยู่ปริวาส ก็ได้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันในระหว่าง มีปริมาณ ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ภิกษุนั้นก็ตั้งอยู่ในภูมินั้น ได้ระลึกถึงอาบัติทั้งหลายในระหว่างแห่งอาบัติเดิม และอาบัติปลายได้ ฯ จึงคิดว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันในระหว่าง มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง ชื่อเดียวกันบ้าง ต่างชื่อกันบ้าง คล้ายกันบ้าง ไม่คล้ายกันบ้าง กำหนดลงบ้าง เจือกันบ้าง แล้วเราก็ได้ขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์สำหรับอาบัติเหล่านั้น ฯ สงฆ์ก็ได้ให้สโมธานปริวาสแก่เรา สำหรับอาบัติเหล่านั้นแล้ว เมื่อเราอยู่ปริวาสเราก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันในระหว่าง มีปริมาณ ไม่ได้ปกปิดไว้ แล้วเราก็ได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่าง สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่เรา สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่าง แล้วก็ได้ให้สโมธานปริวาสด้วยกรรมอันไม่เป็นธรรม อันกำเริบ อันไม่สมควรแก่ฐานะ อันไม่ชอบธรรม เราเข้าใจว่า เราอยู่ปริวาส เราก็ได้ต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันในระหว่าง มีปริมาณ

ไม่ได้ปกบีดไว้ เราก็ได้ตั้งอยู่ในภูมินั้น เราระลึกได้ซึ่งอาบัติในระหว่างแห่งอาบัติก่อนและอาบัติหลังว่า ถึงอย่างไรก็ดี เราก็ควรขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้งหลาย ที่ต้องในระหว่างแห่งอาบัติต้น และแห่งอาบัติหลัง ด้วยกรรมอันเป็นธรรม อันไม่กำเริบ อันสมควรแก่ฐานะ ได้ขอสโมธานปริวาสและมานัตต์กับอัพภานโดยชอบธรรม ฯ แล้วภิกษุนั้นก็ได้ขอมูลปฏิกัสสนะ สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่างแห่งอาบัติต้นและอาบัติหลังต่อสงฆ์ ด้วยกรรมอันเป็นธรรม อันไม่กำเริบ อันสมควรแก่ฐานะ ได้ขอสโมธานปริวาส และมานัตต์ กับอัพภานโดยชอบธรรม ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะต่อภิกษุนั้น สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่างอาบัติต้นและในระหว่างอาบัติหลัง ด้วยกรรมอันเป็นธรรม อันไม่กำเริบ อันสมควรแก่ฐานะ ได้ให้สโมธานปริวาส ได้ให้มานัตต์ ทำอัพภานโดยชอบธรรม ฯ ภิกษุนั้นก็บริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง ชื่อเดียวกันบ้าง ต่างชื่อกันบ้าง คล้ายกันบ้าง ไม่คล้ายกันบ้าง กำหนดลงบ้าง เจือกันบ้าง ฯ ภิกษุนั้นได้ขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์ สำหรับอาบัตินั้น ฯ สงฆ์ก็ได้ให้สโมธานปริวาสแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติเหล่านั้น ฯ เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาส ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันในระหว่าง มีปริมาณ ปกบีดไว้ก็มี ปกบีดไว้บ้าง ไม่ได้ปกบีดไว้บ้างก็มี ฯ ภิกษุนั้นก็ได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ที่ต้องในระหว่าง ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่าง ด้วยกรรมอันไม่เป็นธรรม อันกำเริบ อันไม่สมควรแก่ฐานะ ได้ให้สโมธานปริวาสโดยไม่ชอบธรรม ฯ เมื่อภิกษุนั้นเข้าใจว่าตนอยู่ปริวาส ก็ได้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันอีกในระหว่าง มีปริมาณปกบีดไว้บ้าง ไม่ได้ปกบีดไว้บ้าง ฯ ภิกษุนั้นตั้งอยู่ในภูมินั้น ได้ระลึกถึงอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่าง แห่งอาบัติต้นและอาบัติหลัง แล้วภิกษุนั้นก็คิดว่าเราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง ชื่อเดียวกันบ้าง ต่างชื่อกันบ้าง คล้ายกันบ้าง ไม่คล้ายกันบ้าง กำหนดลงบ้าง เจือบ้าง

บ้าง แล้วเราก็ได้ขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติเหล่านั้น สงฆ์ก็ได้ให้สโมธานปริวาสแก่เรา เมื่อเราอยู่ปริวาสก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสอีกหลายข้อด้วยกันในระหว่าง มีปริมาณบ้าง ปกปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้าง แล้วก็ได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่าง สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่เรา สำหรับอาบัติทั้งหลาย ที่ต้องในระหว่าง ด้วยกรรมอันเป็นธรรม อันไม่กำเริบ อันไม่สมควรแก่ฐานะ ได้ให้สโมธานปริวาสโดยไม่ชอบธรรม เมื่อเราเข้าใจว่าเราอยู่ปริวาส เราก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันอีกในระหว่าง มีปริมาณบ้าง ปกปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้าง แล้วเราก็ได้ตั้งอยู่ในภูมินั้น เราก็ระลึกได้ ถึงอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่างแห่งอาบัติต้นและอาบัติหลังว่า ถึงอย่างไรก็ดีเราขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่าง แห่งอาบัติต้นและอาบัติหลัง ด้วยกรรมอันเป็นธรรม อันไม่กำเริบ อันสมควรแก่ฐานะ ได้ขอสโมธานปริวาส ขอมานัตต์ ขออัพภานโดยชอบธรรม ฯ แล้วภิกษุนั้นก็ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่างแห่งอาบัติต้นและอาบัติหลัง ด้วยกรรมอันเป็นธรรม อันไม่กำเริบ อันสมควรแก่ฐานะ ได้ขอสโมธานปริวาส ขอมานัตต์ ขออัพภานโดยชอบธรรม ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะต่อภิกษุนั้น สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่าง แห่งอาบัติต้นและอาบัติหลัง ด้วยกรรมอันเป็นธรรม อันไม่กำเริบ อันสมควรแก่ฐานะ ได้ให้สโมธานปริวาส ได้ให้มานัตต์ ให้อัพภานโดยชอบธรรม ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นก็บริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง ชื่อเดียวกันบ้าง ต่างชื่อกันบ้าง คล้ายกันบ้าง ไม่คล้ายกันบ้าง กำหนดลงบ้าง เจือกันบ้าง ฯ ภิกษุนั้นก็ได้ขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติเหล่านั้น ฯ สงฆ์ก็ได้ให้สโมธานปริวาสแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติทั้งหลายนั้น ฯ เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาสก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันในระหว่าง ไม่มีปริมาณ แต่ได้ปกปิดไว้บ้าง ปกปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้างก็มี ฯ ภิกษุนั้นก็ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้อง

ในระหว่าง ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่าง ด้วยกรรมอันไม่เป็นธรรม อันกำเริบ อันไม่สมควรแก่ฐานะ ได้ให้สโมธานปริวาสโดยไม่ชอบธรรม เมื่อภิกษุนั้นเข้าใจว่าตนอยู่ปริวาส ก็ต้องสังฆาทิเสสหลายข้อในระหว่าง แล้วจึงขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์ สงฆ์ก็ได้ให้สโมธานปริวาส ให้มานัตต์ ให้อัพภาน โดยชอบธรรมแก่ภิกษุนั้น ฯ ภิกษุนั้นบริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง ดังกล่าวแล้ว แล้วขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์ก็ได้ให้สโมธานปริวาส เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาส ก็ต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันในระหว่าง มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง แต่ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ภิกษุนั้นได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้งหลายซึ่งต้องในระหว่าง สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่ภิกษุนั้น ด้วยกรรมอันไม่เป็นธรรม อันกำเริบ อันไม่สมควรได้ให้สโมธานปริวาสโดยไม่ชอบธรรม ฯ เมื่อภิกษุนั้นเข้าใจว่า ตนอยู่ปริวาส ก็ต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันอีกในระหว่าง มีปริมาณ ปกปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้าง ฯ ภิกษุนั้นก็ตั้งอยู่ในภูมินั้น แล้วระลึกได้ถึงอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่าง แห่งอาบัติต้นและอาบัติหลัง จึงได้หวนคิดถึงเรื่องของตนดังที่ว่ามาแล้วนี้ จึงได้ขอมูลปฏิกัสสนะต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่างอาบัติต้นและอาบัติหลัง ด้วยกรรมอันเป็นธรรม อันไม่กำเริบ อันสมควรแก่ฐานะ ได้ขอมานัตต์ ขออัพภาน โดยชอบธรรม ฯ สงฆ์ก็ได้ทำมูลปฏิกัสสนะแก่ภิกษุนั้น สำหรับอาบัติทั้งหลาย ที่ต้องในระหว่างแห่งอาบัติต้นและอาบัติหลัง ด้วยกรรมอันเป็นธรรม อันไม่กำเริบ อันสมควรแก่ฐานะ ได้ให้สโมธานปริวาส ให้มานัตต์ ให้อัพภานโดยชอบธรรม ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นก็บริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันในระหว่าง แล้วขอสโมธานปริวาสต่อสงฆ์ สงฆ์ก็ได้ให้สโมธานปริวาสตามที่ขอ เมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาส ก็ได้ต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันในระหว่าง มีปริมาณบ้าง ไม่มีปริมาณบ้าง แต่ได้ปกปิดไว้ก็มี ปกปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้างก็มี ภิกษุนั้น

ก็ได้ดำรงอยู่ในภูมินั้น ได้ระลึกถึงอาบัติทั้งหลายที่ต้องในระหว่าง แห่งอาบัติต้น และอาบัติหลัง จึงได้หวนคิดถึงเรื่องของตนดังที่ว่ามาแล้ว แล้วได้ขอมูลปฏิกัสสนะสำหรับอาบัติทั้งหลายนั้น และได้ขออานัตต์และอัพภานต่อสงฆ์ สงฆ์ก็ได้ทำตามคำขอโดยชอบธรรม ภิกษุนั้นก็บริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น สิ้นเนื้อความในสมุจจยขันธกะเพียงเท่านี้.

เอวำ ก็มิ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๖

คัมภีร์จุลวรรค

ตอนว่าด้วยสมจยขันธกะ

สมุจฺจยกฺขนฺธเก ฯ ฉารตฺตำ มานตฺตนฺติ เอตฺถ จตุพฺพิธำ มานตฺตำ อปฺปฏิจฺฉนฺนมานตฺตำ ปฏิจฺฉนฺนมานตฺตำ ปกฺขมานตฺตำ สโมธานมานตฺตนฺติ ฯ ตตฺถ อปฺปฏิจฺฉนฺนตฺตำ นาม ยำ อปฺปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา ปริวาสนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๒๖ ว่าด้วยสมุจจยขันธกวรรณนา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า ในสมุจจยขันธกวรรณนา อันแก้ไขมาจากสมุจจยขันธกะซึ่งเป็นพระบาลี ดังที่แสดงมาแล้วตั้งแต่กัณฑ์ที่ ๑๕ จนถึงกัณฑ์ที่ ๒๕ นั้นว่า ในคำว่า มานัตต์ ๖ ราตรี นั้น มีคำอธิบายตามสมุจจยขันธกวรรณนานั้นว่า มานัตต์นั้น มีอยู่ ๔ ประการ คือ สัปปฏิจฉันนมานัตต์ คือ มานัตต์เปิดเผย ๑ ปฏิจฉันนมานัตต์ คือ มานัตต์ปกปิด ๑

บักขมานัตต์ คือ มานัตต์บักข์ ๑ สโมธานมานัตต์ คือ มานัตต์รวม ๑ รวมเป็น ๔ ประการด้วยกัน ดังนี้

อัปปฏิจฉันนมานัตต์ คือ มานัตต์เปิดเผยนั้น ได้แก่มานัตต์ที่ให้แกภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว ไม่ปกปิดไว้ สงฆ์ไม่ต้องให้อยู่ปริวาส ให้แต่มานัตต์ ๖ ราตรีเท่านั้น ปฏิจฉันนมานัตต์ คือ มานัตต์ปกปิดนั้น ได้แก่มานัตต์ที่สงฆ์ให้แก่ภิกษุผู้อยู่ปริวาสด้วยเหตุที่ปกปิดสังฆาทิเสสไว้ ฯ บักขมานัตต์ คือ มานัตต์บักข์นั้น ได้แก่มานัตต์ที่ให้แก่ภิกษุณีตลอดกึ่งเดือนด้วยปกปิดอาบัติไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้าง ฯ สโมธานมานัตต์ คือ มานัตต์รวมนั้น ได้แก่มานัตต์ที่สงฆ์ให้รวมกัน ดังนี้ ฯ ในมานัตต์ทั้ง ๔ นั้น อัปปฏิจฉันนมานัตต์ คือ มานัตต์เปิดเผยนั้น ได้แก่มานัตต์ที่ให้แก่ภิกษุผู้ไม่ได้ปกปิดอาบัติไว้ เพราะคำว่ามานัตต์ ๖ ราตรี ดังที่ว่ามาแล้วนั้น ฯ ถ้าภิกษุผู้ต้องอาบัติตัวเดียว เมื่อสงฆ์จะให้มานัตต์นั้น ต้องให้ตามนัยที่กล่าวไว้ในที่นี้เท่านั้น ฯ ถ้าภิกษุต้องอาบัติ ๒ หรือ ๓ หรือเกินกว่า ก็ควรกล่าวว่า อาบัติ ๒ อาบัติ ๓ เหมือนกับที่กล่าวว่า อาบัติ ๑ ฉะนั้น ฯ แต่ถ้าต้องอาบัติ ๑๐๐ หรือ ๑๐๐๐ จึงควรกล่าวว่าอาบัติหลายข้อด้วยกัน ฯ สงฆ์ควรทำอาบัติที่มีวัตถุต่างกันให้รวมกัน แล้วจึงให้มานัตต์ดังที่กล่าวไว้ในการให้ปริวาสโน้น เมื่อสวดกรรมวาจาแล้วให้มานัตต์ ตามอาบัติอย่างนี้แล้ว ควรสมาทานข้อวัตรตามที่กล่าวไว้ในบาลีว่า มานตฺตํ สมาทิยามิ ซึ่งแปลว่า ข้าพเจ้าขอสมาทานมานัตต์ ข้าพเจ้าขอสมาทานข้อวัตร ดังนี้ ในมาพกสีมาในเวลาสวดกรรมวาจาจบ ฯ ครั้นสมาทานแล้ว ควรแจ้งแก่สงฆ์ ณ ที่นั้น ฯ ภิกษุผู้จะแจ้งแก่สงฆ์นั้น ต้องแจ้งว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ไม่ได้ปกปิดไว้ ข้าพเจ้าจึงขอมานัตต์ ๖ ราตรีต่อสงฆ์ สำหรับสังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ซึ่งข้าพเจ้าไม่ได้ปกปิดไว้นั้น สงฆ์ก็ได้ให้มานัตต์ ๖ ราตรี แก่ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าขอประพฤติมานัตต์ ขอสงฆ์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ข้าพเจ้ารับประพฤติมานัตต์ด้วยความสมัครใจ ดังนี้ ฯ จะถือเอาแต่เนื้อความอันนแล้วแจ้งแก่สงฆ์ด้วยถ้อยคำอย่างใด ๆ ก็ได้ ฯ ครั้นแจ้งแล้ว ถ้าประสงค์จะพักมานัตต์ไว้ ก็ต้องพักไว้ในท่ามกลางสงฆ์ ดังที่กล่าวไว้แล้วในพระบาลีโน้น ฯ

คำว่า ในพระบาลีโน้น ฎีกาว่าหมายในพระบาลีที่มีในปริวาสิกขันธกะ ฯ ในฎีกาว่าต้องพักไว้ด้วยคำทั้ง ๒ ว่า มานตฺตํ นิกฺขิปามิ วตฺตํ นิกฺขิปามิ ดังนี้ หรือจะว่าเพียงคำเดียวก็ได้ ถ้าไม่แจ้ง ต้องทุกกฏ ดังนี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่าต่อไปว่า เมื่อภิกษุทั้งหลาย ออกไปจากมาฬสีมาแล้ว จะแจ้งแก่ภิกษุรูปเดียวก็สมควร ฯ เมื่อออกจากมาฬกสีมาแล้ว ควรพักไว้ในสำนักของภิกษุผู้ไปด้วยกัน ฯ ถ้าภิกษุนั้นไปที่อื่นแล้วไม่ได้แจ้งแก่ภิกษุ ก็ควรแจ้งแก่ภิกษุนั้นแล้วจึงพักไว้ ฯ ภิกษุผู้จะแจ้งนั้น ต้องกล่าวขึ้นในคำสุดท้ายว่า ขอท่านจงจำข้าพเจ้าไว้ ข้าพเจ้าเต็มใจสมาทานมานัตต์ ฯ เมื่อจะแจ้งแก่ภิกษุ ๒ องค์ ควรกล่าวว่า อายสฺมนฺตา ธาเรนฺตุ ฯ เมื่อจะแจ้งแก่ภิกษุ ๓ องค์ ควรกล่าวว่า อายสฺมนฺโต ธาเรนฺตุ เติมเข้ากับคำว่า เวทิยติ มํ คือ ถ้าแจ้งแก่ภิกษุองค์เดียวให้ว่า เวทิยติ มํ อายสฺมา ธาเรนฺตุ ซึ่งแปลว่า ขอท่านจงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ข้าพเจ้าเต็มใจสมาทานมานัตต์ ฯ เมื่อจะแจ้งแก่ภิกษุ ๒ องค์ ให้ว่า เวทิยติ มํ อายสฺมนฺตา ธาเรนฺตุ ฯ เมื่อจะแจ้งแก่ภิกษุ ๓ องค์ ให้ว่า เวทิยติ มํ อายสฺมนฺโต ธาเรนฺตุ ซึ่งแปลเหมือนกันว่า ขอท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ข้าพเจ้าเต็มใจสมาทานมานัตต์ ดังนี้ นับแต่พักมานัตต์ไว้แล้ว ภิกษุนั้นก็ตั้งอยู่ในฐานะแห่งภิกษุปกติ ฯ ถ้าวิหารมีภิกษุน้อย มีแต่ภิกษุทั้งหลายที่คล้ายกันเท่านั้น ฯ ไม่ควรพักข้อวัตรไว้ ควรนับราตรีในภายในวิหารเท่านั้น ฯ แต่ถ้าไม่อาจเพื่อจะทำข้อวัตรให้บริสุทธิ์ได้ ควรพักข้อวัตรไว้ตามแนวที่กล่าวไว้ในพระบาลีโน้น ในเวลาจวนสว่างออกไปจากทางใหญ่กับภิกษุ ๔ องค์ หรือ ๕ องค์ จากที่ล้อมแห่งวิหารซึ่งมีที่ล้อม หรือจากที่ควรแก่การล้อมแห่งวิหารที่ไม่ได้ล้อม ไป ๒ ชั่วก้อนดิน แล้วนั่งอยู่ในที่กำบังด้วยพุ่มไม้ หรือในที่กั้นด้วยรั้ว ฯ ในฎีกาว่า เลย ๒ ชั่วก้อนดินตกนั้น ท่านกล่าวไว้เพื่อละอุปจารแห่งการได้ยินเสียงสาธยาย ของภิกษุทั้งหลาย คำว่า ออกไปจากทางใหญ่นั้น ท่านกล่าวไว้เพื่อแสดงให้เห็นว่า ไปพ้นอุปจารแห่งภิกษุทั้งหลายที่

เดินทาง ฯ คำว่า บังพุ่มไม้ หรือกั้นด้วยรั้วนั้น หมายถึงที่พ้นอุปาจารแห่งการแลเห็น ดังนี้

มีเนื้อความต่อไปตามอรรถกถาว่า ภิกษุนั้น ต้องสมาทานข้อวัตรให้หันภายในอรุณขึ้นแล้วจึงแจ้งแก่สงฆ์ ตามที่กล่าวแล้วนั้น ฯ ถ้าภิกษุองค์ใดองค์หนึ่งมาถึงที่นั้น ด้วยกิจธุระอันใดอันหนึ่งก็ตาม ถ้าภิกษุนั้นได้เห็นภิกษุที่มา หรือได้ยินเสียงภิกษุที่มา ก็ควรแจ้งแก่ภิกษุนั้น ฯ เมื่อไม่แจ้งเป็นการขาดราตรีเป็นการเสียข้อวัตร ฯ เมื่อภิกษุที่มานั้นย่างเข้าสู่อุปาจาร ๑๒ ศอกแล้วไม่รู้ ภิกษุนั้นไปเสีย ฯ ขาดแต่ราตรีเท่านั้นไม่เสียข้อวัตร ฯ จำเดิมแต่บอกแล้วไป ยกภิกษุองค์เดียวเสีย ภิกษุนอกนั้นจะไปในเมื่อมีธุระก็สมควร ฯ เมื่ออรุณขึ้นต้องพักข้อวัตรไว้ในสำนักของภิกษุนั้น ฯ ถ้าแม้ภิกษุนั้นไปก่อนอรุณขึ้น ด้วยกิจธุระอันใดอันหนึ่ง ฯ เห็นภิกษุอื่นออกจากวิหาร หรือเห็นอาคันตุกะผู้ใดก่อน ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์นั้น ต้องบอกแก่ภิกษุนั้นแล้วจึงพักข้อไว้ ฯ ภิกษุนี้อยู่ได้เพราะบอกแก่คณะ และเพราะสังเกตได้ว่า ภิกษุทั้งหลายมีอยู่จึงไม่มีโทษแห่งการเที่ยวไป หรือแห่งการไปพักแรมที่อื่นในเมื่อมีภิกษุไม่ครบคณะ ฯ ถ้าไม่เห็นใคร เวลาไปวิหารแล้วต้องพักข้อวัตรไว้ในสำนักภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งมีในจำพวกภิกษุทั้งหลายที่ไปกับตน ฯ พระมหาปสุมเถรเจ้าได้กล่าวไว้อย่างนี้ ฯ ส่วนพระมหาปทุมเถรเจ้าได้กล่าวไว้ว่า เห็นภิกษุใดก่อน ต้องบอกแก่ภิกษุนั้นแล้วจึงพักข้อวัตรไว้ อันนี้เป็นการรักษาข้อวัตรที่ได้พักไว้แล้ว ฯ คำของพระมหาปทุมเถรเจ้านี้ พระฎีกาจารย์ได้อธิบายไว้ว่า ที่ท่านว่าดังนี้เป็นการรักษาข้อวัตรที่ได้พักไว้แล้วนั้น เพราะเหตุที่ภิกษุไม่ได้พักข้อวัตรไว้ ต้องบอกภิกษุทั้งปวงที่เข้าไปสู่ภายในอุปจาร ฯ คำว่า ข้อวัตรที่พักไว้นั้น หมายข้อวัตรของภิกษุที่อยู่ปริวาส ฯ คือ เมื่อภิกษุพักข้อวัตรไว้แล้วจึงอยู่ปริวาส ไม่ต้องบอกแก่ภิกษุทั้งปวง ที่ไปถึงอุปจาร ต้องบอกแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่ตนได้เห็นแล้ว ที่ตนได้ฟังเสียง ส่วนภิกษุทั้งหลายที่ไปใกล้ตนภายใน ๑๒ ศอกนั้น ตนจะได้เห็นตัว หรือได้ยินเสียงหรือไม่ก็ตาม ก็ต้องบอก อันนี้เป็นลักษณะแห่งภิกษุผู้พักข้อวัตรไว้แล้วจึงอยู่ปริวาส

มีเนื้อความต่อไปในอรรถกถาว่า ภิกษุประพฤติมานัตต์ ๖ ราตรีอย่างนี้ ไม่ขาดวิ่นแล้ว ควรอัพภานในสำนักภิกษุสงฆ์ ๒๐ องค์ ฯ ภิกษุทั้งหลายผู้จะให้อัพภานนั้น ต้องทำให้ภิกษุนั้นได้เป็นผู้ควรแก่ผู้อัพภานก่อน ฯ ด้วยว่าภิกษุผู้พักข้อวัตรไว้นั้น จัดว่าตั้งอยู่ในฐานะแห่งภิกษุปกติแล้วนั้น ฯ จะทำอัพภานแก่ภิกษุปกติ ย่อมไม่สมควร เพราะฉะนั้น จึงควรให้ภิกษุนั้นสมาทานข้อวัตร ฯ เมื่อภิกษุนั้นสมาทานข้อวัตรแล้ว ก็ชื่อว่าควรแก่อัพภาน ฯ ถึงภิกษุนั้นเอง สมาทานข้อวัตรแล้ว ก็ควรแจ้งแก่สงฆ์แล้วจึงขออัพภาน ฯ ส่วนภิกษุผู้ไม่ได้พักข้อวัตรไว้ ไม่ต้องสมาทานข้อวัตรอีก ฯ เวลาล่วง ๖ ราตรีแล้ว ภิกษุนั้นก็ควรแก่อัพภาน เพราะฉะนั้น จึงควรให้อัพภานแก่ภิกษุนั้น ฯ วิธีอัพภานที่ว่าไว้ในพระบาลีนั้น ว่าไว้ด้วยอาบัติข้อเดียว ฯ ถ้าอาบัติ ๒ ข้อ ๓ ข้อ หรือหลายข้อ มีวัตถุเดียวกัน หรือต่างวัตถุกัน ควรทำกรรมวาจาตามสมควรแก่อาบัติเหล่านั้น ฯ ควรให้อัปปฏิจฉันนมานัตต์อย่างนี้ ฯ ส่วนปฏิจฉันนมานัตต์ควรให้แก่ภิกษุผู้อยู่ปริวาสเพราะได้ปกปิดอาบัติไว้ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงจักแสดงปริวาสกถานั้นแล้วจึงจะแสดงข้อนี้ ฯ ในพระบาลีได้กล่าวถึงปริวาสและมานัตต์ไว้มาก ยากที่จะจับใจความได้ เพราะฉะนั้น จึงจักรวมแสดงเสียในที่นี้ ประสงค์เอาปริวาส ๓ ประการ คือ ปฏิจฉันนปริวาส ๑ สุทธันตปริวาส ๑ สโมธานปริวาส ๑ ฯ ปฏิจฉันนปริวาสนั้น ได้แก่ปริวาสของภิกษุผู้ปกปิดอาบัติ ฯ อาบัติที่ชื่อว่าปกปิดไว้ ย่อมมีด้วยอาการ ๑๐ คือ อาบัติ ๑ เข้าใจว่าเป็นอาบัติ ๑ ภิกษุนั้นยังเป็นภิกษุปกติ ๑ เข้าใจว่าตนยังเป็นภิกษุปกติ ๑ ไม่มีอันตราย ๑ เข้าใจว่าไม่มีอันตราย ๑ มีภิกษุมาก ๑ เข้าใจว่ามีภิกษุมาก ๑ ประสงค์จะปกปิด ๑ ดังนี้

คำว่า เป็นอาบัติเข้าใจว่าเป็นอาบัตินั้น คือ ภิกษุต้องอาบัติใด อาบัตินั้นก็เป็นอาบัติแท้ ภิกษุนั้นก็เข้าใจว่าตนต้องอาบัติ ฯ เมื่อตนรู้อย่างนี้แล้วปกปิดไว้จึงเป็นอันปกปิด ฯ แต่ถ้าภิกษุนั้นเข้าใจว่าไม่เป็นอาบัติ ก็ไม่เป็นการปกปิด ฯ ไม่เป็นอาบัติ แต่ได้ปกปิดไว้ด้วยเข้าใจว่าเป็นอาบัติก็ดี ด้วยเข้าใจว่าไม่เป็นอาบัติก็ดี ไม่เป็นอันปกปิดเหมือนกัน ฯ ปกปิดอาบัติเบาไว้ด้วยเข้าใจว่าเป็นอาบัติหนักก็ดี ปกปิดอาบัติหนักไว้ด้วยเข้าใจว่าเป็นอาบัติเบาก็ดี จัดเป็น

อลัชชี แต่ไม่เป็นอันปกปิดอาบัติ ฯ เมื่อเข้าใจว่าอาบัติหนักเป็นอาบัติเบา แล้วแสดงเสียก็ไม่เป็นอันปกปิด ฯ อาบัติหนัก เข้าใจว่าเป็นอาบัติหนัก จึงเป็นอันปกปิด ฯ ไม่รู้ว่าเป็นอาบัติหนัก หรืออาบัติเบา เพียงแต่ปกปิดไว้ด้วยคิดจะปกปิดเท่านั้น ก็เป็นอันปกปิดโดยแท้ ฯ คำว่า ภิกษุปกติ หมายความว่า ภิกษุนั้นไม่ถูกสงฆ์ลงโทษ เป็นอกเขปนียกรรมทั้ง ๓ ประการ ฯ ถ้าภิกษุนั้นเข้าใจว่าตนเป็นภิกษุปกติ จึงได้ปกปิดไว้ จึงจัดว่าเป็นการปกปิด ฯ ถ้าเข้าใจว่า ตนไม่เป็นภิกษุปกติ โดยเห็นว่าสงฆ์ได้ลงโทษตนแล้ว จึงปกปิดไว้ ไม่จัดเป็นการปกปิด ฯ ภิกษุผู้ไม่ใช่ปกติ เข้าใจว่าตนเป็นภิกษุปกติก็ดี เข้าใจว่าตนไม่ใช่ภิกษุปกติก็ดี แล้วปกปิดไว้ ไม่จัดเป็นการปกปิด ฯ คำว่า ไม่มีอันตรายนั้น คือ ไม่มีอันตรายแม้อย่างใดอย่างหนึ่ง ในอันตราย ๑๐ ประการ ถ้าภิกษุนั้นเข้าใจว่าตนไม่มีอันตราย แต่ได้ปกปิดอาบัติไว้ จึงเป็นการปกปิด ฯ ถ้าภิกษุนั้นเข้าใจว่ามีอันตราย ด้วยนิสัยเป็นคนขี้ขลาด ในการที่จะเดินไปบอกภิกษุอื่นในเวลากลางคืนจึงได้ปกปิดไว้ ก็ไม่จัดเป็นการปกปิด ฯ เมื่อภิกษุใดอยู่ในวิหารภเขาจะต้องผ่านชอกเขา หรือผ่านดงไป หรือข้ามแม่น้ำไปจึงจะบอกได้ ฯ ภิกษุนั้นเข้าใจว่าจะมีอันตรายระหว่างทางจึงได้ปกปิดไว้ ก็ไม่จัดเป็นการปกปิด ฯ ผู้มีอันตรายเข้าใจว่าไม่มีอันตราย ได้ปกปิดไว้ ก็ไม่จัดเป็นการปกปิด ฯ ผู้มีอันตรายเข้าใจว่าไม่มีอันตราย ได้ปกปิดไว้ ก็ไม่จัดเป็นการปกปิดเหมือนกัน ฯ คำว่า สามารถนั้น คือ ภิกษุใดอาจไป หรืออาจบอกภิกษุอื่นได้ ถ้าภิกษุนั้นเข้าใจว่าตนอาจ แต่ปกปิดไว้ จึงจัดเป็นการปกปิด ฯ ถ้าภิกษุนั้นเป็นที่ฝีปาก หรือลมเสียดแทงคาง หรือเจ็บพัน หรือบิณฑบาตได้น้อย ไม่อาจบอกได้ ไม่อาจไปได้ ทั้งภิกษุนั้นก็เข้าใจว่าตนไม่อาจ จัดว่าภิกษุนั้นเข้าใจว่าตนไม่อาจ ฯ ถึงแม้ว่าภิกษุนั้นจะปกปิดไว้ก็ไม่เป็นการปกปิด ส่วนผู้ไม่อาจเข้าใจว่าอาจก็ดี เข้าใจวาอาจก็ดี แล้วปกปิดไว้ ก็ไม่เป็นการปกปิด ฯ คำว่า ประสงค์จะปกปิดก็ดี คำว่า ปกปิดก็ดี เป็นคำมีเนื้อความต้นทั้งนั้น ฯ แต่ถ้าภิกษุนั้นทอดธุระด้วยคิดว่าจักปกปิด แต่ได้เกิดความละอายขึ้นในเวลาก่อนอาหาร หรือหลังอาหาร หรือในเวลาปฐมยามเป็นต้น จึงได้บอกในเวลาอรุณขึ้น ภิกษุนี้ประสงค์จะปกปิด แต่ไม่ชื่อว่าปกปิด ฯ เมื่อภิกษุใดอยู่ในที่ไม่มีภิกษุต้องอาบัติแล้ว คอยให้ภิกษุอื่นไป หรือจนกว่าจะไปหาภิกษุอื่นได ก็ล่วงไป

กิ่งเดือน หรือถึงเดือน ฯ ภิกษุเช่นนี้ถึงแม้ว่าไม่ประสงค์จะปกปิด ก็ชื่อว่าปิบปกปิด ฯ แม้ภิกษุนี้ก็ไม่จัดว่าปกปิดเหมือนกัน ฯ ภิกษุใดพอต้องอาบัติแล้วก็รีบไปบอกภิกษุอื่นทำเหมือนกับบุรุษที่เหยียบไฟฉะนั้น ภิกษุชนิดนี้ชื่อว่าประสงค์จะไม่ปกปิด ชื่อว่าไม่ปกปิด ดังนี้ ของดเนื้อความในกัณฑ์นี้ไว้เพียงเท่านี้.

เอวํ กิร ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๗
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมุจจยขันธกะ

สเจ ปน สภาคํ ทิสฺวาปิ อยํ เม อุปชฺฌาโย วา อาจริโย วาติ ลชฺชาย นาโรเจติ ฉนฺนาว โหติ อาปตฺติ ฯ อุปชฺฌายาทิภาโว หิ อิธ อปฺปมาณํ อเวริสภาคมตฺตเมว ปมาณนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๒๗ ว่าด้วยสมุจจยขันธกวรรณนา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ถ้าภิกษุนี้ถึงแม้ว่า เห็นภิกษุที่ชอบพอกันแล้ว ก็ไม่บอกด้วยความละอายว่า อุปัชฌาย์ หรืออาจารย์ของตน จักว่าปกปิดอาบัติไว้ ฯ ความเป็นอุปัชฌาย์เป็นต้นไม่เป็นประมาณในข้อนี้ ถือเป็นประมาณแต่ผู้ที่ไม่เป็นข้าศึกศัตรูกันเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงควรบอกแก่ผู้ไม่เป็นศัตรูกัน ฯ ผู้ใดเป็นศัตรูกัน ไม่ควรบอกแก่ผู้นั้น เพราะผู้นั้นได้ยินเข้าแล้ว ก็จะนำไปประกาศในที่อื่น โดยไม่เลือกฐานที่ ฯ ภิกษุต้องอาบัติในเวลาก่อนอาหาร หรือในเวลาหลังอาหาร ในเวลากลางวัน หรือในเวลากลางคืนก็ตาม อรุณยังไม่ขึ้นตราบใด ก็ควรบอกตราบ

นั้น ฯ เมื่ออรุณขึ้นแล้วเป็นอันปกปิด ภิกษุนั้นก็ต้องทุกกฏ เพราะเหตุที่ปกปิด ฯ จะบอกแก่ภิกษุผู้ต้องสังฆาทิเสสข้อที่คล้ายคลึงกันไม่สมควร ฯ ถ้าบอกก็เป็นอันบอกอาบัติ แต่ว่าไม่พ้นอาบัติทุกกฏ เพราะฉะนั้น จึงควรบอกแก่ผู้บริสุทธิ์ ฯ ผู้จะบอกนั้น จงบอกโดยนัยเป็นต้นว่า ข้าพเจ้าจะทำให้แจ้งอาบัติสักข้อหนึ่ง หรือว่าข้าพเจ้าจะบอกอาบัติสักข้อหนึ่ง หรือว่าข้าพเจ้าจะแจ้งอาบัติสักข้อหนึ่ง หรือว่าท่านจงรู้ว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติอยู่แล้ว หรือว่าข้าพเจ้าทำให้แจ้งซึ่งอาบัติสักข้อหนึ่ง ดังนี้ เมื่อบอกอย่างนี้ ไม่เป็นอันปกปิดอาบัติ ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์กุรุนที ดังนี้ ฯ แต่ถ้าภิกษุนั้นบอกด้วยนัยเป็นต้นว่า ข้าพเจ้าขอทำให้แจ้งซึ่งอาบัติเบา ดังนี้ เป็นอันชื่อว่าปกปิดอาบัติ ฯ ที่ชื่อว่าบอกอาบัตินั้น มีอยู่ ๓ อย่าง คือ บอกวัตถุ ๑ บอกอาบัติ ๑ บอกทั้ง ๒ อย่าง ๑ ฯ โดยเหตุนี้ ภิกษุผู้จะให้ปฏิจฉันนปริวาส ต้องกำหนดอาการทั้ง ๑๐ อย่าง ที่เกี่ยวกับการปกปิดอาบัติ ดังนี้แสดงมาแล้วในกัณฑ์ก่อน และในกัณฑ์นี้ให้จงดี แล้วจึงจะรู้ว่า ภิกษุนั้นปกปิดอาบัติหรือไม่ ฯ ครั้นกำหนดวันที่ภิกษุปกปิดและอาบัติได้ดีแล้ว ถ้าปกปิดไว้เพียงวันเดียว ให้ขอว่าข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสสข้อที่หนึ่ง แล้วปกปิดไว้ ๑ วัน ดังนี้แล้ว จึงควรกล่าวกรรมวาจา แล้วให้ปริวาสตามนัยที่กล่าวไว้ในข้อนี้ ฯ ควรประกอบด้วยการนับวันว่า ปกปิดไว้ ๒ วัน ปกปิดไว้ ๓ วัน ปกปิดไว้ ๔ วัน ปกปิดไว้ ๕ วัน ปกปิดไว้ ๖ วัน ปกปิดไว้ ๗ วัน ปกปิดไว้ ๘ วัน ปกปิดไว้ ๙ วัน ปกปิดไว้ ๑๐ วัน ปกปิดไว้ ๑๑ วัน ปกปิดไว้ ๑๒ วัน ปกปิดไว้ ๑๓ วัน ปกปิดไว้ ๑๔ วัน ดังนี้ ฯ ควรกล่าวว่า ๑๕ วัน เป็นการปกปิดไว้ ๑ บักข์ ฯ ถ้าเลยนั้นไป ตั้งแต่ ๑๕ วันขึ้นไป ควรกล่าวว่า ปกปิดไว้เกิน ๑ บักข์ ฯ ควรประกอบว่า ปกปิดไว้ ๑ เดือน ปกปิดไว้เกิน ๑ เดือน ปกปิดไว้ ๒ เดือน ปกปิดไว้เกิน ๒ เดือน ปกปิดไว้ ๓ เดือน ปกปิดไว้เกิน ๓ เดือน ปกปิดไว้ ๔ เดือน ปกปิดไว้เกิน ๔ เดือน ปกปิดไว้ ๕ เดือน ปกปิดไว้เกิน ๕ เดือน ปกปิดไว้ ๖ เดือน ปกปิดไว้เกิน ๖ เดือน ปกปิดไว้ ๗ เดือน ปกปิดไว้เกิน ๗ เดือน ปกปิดไว้ ๘ เดือน ปกปิดไว้เกิน ๘ เดือน ปกปิดไว้ ๙ เดือน ปกปิดไว้เกิน ๙ เดือน ปกปิดไว้ ๑๐ เดือน ปกปิดไว้เกิน ๑๐ เดือน ปกปิดไว้ ๑๑ เดือน ปกปิดไว้เกิน ๑๑ เดือน ดังนี้ ฯ เมื่อเต็มปี ควรบอกว่าปกปิดไว้ ๑ ปี ฯ ต่อนั้น

ไปควรบอกว่า ปกบิดไว้เกิน ๑ บี้ ปกบิดไว้ ๒ บี้ ปกบิดไว้เกิน ๒ บี้ ปกบิดไว้ ๓ บี้ ปกบิดไว้เกิน ๓ บี้ ปกบิดไว้ ๔ บี้ ปกบิดไว้เกิน ๔ บี้ ปกบิดไว้ ๕ บี้ ปกบิดไว้เกิน ๕ บี้ ดังนี้ จนกระทั่งถึง คำว่า ปกบิดไว้ ๖๐ บี้ หรือปกบิดไว้เกิน ๖๐ บี้ หรือยิ่งกว่านั้นขึ้นไป ฯ แต่ถ้าเป็นอาบัติ ๒ อย่าง หรือ ๓ อย่าง หรือยิ่งกว่านั้นขึ้นไป ก็ควรบอกว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติ ๒ อย่าง หรือ ๓ อย่าง ให้เหมือนกับ คำว่า ต้องอาบัติอย่างเดียวฉะนั้น ฯ ถ้าเลยนั้นไปจนถึง ๑๐๐ ถึง ๑๐๐๐ ควรกล่าวว่า เป็นอาบัติมากด้วยกัน ฯ ในส่วนอาบัติที่มีวัตถุต่างกัน ควรบอกว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน คือ ข้อที่เนื่องกัน ข้อที่เกี่ยวผู้หญิงกัน ข้อที่ชักสื่อกัน แต่ปกบิดไว้เพียงวันเดียว ดังนี้ ก็ให้บอกว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน แต่มีวัตถุต่างกัน ได้ปกบิดไว้เพียงวันเดียว ดังนี้ก็ได้ บอกว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน แต่ปกบิดไว้เพียงวันเดียว ดังนี้ก็ได้ ฯ การบอกบ่งถึงชื่ออาบัตินั้น มีอย่าง ๒ อย่าง คือ เป็นของทั่วไปแก่สัญชาติอย่างหนึ่ง เป็นของทั่วไป แก่อาบัติทั้งปวงอย่างหนึ่ง ฯ คำว่า ทั่วไปแก่สัญชาตินั้น ได้แก่ คำว่า สังฆาทิเสส ฯ คำว่า ทั่วไปแก่สิ่งทั้งปวงนั้น ได้แก่อาบัติ ฯ เพราะฉะนั้น จึงควรบอกด้วยข้อ ที่ทั่วไปแก่สิ่งทั้งปวงว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติหลายข้อด้วยกัน แต่ได้ปกบิดไว้เพียง ๑ วัน ฯ วินัยกรรม มีปริวาสเป็นต้น แม้ทั้งสิ้นนี้ จะด้วยวัตถุ ด้วยโคตร ด้วยชื่อ ด้วยอาบัติ ก็สมควรโดยแท้ ฯ ในคำเหล่านี้ มีคำอธิบายว่า คำว่า วัตถุ และโคตร ได้แก่การทำให้สุกกะเคลื่อน ฯ คำว่า ชื่อและอาบัตินั้น ได้แก่สังฆาทิเสส ฯ คำว่า การถูกต้องร่างกาย เป็นวัตถุด้วย เป็นโคตรด้วย ฯ คำว่า สังฆาทิเสส เป็นชื่อด้วย เป็นอาบัติด้วย ฯ เมื่อบอกว่า การทำให้สุกกะเคลื่อน หรือการถูกต้องร่างกาย ดังนี้ เป็นต้นก็ดี เมื่อบอกว่า อาบัติที่มีวัตถุต่างกันก็ดี ก็เป็นอันบอกวัตถุและโคตร ฯ เมื่อบอกว่า สังฆาทิเสสก็ดี อาบัติทั้งหลายก็ดี ก็เป็นอันบอกชื่อและอาบัติ ฯ เมื่อบอกว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติข้อที่แกล้งทำให้สุกกะเคลื่อน ดังนี้ ชื่อว่าบอกวัตถุและโคตรด้วย ฯ ในพระบาลีได้กล่าวว่า พระอุทายีภิกษุ ดังนี้ฉันใด ภิกษุใด ๆ ต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว ก็ควรออกชื่อภิกษุนั้น แล้วจึงบอกแก่กรรมวาจาว่า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ ดังนี้ฉันใด ฯ ใน

เวลาจบกรรมวาจาแล้ว ภิกษุนั้นต้องสมาทานข้อวัตร ในมาผกสีมาตามนัยที่กล่าวไว้ว่า ปริวาสํ สมาทิยามิ วตฺตํ สมาทิยามิ ดังนี้ ครั้นสมาทานแล้ว ควรแจ้งในท่ามกลางสงฆ์ซึ่งมีอยู่ในที่นั้น เมื่อจะแจ้ง ควรแจ้งว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติข้อหนึ่ง คือ ข้อแกล้งทำให้สุกกะเคลื่อน แล้วปกปิดไว้ ๑ วัน ข้าพเจ้าจึงขอปริวาส ๑ วันต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อหนึ่ง คือ ข้อแกล้งทำให้สุกกะเคลื่อน ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ วัน แก่ข้าพเจ้า สำหรับอาบัติข้อหนึ่ง คือ ข้อแกล้งทำให้สุกกะเคลื่อน ซึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วันแล้ว ข้าพเจ้ากำลังอยู่ปริวาส ข้าพเจ้ากำลังเสวยสุข ฯ ขอสงฆ์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่า กำลังเสวยสุข ดังนี้ ฯ จะถือเนื้อความอันนี้ บอกด้วยภาษาใดภาษาหนึ่งก็ได้ ฯ ครั้นบอกแล้ว ถ้าประสงค์จะของดไว้ก็ต้องงดไว้ในท่ามกลางสงฆ์ ตามนัยที่กล่าวมาแล้วนั้น ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายออกไปจากมาผกสีมาแล้ว จะงดไว้ในสำนักของภิกษุรูปเดียว ก็สมควร ฯ เมื่อออกจากมาผกสีมาแล้วได้สติขึ้น จะงดไว้ในสำนักของภิกษุผู้ไปด้วยกันก็ได้ ฯ แม้ภิกษุนั้นไปที่อื่นแล้ว ตนไม่ได้บอกแก่ภิกษุใด ต้องบอกแก่ภิกษุนั้น แล้วจึงจะงดปริวาสไว้ได้ ฯ เมื่อจะบอกต้องบอกว่า ขอท่านจงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ข้าพเจ้ากำลังเสวยสุข ฯ เมื่อจะบอกแก่ภิกษุ ๒ องค์ ต้องบอกว่า ขอท่านทั้ง ๒ จงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ข้าพเจ้ากำลังเสวยสุข เมื่อจะบอกแก่ภิกษุ ๓ องค์ หรือเกินกว่า ๓ องค์ ต้องบอกว่า ขอท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ข้าพเจ้ากำลังเสวยสุข ฯ หรือต้องบอกว่า ขอสงฆ์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ข้าพเจ้ากำลังเสวยสุข ฯ ในฎีกาว่า กำลังเสวยสุขนี้ ได้แก่เต็มใจอยู่ปริวาส เมื่อเต็มใจอยู่ก็มีสุข ไม่มีทุกข์ ดังนี้ จำเดิมแต่งดปริวาสไว้แล้ว ก็ตั้งอยู่ในฐานะแห่งภิกษุปกติ ฯ ถ้าวัดนั้นมีภิกษุน้อย มีแต่ภิกษุทั้งหลาย ที่เป็นเหมือนกันเท่านั้น ฯ ไม่ควรงดข้อวัตรไว้ ควรกำหนดราตรีในวิหารนั้นเท่านั้น ฯ ถ้าไม่อาจจะทำให้บริสุทธิ์ได้ ควรงดข้อวัตรไว้ตามนัยที่กล่าวไว้ในเวลาจวนสว่าง ควรสมาทานข้อวัตรกับภิกษุรูปหนึ่ง ตามนัยที่กล่าวไว้ในคำพรรณนาเรื่องมานัตต์ และตามนัยที่กล่าวไว้ในข้อว่า เลยอุปจารสีมาไป ออกไปพ้นทางใหญ่ แล้วนั่งอยู่ในที่กำบัง แล้วจึงขอปริวาสแก่ภิกษุนั้น ฯ ผู้จะบอกนั้น ถ้าเป็นผู้อ่อนกว่า ต้อง

ใช้คำว่า อาวุโส ถ้าแก่กว่าต้องใช้คำว่า ภนฺเต ฯ ถ้ามีภิกษุรูปใดรูปหนึ่งมาหานั้น ฯ ถ้าภิกษุนั้นได้เห็นภิกษุที่มานั้นก็ดี ได้ยินเสียงภิกษุที่มานั้นก็ดี ก็ควรบอก ฯ การขาดราตรี และการเสียข้อวัตร ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่บอก ฯ การขาดราตรี ย่อมมีแก่ภิกษุผู้อย่างเข้าสู่อุปจารกำหนด ๑๒ ศอก แต่ไม่เสียข้อวัตร ฯ เมื่ออรุณขึ้น ควรพักข้อวัตรไว้ ฯ ถ้าภิกษุนั้นไปที่อื่นเสีย ภิกษุผู้อยู่ปริวาสได้เห็นภิกษุใดก่อนภิกษุทั้งปวง ก็ควรบอกแก่ภิกษุนั้น แล้วจึงพักข้อวัตรไว้ ฯ พระมหาสุมเถรเจ้ากล่าวว่า ถ้าไม่เห็นใครเวลาไปถึงวิหารแล้ว ต้องพักไว้กับภิกษุผู้ที่ไปกับตน ฯ ส่วนพระมหาปทุมเถรเจ้าได้กล่าวว่า เห็นภิกษุใดก่อน ควรบอกแก่ภิกษุนั้น แล้วพักข้อวัตรไว้ อันนี้เป็นบริหารแห่งภิกษุผู้พักข้อวัตรไว้ ฯ ปกปิดอาบัติไว้ตลอดวันเท่าไร ต้องอยู่ปริวาสตลอดวันเท่านั้น เพื่อกำจัดความสงสัย แล้วจึงเข้าไปหาสงฆ์สมาทานข้อวัตรแล้ว จึงขอมานัตต์ ฯ เพราะเมื่อสมาทานข้อวัตรแล้ว จึงจะสมควรแก่มานัตต์ โดยเหตุที่ได้พักข้อวัตรไว้ ฯ ส่วนผู้ที่ไม่ได้พักข้อวัตรไว้ ไม่จำเป็นต้องสมาทานข้อวัตรอีก เพราะฉะนั้น จึงจัดว่าภิกษุนั้นสมควรแก่มานัตต์ ในเมื่ออยู่ปริวาสครบวันกำหนด ที่ปกปิดอาบัติไว้แล้ว เพราะฉะนั้น จึงควรให้มานัตต์แก่ภิกษุนั้นทีเดียว ฯ มานัตต์อย่างนี้ชื่อว่า ปฏิจฉันนมานัตต์ คือ มานัตต์ปกปิด เมื่อจะให้มานัตต์ปกปิดนั้น ถ้าเป็นอาบัติ ๑ ข้อ ควรให้ตามนัยที่กล่าวไว้ในบาลีโน้น ฯ ถ้าเป็นอาบัติ ๒ อย่าง หรือ ๓ อย่าง ก็ควรกำหนดอาบัติและวัน ตามนัยที่กล่าวไว้ในปริวาสว่า ข้าพเจ้าอยู่ปริวาสแล้ว มาขอมานัตต์ ๖ ราตรีต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติ ๒ อย่าง ๓ อย่าง ที่ปกปิดไว้ ๑ วัน ดังนี้ ฯ จะรวมสำหรับอาบัติที่ได้ปกปิดไว้ก็สมควร ฯ ข้อนี้อย่างไร ? ข้อนี้ คือ ภิกษุอยู่ปริวาสสำหรับอาบัติที่ปกปิดไว้แล้วจึงแจ้งว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติข้อหนึ่ง คือ ข้อที่แกล้งทำให้สุกกะเคล็อนแล้วปกปิดไว้ ๑ วัน ข้าพเจ้าจึงขอปริวาส ๑ วันต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อหนึ่ง คือ ข้อที่แกล้งทำให้สุกกะเคล็อน ซ่ำปกปิดไว้ ๑ วัน สงฆ์ก็ได้ให้ปริวาส ๑ วันแก่ข้าพเจ้า สำหรับอาบัติข้อหนึ่ง ซึ่งแกล้งทำให้สุกกะเคล็อน ข้าพเจ้าอยู่ปริวาสแล้ว ดังนี้ ฯ ลำดับนั้น สงฆ์จึงควรกล่าวกรรมวาจา แล้วให้มานัตต์ ฯ ถ้าปกปิดอาบัติไว้ ๒ อย่าง ไม่ได้ปกปิดไว้อย่างหนึ่ง ควรกล่าวว่า สำหรับอาบัติ

ที่ปกปิดไว้ด้วย ที่ไม่ได้ปกปิดไว้ด้วย ฯ ถ้าปกปิดไว้อย่างเดียว ไม่ได้ปกปิดไว้ ๒ อย่าง ควรกล่าวว่า สำหรับอย่างหนึ่งที่ได้ปกปิดไว้ และสำหรับอาบัติทั้งหลายที่ไม่ได้ปกปิดไว้ ฯ ถ้าปกปิดไว้ ๒ อย่าง ไม่ได้ปกปิดไว้ ๒ อย่าง ควรกล่าวว่า สำหรับอาบัติทั้งหลายที่ปกปิดไว้ด้วย ที่ไม่ได้ปกปิดไว้ด้วย ควรกล่าวกรรมวาจาให้สมควรในที่ทั้งปวง แล้วจึงให้มานัตต์ ควรกล่าวกรรมวาจาให้สมควรแก่ผู้ประพฤติมานัตต์ แล้วจึงให้อัพภาน ฯ แต่ในที่นี้ ได้กล่าวไว้เพียงอาบัติอย่างเดียวเท่านั้น โดยเหตุนี้ มานัตต์ใดที่จะให้ในที่สุดแห่งปริวาส สำหรับอาบัติที่ปกปิดไว้ มานัตต์นั้นชื่อว่ามานัตต์ปกปิด ฯ ควรทราบปริวาสปกปิด และมานัตต์ปกปิด โดยทำนองเดียวกันนี้ ฯ ส่วนมานัตตบัีกข์ และสโมธานมานัตต์นั้น จักมีแจ้งอยู่ในภายหลัง เป็นอันว่าสิ้นข้อความในเทศนากัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ กิริ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑที ๒๙

คัมภีร์จุลวรรค

ว่าด้วยสมุจจยขันธกะ

สุทฺธนฺตปริวาโส สโมธานปริวาโสติ เทฺว ปริวาสา อวเสสา ฯ ตตฺถ สุทฺธนฺตปริวาโส นาม ปรโต อธมฺมิกมานตฺตจาราวสาเน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขู สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปนฺโน โหตีติ.

ณ บัดน อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๒๙ ว่าด้วยสมุจจย-ขันธกะ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ยังมีปริวาสอีก ๒ คือ สุทธันตปริวาส ๑ สโมธานปริวาส ๑ ฯ ในปริวาสทั้ง ๒

อย่างนั้น จักแสดงสุทธันตปริวาส ต่อจากการประพฤติมานัตต์ที่ไม่ขอบธรรมข้างหน้า

ก็ในคราวนั้น มีภิกษุองค์ใดองค์หนึ่ง ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ไม่รู้กำหนดอาบัติ ไม่รู้จักกำหนดราตรี เพราะฉะนั้น จึงทรงอนุญาตปริวาสในเรื่องนี้ ฯ ปริวาสที่ทรงอนุญาตนั้นมีอยู่ ๒ อย่าง คือ จูฬสุทธันตปริวาส ๑ มหาสุทธันตปริวาส ๑ ฯ ปริวาส ๒ อย่างนี้ สงฆ์ควรให้แก่ภิกษุผู้ไม่รู้จักกำหนดราตรีทั้งสิ้น หรือเพียงบางราตรี ๑ แก่ภิกษุผู้ระลึกไม่ได้ซึ่งกำหนดราตรีทั้งสิ้น หรือเพียงบางราตรี ๑ แก่ภิกษุผู้สงสัยในกำหนดราตรีนั้น ๑ ฯ แก่จะรู้หรือไม่ก็ตาม ซึ่งกำหนดราตรีว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติทั้งหลายตลอดราตรีมีประมาณเท่านี้ ข้อนี้ไม่จำเป็น ข้อนี้ไม่ถือเป็นประมาณ ฯ ในเรื่องกำหนดราตรีนั้น เมื่อผู้ใดถูกถามว่า ท่านรู้ชำระความบริสุทธิ์ของท่านตลอดวัน หรือบักข์ หรือเดือน หรือปีโน้น ไปตามลำดับ นับแต่อุปสมบทไป หรือไปตามลำดับนับแต่วันที่บอกภิกษุอื่นไปหรือไม่ ตอบว่า ข้าพเจ้ารู้ ข้าพเจ้าบริสุทธิ์ตลอดเวลาเท่านี้ ฯ สุทธันตปริวาสที่ให้แก่ภิกษุนั้น เรียกว่าจูฬสุทธันตปริวาส ฯ เมื่อภิกษุนั้นรับปริวาสนั้น แล้วอยู่อบรมไป ตนรู้ว่าตนบริสุทธิ์ตลอดเวลาเท่าใด ยกเวลาเท่านั้นออกเสีย แล้วจึงอยู่ปริวาสตลอด ๑ เดือน หรือ ๒ เดือน ที่ยังเหลืออยู่ ฯ ถ้าภิกษุนั้นนึกรู้ได้ว่า เราไม่บริสุทธิ์มาประมาณ ๑ เดือนแล้ว จึงได้รับปริวาส เวลากำลังอยู่ปริวาสนั้น ระลึกได้อีก ๑ เดือน ฯ ภิกษุนั้นต้องอยู่ปริวาสตลอดเดือนนั้นด้วย ฯ แต่ไม่ต้องให้ปริวาสอีก ฯ ถ้าภิกษุนั้นรู้แน่ว่า ตนไม่บริสุทธิ์มา ๒ เดือนแล้ว จึงได้รับปริวาส เมื่ออยู่ปริวาสได้ตกลงในใจว่า ตนไม่บริสุทธิ์มาประมาณ ๑ เดือน ก็คงรอยู่ปริวาสเพียง ๑ เดือนเท่านั้น ฯ แต่ไม่ต้องให้ปริวาสอีก ฯ อันสุทธันตปริวาสนี้ ย่อมขึ้นข้างบนบ้าง ลงข้างล่างบ้าง ฯ อันนี้เป็นลักษณะแห่งสุทธันตปริวาส ๑ ส่วนในการออกจากอาบัติอย่างอื่น มีคำต่อไปนี้เป็นลักษณะ คือ ภิกษุใดทำวินัยกรรมซึ่งอาบัติที่ตนไม่ได้ปกปิดว่าเป็นอาบัติที่ตนปกปิด ภิกษุนั้นออกจากอาบัตินั้นได้ ส่วนภิกษุใดทำวินัยกรรมซึ่งอาบัติที่ตนได้ปกปิดไว้ ซึ่งตนไม่ได้ปกปิดไว้ ภิกษุนั้นออกจากอาบัตินั้นไม่ได้ ฯ ภิกษุใดทำวินัยกรรม ซึ่งอาบัติที่ตนไม่ได้ปกปิดไว้นาน ว่าเป็นอาบัติที่ตนปกปิด

ไว้นาน ภิกษุนั้นก็ออกจากอาบัตินั้นได้เหมือนกัน ฯ ภิกษุใดทำวินัยกรรมซึ่งอาบัติที่ตนปกปิดไว้นาน ว่าตนไม่ได้ปกปิดไว้นาน ภิกษุนั้นออกจากอาบัตินั้นไม่ได้ ฯ ภิกษุใดต้องอาบัติอย่างเดียว แล้วทำวินัยกรรมว่าหลายอย่าง ภิกษุนั้นก็ออกจากอาบัตินั้นได้ เพราะไม่มีหลายอย่างมีแต่อย่างเดียวเท่านั้น ฯ ส่วนภิกษุใดต้องอาบัติหลายอย่างและทำวินัยกรรมว่า ต้องอาบัติอย่างเดียว ภิกษุนั้นออกจากอาบัตินั้นไม่ได้ ฯ ส่วนภิกษุใดที่ถูกถาม โดยนัยเป็นอนุโลมปฏิโลมตามที่กล่าวแล้วนั้น ก็ไม่รู้กำหนดราตรี ระลึกกำหนดราตรีไม่ได้ หรือสงสัยกำหนดราตรี สุทธันตปริวาสที่ให้แก่ภิกษุนั้น เรียกว่ามหาสุทธันตปริวาส ครั้นภิกษุนั้นรับปริวาสนั้นแล้ว ต้องอยู่ปริวาสโดยกำหนดราตรี เริ่มแต่วันที่รับไปจนถึงวันอุปสมบท ฯ อันนี้เรียกว่าไม่ขึ้นข้างบน เรียกว่าลงข้างล่าง คือ ไม่นับไปข้างหน้านับถอยลงมาข้างหลัง ฯ เพราะฉะนั้น ภิกษุนั้นเมื่ออยู่ปริวาส ตกลงแน่ใจในการกำหนดราตรีว่า เราต้องอาบัตินั้นได้ ๑ เดือน หรือ ๑ ปีก็ตาม ก็ต้องอยู่ปริวาสตลอด ๑ เดือน หรือ ๑ ปี ฯ ลักษณะการขอปริวาสและการให้ปริวาสควรทราบตามนัยที่มีมาแล้วในพระบาลี ฯ การสมาทานข้อวัตร และมานัตต์อัพภาน มีนัยดังที่กล่าวมาแล้วในที่สุดแห่งกรรมวาจา ฯ อันนี้ชื่อว่า สุทธันตปริวาส

สโมธานปริวาสนั้น มีอยู่ ๓ อย่าง คือ โอธานสโมธานปริวาส ๑ อัคฆสโมธานปริวาส ๑ มิสสกสโมธานปริวาส ๑ ในปริวาสทั้ง ๓ อย่างนั้น มีคำอธิบายดังต่อไปนี้ คือ โอธานสโมธานปริวาสนั้น เป็นปริวาสที่ต้องให้แก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติในระหว่างแล้วปกปิดไว้ ลบล้างวันที่อยู่ปริวาสมาแล้วเสีย ตั้งต้นอาบัติที่ต้องในภายหลังให้เป็นกำหนดในวันเดิม สำหรับอาบัติเดิม ฯ โอธานสโมธานปริวาสนั้น มีในพระบาลีโดยพิสดาร เริ่มแต่คำว่า ถ้าอย่างนั้นสงฆ์จงทำมูลปฏิกัสสนะแก่พระอุทายีภิกษุ สำหรับอาบัติข้อ ๑ คือ สังฆาทิเสสข้อที่ ๑ แล้วจงให้สโมธานปริวาส สำหรับอาบัติก่อน ดังนี้ ฯ ในข้อนี้ มีคำวินิจฉัยดังต่อไปนี้ คือ ภิกษุใดรับปริวาสที่ตนได้ปกปิดไว้ แล้วอยู่ปริวาส หรือเป็นผู้สมควรแก่มานัตต์ หรือประพฤติมานัตต์ หรือควรแก่อัพภานอยู่ ก็ต้องอาบัติอย่างอื่น แล้วปกปิดราตรีไว้เท่ากัน หรือหย่อนกว่าอาบัติที่ต้องมาแล้วก่อน ฯ ในการทำมูลปฏิกัสสนะ

แก่ภิกษุนั้น สงฆ์ต้องลบวันที่ภิกษุนั้นอยู่ปริวาส และประพฤติมานัตต์แล้วทั้งสิ้นนั้นเสีย จึงให้ปริวาส โดยถืออาบัติที่ต้องภายหลัง แทนอาบัติที่ต้องมาก่อน เพราะฉะนั้น ถ้าภิกษุนั้นปกปิดอาบัติก่อนไว้ ๑ บักข์ ปกปิดอาบัติที่ต้องในระหว่างไม่ต่ำกว่า ๑ บักข์ ก็ต้องอยู่ปริวาสอีก ๑ บักข์ ฯ แต่ถ้าปกปิดอาบัติในระหว่าง ๑ บักข์ ก็ต้องอยู่ปริวาสเพียง ๑ บักข์ เท่านั้น ฯ ตามแนวนี้ต้องหราบวินิจฉัยอาบัติเดิมที่ปกปิดไว้ตลอด ๖๐ ปี ฯ ภิกษุอยู่ปริวาสตลอด ๖๐ ปี แล้ว ถึงแม้ว่าเป็นผู้สมควรแก่มานัตต์แล้วก็ดี แต่ถ้าปกปิดในระหว่างไว้สัก ๑ วัน ก็ต้องสมควรแก่ปริวาสอีก ๖๐ ปี ฯ แต่ถ้ามีคำถามว่า อาบัติในระหว่างปกปิดเกินกว่าอาบัติเดิมจะต้องทำอะไร ดังนี้ พระมหาสุมเถรเจ้ากล่าวว่า ภิกษุชนิดนี้แก้ไขไม่ได้เสียแล้ว ต้องสละเสีย ฯ ส่วนพระมหาปทุมเถรเจ้ากล่าวว่า ทำไมจึงจะแก้ไขไม่ได้ อันสมุจจยขันธกะนี้ เท่ากับเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงหลายยังทรงดำรงอยู่ไม่ใช่หรือ อันอาบัติภิกษุจะปกปิดไว้หรือไม่ก็ตาม จะปกปิดไว้เท่ากันหรือหย่อนกว่า หรือเกินกว่าก็ตาม ความสามารถที่พระวินัยธรจะประกอบกรรมวาจาเป็นประมาณในเรื่องนี้ เพราะฉะนั้น อาบัติใด เป็นอาบัติที่ต้องในระหว่าง เป็นอาบัติที่ปกปิดไว้เกินกำหนด ต้องทำอาบัตินั้นให้เป็นอาบัติต้นแล้วให้ปริวาส โดยรวมอาบัติต้นเข้ากับอาบัติใหม่ ดังที่ว่ามานี้ ชื่อว่าโอธาน-สโมธานปริวาส

อัคฆสโมธานปริวาสนั้น มีคำอธิบายว่า ในจำนวนอาบัติที่มีมากด้วยกันซึ่งเป็นอาบัติที่ปกปิดไว้นานกว่าอาบัติทั้งปวง ต้องให้ปริวาสสำหรับอาบัติทั้งหลายที่ปกปิดไว้ต่ำกว่าอาบัติเหล่านั้น ด้วยกำหนดราตรีตามอาบัติเหล่านั้น โดยคิดอาบัติเหล่านั้นเป็นประมาณ ฯ อันนี้เป็นอัคฆสโมธานปริวาส ฯ อัคฆสโมธาน-ปริวาสนั้น มีมาในพระบาลีโดยนัยเป็นต้นว่า ในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน ข้อหนึ่งปกปิดไว้ ๑ วัน อีกข้อหนึ่ง ปกปิดไว้ ๒ วัน ดังนี้ ฯ มีคำปุจฉาว่า ถ้าภิกษุองค์ใดต้องอาบัติ ๑๐๐ อย่าง ปกปิดไว้ ๑๐ วัน แล้วต้องอีก ๑๐๐ อย่าง ปกปิดไว้อีก ๑๐ วัน เมื่อนับเป็น ๑๐ ครั้ง ก็เป็นอาบัติ ๑๐๐๐ เป็น ๑๐๐ วัน ภิกษุนั้นควรทำอย่างไร ? แก้ว่า ต้องรวมอาบัติทั้งสิ้นเข้า

ด้วยกัน แล้วอยู่ปริวาสตลอด ๑๐ วัน ฯ ด้วยอุบายนี้ ต้องอยู่ปริวาสนี้ไปตลอด ๑๐๐ วัน ด้วย ๑๐ วันอันเดียวนั้น ฯ ข้อนี้สมกับท่านกล่าวไว้ว่า ภิกษุปกปิดอาบัติไว้ ๑๐๐ วัน ๑๐๐ ราตรี ต้องอยู่ปริวาส ๑๐ ราตรี จึงจะพ้นได้ บัญหาอันนี้ผู้ฉลาดทั้งหลายได้เห็นกันแล้ว ดังนี้ อันนี้ชื่อว่าอัคฆสโมธานปริวาส

มิสสกสโมธานปริวาสนั้น ได้แก่ปริวาสที่ให้โดยทำอาบัติที่มีวัตถุต่าง ๆ กันให้รวมกัน ฯ ในข้อนี้มีนัยว่า ต้องให้ภิกษุนั้น ขอถึง ๓ ครั้งว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกัน คือ ข้อที่แกล้งทำให้สุกกะเคลื่อน ๑ ข้อที่ถูกต้องกายหญิง ๑ ข้อที่พูดเกี้ยวหญิง ๑ ข้อที่เป็นสื่อ ๑ ข้อที่ทำกุฏิ ๑ ข้อที่ทำวิหาร ๑ ข้อที่แกล้งโจทก์ผู้อื่น ๑ ข้อที่แกล้งหาเรื่องโจทก์ผู้อื่น ๑ ข้อที่ว่ายาก ๑ ข้อที่ทำให้ตระกูลเสียไป ๑ ข้าพเจ้าขอสโมธานปริวาสแก่สงฆ์สำหรับอาบัติเหล่านั้น ดังนี้แล้ว สงฆ์จึงควรให้ปริวาสด้วยกรรมวาจา ที่สมควรกับเหตุการณ์นั้น ฯ ก็ในเรื่องนี้ จะทำกรรมวาจาโดยประกอบคำพูดออกชื่อวัตถุ ชื่อโคตร ชื่อนาม ชื่ออาบัติตามนัยที่กล่าวมาแล้วว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อ มีวัตถุต่าง ๆ กัน ดังนี้ก็ได้ ว่า ข้าพเจ้าผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสทั้งหลาย ดังนี้ ก็สมควร ฯ ตามที่ว่ามานี้ ชื่อว่ามิสสกสโมธานปริวาส ฯ ส่วนการกล่าวถึงภิกษุพักข้อวัตรไว้ และไม่ได้พักข้อวัตรไว้เป็นต้น ซึ่งมีในที่สุดแห่งข้อว่าด้วยปริวาสและกรรมวาจาทั้งปวงนั้น ควรทราบตามนัยที่กล่าวในพระบาลีโน้น จบปริวาสกถาเพียงเท่านี้

ก็ปริวาสกถาที่ว่ามาแล้วในกัณฑ์นี้ มีเนื้อความ ที่เป็นข้อใหญ่ ๆ อยู่หลายข้อด้วยกัน คือ ข้อว่าด้วยสุทธันตปริวาส ๑ สโมธานปริวาส ๑ ข้อว่าด้วยการแจกสโมธานปริวาส ออกเป็นโอธานปริวาส ๑ อัคฆสโมธานปริวาส ๑ มิสสกสโมธานปริวาส ๑ ดังนี้ ในข้อเหล่านี้ ผู้ต้องการความรู้ทั้งหลาย ควรพิจารณาทบทวนดจึงจะรู้ได้แน่ว่า ข้อไหนมีใจความว่าอย่างไร ของดเนื้อความในพระวินัยเทศนากัณฑ์นี้ไว้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๙
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมุจจยขันธกะ

อิทานา ยํ วุตฺตํ ปกฺขมานตฺตญฺจ สโมธานมานตฺตญฺจ อวเสสปริวาส-กถาวสาเน กถยิสฺสามีติ ตสฺโสกาโส สมฺปตฺโต วุจฺจตีติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๒๘ ว่าด้วยสมุจจย-ขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า คำใดที่กล่าวไว้ว่า ข้าพเจ้าจักแสดงปักขมานัตต์ กับสโมธานมานัตต์ ในที่สุดแห่งปริวาสกถา ที่ยังเหลืออยู่นั้น บัดนี้ก็ถึงโอกาสแล้ว เพราะฉะนั้น จึงจักได้แสดงต่อไป ฯ กล่าวคือ คำว่า ปักขมานัตต์นั้น เป็นมานัตต์ที่ต้องให้แก่ภิกษุณี ฯ ปักขมานัตต์นั้น ต้องให้ครึ่งเดือนแก่นางภิกษุณีสำหรับอาบัติที่นางภิกษุณีได้ปกปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปกปิดไว้บ้าง ฯ ข้อนี้สมกับที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ภิกษุณีต้องครุธรรมแล้ว ต้องประพฤติปักขมานัตต์ในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ดังนี้ ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลาย ไม่อาจทำสีมาของตนให้สะอาดได้ หรือทำวิหารสีมาในวิหารสีมาให้สะอาดได้ ต้องให้คณะ ๔ องค์ โดยกำหนดอย่างต่ำที่สุดประชุมกันในขัณฑสีมา แล้วจึงให้ปักขมานัตต์นั้น ฯ ถ้าอาบัติข้อเดียว ก็ต้องประกอบเนื้อความให้สมกับอาบัติข้อเดียว ถ้าอาบัติ ๒ ข้อ หรือ ๓ ข้อ หรือมากข้อด้วยกัน มีวัตถุอันเดียวกัน หรือมีวัตถุต่างกัน ประสงค์สิ่งใดในเรื่องวัตถุ หรือโคตร หรือนาม หรืออาบัติ ก็ต้องถือเอาสิ่งนั้น ๆ ประกอบคำพูด ให้สมกับอาบัตินั้น ฯ ในข้อนี้ จะกล่าวแต่เพียงอาบัติข้อเดียวพอเป็น

ตัวอย่างเท่านั้น คือ ภิกษุณีผู้ต้องอาบัตินั้น ต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง ฯ กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าแต่แม่เจ้า ข้าพเจ้าต้องอาบัติอย่างเดียว คือ ไปในละแวกบ้าน ข้าพเจ้าจึงขอบัพพชามานัตต์ต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อเดียว คือ ข้อเข้าไปในละแวกบ้านแต่ผู้เดียว ฯ ให้ขอดังนี้ถึง ๓ หน แล้วภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ จึงประกาศขึ้นว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุณีผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ ได้ต้องอาบัติข้อหนึ่ง คือ ข้อเข้าไปในละแวกบ้านแต่ผู้เดียว เขาจึงมาขอบัพพชามานัตต์ต่อสงฆ์สำหรับอาบัติข้อเดียวที่เข้าไปในละแวกบ้านนั้น ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้บัพพชามานัตต์แก่นางภิกษุณีผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ สำหรับอาบัติข้อเดียว คือ ข้อเข้าไปในละแวกบ้าน ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า สงฆ์กำลังให้บัพพชามานัตต์แก่นางภิกษุณีผู้มีชื่ออย่างนี้ สำหรับอาบัติข้อเดียว คือ ข้อที่เข้าไปในละแวกบ้าน ฯ การให้บัพพชามานัตต์แก่นางภิกษุณีผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ สำหรับอาบัติข้อเดียว คือ ข้อเข้าไปในละแวกบ้าน สมควรแก่พระแม่เจ้าองค์ใด ขอให้พระแม่เจ้าองค์นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่พระแม่เจ้าองค์ใด ขอให้พระแม่เจ้าองค์นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า เป็นอันว่าสงฆ์ได้ให้บัพพชามานัตต์แก่นางภิกษุณีผู้มีชื่ออย่างนี้ ฯ สำหรับอาบัติข้อเดียว คือ ข้อเข้าไปในละแวกบ้านแต่ผู้เดียวแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ ฯ ครั้นจบกรรมวาจาแล้ว ภิกษุณีนั้นต้องสมาทานข้อวัตร แล้วแจ้งแก่สงฆ์ ตามแนวที่กล่าวไว้ในข้อว่าด้วยมานัตต์ของภิกษุโน้น เมื่อประสงค์จะงดข้อวัตรไว้ ต้องงดไว้ในท่ามกลางสงฆ์ในที่นั้น เมื่อภิกษุณีทั้งหลายไปที่อื่นหมด ต้องงดไว้กับภิกษุณีองค์เดียว หรือ ๒ องค์ ฯ แต่ในเวลาที่มีภิกษุณีองค์อื่นมา ต้องแจ้งแก่ภิกษุณีองค์นั้นแล้วจึงงดไว้ จำเดิมแต่งดข้อวัตรไว้แล้ว ก็ตั้งอยู่ในฐานะแห่งภิกษุณีปกติ ฯ ภิกษุณีนั้น ครั้นสมาทานอีกแล้ว จะอยู่ในสำนักภิกษุณีทั้งหลาย จนกระทั่งอรุณขึ้นนั้นไม่ได้ ฯ เพราะท่านกล่าวไว้ว่า ภิกษุณีนั้น ต้องประพฤติบัพพชามานัตต์ในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ฯ เพราะฉะนั้น อาจารย์และอุปัชฌาย์ของภิกษุณีนั้นกลับไปถึงที่อยู่แล้ว ต้องบอก

พระมหาเถรเจ้า หรือพระธรรมกถึกองค์ใดองค์หนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ในฝ่ายสงเคราะห์ว่า วินัยกรรม ที่จะต้องทำแก่ภิกษุณีองค์เดียวมีอยู่ ขอท่านทั้งหลายจงส่งภิกษุไป ๔ องค์ เพื่อข้าพเจ้าทั้งหลายในที่นั้น ดังนี้ ฯ ภิกษุทั้งหลายจะไม่สงเคราะห์นั้นไม่ได้ ภิกษุทั้งหลายต้องบอกว่า พวกเราจักส่งไป ฯ ภิกษุณีปกติ ๔ องค์ พาภิกษุณีผู้ประพฤติมานัตต์ออกจากอาวาสไปภายในอรุณเลย ๒ ชั่วก้อนดินตก จากอุปจารแห่งบ้าน แล้วหลีกจากทางใหญ่ไป ต้องนั่งอยู่ในที่กำบังด้วยพุ่มไม้หรือรั้วเป็นต้น ภิกษุณีนั้นก็ไปได้ ๒ ชั่วก้อนดินตกจากอุปจารวิหารแล้ว ไปในที่นั้นกับพวกภิกษุณีปกติ ๔ องค์ได้ ฯ แต่ครั้นไปแล้ว ไม่ควรนั่งในที่แห่งเดียวกันกับพวกภิกษุทั้งหลาย ควรถอยไปนั่งในที่ไม่ใกล้ ในคัมภีร์กุรุนทีกล่าวไว้อย่างนี้ ฯ ส่วนในคัมภีร์อื่น ๆ มีคัมภีร์มหาปัจจรีเป็นต้น กล่าวไว้ว่า ภิกษุณีทั้งหลายต้องพาอุบาสิกา ผู้ฉลาดคนหนึ่งหรือ ๒ คน ไปกับตนด้วยเพื่อรักษาตน ภิกษุทั้งหลายก็ควรพาอุบาสกคนหนึ่ง หรือ ๒ คนไปกับตนด้วยเหมือนกัน ดังนี้ ฯ ในคัมภีร์กรุนทีแห่งเดียวกล่าวไว้ว่า จะไปให้เลยอุปจารแห่งนางภิกษุณี และวิหารแห่งภิกษุก็สมควร ดังนี้ ฯ ไม่ได้กล่าวว่า จะไปให้พ้นอุปจารแห่งบ้านก็ได้ ฯ เมื่อภิกษุและภิกษุณีทั้งหลายนั่งอยู่อย่างนั้น ภิกษุณีนั้นต้องนั่งสมาทานข้อวัตรว่า มานตฺตํ สมาทิยามิ วตฺตํ สมาทิยามิ ดังนี้ แล้วแจ้งแก่ภิกษุณีสงฆ์ว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ข้าพเจ้าต้องอาบัติข้อหนึ่ง คือ ข้อไปในละแวกบ้านแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้ขอปักขมานัตต์ต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อหนึ่ง คือ ข้อเข้าไปในละแวกบ้าน สงฆ์ก็ได้ให้ปักขมานัตต์แก่ข้าพเจ้า สำหรับอาบัติข้อหนึ่ง คือ ข้อไปในละแวกบ้าน ข้าพเจ้ากำลังประพฤติปักขมานัตต์อยู่ ข้าพเจ้ากำลังเสวยสุขอยู่ ขอสงฆ์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ข้าพเจ้ากำลังเสวยสุข ดังนี้ แล้วจึงลุกขึ้นไปหาภิกษุสงฆ์ แจ้งแก่ภิกษุสงฆ์ว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ข้าพเจ้าต้องอาบัติข้อหนึ่ง คือ ข้อว่าด้วย การไปในละแวกบ้านแต่ผู้เดียว ข้าพเจ้าจึงได้ขอปักขมานัตต์ต่อสงฆ์ สำหรับอาบัติข้อเดียว คือ ข้อไปในละแวกบ้านแต่ผู้เดียว สงฆ์ได้ให้ปักขมานัตต์แก่ข้าพเจ้า สำหรับอาบัติข้อเดียว คือ ข้อไปในละแวกบ้านแต่ผู้เดียว ข้าพเจ้ากำลังประพฤติปักขมานัตต์อยู่ ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ข้าพเจ้ากำลังเสวยสุขอยู่ ขอสงฆ์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ข้าพเจ้ากำลังเสวยสุขอยู่ ดังนี้ ฯ จะบอก

ด้วยภาษาใดภาษาหนึ่งก็สมควร ฯ ครั้นบอกแล้วต้องไปนั่งอยู่กับภิกษุณีสงฆ์ ฯ นับแต่เวลาบอกแล้ว จะไปในสำนักภิกษุทั้งหลายก็ได้ ฯ ถ้ามีความสงสัยว่าภิกษุทั้งหลายจะกลับมาในที่นั้น ก็ควรยืนอยู่ในที่นั้น ฯ ถ้ามีภิกษุอื่น หรือภิกษุณีอื่นมาถึงที่นั้น ก็ควรแจ้งให้ทราบ ฯ ถ้าไม่แจ้งให้ทราบ ก็ขาดราตรี ขาดข้อวัตร ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ ถ้าภิกษุณีนั้น ได้ย่างเข้าสู่อุปจารแล้วเลยไปเสียในเมื่อภิกษุณีนั้นไม่รู้ ขาดแต่ราตรีเท่านั้น ไม่ต้องทุกกฏ เพราะเสียข้อวัตร ฯ ถ้าภิกษุณีทั้งหลาย ประสงค์จะไปแต่เช้า เพื่อทำข้อวัตรแก่พระอุปัชฌาย์เป็นต้น ก็ควรให้ภิกษุณีองค์หนึ่งอยู่ในที่นั้น เพื่อรักษาชิ่งการอยู่ปราศจากราตรี การละคณะไป และการไปในละแวกบ้านแล้วจึงไป ฯ เมื่ออรุณขึ้นภิกษุณีนั้นควรพักข้อวัตรไว้ในที่ใกล้ภิกษุณีนั้น ฯ ด้วยอุบายนี้ ฯ ภิกษุณีนั้นประพฤติมานัตต์ให้เต็ม ๑๕ ราตรี ฯ ภิกษุณีผู้ไม่พักข้อวัตรไว้ ควรประพฤติให้ดีตามแนวที่กล่าวไว้ในปริวาสกขันธก์โน้น ฯ ส่วนเนื้อความที่แปลกกันมีดังต่อไปนี้ คือ ใน คำว่า ต้องแจ้งแก่ภิกษุอาคันตุกะนั้น อธิบายว่า มีภิกษุหรือภิกษุณีเท่าไรมาที่บ้านนั้น ในเวลาก่อนฉันอาหาร หรือในเวลาฉันอาหารแล้วก็ดี ต้องแจ้งแก่ภิกษุหรือภิกษุณีเหล่านั้นทุกองค์ ฯ เมื่อไม่แจ้งจัดเป็นขาดราตรี และต้องทุกกฏเพราะเสียข้อวัตร ๑ ถ้าแม้ว่า มีภิกษุองค์ใดองค์หนึ่งย่างเข้ามาสู่อุปาจารบ้านนั้นในเวลากลางคืนและผ่านไป ขาดแต่ราตรีเท่านั้น ฯ แต่พ้นจากการเสียข้อวัตรได้โดยเหตุที่ไม่รู้ ฯ ส่วนคัมภีร์ทั้งหลาย มีคัมภีร์กุรุนทีเป็นต้น ได้กล่าวไว้ว่าควรแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายตามนัยที่กล่าวไว้นั้น ฯ ข้อนั้นสมควรดี เพราะได้กำหนดอุปาจารสีมาไว้ สำหรับข้อวัตรทั้งหลาย มีข้อวัตรของภิกษุที่อยู่ปริวาสเป็นต้น ฯ ควรแจ้งในวันอุโบสถ ควรแจ้งในวันปวารณา ฯ ควรแจ้งทุกวันแก่ภิกษุ ๔ องค์ แก่ภิกษุณี ๔ องค์ ฯ ถ้าในเวลาภิกษุทั้งหลายจะเข้าไปบิณฑบาตในบ้านนั้น ภิกษุณีนั้นก็ควรไปกับภิกษุเหล่านั้น ฯ ถ้ายังไม่ถึงเวลาที่ภิกษุทั้งหลายจะเข้าไปบิณฑบาตในบ้านนั้น ภิกษุณีนั้นไปที่อื่นเสียก่อน แล้วก็กลับมาที่นั้นแสดงตนให้เห็น แล้วจึงไปก็ได้ ฯ หรือควรทำที่นัดแนะกันไว้ในภายนอกว่า ท่านจะพบเราทั้งหลายในที่ชื่อโน้น ดังนี้ ฯ ภิกษุณีนั้นต้องไปสู่ที่นั้น แล้วแจ้งให้ภิกษุเหล่านั้นทราบ ฯ ถ้าไม่พบในที่นั้น ต้องไปถึงวิหารแล้วแจ้ง

ให้หราบ ฯ เมื่อไปถึงวิหารแล้ว ต้องแจ้งแก่ภิกษุทั้งปวงให้หราบ ฯ ถ้าไม่อาจแจ้งแก่ภิกษุทั้งปวงได้ ต้องยืนอยู่ในภายนอกอุปาจารสีมา แล้วส่งภิกษุณีทั้งหลายไป ฯ ภิกษุณีนั้นต้องแจ้งแก่ภิกษุ ๔ องค์ ที่ภิกษุณีเหล่านั้นนำมา ฯ ถ้าวิหารอยู่ใกล้ทั้งกลัวภัยอันตราย ต้องหาอุบาสกอุบาสิกาไปด้วย ฯ ถ้าภิกษุณีนั้นอยู่ผู้เดียว ก็จัดว่าอยู่ปราศจากราตรี เพราะฉะนั้น สงฆ์ต้องสมมติภิกษุณีปกติองค์หนึ่งให้แก่ภิกษุณีนั้น เมื่ออยู่ในที่มุงอันเดียวกัน ฯ ครั้นมาภิกษุณีนั้นประพฤติมานัตต์อย่างนี้ไม่ขาดวันแล้ว ต้องอัพภานในภิกษุสงฆ์ มีคณะ ๒๐ องค์ ฯ ถ้าเมื่อภิกษุณีนั้นประพฤติมานัตต์ ได้ต้องอาบัติในระหว่างสงฆ์ ต้องทำมูลปฏิกัสสนะ คือ ชักเข้าหาอาบัติเดิมแล้วให้มานัตต์สำหรับอาบัตินั้น ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์กุรุนทีดังว่าแล้วนี้ ฯ สันเนื่อความในปักขมานัตต์เพียงเท่านี้

ส่วนเนื้อความในฎีกา ไม่มีคำใดที่จำเป็นต้องยกมาแสดงให้มากมาย มีแต่เพียง คำว่า ต้องสมมติให้เท่านั้น คำนี้ในฎีกาว่า การขาดราตรี เพราะการอยู่ร่วมกันย่อมไม่มีแก่นางภิกษุณีที่สงฆ์สมมติให้ ดังนี้เท่านั้น จึงเป็นอันว่าสันเนื่อความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓๐
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมุจจยขันธกะ

สโมธานมานตฺตํ ปน ติวิธํ โหติ โอธานสโมธานํ อคฺคสโมธานํ มิสฺสกสโมธานนฺติ ฯ ตตฺถ ยเทยฺยํ ปรโต อุทยิตฺเถรสฺส ปญฺจาหปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา ปริวาสิ ปริวสนฺตสฺสาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๓๐ ว่าด้วยสมุจจยขันธกะวรรณนา เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า สโมธานมานัตต์มีอย่ ๓ อย่าง คือ โอธานสโมธาน ๑ อัคคสโมธาน ๑ มิสสกสโมธาน ๑ ฯ มานัตต์อันใด ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตไว้ว่า ด้ายอย่างนั้นสงฆ์จงให้มานัตต์ ๖ ราตรี สำหรับอาบัติทั้ง ๓ แก่พระอุทายิภิกษุ ที่ต้องอาบัติในระหว่างในเวลาอยู่ปริวาส และในเวลาตั้งอยู่ในฉาน แห่งผู้ควรแก่มานัตต์ แล้วถูกชักเข้าหาโทษเดิม ดังนั้น เป็นโอธานสโมธาน ฯ ก็โอธาน-สโมธานนี้ เป็นมานัตต์ที่สงฆ์ลบล้างวันอยู่ปริวาส ด้วยการชักเข้าหาโทษเดิมบ่อย ๆ แล้วจึงให้โดยรวมกับอาบัติก่อน ๆ เพราะฉะนั้น มานัตต์นี้จึงเรียกว่าโอธาน-สโมธาน ฯ ส่วนในคัมภีร์กุรุนทีกล่าวว่า มานัตต์ที่ต้องให้แก่ภิกษุผู้อยู่ตลอดสโมธานปริวาส ชื่อว่าสโมธานมานัตต์ ดังนี้ ฯ แม้คำนั้นก็ถูกโดยปริยายนั้น ฯ ส่วนอัคคสโมธาน และมิสสกสโมธาน เรียกว่าเป็นมานัตต์ที่จะต้องได้ในที่สุดแห่งอัคคสโมธานปริวาส และมิสสกสโมธานปริวาส ฯ อัคคสโมธานและมิสสก-สโมธานนั้น ต้องประกอบตามแนวปริวาสกรรมวาจาแล้วจึงให้ ฯ ด้วยลำดับตามถ้อยคำที่กล่าวมาแล้วนี้ คำใดที่กล่าวถึงปริวาสและมานัตต์โดยอาการเป็นอันมากในพระบาลี ตามนัยเป็นต้นว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงให้ปริวาส ๑ วัน แก่พระอุทายิภิกษุ สำหรับอาบัติข้อ ๑ คือ ข้อแกล้งทำให้สุกกะเคลื่อนแล้วปกปิดไว้ ๑ วัน ดังนี้ เมื่อจะวินิจฉัยคำนั้นตามที่มา ก็จะพิสดารเกินไปเหมือนกับในพระบาลี ไม่อาจจับเนื้อความได้โดยง่าย เพราะฉะนั้น เราจึงได้กล่าวไว้ว่า จะรวมคำนั้นมาแสดงเสียในที่นี้ ดังนี้ ฯ บัดนี้บาลีอันใด ที่ได้กล่าวไว้ตามอาบัติข้อเดียวที่ไม่ได้ปกปิดไว้ บาลีอันนั้นมีเนื้อความต้นทั้งนั้น ฯ ต่อนี้ไป ท่านจึงกล่าวไว้ในพระบาลี แล้วแสดงอาบัติที่ต้องในระหว่าง จำเดิมแต่อยู่ปริวาส สำหรับอาบัติที่ได้ปกปิดไว้ ๕ วัน ตามอาบัติที่ปกปิดไว้ ๒ วัน ๓ วัน ๔ วัน ๕ วัน ฯ ภิกษุผู้ต้องอาบัตินั้น ชื่อว่าสมควรแก่มูลปฏิกัสสนะ คือ การสมควรชักเข้าหาโทษเดิม เพราะฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้ทรงอนุญาต

มูลปฏิกัสสนะ คือ การชักเข้าหาโทษเดิมแก่ภิกษุนั้น ฯ แต่ถ้าภิกษุนั้นได้พักข้อวัตรไว้แล้ว ก็ไม่จัดว่าสมควรแก่มูลปฏิกัสสนะ ฯ ข้อนี้เพราะเหตุไร ? เพราะเมื่อภิกษุนั้นอยู่ปริวาสไม่ได้ต้องอาบัติ เวลาตั้งอยู่ในฐานะเป็นภิกษุปกติแล้วจึงต้อง เพราะฉะนั้น จึงควรประพฤติมานัตต์ต่างหากสำหรับอาบัตินั้น ฯ ถ้าปกปิดอาบัตินั้นไว้ ก็ควรอยู่ปริวาสอีก มูลปฏิกัสสนะอันใดที่กล่าวไว้แล้ว เมื่อทำมูลปฏิกัสสนะอันนั้นแล้ว ก็เป็นอันลบล้างวันที่อยู่ปริวาสมาแล้ว ฯ โดยเหตุนี้ ท่านแสดงอาบัติที่ต้องในขณะอยู่ปริวาสแล้ว จึงแสดงอาบัติที่ต้องในขณะสมควรแก่มานัตต์ แล้วจึงกล่าวมูลปฏิกัสสนะไว้ ฯ เมื่อทำมูลปฏิกัสสนะนั้นแล้ว ก็เป็นอันลบล้างวันที่อยู่ปริวาสมาก่อน ฯ ลำดับนั้น ท่านจึงได้แสดงสโมธานมานัตต์สำหรับอาบัติทั้ง ๓ ของภิกษุผู้อยู่ปริวาสไว้ ฯ ต่อนั้นไป จึงได้แสดงอาบัติที่ต้องในระหว่างของภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ แล้วจึงกล่าวมูลปฏิกัสสนะไว้ ฯ แต่เมื่อทำมูลปฏิกัสสนะ คือ การชักเข้าหาโทษเดิมนั้นแล้ว วันที่ประพฤติมานัตต์มาแล้วก็ดี วันที่อยู่ปริวาสมาแล้วก็ดี ก็เป็นอันลบล้างเสีย ฯ ต่อนั้นไปท่านจึงแสดงอาบัติที่ต้องในระหว่างแห่งภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน แล้วจึงได้กล่าวมูลปฏิกัสสนะไว้ ฯ เมื่อทำมูลปฏิกัสสนะนั้นแล้ว วันที่อยู่ปริวาส และประพฤติมานัตต์ทั้งปวงนั้นจึงเป็นอันลบล้างเสีย ฯ ต่อนั้นไปจึงได้แสดงอาบัติที่ต้องในระหว่างทั้งปวง แล้วจึงได้แสดงอัพภานกรรมไว้ ฯ เป็นอันว่า ในพระบาลี ได้แสดงกรรมวาจาไว้ ๕ อย่าง คือ ๕ อย่าง สำหรับอาบัติที่ปกปิดไว้ ๑ วันเป็นต้น ในคราวปกปิด อีก ๔ อย่าง แสดงไว้ตามสมควรแก่อาบัติที่ต้องในระหว่าง ฯ ลำดับนั้น จึงได้แสดงสโมธานปริวาส กับสโมธานมานัตต์ไว้ตามสมควรแก่อาบัติที่ต้องในระหว่าง ที่ได้ปกปิดไว้ ๕ วัน เริ่มแต่วันอยู่ปริวาสไป อันจัดเข้าภายในอาบัติที่ปกปิดไว้ตลอดบักข์ ฯ ถึงแม้ว่าในเวลาควรแก่มานัตต์แห่งภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ก็ดี เมื่อทำมูลปฏิกัสสนะสำหรับอาบัติที่ต้องแล้ว ก็เป็นอันลบล้างวันที่ประพฤติมานัตต์ และที่อยู่ปริวาสเสียสิ้น ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะเหตุว่า ได้ปกปิดอาบัติที่ต้องในระหว่างไว้ ฯ เพราะฉะนั้น จึงได้กล่าวไว้ในพระบาลีว่า สงฆ์จงทำมูลปฏิกัสสนะแล้วให้สโมธานปริวาสสำหรับอาบัติก่อน แล้วให้มานัตต์ ๖ ราตรี ดังนี้ ฯ ลำดับนั้น จึงประกอบอาบัติในระหว่างทั้งปวง แล้วแสดงอัพภานกรรม แล้วได้จบเรื่องลงด้วย คำว่า ด้วย

สังฆาทิเสสข้อที่ ๑ ฯ ต่อนั้นไปจึงได้แสดงนัย ๒ อย่าง คือ มูลแห่งอาบัติอันเดียว ๑ การเจริญขึ้นแห่งอาบัติ ๑ แล้วจึงได้แสดงอัคคสโมธานปริวาสไว้ ฯ ลำดับนั้น จึงได้แสดงวัตถุแห่งอาบัติ ที่แกล้งไม่บอกไว้แล้ว จึงได้แสดงพระบาลีไว้โดยนัยเป็นต้นว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ดังนี้ เพื่อจะแสดงซึ่งสิ่งที่ควรทำในเวลาเกิดความละอายขึ้นในภายหลัง หรือในเวลาระลึกได้ เวลาไม่สงสัยขึ้นในภายหลัง สำหรับอาบัติที่ภิกษุทั้งหลายไม่ได้บอกโดยความไม่แกล้ง คือ ไม่ได้บอกโดยความไม่รู้โดยความระลึกไม่ได้โดยความสงสัย ฯ ลำดับนั้น จึงได้ตั้งพระบาลีไว้เพื่อจะแสดงให้เห็นว่า อาบัติที่ปกปิดไว้โดยความไม่รู้ โดยความระลึกไม่ได้ โดยความสงสัย เป็นอาบัติที่จัดว่าไม่เป็นอันปกปิด ฯ ลำดับนั้น จึงได้แสดงวัตถุแห่งการขอปริวาส ๑ เดือน สำหรับอาบัติ ๒ อย่าง ที่ได้ปกปิดไว้ ๒ เดือน แล้วจึงได้ตั้งพระบาลีไว้ตามนัยที่มีมาแล้ว เพื่อจะแสดงสิ่งที่ควรทำในเมื่อเกิดความละอายเป็นต้นขึ้นในภายหลัง ในเดือนนอกนี้ที่ภิกษุไม่ได้บอกโดยความไม่รู้ โดยความระลึกไม่ได้ โดยความไม่สงสัย ฯ ลำดับนั้น จึงได้แสดงสุทธันตปริวาสไว้โดยนัยเป็นต้นว่า ภิกษุไม่รู้จักกำหนดอาบัติ ไม่รู้จักกำหนดราตรี ดังนี้ ฯ ลำดับนั้น จึงได้แสดงพระบาลีไว้ เพื่อแสดงข้อปฏิบัติในการที่ภิกษุสึกไปแล้วกลับมาอุปสมบทอีกเป็นต้นไว้ เริ่มต้นแต่การอยู่ปริวาสไป ฯ ในคำเหล่านั้น สำหรับ คำว่า ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายข้อในระหว่าง มีปริมาณบ้างไม่มีปริมาณบ้าง ดังนี้เป็นต้น อธิบายว่า หมายถึงอาบัติที่มีปริมาณด้วย ที่ไม่ได้ปกปิดไว้ด้วย ฯ คำว่า ในกองอาบัติหลังนั้น หมายกองอาบัตินั้นกองเดียว ฯ แต่กล่าวไว้ว่า สำหรับกองอาบัติหลัง ดังนี้ เพราะได้ปกปิดอาบัตินั้นไว้ในภายหลัง ฯ แม้ใน คำว่า สำหรับกองอาบัติก่อนนั้น ฯ ก็เหมือนกับนัยนี้ ฯ คำในพระบาลีว่าอาบัติที่กำหนดลง อาบัติที่เจือกันดังนี้นั้น เป็นคำที่กล่าวถึงอาบัติซึ่งคล้ายกันและแปลกกันไว้โดยปริยาย ฯ ต่อนั้นไปจึงกล่าวถึงภิกษุ ๒ องค์เป็นต้น เพื่อจะแสดงข้อปฏิบัติสำหรับภิกษุที่ปกปิดอาบัตินั้น ฯ ในคำเหล่านั้น สำหรับ คำว่า มิสสกะนั้น ได้แก่เจือด้วยอาบัติถุลลัจจัยเป็นต้น ฯ คำว่า บริสุทธ์นั้น หมายถึงกองอาบัติเบาอย่างเดียวนอกจากสังฆาทิเสส ฯ ลำดับนั้น จึงได้กล่าวถึงภิกษุที่ต้องสังฆาทิเสสหลายข้อด้วยกันไว้ เพื่อแสดงความไม่บริสุทธิ์และความบริสุทธิ์ไว้ ฯ แต่

เมื่อว่าโดยพยัญชนะหรือโดยอธิบายแล้ว คำที่ว่าลึกไม่มี ฯ เพราะฉะนั้น คำที่ไม่ได้กล่าวมาแล้วทั้งสิ้น ควรทราบตามแนวแห่งพระคาถาบาลี สิ้นเนื้อความในสมุจจยขันธกวรรณนาเพียงเท่านี้

บาล

ในเนื้อความที่แสดงมาแล้วทั้งสิ้นนั้น มีเนื้อความที่กล่าวไว้ในฎีกาดังต่อไปนี้ คือ คำว่า มูลแห่งอาบัติอันเดียวนั้น ท่านกล่าวหมายเอานัยที่ได้กล่าวไว้ด้วยคำเบื้องต้นว่า อาบัติอย่างเดียว ได้ปกปิดไว้ ๑ วัน อาบัติอีกอย่างหนึ่งได้ปกปิดไว้ ๒ วัน ดังนี้ ฯ คำว่า ความเจริญขึ้นแห่งอาบัตินั้น ท่านกล่าวไว้โดยหมายเอาแนวแห่งความเจริญขึ้นแห่งอาบัติ ด้วยคำเบื้องต้นว่า อาบัติอย่างหนึ่งได้ปกปิดไว้ ๑ วัน อาบัติอีก ๒ อย่าง ปกปิดไว้ ๒ วัน ดังนี้ ฯ คำว่า เจือด้วยอาบัติถุลลจัยเบื้องต้นนั้น คือ เจือด้วยอาบัติถุลลจัย และอาบัติทุกกฏ ที่ต้องมาก่อนสำหรับวัตถุอันเดียวกัน ฯ ความประสงค์จะปกปิดไว้ ชื่อว่าความลบล้าง ดังนี้ สิ้นเนื้อความในฎีกาที่ควรยกมาแสดงเพียงเท่านี้

ตามเนื้อความที่ได้แสดงมาแล้วในกัณฑ์นี้ทั้งสิ้นนั้น ล้วนแต่ผู้จะเข้าใจได้ยากทั้งนั้น เพราะเหตุว่า ท่านหยิบเอาเนื้อความในพระบาลีมาอธิบายไว้แห่งละคำ ๒ คำในอรรถกถา แล้วหยิบไปอธิบายในฎีกาอีกชั้นหนึ่ง แต่ว่าเมื่อฟังหรืออ่านสัก ๒ เที่ยว หรือ ๓ เที่ยว ก็จะเข้าใจได้ดีว่า ในพระวินัยกัณฑ์นี้มีข้อความอย่างไรบ้าง หากจักเก็บมาอธิบายไว้ ก็จะไม่มีโอกาสที่จะได้คิดสำหรับผู้อ่านผู้ฟัง เพราะฉะนั้น จึงขอจบพระวินัยกัณฑ์นี้ไว้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓๑
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมถขันธกะ

เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม ฯ เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู อสมฺปิภตานํ ภิกฺขูนํ กมฺมานิ กโรนฺตีติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๓๑ ว่าด้วยสมถขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ประทับอยู่ที่พระเชตวนาราม กรุงสาวัตถี ฯ ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทำกรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ซึ่งอยู่ในที่ลับบ้างหลายอย่าง คือ ทำตัชชนียกรรมบ้าง นิยสกรรมบ้าง ปัพพาชนียกรรมบ้าง ปฏิสาราณียกรรมบ้าง อุกเขปนียกรรมบ้าง ฯ ภิกษุทั้งหลายที่มีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันติเตียน แล้วนำความกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงชักถามได้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเตียนโดยอเนกประการ แล้วจึงมีพระพุทธบรรหารตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ควรทำตัชชนียกรรม หรือนิยสกรรม หรือปัพพาชนียกรรม หรือปฏิสาราณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม แก่ภิกษุทั้งหลายในที่ลับหลัง ภิกษุใดทำ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ตรัสดังนี้แล้ว จึงได้ตรัสต่อไปว่า บุคคลเป็นอธรรมวาที ภิกษุหลายรูปเป็นอธรรมวาทีก็มี สงฆ์เป็นอธรรมวาที บุคคลเป็นธรรมวาทีก็มี ภิกษุหลายรูปเป็นธรรมวาที สงฆ์เป็นธรรมวาทีก็มี

ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงได้ตรัสต่อไปว่า บุคคลผู้เป็นอธรรมวาที ย่อมให้บุคคลผู้เป็นธรรมวาทีเข้าใจเพ่งพินิจ ให้เห็นว่า อันนี้เป็นธรรม อันนี้เป็นวินัย อันนี้เป็นคำสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ชื่อว่า ระงับไปโดยไม่ชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยปลอม บุคคลผู้เป็นอธรรมวาที ให้ภิกษุหลายรูปซึ่งเป็นธรรมวาทีเข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรม อันนี้เป็นวินัย อันนี้เป็นคำสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ชื่อว่า ระงับไปโดยไม่ชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยปลอม ฯ บุคคลผู้เป็นอธรรมวาที ให้สงฆ์ผู้เป็นธรรมวาทีเข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรม อันนี้เป็นวินัย อันนี้เป็นคำสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ ท่านจงชอบใจสิ่งนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปอย่างนี้ ก็ชื่อว่า ระงับไปโดยไม่ชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยปลอม ฯ ภิกษุหลายรูป ซึ่งเป็นอธรรมวาที ให้บุคคลผู้เป็นธรรมวาทีเข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรม อันนี้เป็นวินัย อันนี้เป็นคำสอนของพระศาสดา ท่านจงถือเอาสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปอย่างนี้ ก็ชื่อว่า ระงับไปโดยไม่ชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยปลอม ฯ ภิกษุหลายรูป ซึ่งเป็นอธรรมวาที ให้ภิกษุหลายรูปซึ่งเป็นธรรมวาทีเข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรม อันนี้เป็นวินัย อันนี้เป็นคำสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ก็ชื่อว่า ระงับไปโดยไม่ชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยปลอม ฯ ภิกษุหลายรูปซึ่งเป็นอธรรมวาที ให้สงฆ์ที่เป็นธรรมวาทีเข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรม อันนี้เป็นวินัย อันนี้เป็นคำสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ก็ชื่อว่า ระงับไปโดยไม่ชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยปลอม สงฆ์ผู้เป็นอธรรมวาที ให้บุคคลผู้เป็นธรรมวาทีเข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรม อันนี้เป็นวินัย อันนี้เป็นคำสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ก็ชื่อว่า ระงับไปโดยไม่ชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัย

ปลอม ฯ สงฆ์ผู้เป็นอธรรมวาที ให้ภิกษุหลายรูปผู้เป็นธรรมวาทีเข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรมวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ก็ชื่อว่า ระงับไปโดยไม่ชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยปลอม ฯ สงฆ์ผู้เป็นอธรรมวาที ทำให้สงฆ์ผู้เป็นธรรมวาทีเข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรมวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ก็ชื่อว่า ระงับไปโดยไม่ชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยปลอม ฯ จบหมวด ๘ แห่งฝ่ายดำเพียงเท่านี้

บุคคลผู้เป็นธรรมวาที ทำให้บุคคลผู้เป็นอธรรมวาที เข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรมวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ชื่อว่า ระงับไปโดยชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยแท้ ฯ บุคคลผู้เป็นธรรมวาที ทำให้ภิกษุหลายรูปด้วยกันซึ่งเป็นอธรรมวาที เข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรมวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ก็ชื่อว่า ระงับไปโดยชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยแท้ ฯ บุคคลผู้เป็นธรรมวาที ทำให้สงฆ์ผู้เป็นธรรมวาทีเข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรมวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ก็ชื่อว่าระงับไปโดยชอบธรรม โดยสมมุขาวินัยแท้ ฯ ภิกษุหลายรูปซึ่งเป็นธรรมวาที แนะนำให้บุคคลผู้เป็นอธรรมวาทีเข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรมวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ก็ชื่อว่า ระงับไปโดยชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยแท้ ฯ ภิกษุหลายรูปซึ่งเป็นธรรมวาที แนะนำให้ภิกษุหลายรูป ซึ่งเป็นอธรรมวาทีเข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรมวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ก็ชื่อว่า ระงับไปโดยชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยแท้ ฯ ภิกษุหลายรูปซึ่งเป็นธรรมวาที แนะนำให้สงฆ์ซึ่งเป็นอธรรมวาทีเข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรมวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ก็ชื่อว่า ระงับไปโดยชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยแท้ ฯ สงฆ์ผู้เป็นธรรมวาที แนะนำให้

บุคคลผู้เป็นอธรรมวาทีเข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรมวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ดังนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ก็ชื่อว่า ระงับไปโดยชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยแท้ ฯ สงฆ์ผู้เป็นธรรมวาที แนะนำให้ภิกษุหลายรูปซึ่งเป็นอธรรมวาทีเข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรมวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ดังนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ก็ชื่อว่า ระงับไปโดยชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยแท้ ฯ สงฆ์ผู้เป็นธรรมวาที แนะนำให้สงฆ์ผู้เป็นอธรรมวาทีเข้าใจว่า อันนี้เป็นธรรมวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ท่านจงถือสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ดังนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอาการอย่างนี้ ก็ชื่อว่า ระงับไปโดยชอบธรรม โดยสัมมุขาวินัยแท้ ฯ จบหมวด ๘ แห่งฝ่ายขาวเพียงเท่านี้

ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่พระเวฬุวันกลันทก-นิวาปวิหารนั้น พระทัพพมัลลบุตร ได้สำเร็จพระอรหัตแต่ในเวลาอายุได้ ๗ ขวบ ได้สำเร็จทุกสิ่งที่สาวกควรสำเร็จ ไม่มีสิ่งใดซึ่งจะต้องทำอีก หรือจะต้องสะสมไว้

ในลำดับนั้น เมื่อพระทัพพมัลลบุตร อยู่ในที่สงัดก็คิดว่า เราได้สำเร็จพระอรหัตแต่อายุได้ ๗ ขวบแล้ว สิ่งใดที่สาวกควรถึง เราก็ได้ถึงสิ่งนั้นทั้งสิ้นแล้ว ไม่มีสิ่งอื่นซึ่งจะต้องทำอีก หรือสิ่งที่ทำแล้ว ซึ่งจะต้องสะสมไว้ ก็ไม่มี เราควรทำการปฏิบัติต่อสงฆ์อย่างไรหนอจึงจะดี ? ลำดับนั้น ท่านก็คิดได้ว่า เราควรรับหน้าที่ จัดที่นั่ง ที่นอน และจัดการนิมนต์พระให้แก่สงฆ์

ลำดับนั้น พระทัพพมัลลบุตร ก็ออกจากที่สงัดในเวลาเย็น เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้ว ก็กราบทูลความคิดของตนถวาย ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า ดละ ๆ ทัพพะ เธอจงจัดที่นั่ง ที่นอน ให้แก่สงฆ์ และจงจัดนิมนต์พระให้แก่สงฆ์ ฯ พระทัพพมัลลบุตร ก็ทูลรับว่า พระพุทธเจ้าข้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสสั่งภิกษุทั้งหลาย โดยถือเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงมอบหน้าที่แต่งตั้งเสนาสนะ และจัดการนิมนต์พระ ให้แก่พระทัพพมัลลบุตร ฯ สงฆ์ต้องมอบให้ด้วยอาการอย่างนี้

คือ ครั้งแรกต้องขอก่อน ครั้นขอแล้ว ต้องให้ภิกษุผู้ฉลาดประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรมอบหน้าที่จัดแจงเสนาสนะ และนิมนต์พระ ให้แก่พระทัพพมัลลบุตร อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า สงฆ์กำลังมอบหน้าที่จัดแจงเสนาสนะ และนิมนต์พระ ให้แก่พระทัพพมัลลบุตร ฯ การมอบหน้าที่จัดเสนาสนะและนิมนต์พระ ให้แก่พระทัพพมัลลบุตร สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขน เป็นอันว่า สงฆ์ได้มอบหน้าที่จัดเสนาสนะ และจัดนิมนต์พระ ให้แก่พระทัพพมัลลบุตรแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ สันเนื้อความในพระบาลีเพียงเท่านี้.

ในพระวินัยกัณฑ์นี้ มีคำที่ควรยกขึ้นอธิบาย ก็เพียงคำว่า ธรรมวาที อธรรมวาที กับคำว่า จัดนิมนต์พระเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงจะได้อธิบายคำทั้ง ๓ นั้นต่อไป กล่าวคือ คำว่า ธรรมวาทีนั้น ได้แก่ผู้พูดถูกต้องตามธรรมวินัย ฯ อธรรมวาทีนั้น ได้แก่ผู้พูดไม่ถูกต้องตามธรรมวินัย ฯ คำว่า นิมนต์พระนั้น ได้แก่นิมนต์พระให้ไปรับภัตตาหารของชาวบ้าน ตามที่ชาวบ้านนิมนต์ คือ เวลามีชาวบ้านมานิมนต์พระให้ไปฉันอาหาร ก็ต้องมีพระองค์หนึ่ง ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่จัดการนิมนต์ให้อีกต่อหนึ่ง ฯ ผู้เป็นเจ้าหน้าที่นั้น ต้องจัดการนิมนต์ตามบัญชีตามลำดับอายุพรรษา ของพระภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่ว่าชาวบ้านเลือกนิมนต์พระเอาตามใจชอบ เหมือนอย่างทุกวันนี้ หน้าที่อันนี้ พระทัพพมัลลบุตรองค์อรหันต์ได้รับมอบหมายก่อนกว่าภิกษุทั้งหลาย สังคำบรรยายเพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๘
กัณฑ์ที่ ๓๒
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมถขันธกะ

สมฺมโต จายสฺมา ทพฺโพ มลฺลปุตฺโต สภาคานํ สภาคานํ ภิกฺขูนํ เอกชฺฌํ เสนาสนํ ปญฺญาเปติ เย เต ภิกฺขู สุตฺตนฺติกา เตสํ เอกชฺฌํ เสนาสนํ ปญฺญาเปตีติ.

ณ บัดน อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๓๒ ว่าด้วยสมถ-ขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า พระทัพพมัลลบุตรผู้ได้รับมอบหน้าที่ ให้จัดเสนาสนะและนิมนต์พระจากสงฆ์แล้ว ก็จัดเสนาสนะรวมกัน สำหรับภิกษุทั้งหลายที่ชอบพอกัน คือ ภิกษุเหล่าใดทรงไว้ซึ่งพระสูตร ก็จัดเสนาสนะให้ภิกษุพวกนั้นอยู่แผนกหนึ่ง ภิกษุเหล่านั้นจักได้ซักซ้อมซึ่งพระสูตรต่อกัน ภิกษุใดทรงไว้ซึ่งพระวินัย ก็จัดแจงเสนาสนะไว้อีกแผนกหนึ่ง สำหรับภิกษุเหล่านั้น เพื่อภิกษุเหล่านั้น จะได้วินิจฉัยต่อกัน ภิกษุเหล่าใดเป็นธรรมกถึก ก็จัดเสนาสนะไว้อีกแผนกหนึ่ง ให้ภิกษุเหล่านั้น เพื่อภิกษุเหล่านั้น จักได้สนทนาธรรมด้วยกัน ภิกษุเหล่าใดเจริญฌาน ก็จัดเสนาสนะไว้อีกแผนกหนึ่ง ให้ภิกษุเหล่านั้น เพื่อภิกษุเหล่านั้น จักไม่รำคาญใจกัน ภิกษุเหล่าใดชอบพูดกันเรื่องดิรัจฉาน-กถา มากไปด้วยความเกียจคร้าน ก็จัดเสนาสนะไว้อีกแผนกหนึ่ง ไว้ให้ภิกษุเหล่านั้น เพื่อภิกษุเหล่านั้น จักได้พักอยู่ในเวลากลางคืน ภิกษุเหล่าใดมาในเวลาวิกาล ท่านก็เข้าเตโชธาตุไปจัดเสนาสนะให้แก่ภิกษุเหล่านั้น ด้วยแสงสว่างอันนั้น ฯ ได้ยินว่า พวกภิกษุแกล้งมาในเวลาวิกาล ด้วยคิดว่า พวกเราจักได้เห็นอิทธิปาฏิหาริย์ของพระ

ทัพพมัลลบุตร ภิกษุเหล่านั้นได้พากันไปหาพระทัพพมัลลบุตร บอกว่า ท่านจงจัดเสนาสนะให้แก่เรา ฯ พระทัพพมัลลบุตรก็ถามภิกษุเหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลายจะพักอยู่ที่ไหน จะให้ข้าพเจ้าจัดเสนาสนะในที่ไหน ? ภิกษุเหล่านั้น ก็แกล้งบอกในที่ใกลว่า ท่านทัพพะจงจัดเสนาสนะให้พวกเรา ที่ภูเขาคิชฌกูฏบ้าง บางพวกก็ว่า ท่านจงจัดเสนาสนะ ให้พวกเราที่ชอกเขาอันชื่อว่า โจรปปาตะ ฯ บางพวกก็ว่า ท่านจงจัดเสนาสนะให้พวกเราที่ถ้ำกาฬสิลา ข้างภูเขาอิสิคิลิ ฯ บางพวกก็ว่า ท่านจงจัดเสนาสนะให้พวกเรา ที่ถ้ำสัตตบัณณคูหา ที่ข้างเวภารบรรพต ฯ บางพวกก็ว่า ท่านจงจัดเสนาสนะให้พวกเราที่เงื้อมเขาอันชื่อว่า สัปปโสณฑิกะ ในสีตวัน ฯ บางพวกก็ว่า ท่านจงจัดเสนาสนะให้พวกเราที่ชอกเขาโคมฏกะ ฯ บางพวกก็ว่า ท่านจงจัดเสนาสนะให้พวกเราที่ชอกเขาอันชื่อว่า ติณฑุกะ บางพวกก็ว่า ท่านจงจัดเสนาสนะให้พวกเราที่ชอกเขาอันชื่อว่า กโปตกะ ฯ บางพวกก็ว่า ท่านจงจัดเสนาสนะให้พวกเราที่ตโปทาราม ฯ บางพวกก็ว่า ท่านจงจดเสนาสนะให้พวกเรา ที่ชีวกอัมพวัน ฯ บางพวกก็ว่า ท่านจงจัดเสนาสนะให้พวกเรา ที่มิคทายวัน อันชื่อว่า มัททกุจฉิ ดังนี้ ฯ พระทัพพมัลลบุตร ก็เข้าเตโชธาตุบันดาลให้น้ำมือลุกเป็นเพลิง แล้วนำหน้าภิกษุเหล่านั้นไป ฯ ภิกษุเหล่านั้น ก็เดินตามหลังพระทัพพมัลลบุตรด้วยแสงสว่างนั้น ฯ พระทัพพมัลลบุตร ก็จัดเสนาสนะให้แก่ภิกษุเหล่านั้นว่า นี้เตียง นี้ตั่ง นี้ฟูก นี้หมอน นี้วัจจฐาน นี้ปัสสาวฐาน นี้น้ำดื่ม นี้น้ำใช้ นี้ไม้เท้า นี้กติกาสงฆ์ ต้องเข้าเวลานี้ ต้องออกเวลานี้ ดังนี้ ฯ พระทัพพมัลลบุตรจัดเสนาสนะให้ภิกษุอย่างนี้ แล้วก็กลับมาสู่พระเวฬุวันอีก

ก็ในคราวนั้น มีภิกษุ ๒ องค์ ซึ่งเป็นภิกษุใหม่ เป็นภิกษุมีบุญน้อย องค์หนึ่งชื่อว่า เมตติยะ องค์หนึ่งชื่อว่า ภุมมชกะ ฯ เสนาสนะเหล่าใดเป็นเสนาสนะที่ไม่ดีของสงฆ์ เสนาสนะนั้น ก็ถึงแก่ภิกษุทั้ง ๒ นั้น อาหารเหล่าใดเป็นอาหารไม่ดี อาหารเหล่านั้น ก็ถึงแก่ภิกษุทั้ง ๒ นั้น ก็ในคราวนั้น คนทั้งหลายในกรุงราชคฤห์ประสงค์จะจัดเนยใส น้ำมัน อาหารดี ๆ ไปถวายพระภิกษุทั้งหลายที่เป็นผู้ใหญ่ ก็ได้ถวายข้าวหัก ๆ กับน้ำผักดองตามที่หาได้ ให้แก่พระเมตติยะและพระภุมมชกะ ฯ ภิกษุทั้ง ๒ นั้น เวลากลับจากที่ฉัน

จังหันแล้ว ก็ถามภิกษุทั้งหลายที่เป็นผู้ใหญ่กว่า ที่พวกท่านไปฉันนั้นมีอะไรบ้าง ไม่มีอะไร ? พระผู้ใหญ่บางจำพวกก็ตอบว่า มีเนยใส บางจำพวกก็ตอบว่า มีน้ำมัน บางจำพวกก็ตอบว่า มีแกงอย่างดี ๆ พระเมตติยะ พระภุมมชกะ จึงว่า ที่พวกข้าพเจ้าไปฉันไม่มีอะไร มีแต่ข้าวหัก ๆ กับน้ำผักดองเท่านั้น เป็นปกติ

ก็ในคราวนั้น คฤหบดีผู้ถวายอาหารดี ๆ แก่พระสงฆ์คนหนึ่ง มีชื่อว่า กัลยาณภัตติกะ ได้ถวายทานแก่สงฆ์วันละ ๔ องค์เป็นนิจ คฤหบดีนั้นพร้อมกับลูกเมียได้เลี้ยงดูพระสงฆ์อยู่ในที่ฉันเสมอ ๆ พวกภิกษุที่ต้องการข้าวสุก หรือแกง หรือน้ำมัน หรือแกงอย่างดี ก็ได้ตามประสงค์

ก็คราวนั้น กัลยาณภัตติกคฤหบดี ได้นิมนต์ถึงพระเมตติยะ พระภุมมชกะ ให้ไปฉันในวันรุ่งขึ้น ๆ ครานั้น กัลยาณภัตติกคฤหบดีได้ไปที่อารามด้วยธุระอันหนึ่ง ได้ไปหาพระทัพพมัลลบุตร ไหว้แล้วก็นั่งลงในที่สมควรแก่ตน พระทัพพมัลลบุตรก็แสดงธรรมให้ฟัง เสร็จการฟังธรรมแล้ว กัลยาณภัตติกคฤหบดี จึงถามพระทัพพมัลลบุตรขึ้นว่า พรุ่งนี้พระองค์ไหนจะเข้าไปฉันที่บ้านของข้าพเจ้า พระทัพพมัลลบุตรก็ตอบว่า พรุ่งนี้ พระเมตติยะ พระภุมมชกะ จะเข้าไปฉันที่บ้านของท่าน ๆ กัลยาณภัตติกคฤหบดีได้ยินบอกดังนี้แล้ว ก็น้อยใจว่า อย่างไรภิกษุที่เลวทราม จึงจักไปฉันที่บ้านของเรา เวลากลับไปถึงบ้าน ก็สั่งทาสีไว้ว่า พรุ่งนี้เช้าจงจัดอาสนะไว้ที่ซุ้มประตูบ้าน จงเลี้ยงดูพระที่มาด้วยข้าวหัก ๆ กับน้ำผักดองเท่านั้น ทาสีนั้น ก็รับถ้อยคำว่า เจ้าข้า ๆ ครานั้น พระเมตติยะ พระภุมมชกะ ก็พูดกันขึ้นว่า วานนี้กัลยาณภัตติกคฤหบดี ได้จัดอาหารไว้เพื่อพวกเรา พรุ่งนี้เช้ากัลยาณภัตติกคฤหบดีพร้อมทั้งลูกเมีย จักได้จัดอาหารเลี้ยงพวกเรา พวกเราก็จะได้ข้าวสุก ได้แกง ได้น้ำมัน ได้แกงอย่างดี ตามประสงค์ ๆ ภิกษุทั้ง ๒ องค์นั้น นอนไม่หลับตลอดคืน ด้วยความดีใจ ๆ เช้าขึ้นก็รีบพากันครองบาตรจีวรเข้าไปในบ้านของกัลยาณภัตติกคฤหบดี ๆ ทาสีนั้นได้เห็นพระทั้ง ๒ นั้น มาแต่ไกล ก็รีบนำอาสนะไปปูไว้ที่ซุ้มประตูบ้าน นิมนต์พระทั้ง ๒ นั้น พระทั้ง ๒ นั้น จึงคิดว่า อาหารคงยังไม่เสร็จเป็นแน่ เขาคงให้พวกเรานั่งอยู่ที่ซุ้มประตูก่อน ๆ ลำดับนั้น ทาสีนั้น

ก็นำข้าวหัก ๆ กับน้ำผักดองไปถวาย บอกว่า ขอนิมนต์ท่านฉันเถิด ฯ พระทั้ง ๒ นั้นจึงว่า พวกเราเป็นพระนิจจภัตร ท่านก็รู้ว่า พระผู้เป็นเจ้าเป็นนิจจภัตร แต่ว่าวานนี้คฤหปดีได้สั่งว่า พรุ่งนี้เช้าจักมีพระมาฉัน เจ้าจงปูอาสนะให้ที่ซุ้มประตูแล้วจงเลี้ยงดูด้วยข้าวหัก ๆ กับน้ำผักดอง ดังนี้ เพราะฉะนั้น ขอนิมนต์ท่านฉันเถิด ฯ เมื่อพระทั้ง ๒ นั้น ได้ยินดังนี้ ก็กล่าวกันว่า เมื่อวานนี้กัลยาณภัตติกคฤหบดีได้ไปที่อาราม ได้ไปหาพระทัพพมัลลบุตร ไม่ต้องสงสัยเรื่องเหล่านี้ต้องถูกพระทัพพมัลลบุตรขุยงคฤหบดีแน่นอน ฯ แล้วพระทั้ง ๒ นั้นก็ไม่ฉันอาหารด้วยความโทมนัส ฯ เวลากลับจากที่นั้น ไปถึงอารามแล้วเก็บบาตรจีวรไว้แล้ว ก็พากันไปนั่งกอดเข่าด้วยผ้าสังฆาฏิ อยู่ที่ซุ้มประตูอารามภายนอก พากันนั่งคอตกก้มหน้าซบเซา ไม่พูดจากันประการใด ฯ ลำดับนั้นก็มีนางภิกษุณีองค์หนึ่งชื่อว่านางเมตติยา ได้ไปหาพระทั้ง ๒ นั้น แล้วกล่าวขึ้นว่า ดิฉันไหว้เจ้าข้า ว่าดังนี้ถึง ๓ หน พระทั้ง ๒ นั้น ก็ไม่ตอบประการใด ฯ นางเมตติยาภิกษุณีจึงถามว่า ดิฉันได้ผิดพระผู้เป็นเจ้าทั้ง ๒ อย่างไร พระผู้เป็นเจ้าทั้ง ๒ จึงไม่พูดกับดิฉัน ฯ พระทั้ง ๒ นั้นจึงตอบว่า เธอผิดเรา เพราะเธอทนดูพวกเราที่ถูกพระทัพพมัลลบุตรรังแกอยู่ได้ ฯ นางเมตติยาภิกษุณีจึงถามว่า จะให้ฉันทำอย่างไร ฯ พระทั้ง ๒ นั้นจึงว่า ถ้าเธอเต็มใจจะทำ พระผู้มีพระภาคเจ้าต้องให้พระทัพพมัลลบุตรสึกในวันนี้เป็นแน่ ฯ นางภิกษุณีนั้นจึงถามว่า จะให้ดิฉันทำอย่างไร ดิฉันอาจทำอย่างใดได้ ฯ พระทั้ง ๒ นั้นจึงบอกว่า เธอจงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เรื่องนี้ไม่เหมาะไม่ควรเสียแล้ว พระเจ้าข้า คือ ทิศใดไม่เคยมีภัย ไม่มีเสนียดจัญไร ทิศนั้นก็มีเสนียดจัญไรขึ้นเสียแล้ว ลมไม่เคยพัดมาจากที่ใด ก็พัดมาจากทิศนั้นแล้ว น่าดูเหมือนกับไฟเสียแล้ว ด้วยว่าพระทัพพมัลลบุตรได้ทำลายข้าพระองค์เสียแล้ว พระเจ้าข้า ดังนี้ ฯ นางเมตติยาภิกษุณีก็รับคำว่า ดีละ แล้วจึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตามถ้อยคำที่พระทั้ง ๒ นั้น เสียมสอนว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เรื่องนี้ไม่เหมาะไม่ควรเสียแล้ว ทิศใดไม่เคยมีภัย เสนียดจัญไร ทิศนั้นก็มีภัยเสนียดจัญไรขึ้นแล้ว ทิศใดไม่เคยมีลมพัดมา ทิศนั้นก็มีลมพัดมาเสียแล้ว

น้ำใต้เป็นเหมือนไฟเสียแล้ว คือ พระทัพพมัลลบุตร ได้ทำลายหม่อมฉันเสียแล้ว พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงซักถามพระทัพพมัลลบุตรด้วยพระองค์เองว่า ดูก่อนทัพพะ นางภิกษุณีนี้ ได้กล่าวอย่างไร เธอระลึกได้หรือไม่ว่า เธอได้ทำอย่างนั้น พระทัพพมัลลบุตรก็ทูลตอบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทราบข้าพระองค์อยู่แล้วว่า เป็นอย่างไร ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสถามดังนี้อีก ถึง ๒ ครั้ง พระทัพพมัลลบุตรก็กราบทูลอย่างนั้นอีก จึงตรัสว่า ดูก่อนทัพพะ ผู้มีปัญญาทั้งหลายย่อมไม่แก้ตัวอย่างนี้ ถ้าเธอได้ทำ ก็จงบอกว่าได้ทำ ถ้าเธอไม่ได้ทำ ก็จงบอกว่าไม่ได้ทำ ฯ พระทัพพมัลลบุตร จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า นับตั้งแต่ข้าพระองค์เกิดมา ยังไม่เคยรู้สึกเลยว่า ได้ส้องเสพเมถุนธรรมแม้ด้วยการผัน เวลาตื่นอยู่จะส้องเสพเมถุนธรรมอย่างไรได้ ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสสั่งในที่ประชุมว่า ถ้าอย่างนั้น เธอทั้งหลายจงให้นางเมตติยาภิกษุณีนี้สึกเสีย จงขับไล่ภิกษุณีนี้ ตรัสสั่งดังนี้แล้ว ก็เสด็จลุกจากที่ประทับเข้าไปสู่พระคันธกุฎี ฯ ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลาย จึงให้นางเมตติยาภิกษุณีสึกเสีย ฯ พระเมตติยะและพระภุมมชกะ จึงกล่าวขึ้นว่า ขอท่านทั้งหลายอย่าให้นางเมตติยาภิกษุณีสึกเลย เพราะเขาไม่มีความผิดอะไร เขาได้ทำไปด้วยพวกข้าพเจ้าโกรธ ประสงค์จะใส่โทษแก่พระทัพพมัลลบุตรให้สึก ฯ ภิกษุทั้งหลาย จึงกล่าวขึ้นว่า พวกท่านโจทก์พระทัพพมัลลบุตร ด้วยสีลวิบัติอันไม่มีมูลอย่างนั้นหรือ ? พระทั้ง ๒ นั้นก็ตอบว่า อย่างนั้น ฯ ภิกษุทั้งหลายก็พากันติเตียนแล้วนำความกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงเสด็จออกที่ประชุม ทรงติเตียนพระทั้ง ๒ นั้น โดยอเนกปริยาย แล้วจึงตรัสสั่งว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงให้สติวินัย แก่พระทัพพมัลลบุตร ฯ คือ ให้พระทัพพมัลลบุตรเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย พระเมตติยะ ภุมมชกะทั้ง ๒ นี้ ได้โจทก์ข้าพเจ้า ด้วยสีลวิบัติอันหามูลมิได้ ข้าพเจ้าเป็นผู้ถึงแล้ว ซึ่งความไพบูลย์แห่งสติ ข้าพเจ้าขอสติวินัยต่อสงฆ์ ดังนี้ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน

ภิกษุผู้ฉลาด จึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระเมตติยะและภุมมชกะทั้ง ๒ นี้ ได้โจทก์พระทัพพมัลลบุตรด้วยสีลวิบัติอันไม่มีมูล ฯ พระทัพพมัลลบุตรถึงแล้วซึ่งความไพบูลย์แห่งสติ ได้ขอสติวินัยต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้สติวินัยแก่พระทัพพมัลลบุตร ผู้ถึงแล้วด้วยความไพบูลย์แห่งสติ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระเมตติยะและภุมมชกะทั้ง ๒ นี้ ได้โจทก์พระทัพพมัลลบุตรด้วยสีลวิบัติอันไม่มีมูล ฯ พระทัพพมัลลบุตรผู้ถึงซึ่งความไพบูลย์แห่งสติ ได้ขอสติวินัยต่อสงฆ์ สงฆ์กำลังให้สติวินัยแก่พระทัพพมัลลบุตรผู้ถึงซึ่งความไพบูลย์แห่งสติ ฯ การให้สติวินัย แก่พระทัพพมัลลบุตรผู้ถึงซึ่งความไพบูลย์แห่งสติ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า เป็นอันสงฆ์ได้ให้สติวินัย แก่พระทัพพมัลลบุตรผู้ถึงซึ่งความไพบูลย์แห่งสติแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ สันเนื่อความในพระวินัย กัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓๓
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมถขันธกะ

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว ธมฺมิกานิ สติวินยสฺส ทานานิ สุทฺโธ โหติ ภิกฺขุ อนาปตฺติโก อนุวทนฺติ จ นํ ยาจติ จ ตสฺส สงฺโฆ สติวินยํ เทติ ธมฺเมน สมคฺเคนาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๑๗ ว่าด้วยสมถขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ตำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายไว้ว่า การให้สติวินัย ที่ชอบธรรมมีอยู่ ๕ อย่าง คือ ภิกษุเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีอาบัติ ๑ ภิกษุทั้งหลาย โจทก์ภิกษุนั้น ๑ ภิกษุนั้นขอสติวินัยต่อสงฆ์ ๑ สงฆ์ได้ให้สติวินัยแก่ภิกษุนั้น ๑ สงฆ์ได้ให้สติวินัยโดยชอบธรรม โดยพร้อมเพรียงกัน ๑ ดังนี้

ก็ในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งชื่อว่าคัคคภิกษุ ได้เป็นบ้า ได้ทำผิดด้วยจิตวิปริต ฯ สิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ได้เป็นของที่พระคัคคภิกษุผู้เป็นบ้า ผู้ทำตามจิตวิปริตนั้น ได้ประพฤติล่วงเกินได้ด้วยกาย วาจา ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงโจทก์พระคัคคภิกษุด้วยอาบัติว่า ท่านจงระลึกดู ท่านต้องอาบัติเช่นนั้น ฯ พระคัคคภิกษุก็ตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นบ้า ได้ทำตามจิตวิปริต สิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ข้าพเจ้าผู้เป็นบ้า ผู้ทำตามจิตวิปริตนั้น ได้ประพฤติล่วงเกิน ได้ทำด้วยกายวาจาแล้ว ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ เพราะข้าพเจ้าได้ทำสิ่งนั้นด้วยความลุ่มหลง ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายได้รับคำตอบอย่างนี้ ก็ยังขนโจทก์อย่างว่า ท่านจงระลึกดู ท่านต้องอาบัติเช่นนั้นหรือ ? ภิกษุทั้งหลายผู้มีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันติเตียนพวกภิกษุที่โจทก์ แล้วนำความกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงทรงสอบถามได้ความจริงแล้ว จึงตรัสติเตียนภิกษุเหล่านั้น แล้วตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงให้อมูฬหวินัยแก่พระคัคคภิกษุ คือ ให้พระคัคคภิกษุเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าเป็นบ้า ได้ทำตามจิตวิปริตแล้ว ซึ่งสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ข้าพเจ้าผู้เป็นบ้า ผู้ทำตามจิตวิปริต ได้ล่วงเกินแล้ว ได้ทำไว้แล้วด้วยกายวาจา ภิกษุทั้งหลายได้โจทก์ข้าพเจ้าด้วยอาบัติที่ข้าพเจ้าได้ล่วงละเมิดด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตว่า ท่านจงระลึกดู ท่านต้องอาบัติเช่นนั้น ข้าพเจ้าได้ตอบภิกษุเหล่านั้นว่า ข้าพเจ้าเป็นบ้า ได้ทำตามจิตวิปริต สิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ข้าพเจ้าได้ล่วง

ละเมิดด้วยกายวาจา ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตแล้ว ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ เพราะสิ่งนั้น ข้าพเจ้าได้ทำด้วยความลุ่มหลง เมื่อภิกษุทั้งหลายได้รับตอบอย่างนี้แล้วก็ยังขืนโจทก์อยู่ว่า ขอท่านจงระลึกดู ท่านต้องอาบัติเช่นนั้นแล้ว ข้าพเจ้าผู้ไม่ลุ่มหลงแล้วในเวลานี้ จึงขออุปสมบทต่อสงฆ์ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน

แล้วให้ภิกษุผู้ฉลาด ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระคัคคภิกษุนี้เป็นบ้า เป็นผู้มีจิตวิปริต ได้ประพฤติล่วงเกินด้วยกายวาจา ซึ่งสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริต ภิกษุทั้งหลายได้โจทก์พระคัคคภิกษุด้วยอาบัติว่า ท่านจงระลึกดู ท่านเป็นผู้ต้องอาบัติเช่นนั้น ฯ พระคัคคภิกษุก็ตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นบ้า มีจิตวิปริต ได้ทำด้วยกายวาจา ซึ่งสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตนั้น ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ เพราะข้าพเจ้าได้ทำสิ่งนั้นด้วยความหลง ๆ ลืม ๆ ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายถูกข้าพเจ้าตอบอย่างนี้ ก็ยังขืนโจทก์อยู่ว่า ท่านจงระลึกดู ท่านเป็นผู้ต้องอาบัติเช่นนั้นแล้ว ดังนี้ ฯ บัดนี้ พระคัคคภิกษุเป็นผู้ไม่หลง ๆ ลืม ๆ แล้ว ได้ขออุปสมบทต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้อุปสมบทแก่พระคัคคภิกษุผู้ไม่หลง ๆ ลืม ๆ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พระคัคคภิกษุนี้ได้เป็นบ้า ได้เป็นผู้มีจิตวิปริต ได้ทำด้วยกายวาจา ซึ่งสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตนั้น ฯ ภิกษุทั้งหลายได้โจทก์พระคัคคภิกษุด้วยอาบัติว่า จงระลึกดู ท่านเป็นผู้ต้องอาบัติเช่นนั้นแล้ว ฯ พระคัคคภิกษุก็ตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นบ้า เป็นผู้มีจิตวิปริต ได้ทำด้วยกายวาจา ซึ่งสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตนั้น ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ เพราะข้าพเจ้าได้ทำสิ่งนั้น ด้วยความหลง ๆ ลืม ๆ ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายถูกข้าพเจ้าตอบอย่างนี้ ก็ยังขืนโจทก์ว่า ท่านจงระลึกดู ท่านเป็นผู้ต้องอาบัติเช่นนั้นแล้ว ฯ บัดนี้ พระคัคคภิกษุเป็นผู้ไม่หลง ๆ ลืม ๆ แล้ว จึงได้ขออุปสมบทต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์กำลังให้อุปสมบทแก่พระคัคคภิกษุผู้ไม่หลง ๆ ลืม ๆ ฯ การให้อุปสมบทแก่พระคัคคภิกษุผู้ไม่หลง ๆ ลืม ๆ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า

เป็นอันสงฆ์ได้ให้อุพพาหนียกรรมแก่พระคัคคภิกษุผู้ไม่เห็น ๆ ลืม ๆ แล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การให้อุพพาหนียกรรมที่ไม่ชอบธรรม มีอยู่ ๓ ประเภท ที่ชอบธรรมก็มีอยู่ ๓ ประเภท ฯ ที่ไม่ชอบธรรม ๓ ประเภทนั้น คือ อย่างไร ฯ คือ ประเภทหนึ่งได้แก่ภิกษุต้องอาบัติ ๑ สงฆ์หรือภิกษุหลายรูป หรือภิกษุรูปเดียวโจทก์ภิกษุนั้นว่า ท่านจงระลึกดู ท่านเป็นผู้ต้องอาบัติเช่นนั้น ๑ เมื่อภิกษุนั้นระลึกก็ตอบว่า ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ว่า ข้าพเจ้าได้ต้องอาบัติเช่นนั้น ๑ สงฆ์ก็ได้ให้อุพพาหนียกรรมแก่ภิกษุนั้น ๑ ฯ อีกประเภทหนึ่งว่า ภิกษุต้องอาบัติแล้ว ๑ สงฆ์หรือภิกษุหลายรูป หรือภิกษุรูปเดียวโจทก์ภิกษุนั้น ๑ เมื่อภิกษุนั้นระลึกก็ตอบว่า ข้าพเจ้าระลึกได้ว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัตินั้นด้วยความผิน ๑ สงฆ์ได้ให้อุพพาหนียกรรมแก่ภิกษุนั้น ๑ ฯ อีกประเภทหนึ่งว่า ภิกษุต้องอาบัติแล้ว ๑ สงฆ์หรือภิกษุหลายรูป หรือภิกษุรูปเดียวได้โจทก์ภิกษุนั้น ๑ ภิกษุนั้นไม่เป็นบ้าแต่ทำเหมือนเป็นบ้าว่า ข้าพเจ้าทำอย่างนี้ ถึงพวกท่านก็ทำอย่างนี้ สิ่งนี้สมควรแก่ข้าพเจ้า สิ่งนี้ก็สมควรแก่พวกท่านด้วย ดังนี้ ๑ สงฆ์ได้ให้อุพพาหนียกรรมแก่ภิกษุนั้น ๑

การให้อุพพาหนียกรรมที่ชอบธรรม ๓ ประเภทนั้น คือ ประเภทไหนบ้าง ? คือ ประเภทหนึ่งว่า ภิกษุเป็นบ้า เป็นผู้ทำตามจิตวิปริต ๑ ได้ทำสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้ด้วยกายวาจาเป็นอันมาก ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตนั้น ๑ สงฆ์หรือภิกษุหลายองค์ หรือองค์เดียว โจทก์ภิกษุนั้น ๑ เมื่อภิกษุนั้นไม่ระลึก ก็ตอบว่า ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ว่า ข้าพเจ้าได้ต้องอาบัติเช่นนั้น ๑ สงฆ์ได้ให้อุพพาหนียกรรมแก่ภิกษุนั้น ๑ ฯ อีกประเภทหนึ่งว่า ภิกษุเป็นบ้า เป็นผู้มีจิตวิปริต ๑ ได้ทำ ได้พูด สิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตนั้น ๑ สงฆ์หรือภิกษุหลายองค์ หรือภิกษุองค์เดียวได้โจทก์ภิกษุนั้น ๑ ภิกษุนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าระลึกได้ว่า ข้าพเจ้าได้ทำสิ่งนั้นด้วยความผิน สงฆ์ได้ให้อุพพาหนียกรรมแก่ภิกษุนั้น ๑ ฯ อีกประเภทหนึ่งว่า ภิกษุเป็นบ้ามีจิตวิปริต ๑ ได้ทำ ได้พูด สิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตนั้น ๑ สงฆ์หรือภิกษุหลายองค์ หรือภิกษุองค์เดียว ได้

โจทก์ภิกษุนั้น ๑ ภิกษุนั้นเป็นบ้า และทำท่าทางเหมือนกับบ้าว่า ข้าพเจ้าได้ทำอย่างนี้ ถึงพวกท่านก็ได้ทำอย่างนี้เหมือนกัน สิ่งนี้สมควรแก่ข้าพเจ้า ถึงพวกท่านก็สมควรเหมือนกัน ดังนี้ ๑ สงฆ์ได้ให้อมูฬหวินัยแก่ภิกษุนั้น ๑ ดังนี้

ก็ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้พากันทำตัชชนียกรรมบ้าง นิยสกรรมบ้าง ปัพพาชนียกรรมบ้าง ปฏิสาราณียกรรมบ้าง อุกเขปนียกรรมบ้าง แก่ภิกษุทั้งหลายโดยไม่ได้รับปฏิญาณ ฯ พวกภิกษุที่มีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันติเตียน แล้วนำกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามได้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเตียนภิกษุเหล่านั้น แล้วตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายทำตัชชนียกรรม หรือนิยสกรรม หรือปัพพาชนียกรรม หรือปฏิสาราณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม แก่ภิกษุทั้งหลายโดยไม่ได้ทำตามปฏิญาณไม่ได้ ภิกษุใดทำ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การทำตามปฏิญาณ ที่ไม่ชอบธรรมก็มี ฯ ที่ไม่ชอบธรรมนั้น คือ อย่างไร คือ ภิกษุต้องปาราชิก ๑ สงฆ์หรือภิกษุหลายองค์ หรือภิกษุองค์เดียวได้โจทก์ภิกษุนั้นว่า ท่านต้องปาราชิกแล้ว ๑ ภิกษุนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ต้องปาราชิก ข้าพเจ้าต้องสังฆาทิเสส ๑ สงฆ์ก็ลงโทษภิกษุนั้น ในทางสังฆาทิเสส ๑ เหล่านี้ เป็นการทำตามปฏิญาณที่ไม่ชอบธรรม ประเภทที่หนึ่ง ฯ อีกประเภทหนึ่งว่า ภิกษุต้องปาราชิก ฯ สงฆ์หรือภิกษุหลายองค์ หรือภิกษุองค์เดียว ได้โจทก์ภิกษุนั้นว่า ต้องปาราชิกแล้ว ๑ ภิกษุนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ต้องปาราชิก ข้าพเจ้าต้องกุลลัจจัยต่างหาก ๑ สงฆ์ก็ได้ลงโทษภิกษุนั้นด้วยกุลลัจจัย ๑ ฯ อีกประเภทหนึ่งว่า ภิกษุต้องปาราชิก แล้วมีสงฆ์หรือภิกษุหลายองค์ หรือภิกษุองค์เดียวโจทก์ภิกษุนั้นว่า ท่านต้องปาราชิกแล้ว ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ต้องปาราชิก ข้าพเจ้าต้องปาจิตติย์ต่างหาก แล้วสงฆ์ก็ลงโทษภิกษุนั้นด้วยปาจิตติย์ ฯ อีกประเภทหนึ่งว่า ภิกษุต้องปาราชิก แล้วมีสงฆ์หรือภิกษุหลายองค์ หรือภิกษุองค์เดียวโจทก์ภิกษุนั้นว่า ท่านต้องปาราชิกแล้ว ภิกษุนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ต้องปาราชิก ข้าพเจ้าต้องปาฏิเทสนียะต่างหาก สงฆ์ลงโทษภิกษุนั้นด้วยปาฏิเทสนียะ ฯ อีกประเภทหนึ่งว่า ภิกษุต้องปาราชิก แล้วสงฆ์หรือภิกษุหลายองค์ หรือภิกษุองค์

เดียว โจทก์ภิกษุนั้นว่า ท่านต้องปาราชิกแล้ว ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ต้องปาราชิก ข้าพเจ้าต้องทุกกฏต่างหาก สงฆ์ก็ลงโทษภิกษุนั้นด้วยทุกกฏ ฯ อีกประเภทหนึ่งว่า ภิกษุต้องปาราชิกแล้ว สงฆ์หรือภิกษุหลายองค์ หรือภิกษุองค์เดียวโจทก์ภิกษุนั้นว่า ท่านต้องปาราชิกแล้ว ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ต้องปาราชิก ข้าพเจ้าต้องทุพภาสิตต่างหาก สงฆ์ก็ลงโทษภิกษุนั้นด้วยทุพภาสิต ถึงแม้ว่าภิกษุต้องสังฆาทิเสส หรือถุลลัจจัย หรือปาจิตติย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต แล้วยืนยันว่าต้องอาบัติอื่น สงฆ์ก็ลงโทษภิกษุนั้นด้วยอาบัติอื่น ก็จัดว่า เป็นการลงโทษตามปฏิญาณที่ไม่ชอบธรรมเหมือนกันทั้งนั้น ส่วนภิกษุต้องอาบัติอย่างใดแล้ว ยืนยันตามเป็นจริงแล้ว สงฆ์ลงโทษตามอาบัติที่ต้องนั้น เรียกว่า การทำตามปฏิญาณที่ชอบธรรมทั้งนั้น ฯ การทำปฏิญาณนั้น เรียกว่าปฏิญญาตกรณะ สิ้นเนื้อความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓๔
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมถขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู สงฺฆมชฺเฌ ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุเทนฺตา วิหรนฺติ น สกฺโกนฺติ ตํ อธิกรณํ วูปสเมตุนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๓๔ ว่าด้วยสมถขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายเกิดความบาดหมางกัน เกิดความทะเลาะกัน เกิดความวิวาทกัน เสียดแทงกันด้วยหอกคือปาก ไม่อาจระงับอธิกรณ์นั้นได้ ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็กราบทูลเรื่องนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ระงับอธิกรณ์เช่นนี้ด้วยเยภุยยสิกา ฯ ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ไม่ลุอำนาจฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ รู้จักถือเอาแล้วหรือยัง สงฆ์ต้องมอบให้เป็นผู้แจกสลาก ฯ คือ สงฆ์ต้องมอบอย่างนี้ ที่แรกต้องขอภิกษุก่อน ครั้นขอแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรมอบหน้าที่ให้ภิกษุชื่อนี้เป็นผู้แจกสลาก ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า สงฆ์กำลังมอบหน้าที่ให้ภิกษุชื่อนี้เป็นผู้แจกสลาก ฯ การมอบหน้าที่ให้ภิกษุชื่อนี้เป็นผู้แจกสลาก สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ สงฆ์ได้มอบหน้าที่ให้ภิกษุชื่อนี้เป็นผู้แจกสลากแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การแจกสลากที่ไม่ชอบธรรมมีอยู่ ๑๐ อย่าง ส่วนที่ชอบธรรมก็มีอยู่ ๑๐ อย่างเหมือนกัน ฯ ที่ไม่ชอบธรรม ๑๐ อย่างนั้น คือ อย่างไรบ้าง คือ อธิกรณ์นั้นเล็กน้อย ๑ อธิกรณ์นั้นยังไม่ได้วินิจฉัยถึง ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง ในอาวาสนั้น ฯ ๑ อธิกรณ์นั้น ตนยังไม่ได้ระลึกเอง และยังไม่ได้ให้ผู้อื่นระลึก ๑ สงฆ์รู้ว่าพวกอธรรมวาทีจะมีมากกว่า ๑ สงฆ์รู้ว่าถึงอย่างไรก็ดี พวกอธรรมวาทีก็จะมีมากกว่า ๑ สงฆ์จะแตกกัน ๑ ถึงอย่างไรก็ดี สงฆ์จะต้องแตกกัน ๑ ภิกษุทั้งหลายจับสลากที่ไม่ชอบธรรม ๑ จับสลากตามพวก ๑ ไม่จับตามความเห็น ๑ รวมเป็นการแจกสลากที่ไม่ชอบธรรม ๑๐ ประการด้วยกัน

ส่วนในการแจกสลากที่ชอบธรรม ๑๐ ประการนั้น คือ อธิกรณ์นั้นไม่ใช่อธิกรณ์เล็กน้อย ๑ อธิกรณ์นั้นได้วินิจฉัย ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง ในอาวาสนั้น ๆ แล ๑ อธิกรณ์นั้นตนได้ระลึกเอง และได้ให้ผู้อื่นระลึกแล้ว ๑ สงฆ์รู้ว่าพวกธรรมวาทีจะมีมากกว่า ๑ รู้ว่าถึงอย่างไรก็ดีพวกธรรมวาทีต้องมีมากกว่า ๑ รู้ว่าสงฆ์จักไม่แตกกัน ๑ รู้ว่าถึงอย่างไรก็ดี สงฆ์ก็คงไม่แตกกัน ๑ ภิกษุทั้งหลายจับสลากโดยชอบธรรม ๑ จับสลากโดยความพร้อมเพรียง ๑ จับสลากตามความเห็นของตน ๆ ๑ รวมเป็น ๑๐ ประการด้วยกัน ดังนี้

ในคราวนั้น พระอุปวาฬภิกษุ ถูกซักไซ้เรื่องอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ ปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วปฏิเสธ พูดเลี่ยงไปทางอื่น พูดเท็จโดยความตั้งใจ ฯ พวกภิกษุที่มีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันติเตียนว่า อย่างไรพระอุปวาฬภิกษุ ถูกซักไซ้ในท่ามกลางสงฆ์ด้วยอาบัติใด จึงปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วปฏิเสธ พูดเลี่ยงไปทางอื่น พูดเท็จด้วยความตั้งใจเช่นนี้ แล้วภิกษุเหล่านั้นก็นำความกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงซักถามได้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเตียนพระอุปวาฬภิกษุโดยอเนกประการ แล้วจึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงทำตัสสปาปิยสิกากรรม คือ ลงโทษตามความผิดแก่พระอุปวาฬภิกษุ ฯ สงฆ์ต้องลงโทษอย่างนี้ คือ ทีแรกโจทก์พระอุปวาฬภิกษุก่อน ครั้นโจทก์แล้วต้องให้ระลึกถึงความผิด ครั้นให้ระลึกถึงความผิดแล้วต้องปรับอาบัติ ครั้นปรับอาบัติแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังข้อยคำของข้าพเจ้า พระอุปวาฬภิกษุนี้ เมื่อถูกซักไซ้ด้วยอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ ก็ปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วปฏิเสธ พูดเลี่ยงไปทางอื่นเสีย แกล้งพูดเท็จด้วยความตั้งใจ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้วสงฆ์ควรทำตัสสปาปิยสิกากรรม คือ ลงโทษตามความผิดแก่พระอุปวาฬภิกษุ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังข้อยคำของข้าพเจ้า พระอุปวาฬภิกษุนี้เมื่อถูกซักไซ้ในท่ามกลางสงฆ์ด้วยอาบัติ ก็ปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วปฏิเสธ พูดเลี่ยงไปทางอื่นเสีย แกล้งพูดเท็จด้วยความตั้งใจ ฯ สงฆ์กำลังทำตัสสปาปิยสิกากรรมแก่พระอุปวาฬภิกษุ ฯ การทำตัสสปาปิยสิกากรรมแก่พระอุปวาฬภิกษุ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า เป็นอันว่า สงฆ์

ได้ทำตัสสปาปิยสิกากรรม แก่พระอุปวาฬภิกษุแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การทำตัสสปาปิยสิกากรรมที่ชอบธรรม มีอยู่ ๕ ประการ คือ ภิกษุนั้น เป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ ๑ เป็นอลัชชี ๑ เป็นผู้ผกโจทก์ ๑ สงฆ์ได้ทำตัสสปาปิยสิกากรรมแก่ภิกษุนั้นโดยชอบธรรม ๑ โดยพร้อมเพรียงกัน ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นของไม่ชอบธรรมด้วย ไม่ชอบวินัยด้วย ระงับไม่ดีด้วย ฯ องค์ ๓ นั้น คือ ทำในที่ลับหลัง ๑ ทำโดยไม่สอบถามก่อน ๑ ทำโดยไม่ได้รับปฏิญาณ ๑ ฯ อีกอย่างหนึ่ง องค์ ๓ นั้น คือ ทำโดยไม่ได้ปรับอาบัติก่อน ๑ ทำโดยไม่ชอบธรรม ๑ ทำโดยพวก ๑ รวมเป็น ๒ ประเภทด้วยกัน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ เป็นของชอบธรรมด้วย ชอบวินัยด้วย ระงับดีด้วย ฯ องค์ ๓ นั้นมีอยู่ ๒ ประเภท คือ ประเภท ๑ ว่า ทำในที่เฉพาะหน้า ๑ ทำโดยได้สอบถามก่อน ๑ ทำโดยได้รับปฏิญาณ ๑ ฯ อีกประเภท ๑ ว่า ทำโดยปรับอาบัติก่อนแล้ว ๑ ทำโดยชอบธรรม ๑ ทำโดยพร้อมเพรียงกัน ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงก็ทำตัสสปาปิยสิกากรรม แก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ ได้ ฯ องค์ ๓ นั้น คือ ภิกษุนั้นเป็นผู้ทำความบาดหมาง ทำความทะเลาะ ทำความโต้เถียง ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ๑ ภิกษุนั้นเป็นผู้โง่เขลา มากไปด้วยอาบัติ มีความประพฤติขาดวิ่น ๑ ภิกษุนั้นเป็นผู้คลุกคลีด้วยคฤหัสถ์โดยการคลุกคลีที่ไม่สมควร ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงก็ทำตัสสปาปิยสิกากรรม แก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ อื่นอีกได้ ฯ องค์ ๓ อื่นอีกนั้น คือ ภิกษุนั้นเป็นผู้มีสีลวิบัติในอธิศีล ๑ มีอาจารวิบัติในอัชฌาจาร ๑ มีทิฏฐิวิบัติในอติทิฏฐิ ๑

ยังมีองค์ ๓ อื่นอีก คือ ภิกษุนั้นติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ ติเตียนพระสงฆ์เจ้า ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงก็ทำตัสสปาปิยสิกากรรมแก่ภิกษุ ๓ จำพวก คือ จำพวกที่ทำความบาดหมาง ทำความทะเลาะ ทำความโต้เถียง

ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ๑ จำพวกที่โง่เขลา มากไปด้วยอาบัติ มีความประพฤติขาดวิ่น ๑ จำพวกคลุกคลีด้วยคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร ๑

ยังมีอีก ๓ จำพวก คือ จำพวกที่มีสีลวิบัติในอธิศีล ๑ จำพวกที่มีอาจารวิบัติในอัชฌาจาร ๑ จำพวกที่มีทิฏฐิวิบัติในอติทิฏฐิ ๑

ยังมีอีก ๓ จำพวก คือ จำพวกที่ติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ จำพวกที่ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ จำพวกที่ติเตียนพระสงฆเจ้า ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่ถูกทำตัสสปาปิยสิกากรรมนั้น ต้องประพฤติตัวให้ดี ฯ การประพฤติตัวให้ดีนั้น คือ ไม่ให้อุปสมบท ๑ ไม่ให้นิสัย ๑ ไม่ให้สามเณรปฏิบัติตน ๑ ไม่ยินดีรับหน้าที่สอนนางภิกษุณี ๑ ถึงรับหน้าที่แล้วก็สอนนางภิกษุณีไม่ได้ ๑ ถูกสงฆ์ทำตัสสปาปิยสิการกรรมด้วยอาบัติใด ไม่ต้องอาบัตินั้นอีก ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นเช่นนั้น ๑ ไม่ต้องอาบัติอื่นที่เลวกว่านั้น ๑ ไม่ติเตียนกรรม ๑ ไม่ติเตียนภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม ๑ ไม่ห้ามอุโบสถของภิกษุปกติ ๑ ไม่ห้ามปวารณาของภิกษุปกติ ๑ ไม่มีความผิดอันใดอีก ๑ ไม่ว่ากล่าวผู้ใด ๑ ไม่ขอโอกาสโจทก์ผู้ใด ๑ ไม่โจทก์ผู้ใด ๑ ไม่ห้ามผู้ใดให้ระลึกถึงความผิด ๑ ไม่ยุภิกษุทั้งหลายให้ทะเลาะกัน ๑ ดังนี้ ฯ ลำดับนั้น สงฆ์ก็ได้ทำตัสสปาปิยสิกากรรมแก่พระอุปวาณภิกษุ

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายผู้มีความบาดหมางกัน มีความทะเลาะกัน มีความวิวาทกัน ได้พากันพูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก ฯ ภิกษุเหล่านั้นจึงสำนึกถึงโทษของตนว่า พวกเราทำบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ได้ทำได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก ถ้าพวกเราจักปรับอาบัติกัน ก็จะมีอธิกรณ์ร้ายแรงขึ้น พวกเราควรปฏิบัติอย่างไร แล้วจึงได้นำความกราบทูลให้ทรงทราบ

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า เมื่อภิกษุบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ได้ทำได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก พวกภิกษุเหล่านั้นคิดว่า พวกเราที่บาดหมางกัน ที่ทะเลาะกัน ที่วิวาทกัน ได้ทำ ได้พูด สิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก หากพวกเราจะปรับอาบัติกัน ก็จะมีอธิกรณ์

ร้ายแรงขึ้น ดังนี้ เราอนุญาตให้ระงับอธิกรณ์เช่นนั้นด้วยติณวัตถารกวินัย คือ ด้วยอุบายกลบไว้ เหมือนกับกลบของสกปรกไว้ด้วยหญ้าฉะนั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุต้องระงับอย่างนี้ คือ ภิกษุต้องประชุมกันในที่แห่งเดียวกัน ครั้นประชุมกันแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พวกเราทำบาดหมางกัน ทำทะเลาะกัน ทำวิวาทกัน ได้ทำ ได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก หากพวกเราจะปรับอาบัติกัน ก็จะมีอธิกรณ์ร้ายแรงขึ้นถึงกับสงฆ์แตกกัน ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรระงับอธิกรณ์นี้ด้วยติณวัตถารกวินัย ครั้นระงับแล้วต้องระงับโทษที่ใหญ่ที่เกี่ยวกับคฤหัสถ์ไว้ ฯ แล้วภิกษุผู้ฉลาดในจำพวกภิกษุอีกฝ่ายหนึ่ง ต้องประกาศให้พวกของตนทราบด้วยคำว่า ขอท่านทั้งหลายจงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พวกเราทำบาดหมางกัน ทำทะเลาะกัน ทำวิวาทกัน ได้ทำ ได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก หากพวกเราจักปรับอาบัติกัน ก็จะต้องมีอธิกรณ์ร้ายแรงขึ้นถึงกับสงฆ์แตกกัน ฯ ถ้าท่านทั้งหลายพร้อมกันแล้ว อาบัติใดของท่านทั้งหลาย ก็ดี ของข้าพเจ้าก็ดี ข้าพเจ้าขอแสดงอาบัตินั้น ด้วยติณวัตถารวินัย ในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านทั้งหลายด้วย เพื่อประโยชน์แก่ข้าพเจ้าด้วย แล้วควรพักโทษที่ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์เสีย ดังนี้

ลำดับนั้น ภิกษุผู้ฉลาดอีกองค์หนึ่ง ในจำพวกภิกษุอีกฝ่ายหนึ่ง ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอท่านทั้งหลายจงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พวกเราทำบาดหมางกัน ทำทะเลาะกัน ทำวิวาทกัน ได้ทำ ได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก หากพวกเราจักปรับอาบัติกัน ก็จะต้องมีอธิกรณ์ร้ายแรงขึ้นถึงกับแตกหักกัน ฯ ถ้าท่านทั้งหลายพร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าขอแสดงอาบัติของท่านทั้งหลายด้วย ของข้าพเจ้าด้วย ด้วยติณวัตถารกวินัยในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านทั้งหลายด้วย เพื่อประโยชน์แก่ข้าพเจ้าด้วย แล้วควรพักโทษที่ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ไว้ ดังนี้

แล้วภิกษุผู้ฉลาดในจำพวกภิกษุอีกฝ่ายหนึ่ง ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พวกเราทำบาดหมางกัน ทำทะเลาะกัน ทำวิวาทกัน ได้ทำ ได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก หากพวกเราจักปรับอาบัติ

กัน ก็จะมีโทษร้ายแรงขึ้น ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าขอแสดงอาบัติของท่านทั้งหลายด้วย ของข้าพเจ้าด้วย ด้วยติณวัตถารกวินัยในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านทั้งหลายนี้ด้วย แก่ข้าพเจ้าด้วย แล้วควรงดโทษที่ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกันกับคฤหัสถ์ไว้ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า พวกเราที่บาดหมางกัน ที่ทะเลาะกัน ที่วิวาทกัน ได้ทำ ได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก หากพวกเราจักปรับโทษกัน ก็จะต้องมีอธิกรณ์ร้ายแรงขึ้น ฯ ข้าพเจ้าจึงขอแสดงอาบัติของท่านเหล่านี้ด้วย ของข้าพเจ้าด้วย เพื่อประโยชน์แก่ท่านเหล่านี้ด้วย แก่ข้าพเจ้าด้วย แล้วงดโทษที่ใหญ่เกี่ยวกับคฤหัสถ์ไว้ ฯ การแสดงอาบัติเหล่านี้ของพวกเราด้วยติณวัตถารวินัย ในท่ามกลางสงฆ์ แล้วงดโทษที่ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ไว้ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ เป็นอันว่าได้แสดงอาบัติเหล่านี้ ของพวกเราโดยติณวัตถารกวินัยในท่ามกลางสงฆ์ แล้วงดโทษใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ไว้แล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้

ลำดับนั้น ภิกษุผู้ฉลาดในจำพวกภิกษุอีกฝ่ายหนึ่ง ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบ ดังที่ว่ามาแล้วนั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นเป็นอันพ้นจากอาบัติเหล่านั้นด้วยอาการอย่างนี้ เว้นแต่โทษที่ใหญ่ เว้นแต่สิ่งที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ เว้นแต่การทำให้แจ้งซึ่งความเห็นของพวกภิกษุที่ไม่อยู่ในที่นั้น สั้นเนื้อความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓๕

คัมภีร์จุลวรรค

ว่าด้วยสมถขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขูนี ภิกฺขูนีหิ วิวทนฺติ ฯ ภิกฺขูนิโยปี ภิกฺขูหิ วิวทนฺติ ฯ ฉนฺโนปี ภิกฺขู ภิกฺขูนีนํ อนุปขชฺช ภิกฺขูหิ สทฺธึ วิวทติ ภิกฺขูนีนํ ปกฺขํ คาเหตีติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๓๕ ว่าด้วยสมถขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น พวกภิกษุวิวาทกับพวกภิกษุณีบ้าง พวกภิกษุณีวิวาทกับพวกภิกษุบ้าง ฯ ฝ่ายพระฉันนภิกษุเข้ากับพวกภิกษุณีที่วิวาทกับพวกภิกษุ ถือฝ่ายภิกษุณี ฯ ภิกษุทั้งหลายที่มีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันติเตียนว่า อย่างไรพระฉันนภิกษุจึงเข้ากับฝ่ายภิกษุณีที่วิวาทกับพวกภิกษุ ถือฝ่ายนางภิกษุณีเช่นนี้ แล้วจึงนำความกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ทรงสอบถาม ได้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเตียนพระฉันนภิกษุโดยอเนกปริยาย แล้วจึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อธิกรณ์มีอยู่ ๔ ประการ คือ วิวาทาธิกรณ์ ๑ อนุวาทาธิกรณ์ ๑ อาปัตตาธิกรณ์ ๑ กิจจาธิกรณ์ ๑

วิวาทาธิกรณ์นั้น ได้แก่อะไร ? ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ได้แก่การที่ภิกษุโต้เถียงกันว่า อันนี้เป็นธรรม อันนี้ไม่ใช่ธรรม อันนี้เป็นวินัย อันนี้ไม่ใช่วินัย อันนี้เป็นคำที่พระตถาคตเจ้าได้ตรัสไว้ อันนี้เป็นคำที่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ตรัสไว้ อันนี้เป็นของที่พระตถาคตเจ้าได้ทรงประพฤติมา อันนี้เป็นของที่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ทรงประพฤติมา อันนี้เป็นของที่พระตถาคตเจ้าทรงบัญญัติไว้ อันนี้เป็นของที่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ อันนี้เป็นอาบัติ อันนี้ไม่เป็นอาบัติ อันนี้เป็นอาบัติเบา อันนี้เป็นอาบัติหนัก อันนี้เป็นอาบัติยังมีเศษ อันนี้เป็นอาบัติไม่มีเศษ อันนี้เป็นอาบัติหยาบ อันนี้เป็นอาบัติไม่หยาบ ความบาดหมางกัน ความทะเลาะกัน ความถือผิดกัน ความโต้เถียงกัน ความกล่าวต่างกัน ความกล่าวอย่างอื่น ความกล่าวเพื่อเป็นข้าศึกกัน ในเรื่องธรรมวินัยดังที่ว่านี้ เรียกว่าวิวาทาธิกรณ์

อนุวาทาธิกรณ์นั้น ได้แก่อะไร ? ได้แก่การที่ภิกษุโจทก์ภิกษุอื่นด้วยสีลวิบัติ หรืออาจารวิบัติ หรือทิฏฐิวิบัติ หรืออาชีววิบัติ การโจทก์กันดังที่ว่าแล้วนี้ เรียกว่าอนุวาทาธิกรณ์

อาบัติตาธิกรณ์นั้นได้แก่อะไร ? ได้แก่กองอาบัติ ๕ บ้าง ได้แก่กองอาบัติทั้ง ๗ บ้าง

กิจจาธิกรณ์นั้นได้แก่อะไร ? ได้แก่กิจที่สงฆ์จะต้องทำ คือ อุปโลกนกรรม ๑ ญัตติกรรม ๑ ญัตติทุติยกรรม ๑ ญัตติจตุตถกรรม ๑

สิ่งใดเป็นรากเหง้าแห่งวิวาทาธิกรณ์ ฯ อกุศลมูล ๒ กุศลมูล ๓ เป็นรากเหง้าแห่งวิวาทาธิกรณ์ ฯ รากเหง้าแห่งวิวาทาธิกรณ์นั้นได้แก่อะไร ? ได้แก่การที่ภิกษุมีความโกรธ มีความผูกโกรธ ๑ มีความหลบหลู่ มีความตีเสมอ ๑ มีความริษยา มีความตระหนี่ ๑ มีความโอ้อวด มีมารยา ๑ มีความประสงค์ลามก มีความเห็นผิด ๑ มีการถือมั่นความเห็นของตน สละความเห็นของคนได้ยาก ๑ ภิกษุผู้โกรธ ผู้มีความโกรธ ผู้มีความลบหลู่ ผู้มีความตีเสมอ ผู้มีความริษยา ผู้มีความตระหนี่ ผู้โอ้อวด ผู้มีมารยา ผู้มีความปรารถนาลามก ผู้มีความเห็นผิด ผู้ถือมั่นความเห็นของตน แม้แต่อย่างใดอย่างหนึ่งอย่างแล้ว ย่อมไม่มีความเคารพยำเกรงต่อพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า และการศึกษา ฯ ผู้ที่ไม่มีความยำเกรงต่อพระพุทธเจ้าก็ดี ต่อพระธรรมเจ้าก็ดี ต่อพระสงฆเจ้าก็ดี ต่อการศึกษาก็ดี ย่อมทำให้เกิดวิวาทในสงฆ์ ฯ การวิวาท ย่อมทำไม่ให้เกิดประโยชน์สุขแก่เทพยดามนุษย์ทั้งหลาย ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอเห็นรากเหง้าแห่งการวิวาทเช่นนี้ มีอยู่ในภายใน หรือภายนอก พวกเธอต้องพยายามละรากเหง้าแห่งความวิวาทอันลามกนั้นเสีย ฯ ถ้าพวกเธอไม่เล็งเห็นรากเหง้าแห่งความวิวาทเช่นนี้ มีอยู่ในภายใน หรือภายนอก พวกเธอต้องปฏิบัติเพื่อไม่ให้รากเหง้าแห่งความวิวาทที่ไม่ดีนั้น มีขึ้น ฯ การละรากเหง้าแห่งความวิวาทที่ไม่ดีนั้น ย่อมมีอย่างนี้ การไม่มีขึ้นแห่งรากเหง้าแห่งความวิวาทที่ลามกนั้น ย่อมมีขึ้นด้วยอาการอย่างนี้

อกุศลมูล ๓ ที่เป็นรากเหง้าแห่งวิวาทาธิกรณ์นั้น คือ อย่างไร ? คือ ภิกษุมีจิตโลภ มีจิตโกรธ มีจิตหลง แล้วจึงวิวาทกับผู้อื่นว่า สิ่งนี้เป็นธรรม สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม สิ่งนี้เป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่วินัย สิ่งนี้เป็นของพระตถาคตเจ้าได้ตรัสไว้ สิ่งนี้เป็นของที่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ตรัสไว้ สิ่งนี้เป็นของพระตถาคตเจ้าทรงประพฤติมา สิ่งนี้เป็นของที่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ทรงประพฤติมา สิ่งนี้เป็นของที่พระ

ตถาคตเจ้าบัญญัติไว้ สิ่งนี้เป็นของพระตถาคตเจ้าไม่ได้บัญญัติไว้ สิ่งนี้เป็นอาบัติ สิ่งนี้ไม่เป็นอาบัติ สิ่งนี้เป็นอาบัติเบา สิ่งนี้เป็นอาบัติหนัก สิ่งนี้เป็นอาบัติมีเศษ สิ่งนี้เป็นอาบัติไม่มีเศษ สิ่งนี้เป็นอาบัติหยาบ สิ่งนี้เป็นอาบัติไม่หยาบ ดังนี้

กุศลมูล ๓ ที่เป็นรากเหง้าแห่งวิวาทาธิกรณ์นั้น คือ อย่างไร ? คือ ภิกษุมีจิตไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง แต่ได้วิวาทกับผู้อื่น ว่าสิ่งนี้เป็นธรรม สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรมเป็นต้น จนกระทั่งถึงคำว่า สิ่งนี้เป็นอาบัติหยาบ สิ่งนี้เป็นอาบัติไม่หยาบ เป็นที่สุด ดังว่าแล้วนั้น

สิ่งใดเป็นรากเหง้าแห่งอนุวาทาธิกรณ์ ฯ รากเหง้าแห่งอนุวาทาธิกรณ์นั้นมีอยู่ ๖ ประการ คือ อกุศลมูล ๓ กุศลมูล ๓ กาย วาจา

รากเหง้าแห่งอนุวาทาธิกรณ์ ๖ ประการนั้น คือ สิ่งใดบ้าง ? คือ การที่ภิกษุมีความโกรธ มีความผูกโกรธ ๑ มีความลบหลู่ มีความตีเสมอ ๑ มีความริษยา มีความตระหนี่ ๑ มีความโอ้อวด มีมารยา ๑ มีความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด ๑ ถือมั่นความเห็นของตนสละได้ยาก ๑ ฯ ภิกษุใดมีสิ่งเหล่านี้อยู่ในใจแล้ว ภิกษุนั้นก็ไม่มีความเคารพต่อพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า ไม่ทำให้บริบูรณ์ในการศึกษา ฯ ภิกษุใดไม่มีความเคารพต่อพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า ไม่ทำให้บริบูรณ์ในการศึกษา ภิกษุนั้นย่อมทำให้เกิดอนุวาทขึ้นในสงฆ์ ฯ อนุวาทนั้น ย่อมทำให้เกิดโทษทุกข์ภัยแก่เทพยดา มนุษย์ทั้งหลาย ฯ ถ้าพวกเห็นรากเหง้าแห่งอนุวาทเช่นนี้มีอยู่ภายใน หรือภายนอก จงพยายามละเสีย ถ้าไม่เห็นก็จงระวังอย่าให้มีขึ้น

อกุศลมูล ๓ ที่เป็นรากเหง้าแห่งอนุวาทาธิกรณ์ คือ อย่างไร ? คือ ภิกษุมีจิตโลภ โกรธ หลง แล้วโจทก์ภิกษุอื่นด้วยสีลวิบัติ หรืออาจารวิบัติ หรือทิฏฐิวิบัติ หรืออาชีววิบัติก็มี

กุศลมูล ๓ ที่เป็นรากเหง้าแห่งอนุวาทาธิกรณ์ คือ อย่างไร ? คือ ภิกษุมีจิตไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง แต่ได้โจทก์ภิกษุอื่นด้วยสีลวิบัติก็มี ด้วยอาจารวิบัติก็มี ด้วยทิฏฐิวิบัติก็มี ด้วยอาชีววิบัติก็มี

กาย ซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งอนุวาทาธิกรณ์นั้น คือ อะไร ? คือ บุคคล

บางคนเป็นผู้มีผิวพรรณไม่ดี ไม่น่าดู มีรูปร่างชั่วช้า มีอาพาธมาก เป็นคนตาบอด หรือเป็นคนง่อย หรือเป็นคนกระจอก หรือเป็นคนมีร่างกายตายไปฝ่ายหนึ่ง คนทั้งหลายย่อมว่ากล่าวติเตียนพวกนั้น ด้วยกายเช่นนี้ ร่างกายเช่นนี้จึงจัดว่าเป็นรากเหง้าแห่งอนุวาทาธิกรณ์

วาจา ที่เป็นรากเหง้าแห่งอนุวาทาธิกรณ์นั้น คือ อะไร ? คือ บางคนมีวาจาไม่ดี มีวาจาติดอยู่ในคอ ซึ่งเป็นเหตุให้คนทั้งหลายติเตียน วาจาเช่นนี้จัดเป็นรากเหง้าแห่งอนุวาทาธิกรณ์

สิ่งใดเป็นรากเหง้าแห่งอาบัตตาธิกรณ์ ฯ สมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖ เป็นรากเหง้าแห่งอาบัตตาธิกรณ์ ฯ สมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖ นั้น คือ กาย ๑ วาจา ๑ กายกับวาจา ๑ กายกับใจ ๑ วาจากับใจ ๑ กายกับวาจาใจ ๑

สิ่งใดเป็นรากเหง้าแห่งกิจจาธิกรณ์ ฯ สงฆ์เป็นรากเหง้าอันเดียวแห่งกิจจาธิกรณ์

วิวาทาธิกรณ์ เป็นกุศลก็มี เป็นอกุศลก็มี เป็นอพยากฤตก็มี ฯ วิวาทาธิกรณ์เป็นกุศลก็มี เป็นอกุศลก็มี เป็นอัพยากฤตก็มี

วิวาทาธิกรณ์ ที่เป็นอกุศลนั้น คือ อย่างไร ? คือ ภิกษุทั้งหลายมีจิตเป็นอกุศลแล้วโต้เถียงกันขึ้นว่า สิ่งนี้เป็นธรรม สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรมเป็นต้น จนถึงคำว่าสิ่งนี้เป็นอาบัติหยาบ สิ่งนี้เป็นอาบัติไม่หยาบเป็นที่สุด

วิวาทาธิกรณ์เป็นกุศลนั้น คือ อย่างไร ? คือ การที่ภิกษุทั้งหลาย มีจิตเป็นกุศล ได้วิวาทกันขึ้นในเรื่องธรรมวินัย

วิวาทาธิกรณ์ที่เป็นอัพยากฤตนั้น คือ อย่างไร ? คือ ภิกษุทั้งหลาย มีจิตเป็นอัพยากฤต วิวาทกับภิกษุอื่นในธรรมวินัยดังที่ว่ามาแล้วนั้น

อนุวาทาธิกรณ์ เป็นกุศลก็มี เป็นอกุศลก็มี เป็นอพยากฤตก็มี ฯ อนุวาทาธิกรณ์ที่เป็นอกุศลนั้น คือ อย่างไร ? คือ ภิกษุมีจิตเป็นอกุศลจึงโจทก์ผู้อื่นด้วยสีลวิบัติ หรืออาจารวิบัติ หรือทิฏฐิวิบัติ หรืออาชีววิบัติ

อนุวาทาธิกรณ์เป็นกุศลนั้น คือ อย่างไร ? คือ ภิกษุโจทก์ภิกษุอื่นด้วยกุศลจิต

อนุวาทาธิกรณ์ที่เป็นอัพยากฤตนั้น คือ อย่างไร ? คือ ภิกษุโจทก์ภิกษุอื่นด้วยจิตเป็นอัพยากฤต

อาบัตตาธิกรณ์ เป็นอกุศลกับอัพยากฤตเท่านั้น อาบัตตาธิกรณ์ที่เป็นอกุศลนั้น คือ อย่างไร ? คือ รู้อยู่แต่แกล้งล่วงละเมิด ฯ ที่เป็นอัพยากฤตนั้น คือ อย่างไร ? คือ ล่วงละเมิดโดยไม่รู้ ไม่แกล้ง

กิจจาธิกรณ์ เป็นกุศลก็มี เป็นอกุศลก็มี เป็นอัพยากฤตก็มี ฯ ที่เป็นกุศลนั้น คือ สงฆ์ทำอปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม ด้วยจิตเป็นกุศล ฯ ที่เป็นอกุศลนั้น คือ อย่างไร ? คือ สงฆ์ทำกรรม ๔ อย่างนั้น ด้วยจิตเป็นอกุศล ฯ ที่เป็นอัพยากฤตนั้น คือ อย่างไร ? คือ สงฆ์ทำกรรม ๔ อย่างนั้น ด้วยจิตอันเป็นอัพยากฤต ขอดเนื้อความในพระวินัยกัณฑ์นี้ไว้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓๖
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมถขันธกะ

วิวาโท วิวาทาธิกรณํ วิวาโท โน อธิกรณํ อธิกรณํ โน วิวาโท อธิกรณํ เจว วิวาโท จ ฯ สิยา วิวาโท วิวาทาธิกรณํ สิยา วิวาโท โน อธิกรณํ สิยา อธิกรณํ โน วิวาโท สิยา อธิกรณญฺเจว วิวาโท จาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๓๖ ว่าด้วยสมถขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาล

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงไว้ว่า วิวาทเป็นวิวาทาธิกรณ์ วิวาทมิใช่อธิกรณ์ อธิกรณ์ไม่ใช่วิวาท เป็นอธิกรณ์ด้วย เป็นวิวาทด้วย ฯ คือ วิวาทเป็นวิวาทาธิกรณ์ก็มี วิวาทไม่ใช่อธิกรณ์ก็มี อธิกรณ์ไม่ใช่วิวาทก็มี เป็นอธิกรณ์ด้วย เป็นวิวาทด้วยก็มี

ในคำเหล่านั้น มีคำอธิบายว่า วิวาทอย่างไหนเป็นวิวาทาธิกรณ์ ?
แก้ว่า การที่ภิกษุทั้งหลายวิวาทกันว่า สิ่งนี้เป็นธรรม สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม
สิ่งนี้เป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่วินัย สิ่งนี้พระตถาคตเจ้าได้ทรงแสดงไว้ สิ่งนี้พระตถาคตเจ้า
ไม่ได้ทรงแสดงไว้ สิ่งนี้พระตถาคตเจ้าได้ทรงประพฤติมา สิ่งนี้พระตถาคตเจ้า
ไม่ได้ทรงประพฤติมา สิ่งนี้พระตถาคตเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ สิ่งนี้พระตถาคตเจ้า
ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ สิ่งนี้เป็นอาบัติ สิ่งนี้ไม่เป็นอาบัติ สิ่งนี้เป็นอาบัติเบา
สิ่งนี้เป็นอาบัติหนัก สิ่งนี้เป็นอาบัติมีเศษ สิ่งนี้เป็นอาบัติไม่มีเศษ สิ่งนี้เป็น
อาบัติหยาบ สิ่งนี้เป็นอาบัติไม่หยาบ ดังนี้ เป็นวิวาทาธิกรณ์ ฯ วิวาท
อย่างไหนไม่เป็นอธิกรณ์ ? วิวาทอย่างนี้ คือ มารดาวิวาทกับบุตรก็ดี บุตรวิวาท
กับมารดาก็ดี บิดาวิวาทกับบุตรก็ดี บุตรวิวาทกับบิดาก็ดี พี่ชาย น้องชาย
วิวาทกับพี่ชายน้องชายก็ดี พี่ชายน้องชายวิวาทกับพี่สาวน้องสาวก็ดี พี่สาว
น้องสาววิวาทกับพี่ชายน้องชายก็ดี สหายวิวาทกับสหายก็ดี ไม่เป็นอธิกรณ์ ฯ
อธิกรณ์อย่างไหนไม่เป็นวิวาท ? อนุวาทาธิกรณ์ อาบัติตาธิกรณ์ กิจจาธิกรณ์
ทั้ง ๓ นี้ไม่เป็นวิวาท ฯ อย่างไหนเป็นอธิกรณ์ด้วย เป็นวิวาทด้วย ? วิวาทาธิกรณ์
เป็นอธิกรณ์ด้วย เป็นวิวาทด้วย

อนุวาท เป็นอนุวาทาธิกรณ์ อนุวาทไม่เป็นอธิกรณ์ อธิกรณ์ไม่เป็นอนุวาท
เป็นอธิกรณ์ด้วย เป็นอนุวาทด้วย ฯ คือ อนุวาท เป็นอนุวาทาธิกรณ์ก็มี อนุวาท
ไม่เป็นอธิกรณ์ก็มี อธิกรณ์ไม่เป็นอนุวาทก็มี เป็นอธิกรณ์ด้วย เป็นอนุวาทด้วยก็มี

อนุวาทอย่างไหน เป็นอนุวาทาธิกรณ์ ? อนุวาทอย่างนี้ คือ ภิกษุ
ทั้งหลาย โจทก์ภิกษุด้วยสีลวิบัติก็ดี ด้วยอาจารวิบัติก็ดี ด้วยทิฏฐิวิบัติก็ดี
ด้วยอาชีววิบัติก็ดี เป็นอนุวาทาธิกรณ์ ฯ อนุวาทอย่างไหน ไม่เป็นอธิกรณ์ ?
มารดาอนุวาทบุตร หรือบุตรอนุวาทมารดา บิดาอนุวาทบุตร หรือบุตรอนุวาทบิดา
พี่ชายน้องชาย อนุวาทพี่ชายน้องชาย หรือพี่ชายน้องชาย อนุวาทพี่สาว
น้องสาว หรือพี่สาวน้องสาว อนุวาทพี่ชายน้องชาย หรือสหายอนุวาทสหายก็ดี
ไม่เป็นอธิกรณ์ ฯ อธิกรณ์อย่างไหน ไม่เป็นอนุวาท ? อาบัติตาธิกรณ์
กิจจาธิกรณ์ วิวาทาธิกรณ์ ไม่เป็นอนุวาท ฯ อนุวาทอย่างไหนเป็นอธิกรณ์ด้วย
เป็นอนุวาทด้วย ? อนุวาทาธิกรณ์ เป็นอธิกรณ์ด้วย เป็นอนุวาทด้วย

อาบัติเป็นอาบัติตาธิกรณ์ อาบัติไม่เป็นอธิกรณ์ อธิกรณ์ไม่เป็นอาบัติ เป็นอธิกรณ์ด้วย เป็นอาบัติด้วย ฯ อาบัติเป็นอาบัติตาธิกรณ์ก็มี อาบัติไม่เป็นอธิกรณ์ก็มี อธิกรณ์ไม่เป็นอาบัติก็มี เป็นอธิกรณ์ด้วย เป็นอาบัติด้วยก็มี

อาบัติอย่างไหนเป็นอาบัติตาธิกรณ์ กองอาบัติทั้ง ๕ กัณ กองอาบัติทั้ง ๗ กัณ เป็นอาบัติตาธิกรณ์ ฯ อาบัติอย่างไหนไม่เป็นอธิกรณ์ ฯ โสดาบัติสมาบัติ ไม่เป็นอธิกรณ์ ฯ อธิกรณ์อย่างไหน ไม่เป็นอาบัติ ? กิจจาธิกรณ์ วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ ไม่เป็นอาบัติ ฯ อย่างไหนเป็นอธิกรณ์ด้วย เป็นอาบัติด้วย ? อาบัติตาธิกรณ์ เป็นอธิกรณ์ด้วย เป็นอาบัติด้วย

กิจเป็นกิจจาธิกรณ์ กิจไม่เป็นอธิกรณ์ อธิกรณ์ไม่เป็นกิจ เป็นทั้งอธิกรณ์เป็นทั้งกิจ ฯ คือ กิจเป็นกิจจาธิกรณ์ก็มี กิจไม่เป็นอธิกรณ์ก็มี อธิกรณ์ไม่เป็นกิจก็มี เป็นทั้งอธิกรณ์เป็นทั้งกิจก็มี

กิจอย่างไหนเป็นกิจจาธิกรณ์ ? กิจที่สงฆ์จะต้องทำ คือ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม ทั้ง ๔ นี้ เป็นกิจจาธิกรณ์ ฯ กิจอย่างไหน ไม่เป็นอธิกรณ์ กิจของอาจารย์ กิจของอุปัชฌาย์ กิจของผู้เสมออุปัชฌาย์ กิจของผู้เสมออาจารย์ ไม่เป็นอธิกรณ์ ฯ อธิกรณ์อย่างไหน ไม่เป็นกิจ ? วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ อาบัติตาธิกรณ์ ไม่เป็นกิจ ฯ อย่างไหนเป็นทั้งอธิกรณ์ เป็นทั้งกิจ ? กิจจาธิกรณ์ เป็นทั้งอธิกรณ์ เป็นทั้งกิจ

วิวาทาธิกรณ์ ระงับด้วยสมถะเท่าไร ? วิวาทาอธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๒ คือ สัมมุขาวินัย ๑ เยภุยยสิกา ๑ ฯ วิวาทาธิกรณ์ ไม่อาศัยสมถะ ๑ คือ เยภุยยสิกา แต่ระงับได้ด้วยสมถะ ๑ คือ สัมมุขาวินัย ฯ มีคำควรกล่าวว่าจะต้องมี ฯ ข้อนี้เหมือนอย่างไร ? เหมือนอย่างว่า ภิกษุทั้งหลายวิวาทกันว่า สิ่งนี้เป็นธรรม หรือว่าสิ่งนี้ไม่ใช่ธรรมก็ดี สิ่งนี้เป็นวินัย หรือว่าไม่เป็นวินัยก็ดี สิ่งนี้พระตถาคตเจ้าได้ตรัสไว้ หรือว่าไม่ได้ตรัสไว้ก็ดี สิ่งนี้พระตถาคตเจ้าทรงประพฤติมา หรือไม่ได้ทรงประพฤติมาก็ดี สิ่งนี้พระตถาคตเจ้าทรงบัญญัติไว้ หรือว่าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ก็ดี สิ่งนี้ไม่เป็นอาบัติ หรือเป็นอาบัติก็ดี สิ่งนี้เป็นอาบัติเบา หรือเป็นอาบัติหนักก็ดี สิ่งนี้เป็นอาบัติมีเศษหรือไม่มีเศษก็ดี สิ่งนี้เป็นอาบัติหยาบ หรือไม่หยาบก็ดี ถ้าภิกษุเหล่านั้น อาจระงับอธิกรณ์นั้นได้ อธิกรณ์

เหล่านี้ พระตถาคตเรียกว่าระงับแล้ว ฯ ระงับด้วยอะไร ? ระงับด้วยสัมมุขาวินัย ฯ อะไรเป็นสัมมุขาวินัย ? ความพร้อมหน้าสงฆ์ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย ความพร้อมหน้าบุคคล เป็นสัมมุขาวินัย ฯ ความพร้อมหน้าสงฆ์นั้น ? ได้แก่สิ่งใด ได้แก่ การที่ภิกษุทั้งหลายผู้จะทำกรรมมีประมาณเท่าใด ได้มาพร้อมกันสิ้น หรือได้นำฉันทะมาของพวกที่ควรแก่ฉันทะมา อันนี้เรียกว่าความพร้อมหน้าสงฆ์ ฯ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัยนั้น ได้แก่สิ่งใด ? การที่อธิกรณ์ระงับไปด้วยธรรม ด้วยวินัย ด้วยคำสอนของพระศาสดา เรียกว่า ความพร้อมหน้าธรรมด้วย ความพร้อมหน้าวินัยด้วย ฯ ความพร้อมหน้าบุคคลนั้น ได้แก่สิ่งใด ? ได้แก่ความพร้อมหน้าของบุคคลที่เป็นคู่วิวาทกัน ฯ ถ้าผู้ทำอธิกรณ์ ฯ ซึ่งระงับแล้วอย่างนี้ให้กำเริบขึ้น ต้องอุกโกฏนกปาจิตตีย์ ฯ ผู้ให้ฉันทะ ต้องปัจจิตตีย์

ถ้าภิกษุเหล่านั้น ไม่อาจระงับอธิกรณ์นั้น ในอาวาสนั้นได้ ในอาวาสใดมีภิกษุมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องพากันไปที่อาวาสนั้น ฯ ถ้าภิกษุเหล่านั้นเดินทางไปที่อาวาสนั้น อาจระงับอธิกรณ์นั้นในระหว่างทาง ก็เรียกว่า เป็นอธิกรณ์ที่ระงับแล้ว ฯ ระงับด้วยอะไร ? ระงับด้วยสัมมุขาวินัย ฯ สิ่งใดเป็นสัมมุขาวินัย ฯ ความพร้อมหน้าสงฆ์ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย ความพร้อมหน้าบุคคล เป็นสัมมุขาวินัย ฯ ความพร้อมหน้าสงฆ์นั้น ได้แก่สิ่งใด ? ได้แก่ การที่ภิกษุทั้งหลายซึ่งจะทำกรรมมีประมาณเท่าใด ได้มาพร้อมกันสิ้น หรือได้นำฉันทะของผู้ควรแก่ฉันทะมา เมื่อมาพร้อมหน้ากันแล้วก็ไม่คัดค้านกัน ฯ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัยนั้น ได้แก่สิ่งใด ได้แก่ การที่อธิกรณ์ระงับไปด้วยธรรม ด้วยวินัย ด้วยคำสอนของพระศาสดา ฯ ความพร้อมหน้าของบุคคลนั้น ได้แก่สิ่งใด ? ได้แก่ความพร้อมหน้าของคู่วิวาททั้ง ๒ ฝ่าย ฯ ถ้าผู้ใดพ้นอธิกรณ์ที่ระงับแล้วอย่างนี้ ผู้นั้นต้องอุกโกฏนกปาจิตตีย์ ฯ ผู้ให้ฉันทะต้องปาจิตตีย์

ถ้าเมื่อภิกษุเหล่านั้น ออกเดินทางไปที่อาวาสนั้น ไม่ระงับอธิกรณ์นั้นในระหว่างทางได้ เวลาไปถึงอาวาสนั้นแล้ว ต้องบอกภิกษุเจ้าอาวาสว่าอธิกรณ์นี้เป็นอย่างนี้ เกิดขึ้นแล้วอย่างนี้ ขอท่านทั้งหลายจงระงับอธิกรณ์

ด้วยธรรม ด้วยวินัย ด้วยคำสอนของพระศาสดา ให้เป็นการระงับดี ฯ ถ้าพวกภิกษุเจ้าอาวาสแก่กว่า ส่วนภิกษุอาคันตุกะอ่อนกว่า พวกภิกษุเจ้าอาวาสต้องบอกพวกภิกษุอาคันตุกะว่า ขอพวกท่านจงรอสักครู่หนึ่ง พอให้พวกข้าพเจ้าปรึกษากันก่อน ฯ ถ้าพวกภิกษุเจ้าอาวาสอ่อนกว่า พวกภิกษุอาคันตุกะแก่กว่า พวกภิกษุเจ้าอาวาส ต้องบอกพวกภิกษุอาคันตุกะว่า ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงรออยู่ที่นี่สักครู่หนึ่ง พอให้พวกข้าพเจ้าปรึกษากันก่อน ถ้าพวกภิกษุเจ้าอาวาสปรึกษากันแล้วเห็นว่า ไม่อาจระงับอธิกรณ์นี้ด้วยธรรม ด้วยวินัย ด้วยคำสอนของพระศาสดา ก็อย่าได้ระงับอธิกาณ์นั้นไว้ ฯ ถ้าพวกภิกษุเจ้าอาวาสปรึกษากันแล้วเห็นว่า พวกเราอาจระงับอธิกรณ์นี้ ด้วยธรรม ดวยวินัย ด้วยคำสอนของพระศาสดา ก็ให้บอกพวกภิกษุอาคันตุกะว่า ถ้าพวกท่านจักบอกข้าพเจ้าว่าอธิกรณ์นี้เกิดขึ้นมาอย่างไร พวกข้าพเจ้าจะระงับอธิกรณ์นี้ด้วยธรรมวินัย ด้วยคำสอนของพระศาสดาอย่างไรดี จึงจักเป็นอันระงับดี บอกเช่นนี้แล้วพวกข้าพเจ้าก็จักรับอธิกรณ์นี้ ฯ ถ้าพวกท่านไม่อาจบอกเช่นนี้ได้ พวกข้าพเจ้าก็ไม่รับอธิกรณ์ไว้ ฯ พวกภิกษุเจ้าอาวาส ต้องทำอธิกรณ์นั้นให้เป็นของที่ตนรับไว้ดี จึงควรรับอธิกรณ์นั้นไว้ได้ ฯ พวกภิกษุอาคันตุกะ ต้องบอกพวกภิกษุเจ้าอาวาสว่า พวกข้าพเจ้า จะบอกอธิกรณ์นี้แก่พวกท่านตามต้นเหตุที่มา ถ้าพวกท่านอาจระงับอธิกรณ์นี้ด้วยธรรมวินัย อันเป็นคำสอนของพระศาสดาเพียงเท่านี้ได้ ก็จักเป็นอันระงับดี พวกข้าพเจ้ามอบอธิกรณ์นี้ให้แก่พวกท่าน ถ้าพวกท่านไม่อาจระงับด้วยธรรมวินัย อันเป็นคำสอนของพระศาสดาเท่านี้ได้ ก็จักเป็นอันระงับไม่ดี พวกข้าพเจ้า จักไม่ยอมมอบอธิกรณ์นี้ให้แก่พวกท่าน พวกข้าพเจ้าเองจักเป็นเจ้าของแห่งอธิกรณ์นี้ ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงสอนไว้ว่า พวกภิกษุอาคันตุกะต้องทำอธิกรณ์นั้น ให้เป็นของแน่นแฟ้นจึงบอกให้แก่ภิกษุเจ้าอาวาส ฯ ถ้าภิกษุเหล่านั้น อาจระงับอธิกรณ์นั้นได้ อธิกรณ์นั้นเรียกว่า ระงับดี ฯ ระงับด้วยอะไร ? ระงับด้วยสัมมุขาวินัย ฯ อะไรเป็นสัมมุขาวินัย ? ความพร้อมหน้าสงฆ์ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย ความพร้อมหน้าบุคคล ดังที่ว่ามาแล้วนั้น เป็นสัมมุขาวินัย ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าผู้ใดรู้เห็นอธิกรณ์ที่จะระงับแล้วอย่างนี้ ผู้นั้นต้อง

อุกโกฏนกปาจิตตีย์ ฯ ผู้ให้ฉันทะต้องขียนกปาจิตตีย์ ฯ ของดเนื้อความในพระบาลีไว้เพียงเท่านี้.

คำว่า ภิกษุมีประมาณเท่าใดที่กล่าวไว้ในพระบาลีนั้น หมายภิกษุที่จะต้องทำสังฆกรรม อันมีกำหนด ๔ องค์บ้าง ๕ องค์บ้าง ๑๐ องค์บ้าง ๒๐ องค์บ้าง ตามสมควรแก่สังฆกรรมนั้น ๆ ดังนี้ ฯ ส่วนในฎีกา ไม่ได้กล่าวไว้ประการใด จึงเป็นอันว่า สันเนื้อความในเทศนากัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓๗
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมถขันธกะ

เตหิ เจ ภิกฺขเว ภิกฺขูหิ ตสฺมิ อธิกรเณ วินิจฺฉิยมาเน อนนุตานิ เจว ภสสานิ ชายนฺติ น เจตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ วิญฺญายติ อนุชานามิ ภิกฺขเว เอวรูปึ อธิกรณึ อุพฺพาหิกาย วูปสเมตุนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๓๗ ว่าด้วยสมถขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อภิกษุเหล่านั้นวินิจฉัยอธิกรณ์เหล่านั้น มีเสียงพูดกันมากหาประมาณมิได้ จนจับเนื้อความแห่งคำพูดนั้นไม่ได้ เราอนุญาตให้ระงับอธิกรณ์เช่นนั้น ด้วย

อุพพาหิกวาจา ฯ ต้องสมมติภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ ด้วยอุพพาหิกวาจา องค์ ๑๐ นั้น คือ ภิกษุนั้นเป็นผู้มีศีล เป็นผู้สำรวมด้วยการสำรวมในปาฏิโมกข์ เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยอาจารโคจร เป็นผู้เล็งเห็นภัยในโทษอันเล็กน้อย ศึกษามั่นอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ๑ เป็นผู้ได้สดับมาก เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งสิ่งที่ตนได้สดับแล้ว เป็นผู้สะสมไว้ ซึ่งสิ่งที่ตนได้สดับแล้ว ธรรมเหล่าใดดีในเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด แสดงพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถ พยัญชนะ ก็ได้สดับธรรมเหล่านั้นไว้มาก ได้จำทรงธรรมเหล่านั้นจนคล่องปากคล่องใจ ตีใจความแตกเข้าใจในปาฏิโมกข์ทั้ง ๒ ที่มาดีโดยพิสดาร ที่จำแนกดี ที่เป็นไปดี ที่วินิจฉัยดีโดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะ ๑ เป็นผู้ตั้งอยู่ในวินัยไม่ขาดวิ่น มีกำลังพอที่จะทำให้ผู้พึงทั้ง ๒ ยินยอมพร้อมใจได้ ๑ เป็นผู้ฉลาด เพื่อที่จะระงับอธิกรณ์ซึ่งเกิดขึ้น ๑ รู้จักอธิกรณ์ ๑ รู้จักต้นเหตุแห่งอธิกรณ์ ๑ รู้จักความดับอธิกรณ์ ๑ รู้จักทางไปถึงความดับอธิกรณ์ ๑ รวมเป็นองค์ ๑๐ ด้วยกัน ดังนี้

ดูกอนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องสมมติอย่างนี้ คือ ที่แรกต้องขอภิกษุก่อน ครั้นขอแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า เมื่อพวกเราระงับอธิกรณ์ดังนี้อยู่ ก็มีเสียงพูดขึ้นหาประมาณมิได้ จนจับเนื้อถ้อยกระทงความไม่ได้ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรสมมติภิกษุชื่อนี้ด้วย เพื่อระงับอธิกรณ์ ดังนี้ ด้วยอุพพาหิกวาจา ฯ อันนี้เป็นญัตติ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า เมื่อพวกเราระงับอธิกรณ์ดังนี้อยู่ ก็มีเสียงเกิดขึ้นหาประมาณมิได้ จนจับเนื้อถ้อยกระทงความไม่ได้ ฯ สงฆ์กำลังสมมติภิกษุชื่อนี้ด้วย ฯ เพื่อระงับอธิกรณ์อันนี้ด้วยอุพพาหิกวาจา ฯ การสมมติภิกษุชื่อนี้ด้วย ฯ เพื่อระงับอธิกรณ์อันนี้ด้วยอุพพาหิกวาจา สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ เป็นอันว่าสงฆ์ได้สมมติภิกษุชื่อนี้ด้วย ฯ เพื่อระงับอธิกรณ์ ดังนี้ ด้วยอุพพาหิกวาจาแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุเหล่านั้นอาจระงับอธิกรณ์เหล่านั้นได้ด้วย อุพพาหิกวาจา ก็ชื่อว่าระงับอธิกรณ์ดีแล้ว ฯ อธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยอะไร ? ระงับไปด้วยสัมมุขาวินัย ฯ อะไรเป็นสัมมุขาวินัย ในการระงับอธิกรณ์นั้น ? ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย ความพร้อมหน้าบุคคล ดังที่ว่ามาแล้ว ข้างต้นนั้นเป็นสัมมุขาวินัย ในการระงับอธิกรณ์นั้น ฯ ถ้าผู้ใดรื้อฟื้นอธิกรณ์ที่ระงับแล้วอย่างนี้ ผู้นั้นต้องอุกโกฏนกปาจิตตีย์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อภิกษุเหล่านั้นระงับอธิกรณ์นั้นอยู่ มีภิกษุผู้เป็นธรรมกถึกมาในที่นั้น แต่ภิกษุผู้เป็นธรรมกถึกนั้น ไม่ได้จำทรงพระสูตร ไม่ได้จำทรงข้อจำแนกพระสูตร เมื่อพระธรรมกถึกนั้น ไม่กำหนดเนื้อความด้วยเงาแห่งพยัญชนะ ภิกษุผู้ฉลาดต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอท่านทั้งหลายจงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ เป็นธรรมกถึก แต่ไม่ได้จำทรงพระสูตร ไม่ได้จำทรงข้อจำแนกแก่พระสูตร เมื่อเขาไม่กำหนดเนื้อความให้ดี ก็จะทำเนื้อความให้เสียไปด้วยเงาแห่งพยัญชนะ ฯ ถ้าท่านทั้งหลายพร้อมกันแล้ว พวกเราควรให้ภิกษุชื่อนี้ออกไปจากที่ประชุมเสีย แล้วจึงระงับอธิกรณ์ ดังนี้ ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุเหล่านั้น ให้ภิกษุนั้นออกไปจากที่ประชุมแล้วสามารถระงับอธิกรณ์นั้นได้ ก็เรียกว่าระงับอธิกรณ์ดีแล้ว ฯ อธิกรณ์ระงับไปด้วยอะไร ? ระงับไปด้วยสัมมุขาวินัย ฯ อะไรเป็นสัมมุขาวินัย ? ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย ความพร้อมหน้าบุคคล ดังที่ว่ามาแล้วข้างต้นในกัณฑ์ก่อนนั้น เป็นสัมมุขาวินัย ฯ ถ้าผู้ใดรื้อฟื้นอธิกรณ์ที่ระงับแล้วอย่างนี้ ผู้นั้นต้องอุกโกฏนกปาจิตตีย์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นไม่อาจระงับอธิกรณ์นั้นได้ด้วยอุพพาหิกวาจา ภิกษุเหล่านั้นต้องมอบอธิกรณ์นั้นให้แก่สงฆ์ ด้วยคำว่า พวกข้าพเจ้าไม่อาจระงับอธิกรณ์อันนี้ ด้วยอุพพาหิกวาจา ฯ สงฆ์จำพวกเดียวเท่านั้นอาจระงับอธิกรณ์อันนี้ ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ระงับอธิกรณ์เช่นนี้ด้วยเยภุยยสิกา ฯ ต้องสมมติภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ให้เป็นผู้แจกสลาก ฯ องค์ ๕ นั้น คือ ไม่ลุอำนาจแก่ฉันทาคติ ๑ ไม่ลุอำนาจแก่โทสาคติ ๑ ไม่ลุอำนาจแก่โมหาคติ ๑ ไม่ลุอำนาจแก่ภยาคติ ๑ รู้จักว่าใครจับสลากแล้วหรือยัง ๑ ฯ ภิกษุผู้

แจกสลากนั้น ต้องให้ภิกษุทั้งหลายจับสลาก ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นธรรมวาที จะมีมากกว่าด้วยอาการอย่างไร ต้องระงับอธิกรณ์นั้นด้วยอาการอย่างนั้น อันนี้ชื่อว่าอธิกรณ์ที่ระงับดีแล้ว ฯ อธิกรณ์นั้นระงับด้วยอะไร ? ระงับด้วยสัมมุขาวินัย ๑ ด้วยเยภุยยสิกา ๑ ? อะไรเป็นสัมมุขาวินัย ฯ ความพร้อมหน้าสงฆ์ ความพร้อมหน้าวินัย ความพร้อมหน้าบุคคล ดังที่ว่ามาแล้วแต่กัณฑ์ก่อนนั้นเป็นสัมมุขาวินัย ฯ ความพร้อมสงฆ์นั้น คือ ภิกษุมีประมาณเท่าที่จะต้องทำกรรม ภิกษุเหล่านั้นก็มาประชุมพร้อมกัน ผู้ที่ควรนำฉันทะ ก็มีผู้นำฉันทะมา เมื่อประชุมพร้อมกันก็ไม่คัดค้าน ฯ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัยนั้น ได้แก่การระงับอธิกรณ์นั้นด้วยธรรม ด้วยวินัย ด้วยคำสอนของพระศาสดา ฯ ความพร้อมหน้าบุคคลนั้น ได้แก่การประชุมพร้อมหน้ากันแห่งคู่พิงทั้ง ๒ ฯ เยภุยยสิกานั้น ได้แก่การไม่คัดค้านซึ่งกรรม โดยความเห็นของคนหมู่มาก ฯ ถ้าอธิกรณ์ระงับไปอย่างนี้ มีผู้รื้อฟื้น ก็ต้องอุกโกฏนกปาจิตตีย์ ฯ ผู้ให้ฉันทะต้องขียนกปาจิตตีย์

ก็ในคราวนั้น อธิกรณ์ได้เกิดขึ้นอย่างนี้ในกรุงสาวัตถี ฯ คราวนั้น ภิกษุเหล่านั้นไม่พอใจ ด้วยการระงับอธิกรณ์ของสงฆ์ในกรุงสาวัตถี ฯ ภิกษุเหล่านั้นได้ยินมาว่า ในอาวาสโน้นมีพระเถระเป็นอันมากที่เป็นพหูสูตร มีความรู้ทรงไว้ซึ่งธรรมวินัย ทรงไว้ซึ่งมาติกา เป็นบัณฑิต เป็นผู้มีความคิดดี มีความละอาย มีความกลัวผิด ใคร่ต่อการศึกษา พระเถระเหล่านั้นอาจจะระงับอธิกรณ์นี้ได้ อธิกรณ์นี้ก็จะต้องระงับไปดี ด้วยธรรมวินัยคำสั่งสอนของพระศาสดา ฯ ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นจึงพากันไปที่อาวาสนั้น แล้วได้บอกพระเถระเหล่านั้นว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย อธิกรณ์นี้เกิดขึ้นแล้วอย่างนี้ ขอพระเถระทั้งหลายจงระงับอธิกรณ์ นี้ ด้วยธรรมวินัยอันเป็นคำสอนของพระศาสดา ตามอุบายที่อธิกรณ์ นี้ จงระงับไปดีด้วยเถิด ฯ ลำดับนั้น พระเถระเหล่านั้นก็ได้ระงับอธิกรณ์นั้น เหมือนกับสงฆ์ในกรุงสาวัตถี ฯ ภิกษุเหล่านั้นไม่พอใจด้วยการระงับอธิกรณ์ของสงฆ์ในกรุงสาวัตถี ไม่พอใจด้วยการระงับอธิกรณ์ของพระเถระทั้งหลาย แล้วไปสู่อาวาสอื่นซึ่งมีพระเถระน้อยลงไปเป็นลำดับ คือ ที่มีพระเถระ ๓ องค์ ๒ องค์ องค์เดียว แล้วขอให้ระงับอธิกรณ์นั้น แต่ก็ไม่พอใจอีก จึงพากัน

ไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลเล่าเนื้อความนั้นถวาย ฯ พระองค์จะตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อธิกรณ์มิถูกกำจัดเสียแล้ว เป็นอันระงับดีแล้ว เราอนุญาตให้แจก ๓ อย่าง คือ สลากลับ สลากกระซิบ และเปิดเผยตามความเข้าใจของภิกษุเหล่านั้น ทงกระซิบบอกด้วยสลากลับนั้น คือยย่างไร ? คือ ภิกษุผู้แจกสลากนั้นต้องทำให้สลากนั้นมีสีต่างกัน แล้วเข้าไปหาภิกษุหนึ่ง ๆ บอกว่านี้เป็นสลากของผู้กล่าวอย่างนี้ นี่เป็นสลากของผู้กล่าวอย่างนี้ ท่านพอใจสลากใดก็จงจับสลากนั้น ฯ เมื่อภิกษุนั้นจับสลากนั้นแล้ว ภิกษุผู้แจกต้องบอกว่า ท่านอย่าให้ใครดู ฯ ถ้าภิกษุนั้นรู้ว่าพวกอธรรมวาทีมีมากกว่า จะเป็นการจับสลากไม่ดี ก็ให้ถอนคืนเสีย ฯ ถ้ารู้ว่าพวกธรรมวาทีจะมีมากกว่า จะเป็นการจับสลากดี ก็ให้จับต่อไป ฯ สลากกระซิบนั้น คือ ภิกษุผู้แจกสลากนั้นต้องกระซิบบอกภิกษุรูปหนึ่งว่า นี่เป็นสลากของผู้กล่าวอย่างนี้ นี่เป็นสลากของผู้กล่าวอย่างนี้ ท่านประสงค์สลากใดก็จงจับสลากนั้น ฯ เมื่อจับแล้วต้องบอกว่า ท่านอย่าบอกแก่ใคร ฯ ถ้ารู้ว่าพวกอธรรมวาทีจะมากกว่า ก็ให้ถอนเสียด้วยบอกว่าจับไม่ดี ถ้ารู้ว่าพวกธรรมวาทีมากกว่า ก็ให้บอกว่าจับดีแล้ว ฯ สลากเปิดเผยนั้นคืออย่างไร ? คือ ถ้ารู้ว่าพวกอธรรมวาทีมากกว่า ก็แจกสลากโดยเปิดเผยทีเดียว ฯ รวมเป็นสลาก ๓ อย่างด้วยกัน ดังนี้

อรรถกถา

เนื้อความทั้งหลายที่ได้ยกมาแล้วนี้ มีคำอธิบายไว้ในอรรถกถา เฉพาะบางคำ คือ คำว่า ต้องสมมติด้วยอปโลกนกรรมวาจานั้น คือ ต้องบอกก่อนแล้ว จึงสมมติ ต้องสมมติด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ซึ่งกล่าวไว้ข้างหน้า ภิกษุที่ได้สมมติแล้วอย่างนี้ต้องฉันแยกกัน หรือผู้อื่นในที่ประชุมนั้นต้องประกาศขึ้นว่า ไม่ต้องพูดอะไรดังนี้ แล้วจึงวินิจฉัยอธิกรณ์นั้น

คำว่า ทำเนื้อความให้เสียไปด้วยเงาแห่งพยัญชนะนั้น คือ ถือเอาสักว่าพยัญชนะเท่านั้นแล้วทำเนื้อความให้เสีย ฯ คือ พระธรรมกถึกที่ไม่ชำนาญในวินัยนั้น ได้เห็นภิกษุทั้งหลายที่พระวินัยธรปรับอาบัติด้วยเหตุรับเงินทอง เรือกสวน

ไร่นาเป็นต้น ก็จะกล่าวว่า ท่านทั้งหลายปรับอาบัติภิกษุเหล่านี้อย่างไร ในพระสูตร คือ ตัวแม่บท ได้กล่าวไว้แต่การงดเว้นจากการรับเงินทองเท่านั้นมิใช่หรือ เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ไม่มีอาบัติ พระธรรมกถึกองค์หนึ่งเมื่อเห็นภิกษุทั้งหลาย ผู้นุ่งสบงรุ่มร่ามถูกปรับอาบัติ ก็จะถือเอาแต่เพียงการทำความศึกษาว่า ในวินัยกล่าวไว้แต่ว่า ภิกษุต้องทำความศึกษาว่า เราจักนุ่งให้เป็นปริมณฑล ดังนี้ เท่านั้นมิใช่หรือ เหตุไรพวกท่านจึงปรับอาบัติแก่ภิกษุเหล่านี้ แล้วก็จักกล่าวว่า ในเรื่องนี้ไม่มีอาบัติ ดังนี้เป็นต้นเป็นตัวอย่าง ข้อที่กล่าวถึงสลาก ๓ อย่างนั้น อธิบายว่า สลากลับนั้นต้องใช้ในที่ประชุมที่มีอลัชชีมาก ฯ สลากเปิดเผยนั้นต้องใช้ในที่มีลัชชีมาก ฯ สลากกระซิบนั้นต้องใช้ในที่มีคนโง่มาก ฯ คำว่า ต้องทำสลาก ๓ อย่างนั้น ให้มีขนาดต่างกันนั้น คือ ต้องทำสลากของพวกธรรมวาที และอธรรมวาที ให้มีเครื่องหมายต่างกัน แล้วเก็บซ่อนไว้ในขนดจีวร ฯ ถ้าแจกสลากถึง ๗ หน แล้ว ยังมีพวกอธรรมวาทีมากกว่า ก็ให้ภิกษุผู้แจกสลากนั้นบอกว่า วันนี้เวลาไม่พอ พรุ่งนี้จึงค่อยรู้กัน แล้วเลิกประชุมไปเที่ยวแสวงหาพวกธรรมวาที รุ่งขึ้นจึงแจกสลากอีกใหม่ อันนี้หมายถึงการแจกสลากลับและสลากกระซิบ ดังนี้ สั้นเนื้อความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้ ฯ เอวं ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓๘

คัมภีร์จุลวรรค

ว่าด้วยสมถขันธกะ

อนุวาทาธิกรณं กตีหิ สมเถหิ สมฺมติ ฯ อนุวาทาธิกรณं จตูหิ สมเถหิ สมฺมติ สมฺมุขาวินเยน จ สติวินเยน จ อมูฬฺหวินเยน จ ตสฺสปาปิยสิกาย จาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๓๘ ว่าด้วยสมถขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า อนวาหาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะกี่ประการ ฯ อนวาหาธิกรณ์ ระงับด้วยสมถะ ๔ ประการ คือ ด้วยสัมมุขาวินัย • ด้วยสติวินัย • ด้วยอมูฬหวินัย • ด้วยตัสสปาปิยสิกา •

อนุวาหาธิกรณ์ไม่อาศัยสมถะ ๒ คือ อมูฬหวินัยกับตัสสปาปิยสิกา ระงับด้วยสมถะ ๒ คือ สัมมุขาวินัยกับสติวินัยก็มี ฯ ควรว่ากล่าวก็มี ฯ ข้อนี้เช่นใด ฯ เช่น ภิกษุทั้งหลายโจทก์ภิกษุด้วยสีลวิบัติอันหามูลมิได้ ฯ ก็ควรให้สติวินัยแก่ภิกษุนั้นผู้ถึงซึ่งความไพบูลย์แห่งสติ ฯ ควรให้อย่างนี้ คือ ภิกษุนนต้องเข้าไปหาสงฆ์ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายโจทก์ข้าพเจ้าด้วยสีลวิบัติอันหามูลมิได้ ข้าพเจ้าผู้ถึงซึ่งความไพบูลย์แห่งสติ จึงขอสติวินัยต่อสงฆ์ ดังนี้ ให้ว่าดังนถึง ๓ หน แล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ จึงประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุทั้งหลายโจทก์ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ด้วยสีลวิบัติอันหามูลมิได้ ฯ ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความไพบูลย์แห่งสติ ได้มาขอสติวินัยต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้สติวินัยแก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ซึ่งถึงความไพบูลย์แห่งสติ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุทั้งหลายโจทก์ผู้มีชื่ออย่างนี้ ด้วยสีลวิบัติอันหามูลมิได้ ฯ ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนถึงซึ่งความไพบูลย์แห่งสติ จึงขอสติวินัยต่อสงฆ์ ฯ การให้สติวินัยแก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ผู้ถึงความไพบูลย์แห่งสติ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ ให้ว่าดังนถึง ๓ หน แล้วว่า สงฆ์ได้ให้สติวินัยแก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ผู้ถึงความไพบูลย์แห่งสติแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ อันนี้แหละเรียกว่า อธิกรณ์ที่ระงับแล้ว ฯ อธิกรณ์นี้ระงับด้วยอะไร ? ระงับด้วยสัมมุขาวินัย • ด้วยสติวินัย • ฯ อะไรเป็นสัมมุขาวินัย

ในอธิกรณ์นี้ ฯ ความพร้อมหน้าสงฆ์ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย ความพร้อมหน้าบุคคล เป็นสัมมุขาวินัย อธิกรณ์นี้ ฯ ความพร้อมหน้าสงฆ์นั้น ได้แก่อะไร ? ได้แก่ การที่ภิกษุทั้งหลายมีประมาณเท่าใดที่จะต้องทำกรรม ได้มาประชุมกันสิ้น ได้นำฉันทะของผู้ควรนำฉันทะมาพร้อมหน้ากันแล้วก็ไม่คัดค้าน ฯ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัยในอธิกรณ์นั้น ได้แก่อะไร ? ได้แก่การที่อธิกรณ์นั้นระงับไปด้วยธรรมวินัยคำสั่งสอนของพระศาสดา ฯ ความพร้อมหน้าบุคคลนั้นได้แก่อะไร ? ได้แก่ความพร้อมหน้าของโจทก์จำเลยทั้ง ๒ ฯ อะไรเป็นสติวินัยในอธิกรณ์นั้น ? การไม่คัดค้านซึ่งสติวินัย เป็นสติวินัยในอธิกรณ์นั้น ฯ ผู้ที่รื้อฟื้นอธิกรณ์ซึ่งระงับแล้วอย่างนี้ ต้องอุกโกฏนกปาจิตตีย์ ผู้ให้ฉันทะต้องขียนกปาจิตตีย์

อนุวาทาธิกรณ์นั้นไม่อาศัยสมถะ ๒ คือ สติวินัย กับตัสสปาปิยสิกากรรม อนุวาทาธิกรณ์นั้น ต้องระงับด้วยสมถะ ๒ คือ สัมมุขาวินัยกับอมูฬหวินัย ฯ ควรกล่าวว่าต้องมี ฯ ข้อนั้นฉันใด ฯ เช่นภิกษุเป็นบ้า มีจิตวิปริต ได้ทำได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตนั้น ฯ ภิกษุทั้งหลายก็โจทก์ภิกษุนั้นด้วยอาบัติ ที่ภิกษุนั้นล่วงละเมิดด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตว่า ขอท่านจงระลึกดู ท่านต้องอาบัติเช่นนั้นแล้ว ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นบ้า เป็นผู้มีจิตวิปริต ได้ทำ ได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้มาก ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ เพราะข้าพเจ้าได้ทำด้วยความหลง ๆ ลืม ๆ ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายได้รับคำตอบอย่างนี้ ก็ยังขืนโจทก์อยู่ว่า ขอท่านจงระลึกดู ท่านต้องอาบัติเช่นนั้นแล้ว ฯ สงฆ์ควรให้อมูฬหวินัยแก่ภิกษุผู้หายบ้าแล้วนั้น ฯ ควรให้อย่างนี้ คือ ภิกษุนั้นต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าเลดไหล่ข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่าแล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าเป็นบ้า มีจิตวิปริต ได้ทำได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตของข้าพเจ้านั้น ภิกษุทั้งหลายได้โจทก์ข้าพเจ้าด้วยอาบัติ ที่ข้าพเจ้าทำด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตว่า ขอท่านจงระลึกดู ท่านต้องอาบัติเช่นนั้นแล้ว ข้าพเจ้าตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นบ้า มีจิตวิปริต ได้ทำ ได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็น

อันมาก ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ เพราะข้าพเจ้าได้ทำสิ่งนั้นด้วยความเป็นบ้า เมื่อภิกษุทั้งหลายได้รับคำตอบเช่นนี้แล้ว ก็ยังขึ้นโจทก์ข้าพเจ้าอย่างว่า ของระลึกดู ท่านต้องอาบัติเช่นนั้นแล้ว ฯ ข้าพเจ้าจึงขออุพพาหนิยกรรมต่อสงฆ์ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน

แล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ จึงประกาศให้สงฆ์ทราบ ด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ เป็นบ้า มีจิตวิปริต ได้ทำได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตนั้น ฯ ภิกษุทั้งหลายได้โจทก์ภิกษุนั้น ด้วยอาบัติที่เขาทำด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตว่า ขอท่านจงระลึกดู ท่านต้องอาบัติเช่นนี้แล้ว ดังนี้ ฯ เขาก็ตอบว่า ข้าพเจ้าได้เป็นบ้า มีจิตวิปริตไปแล้ว ได้ทำได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ เพราะข้าพเจ้าได้ทำด้วยความเป็นบ้า ฯ ถึงแม้ว่าภิกษุเหล่านั้นได้รับคำตอบอย่างนี้ ก็ยังขึ้นโจทก์อย่างว่า จงระลึกดู ท่านต้องอาบัติเช่นนั้นแล้ว ฯ บัดนี้ เขาหายบ้าแล้ว ได้มาขออุพพาหนิยกรรมต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้อุพพาหนิยกรรมแก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ผู้หายบ้าแล้ว ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ ได้เป็นบ้า มีจิตวิปริตไปแล้ว ได้ทำได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตนั้น ฯ ภิกษุทั้งหลายก็โจทก์ด้วยอาบัติที่เขาทำในขณะเป็นบ้า ในขณะที่จิตวิปริตว่า จงระลึกดู ท่านต้องอาบัติเช่นนั้นแล้ว ฯ เขาก็ตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นบ้า มีจิตวิปริตไปแล้ว ได้ทำ ได้พูด สิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก ด้วยความเป็นบ้า ด้วยจิตวิปริตของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ เพราะข้าพเจ้าได้ทำสิ่งนั้นด้วยความเป็นบ้า ฯ ถึงเมื่อภิกษุเหล่านั้น ถูกว่ากล่าวอยู่อย่างนี้ ก็ยังขึ้นโจทก์อยู่ว่า จงระลึกดู ท่านต้องอาบัติเช่นนั้นแล ฯ บัดนี้ เขาหายบ้าแล้ว จึงมาขออุพพาหนิยกรรมต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์กำลังให้อุพพาหนิยกรรมแก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ผู้หายบ้าแล้ว ฯ การให้อุพพาหนิยกรรมแก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ผู้หายบ้าแล้ว สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน แล้วว่า เป็นอันว่าสงฆ์ได้ให้

อมูฬหวินัยแก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ผู้หายบ้าแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอทำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ ฯ อันนี้แหละภิกษุทั้งหลาย เรียกว่า อธิกรณ์ที่ระงับแล้ว ฯ ระงับด้วยอะไร ? ระงับด้วยสัมมุขาวินัยกับอมูฬหวินัย ฯ อะไรเป็นสัมมุขาวินัยในอธิกรณ์นี้ ? ความพร้อมหน้าสงฆ์ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย ความพร้อมหน้าบุคคล เป็นสัมมุขาวินัย ฯ การไม่คัดค้านซึ่งอมูฬหวินัย เป็นอมูฬหวินัย ฯ ผู้ทรงไว้ซึ่งอธิกรณ์ที่ระงับแล้วอย่างนี้ ต้องอุกโกฏนกปาจิตตีย์ ฯ ผู้ให้ฉันทะต้องขิยนกปาจิตตีย์

อนุวาทาธิกรณ์ไม่ได้อาศัยสมถะ ๒ คือ สติวินัย กับอมูฬหวินัย ก็ต้องมี คือ ต้องระงับด้วยสมถะ ๒ คือ สัมมุขาวินัยกับตัสสปาปิยสิกา ฯ ควรกล่าวว่าต้องมี ฯ ข้อนี้เช่นใด ? เช่น ภิกษุโจทก์ภิกษุอื่นด้วยอาบัตินั้น ในท่ามกลางสงฆ์ว่า จงระลึกดู ท่านต้องอาบัติเช่นนั้น คือ ปาราชิก หรือใกล้ต่อปาราชิกแล้ว ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ว่า ได้ต้องอาบัติหนัก คือ ปาราชิก หรือใกล้ต่อปาราชิกเช่นนั้น ฯ ภิกษุนั้นก็คาดคั้นซึ่งภิกษุผู้แก้ตัวนั้นว่า ขอท่านจงรู้ให้ดี ถ้าท่านระลึกได้ว่า ได้ต้องอาบัติหนัก คือ ปาราชิก หรือใกล้ต่อปาราชิกเช่นนั้น ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนัก คือ ปาราชิก หรือใกล้ต่อปาราชิกเช่นนี้ ข้าพเจ้าระลึกได้แต่ว่า ได้ต้องอาบัติเล็กน้อยเช่นนี้ ฯ ภิกษุนั้นก็คาดคั้นอีกว่า ท่านจงรู้ให้ดี ถ้าท่านระลึกได้ว่าได้ต้องอาบัติหนัก คือ ปาราชิก หรือใกล้ต่อปาราชิกเช่นนั้น ฯ ภิกษุนั้นก็ตอบว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติเล็กน้อยเช่นนี้แต่ไม่ถูกถาม เป็นแต่ข้าพเจ้าได้บอกเอง ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนัก คือ ปาราชิก หรือใกล้ต่อปาราชิกเช่นนั้น ฯ เวลาถูกถามแล้ว จักไม่รับปากอย่างไร ? ภิกษุนั้นกล่าวว่า ท่านต้องอาบัติเล็กน้อยซึ่งมีชื่ออย่างนี้ เมื่อไม่ถูกถามก็ไม่บอก เวลาท่านต้องอาบัติหนัก คือ ปาราชิก หรือใกล้ต่อปาราชิกเช่นนั้น เมื่อไม่ถูกถามจักบอกอย่างไร ขอท่านจงรู้ให้ดีว่า ท่านระลึกได้หรือไม่ว่า ได้ต้องอาบัติหนัก คือ ปาราชิก หรือใกล้ต่อปาราชิกเช่นนั้น ฯ ภิกษุนั้นก็ตอบว่า ข้าพเจ้าระลึกได้ว่า ข้าพเจ้าได้ต้องอาบัติ

หนัก คือ ปาราชิก หรือใกล้ต่อปาราชิกเช่นนั้น แต่ข้าพเจ้าได้กล่าวเช่นนี้ด้วยความคะนอง ด้วยความประสงค์จะหัวเราะเล่นว่า ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ว่า ข้าพเจ้าได้ต้องอาบัติ คือ ปาราชิก หรือใกล้ต่อปาราชิกเช่นนั้น ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเช่นนี้สงฆ์ควรทำตัสสปาปิยสิกรรม

คือ ควรทำอย่างนี้ ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ฯ เมื่อถูกซักไซ้ด้วยอาบัติหนัก ในท่ามกลางสงฆ์ ปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วปฏิเสธ พูดกลบเกลื่อนเสีย แกล้งพูดเท็จด้วยความตั้งใจ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรทำตัสสปาปิยสิกากรรม แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ เมื่อถูกซักไซ้ด้วยอาบัติหนักในท่ามกลางสงฆ์ ปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วปฏิเสธ พูดกลบเกลื่อนเสีย แกล้งพูดเท็จด้วยความตั้งใจ ฯ สงฆ์กำลังทำตัสสปาปิยสิกากรรม แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ฯ การทำตัสสปาปิยสิกากรรม แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ฯ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ว่าดังนี้ ถึง ๓ หน แล้วว่า สงฆ์ได้ทำตัสสปาปิยสิกากรรม แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ฯ แล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องไว้ ดังนี้ ฯ อันนี้แหละ เรียกว่า อธิกรณ์ระงับแล้ว ฯ ระงับด้วยอะไร ? ระงับด้วยสัมมุขาวินัย ๑ ด้วยตัสสปาปิยสิกา ๑ อะไรเป็นสัมมุขาวินัยในอธิกรณ์นี้ ? ความพร้อมหน้าสงฆ์ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย ความพร้อมหน้าบุคคล ดังที่ว่าแล้วนั้น เป็นสัมมุขาวินัย ฯ อะไรเป็นตัสสปาปิยสิกา ? การทำตัสสปาปิยสิกากรรม คือ การไม่คัดค้านตัสสปาปิยสิกา เป็นตัสสปาปิยสิกา ฯ ถ้าผู้ใดรื้อฟื้นอธิกรณ์ที่ระงับแล้วอย่างนี้ ต้องอุกโกฏนกปาจิตตีย์ ฯ ส่วนผู้ใดให้ฉันทะ ต้องขิยนกปาจิตตีย์ สิ้นเนื้อความพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓๙
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยสมถขันธกะ

อาปตฺตาธิกรณํ กตีหิ สมเถหิ สมฺมติ ฯ อาปตฺตาธิกรณํ ตีหิ สมเถหิ สมฺมติ สมฺมุขาวินเยน จ ปฏิญฺญาตกรเณน จ ติณวตฺถารเกน จาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๓๙ ว่าด้วยสมถขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า อาบัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร ? ระงับด้วยสมถะ ๓ คือ สัมมุขาวินัย ๑ ปฏิญญาตกรณะ ๑ ติณวัตถารกะ ๑

อาบัตตาธิกรณ์ไม่อาศัยสมถะ ๑ คือ ติณวัตถารกะก็ต้องมี คือ ต้องระงับด้วยสมถะ ๒ คือ สัมมุขาวินัย ๑ ปฏิญญาตกรณะ ๑ ฯ ควรกล่าวว่า ต้องมี ฯ เช่นไร ? เช่น ภิกษุต้องอาบัติเบา แล้วเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติชื่อนี้ ข้าพเจ้าจะแสดง ฯ ต้องถามภิกษุนั้นว่า ท่านเห็นหรือ ? ภิกษุนั้นต้องตอบว่า เห็น ฯ แล้วภิกษุอีกรูปหนึ่งนั้นต้องบอกว่า ท่านต้องสำรวมต่อไป อันนี้เรียกว่า อธิกรณ์ที่ระงับแล้ว ฯ ระงับด้วยอะไร ? ระงับด้วยสัมมุขาวินัย ๑ ด้วยปฏิญญาตกรณะ ๑ ฯ อะไรเป็นสัมมุขาวินัย ในอธิกรณ์นี้ ? ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย ความพร้อมหน้าบุคคล เป็นสัมมุขาวินัย ฯ ความพร้อมหน้าบุคคลนั้น ได้แก่ พร้อมหน้าผู้แสดงกับผู้รับการแสดง ฯ อะไรเป็นปฏิญญาตกรณะในอธิกรณ์นี้ ? การไม่คัดค้านปฏิญญาตกรณะ เป็นปฏิญญาตกรณะ ฯ ถ้าผู้

รับการแสดงอาบัติที่ระงับแล้วอย่างนี้ ต้องอุกโกฏนกปาจิตตีย์ ฯ ถ้าได้อย่างนี้เป็นการดี ถ้าไม่ได้อย่างนี้ ภิกษุนั้นต้องเข้าไปหาภิกษุทั้งหลาย ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติชื่อนี้แล้ว ข้าพเจ้าขอแสดงอาบัตินั้น ฯ แล้วภิกษุผู้ฉลาด ต้องประกาศให้ภิกษุเหล่านั้นทราบด้วยคำว่า ขอท่านทั้งหลายจงฟังคำของข้าพเจ้า ภิกษุชื่อนี้กำลังระลึกได้ซึ่งอาบัติ กำลังเปิดเผยอาบัติ กำลังทำให้ตื้นซึ่งอาบัติอยู่ ฯ ถ้าท่านทั้งหลายพร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าควรรับอาบัติของภิกษุชื่อนี้ ฯ แล้วควรถามภิกษุนั้นว่า ท่านเห็นหรือ ? ภิกษุนั้นต้องตอบว่า เห็น ฯ แล้วต้องตอบว่า ท่านต้องสำรวมต่อไป ฯ อันนี้เรียกว่า อธิกรณ์ที่ระงับ ระงับด้วยอะไร ? ระงับด้วยสัมมุขาวินัย ๑ ด้วยปฏิญญาตกรณะ ๑ ฯ อะไรเป็นสัมมุขาวินัยในอธิกรณ์นี้ ฯ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย ความพร้อมหน้าบุคคล ดังที่ว่ามาแล้วนั้น เป็นสัมมุขาวินัย ฯ แต่ความพร้อมหน้าบุคคลในข้อนี้ ได้แก่ พร้อมหน้าผู้แสดงกับผู้รับการแสดง ฯ อะไรเป็นปฏิญญาตกรณะในอธิกรณ์นี้ ? การไม่คัดค้านซึ่งการยืนยัน เป็นปฏิญญาตกรณะ ฯ ถ้าผู้รับรอพ้นซึ่งอธิกรณ์ที่ระงับแล้วอย่างนี้ ต้องอุกโกฏนกปาจิตตีย์ ฯ ถ้าได้อย่างนี้เป็นการดี ถ้าไม่ได้อย่างนี้ ภิกษุนั้นต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าต้องอาบัติชื่อนี้ ข้าพเจ้าขอแสดงอาบัตินั้น ฯ แล้วภิกษุผู้ฉลาดต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังข้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ กำลังระลึกได้ กำลังเปิดเผย กำลังทำให้ตื้น กำลังแสดงอาบัติอยู่ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าขอรับอาบัติของภิกษุชื่อนี้ ฯ แล้วต้องถามภิกษุนั้นว่า ท่านเห็นหรือ ? ภิกษุนั้นต้องตอบว่า เห็น ฯ แล้วบอกภิกษุนั้นว่า ท่านต้องสำรวมต่อไป ฯ อันนี้เรียกว่า อธิกรณ์ที่ระงับแล้ว ฯ ระงับด้วยอะไร ? ระงับด้วยความพร้อมหน้าสงฆ์ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย ความพร้อมหน้าบุคคล ดังที่กล่าวแล้วนั้น ทั้งคำต่อไปก็เหมือนกับที่ว่ามาแล้ว

อาบัติตาธิกรณ์ไม่ได้อาศัยสมถะ ๑ ก็มี คือ ระงับด้วยสมถะ ๒ อันได้แก่ สัมมุขาวินัย ๑ ติณวัตถารกะ ๑ ฯ ควรกล่าวว่า ต้องมี ฯ ข้อนี้เช่นไร เช่น ภิกษุทั้งหลายผู้บาดหมางกัน ผู้ทะเลาะกัน ผู้วิวาทกัน ได้ทำ ได้พูด สิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้มาก ฯ หากภิกษุเหล่านั้นคิดว่า เมื่อพวกเราบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ก็ได้ทำได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก หากพวกเราจักลงโทษกันด้วยอาบัติเหล่านี้ ก็จักต้องเกิดเป็นอธิกรณ์ร้ายแรงขึ้น ดังนี้ เราตถาคตอนุญาตให้ระงับอธิกรณ์เช่นนี้ด้วยติณวัตถารกะ ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ต้องระงับอย่างนี้ คือ ภิกษุทั้งปวงต้องประชุมในที่แห่งเดียวกัน ครั้นประชุมพร้อมกันแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า เมื่อพวกข้าพเจ้าบาดหมางกัน ทะเลาะกัน ได้ทำได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก ฯ หากพวกข้าพเจ้าจะลงโทษกันด้วยอาบัติเหล่านี้ ก็จะเป็นอธิกรณ์ร้ายแรงขึ้น ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรระงับอธิกรณ์นี้ด้วยติณวัตถารกะ ยกแต่อธิกรณ์ที่มีโทษมาก ยกแต่อธิกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ ดังนี้ ฯ แล้วภิกษุผู้ฉลาดในจำพวกภิกษุอีกฝ่ายหนึ่ง ต้องประกาศให้พวกของตนทราบด้วยคำว่า ขอท่านทั้งหลายจงฟังคำของข้าพเจ้า เมื่อพวกเราบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกันอยู่ ก็ได้ทำได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก หากพวกเราจะลงโทษกันด้วยอาบัติเหล่านี้ ก็จะเป็นอธิกรณ์ร้ายแรงขึ้น ฯ ถ้าท่านทั้งหลายพร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าขอแสดงอาบัติของท่านทั้งหลายด้วย ของข้าพเจ้าด้วย ด้วยติณวัตถารกะในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านทั้งหลายด้วย เพื่อประโยชน์แก่ข้าพเจ้าด้วย ยกเสียแต่อาบัติที่มีโทษมาก ยกแต่อาบัติที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ ดังนี้

ลำดับนั้น ภิกษุผู้ฉลาดในจำพวกภิกษุอีกฝ่ายหนึ่ง ต้องประกาศให้ฝ่ายของตนทราบ ด้วยคำว่า ขอท่านทั้งหลายจงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า เมื่อพวกเราบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกันอยู่ ก็ได้ทำได้พูดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมากแล้ว หากพวกเราจักลงโทษกันด้วยอาบัติเหล่านี้ ก็จักเป็นอธิกรณ์ร้ายแรงขึ้น ฯ ถ้าท่านทั้งหลายพร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าขอแสดงอาบัติ ของท่านทั้งหลายด้วย ของข้าพเจ้าด้วย ด้วยติณวัตถารกะ ในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประโยชน์

แก่ท่านทั้งหลายด้วย เพื่อประโยชน์แก่ข้าพเจ้าด้วย ยกเสียแต่อาบัติที่มีโทษมาก ยกเสียแต่อาบัติที่เกี่ยวกับคฤหัสถ์ ดังนี้

แล้วภิกษุผู้ฉลาดในจำพวกภิกษุอีกฝ่ายหนึ่ง จึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า เมื่อพวกข้าพเจ้าบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกันอยู่ ได้ทำ ได้พูด สิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมาก ฯ หากพวกข้าพเจ้าจะลงโทษกันด้วยอาบัติเช่นนี้ ก็จักเป็นอธิกรณ์ร้ายแรงขึ้นถึงกับแตกกัน ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าขอแสดงอาบัติของท่านเหล่านี้ด้วย ของข้าพเจ้าด้วย ด้วยคิณวัตถารกะในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านเหล่านี้ด้วย เพื่อประโยชน์แก่ข้าพเจ้าด้วย ยกเสียแต่อาบัติที่มีโทษหนัก ยกเสียแต่อาบัติที่เกี่ยวกับคฤหัสถ์ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า เมื่อพวกข้าพเจ้าบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกันอยู่ ได้ทำ ได้พูด สิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมากแล้ว หากพวกข้าพเจ้าจักลงโทษกันด้วยอาบัติเหล่านี้ ก็จะต้องเป็นอธิกรณ์ร้ายแรงขึ้น ถึงกับแตกกัน ฯ ข้าพเจ้าจึงขอแสดงอาบัติของท่านเหล่านี้ด้วย ของข้าพเจ้าด้วย ด้วยคิณวัตถารกะ ในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านเหล่านี้ด้วย เพื่อประโยชน์แก่ข้าพเจ้าด้วย ยกเสียแต่อาบัติที่มีโทษหนัก ยกเสียแต่อาบัติที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ การแสดงอาบัติเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย ด้วยคิณวัตถารกะในท่ามกลางสงฆ์ ยกเสียแต่อาบัติที่มีโทษมาก ยกเสียแต่อาบัติที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น เป็นอันว่า ข้าพเจ้าได้แสดงอาบัติเหล่านี้ด้วยคิณวัตถารกะ ในท่ามกลางสงฆ์แล้ว เว้นเสียแต่อาบัติที่มีโทษมาก เว้นแต่อาบัติที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์เท่านั้น สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ ฯ ลำดับนั้น ภิกษุผู้ฉลาดในจำพวกภิกษุอีกฝ่ายหนึ่ง จึงประกาศให้สงฆ์ทราบ ด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกันอยู่ ได้ทำ ได้พูด สิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมากแล้ว ฯ หากพวกข้าพเจ้าจักลงโทษกันด้วยอาบัติเหล่านี้ ก็จะเป็นอธิกรณ์ร้ายแรงขึ้นถึงกับแตกกัน ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าขอแสดงอาบัติของท่านเหล่านี้ด้วย ของข้าพเจ้าด้วย

ด้วยติณวัตถารกะในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านเหล่านี้ด้วย เพื่อประโยชน์แก่ข้าพเจ้า ยกเสียแต่อาบัติที่มีโทษมาก ยกเสียแต่อาบัติที่เกี่ยวกับคฤหัสถ์ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า เมื่อพวกข้าพเจ้าบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกันอยู่ ได้ทำ ได้พูด สิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะไว้เป็นอันมากแล้ว ฯ หากพวกข้าพเจ้าจะลงโทษกันด้วยอาบัติเหล่านี้ ก็จะเป็นอธิกรณ์ร้ายแรงขึ้นถึงกับแตกกัน ฯ ข้าพเจ้าจึงขอแสดงอาบัติของท่านเหล่านี้ด้วยของข้าพเจ้าด้วย ด้วยติณวัตถารกะในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านเหล่านี้ด้วย เพื่อประโยชน์แก่ตนด้วย ยกเสียแต่อาบัติที่มีโทษมาก ยกเสียแต่อาบัติที่เกี่ยวกับคฤหัสถ์ ฯ การแสดงอาบัติเหล่านี้ ของพวกข้าพเจ้า ด้วยติณวัตถารกะ ยกเสียแต่อาบัติที่มีโทษมาก ยกเสียแต่อาบัติที่เกี่ยวกับคฤหัสถ์ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ เป็นอันว่า ข้าพเจ้าได้แสดงอาบัติเหล่านี้ ของพวกข้าพเจ้า ด้วยติณวัตถารกะ ในท่ามกลางสงฆ์ ยกเสียแต่อาบัติที่มีโทษมาก ที่เกี่ยวกับคฤหัสถ์ สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ ฯ อันนี้แหละภิกษุทั้งหลาย เรียกว่า อธิกรณ์ที่ระงับแล้ว ฯ ระงับด้วยอะไร ? ระงับด้วยสัมมุขาวินัย • ด้วยติณวัตถารกะ • ฯ อะไรเป็นสัมมุขาวินัย ในอธิกรณ์นี้ ฯ ความพร้อมหน้าสงฆ์ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย ดังที่ว่ามาแล้วนั้น เป็นสัมมุขาวินัย ฯ อะไรเป็นติณวัตถารกะ ฯ การไม่คัดค้านซึ่งติณวัตถารกะ คือ การระงับอธิกรณ์ด้วยอาการไม่ซัดโทษ เหมือนกับปกปิดของไม่ดีไว้ด้วยหญ้าแห้งฉะนั้น เรียกว่า ติณวัตถารกะ ฯ ถ้าผู้รับการแสดงอาบัตินั้นรื้อฟื้นอธิกรณ์ขึ้น ต้องอุกโกฏนกปาจิตตีย์ ผู้ให้ฉันทะต้องขิยนกปาจิตตีย์

กิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร ? ระงับด้วยสมถะเดียว คือ ด้วยสัมมุขาวินัยเท่านั้น สันเนื่องความในสมถขันธกะ อันจัดเป็นขันธกะที่ ๔ ในคัมภีร์จุลวรรค เพียงเท่านี้. เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๐
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธกะ

เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป ฯ เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู นหายมานา รุกฺเข กายํ อุคฺฆํ เสนฺติ อุรุมฺปี พาหุมฺปี อุรมฺปี ปิฏฺฐิมฺปิ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๔๐ ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธกะ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่พระเวฬุวันกลันทกนิวาปวิหาร กรุงราชคฤห์นั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ที่พากันอาบน้ำ ได้พากันถูกาย ถูขา ถูแขน ถูอก ถูหลัง ที่ต้นไม้ คนทั้งหลายได้เห็นก็พากันติเตียนว่า ทำเหมือนพวกมวยปล้ำที่เกี่ยวกับการบำรุงผิว ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ยินคำติเตียนดังนี้แล้ว ก็นำกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามได้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเตียนแล้วจึงตรัสว่า ภิกษุผู้อาบน้ำถูตัวที่ต้นไม้ไม่ได้ ภิกษุใดถู ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ

ก็ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้พากันถูกาย ถูขา ถูแขน ถูอก ถูหลัง ที่เสาในเวลาอาบน้ำ จึงทรงห้ามอีกว่า ภิกษุผู้อาบน้ำ ถูตัวที่เสาไม่ได้ ภิกษุใดถู ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้พากันถูกาย ถูขา ถูแขน ถูอก ถูหลัง ที่ฝาในเวลาอาบน้ำ ก็ทรงห้ามอีกว่า ภิกษุผู้อาบน้ำ ถูกายที่ฝาไม่ได้ ภิกษุใดถู ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้พากันไปอาบน้ำในท่าที่ไม่สมควร คนทั้งหลายก็ติเตียนว่า ทำเหมือนพวกคฤหัสถ์ จึงทรงห้ามไว้อีกว่า ภิกษุผู้อาบน้ำอาบในท่าที่ไม่สมควร คือ ในท่าที่เขาถากต้นไม้ให้เป็นเหมือนแผ่นกระดาน แล้วขัดให้เป็นรอย ๆ เหมือนตาหมากรุก ภิกษุใดอาบ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้พากันอาบน้ำโดยใช้มือที่ทำด้วยไม้ถูตัว คนทั้งหลายก็ติเตียน จึงได้ทรงห้ามไว้อีกว่า ภิกษุใดอาบน้ำ ใช้มือที่ทำด้วยไม้ถูตัว ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้พากันใช้ด้ายกุรุวินทกะถูตัว ในเวลาอาบน้ำ คนทั้งหลายก็ติเตียนว่า ทำเหมือนคฤหัสถ์ จึงได้ทรงบัญญัติไว้อีกว่า ภิกษุถูตัวด้วยด้ายกุรุวินทกะ ในเวลาอาบน้ำไม่ได้ ภิกษุใดฝ่าฝืน ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้เอากายต่อกายถูตัวกัน คนทั้งหลายก็ติเตียนอีก จึงได้ทรงบัญญัติห้ามและปรับอาบัติทุกกฏไว้อีก

ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ถูตัวด้วยไม้พันมังกรในเวลาอาบน้ำ คนทั้งหลายก็ติเตียนอีก จึงทรงบัญญัติห้ามไว้อีก

ต่อมามีภิกษุองค์หนึ่งเป็นหิด ถ้าไม่ได้ถูตัวด้วยไม้พันมังกรก็ไม่สบาย จึงทรงอนุญาตไม้พันมังกรที่ยังทำไม่สำเร็จ ให้แก่ภิกษุไข้

ต่อมามีภิกษุรูปหนึ่งไม่มีกำลังด้วยความชรา ในเวลาอาบน้ำ ก็ไม่อาจถูตัวของตัวได้ จึงทรงอนุญาตเกลียวผ้าชุบน้ำ ให้ใช้ถูตัวได้

ในคราวหนึ่ง มีภิกษุองค์หนึ่งกลัวผิดในการที่จะถูตัว จึงกราบทูลให้ทรงทราบ ถึงทรงอนุญาตให้ถูตัวด้วยฝ่ามือได้

ในคราวหนึ่ง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ใช้เครื่องประดับหู ใช้สังวาลย์ ใช้ด้ายประดับคอ ใช้ด้ายประดับสะเอว ใช้กำไลมือ ใช้กำไลแขน ใช้เครื่องประดับมือสวมแหวน คนทั้งหลายก็พากันติเตียนว่า ทำเหมือนชาวบ้าน สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทราบเข้า จึงได้ทรงห้ามเสียทั้งวางโทษทุกกฏไว้

ครั้งหนึ่ง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ พากันไว้ผมยาว คนทั้งหลายก็ติเตียนว่า ทำเหมือนชาวบ้าน จึงได้ตรัสห้ามว่า ภิกษุไว้ผมยาวไม่ได้ ภิกษุใดไว้ผมยาว ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตให้ไว้ผมเพียง ๒ เดือน หรือยาวเพียง ๒ ข้อนิ้วมือ

ในครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้พากันหวีผมด้วยหวีบ้าง หวีผมด้วยแปรงบ้าง หวีผมด้วยแปรงม้าบ้าง หวีผมด้วยน้ำมันผักกาดบ้าง หวีผมด้วยน้ำมันเจือด้วยน้ำบ้าง คนทั้งหลายก็ติเตียนว่า ทำเหมือนฆราวาส จึงทรงห้าม และวางโทษอาบัติไว้ ครั้งหนึ่ง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้พากันดูเงาหน้าของตัวที่กระจกบ้าง ที่ถาดน้ำบ้าง เมื่อทรงทราบก็ทรงห้าม ทั้งวางโทษทุกกฏไว้

ครั้งหนึ่ง มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นแผลที่ปาก ฯ ภิกษุนั้นจึงถามภิกษุทั้งหลายว่า แผลของข้าพเจ้าเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลายก็ตอบว่า แผลของท่านเป็นอย่างนี้ ฯ ภิกษุนั้นก็ไม่เชื่อ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงนำกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ดูเงาหน้าของตัวที่กระจก หรือที่ถาดน้ำ เพราะเหตุแห่งความเจ็บไข้ได้

ครั้งหนึ่ง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้พากันทาหน้า นวดหน้า ผัดหน้า ทาปากด้วยมโนสิลา ทำการย้อมอวัยวะ ย้อมปาก ย้อมทั้งปวง เมื่อทรงทราบก็ทรงห้ามเสีย และวางโทษทุกกฏไว้ ครั้งหนึ่ง มีภิกษุรูปหนึ่งเกิดโรคที่ตา ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ทาหน้าได้ เพราะเหตุความเจ็บไข้เป็นปัจจัย

ครั้งหนึ่ง ได้มีมหรสพที่เขา ใกล้กรุงราชคฤห์ ฯ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ก็ได้พากันไปดู คนทั้งหลายจึงติเตียนว่า ทำเหมือนฆราวาส จึงได้ทรงห้ามเสียว่า ภิกษุไปดูการฟ้อนรำขับร้องดีดสีตีเป่าไม่ได้ ภิกษุใดไป ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ครั้งหนึ่ง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้แสดงธรรมด้วยเสียงขับร้องอันยืดยาว คนทั้งหลายก็พากันติเตียน เมื่อทรงทราบก็ทรงติเตียนแล้วตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ขับร้องธรรมด้วยเสียงขับร้องอันยาวมีโทษ ๕ ประการ คือ ตนเองเกิดความยินดีในเสียงนั้น ๑ ผู้อื่นเกิดความยินดีในเสียงนั้น ๑ พวกคฤหบดีติเตียน ๑ ความเสียไปแห่งสมาธิ ย่อมมีแก่ผู้ยินดีต่อเสียงขับร้อง ๑ ประชุมชน

ในภายหลัง ย่อมถือเป็นตัวอย่าง ได้ทรงห้ามไม่ให้ขับร้องธรรมด้วยเสียงขับร้องอันยาว และปรับโทษทุกกฏไว้

ครั้งหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายกลัวผิดในสรภัญญะ จึงกราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า เราอนุญาตสรภัญญะแก่ภิกษุทั้งหลาย

ครั้งหนึ่ง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้พากันใช้หนังแกะมีขนภายนอก คนทั้งหลายก็ติเตียนว่า ทำเหมือนพวกชาวบ้าน จึงมีพระพุทธบรรหารห้ามเสีย ทั้งทรงวางโทษทุกกฏไว้

ครั้งหนึ่ง มะม่วงที่พระราชอุทยานของพระเจ้าพิมพิสาร กำลังเป็นผล ฯ พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงอนุญาตไว้ว่า ให้พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ฉันมะม่วงได้ตามสบาย ฯ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ก็ได้พากันให้คนฟาดมะม่วงอ่อน ๆ ให้หล่นลงมาแล้วเก็บฉัน ฯ ครั้งนั้น เผอิญพระเจ้าพิมพิสาร ตรัสสั่งให้เจ้าพนักงานไปเก็บมะม่วงมาถวาย พวกนายอุทยานได้บอกแก่พวกเจ้าพนักงานว่า ไม่มี เพราะพวกภิกษุทั้งหลาย ได้ให้คนฟาดมะม่วงอ่อนลง ฉันเสียสิ้นแล้ว ฯ พวกพนักงานจึงนำกราบทูลแด่พระเจ้าพิมพิสาร ฯ พระองค์จึงตรัสว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ฉันมะม่วงก็เป็นการดีแล้ว แต่ว่าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงสรรเสริญความรู้จักประมาณไว้ ฯ คนทั้งหลายก็พากันติเตียนว่า อย่างไรพวกสมณะศากยบุตรจึงไม่รู้จักประมาณ พากันฉันมะม่วงของพระราชาเสียสิ้น ภิกษุทั้งหลายได้ยินคำติเตียนดังนี้แล้ว จึงนำกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสห้ามไม่ให้ภิกษุฉันมะม่วง ทรงวางโทษทุกกฏไว้

ครั้งหนึ่ง มีคนพวกหนึ่งได้จัดทำอาหารถวายสงฆ์ ได้ใส่ชิ้นมะม่วงลงไปในกับข้าว ภิกษุทั้งหลายก็ไม่กล้าฉัน จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายจงรับฉันเถิด เราอนุญาตให้ฉันมะม่วงได้

ครั้งหนึ่ง มีคนพวกหนึ่งได้จัดทำกับข้าวถวายสงฆ์ พวกนั้นไม่อาจทำมะม่วงให้เป็นชิ้น ๆ ได้ ได้จัดมะม่วงไว้ทั้งผลที่โรงครัว ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ไม่กล้ารับ เมื่อทรงทราบจึงตรัสว่า เธอทั้งหลายจงรับฉันเถิด เราอนุญาตให้ฉันผลไม้ด้วยการทำให้สมควรแก่สมณะ ๕ อย่าง คือ จี้ด้วยไฟ ๑ จี้ด้วยมีดพร้า ๑ หยิกด้วยเล็บ ๑ ผลไม้ที่ไม่มีเมล็ด ๑ ผลไม้ที่เขาแกะเมล็ดออกแล้ว ๑ ดังนี้

ในคราวหนึ่ง ภิกษุองค์หนึ่งถูกงูกัด ถึงซึ่งความตาย ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นไม่ได้แผ่เมตตาจิตไปถึงตระกูลพญางูทั้ง ๔ เป็นแน่ ฯ ถ้าภิกษุนั้น ได้แผ่เมตตาจิตไปถึงตระกูลพญางูทั้ง ๔ ก็จะไม่ถูกงูกัดตาย ฯ ตระกูลพญางูทั้ง ๔ นั้น คือ อะไรบ้าง ? คือ ตระกูลพญางูวิรูปักข์ ๑ ตระกูลพญางูเอราปถะ ๑ ตระกูลพญางูฉัพยาปุตตะ ๑ ตระกูลพญางูกัณหาโคตมกะ ๑ ถ้าภิกษุนั้นแผ่เมตตาจิตไปถึงตระกูลพญางูทั้ง ๔ นี้ จะไม่ถูกงูกัดตายเป็นแน่ ฯ เราตถาคตอนุญาตให้แผ่เมตตาจิตไปถึงตระกูลพญางูทั้ง ๔ นี้ เพื่อคุ้มครองตน เพื่อรักษาตน เพื่อป้องกันตน ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุต้องแผ่เมตตาจิตว่า

วิรูปกฺเขหิ เม เมตฺตํ เมตฺตํ เอราปเถหิเม
ฉพฺยาปุตฺเตหิ เม เมตฺตํ เมตฺตํ กณฺหาโคตมเกหิ จ
อปาทเกหิ เม เมตฺตํ เมตฺตํ หิปาทเกหิ เม
จตุปฺปเเหิ เม เมตฺตํ เมตฺตํ พหุปฺปเทหิ เม
มา มํ อปาทโก หึสิ มา มํ หึสิ ทิปาทโก ฯ
มา มํ จตุปฺปโท หึสิ มา มํ หึสิ พหุปฺปโท ฯ
สพฺเพ สตฺตา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ภูตา จ เกวลา
สพฺเพ ภทฺรานิ ปสฺสนฺตุ มา กิญฺจิ ปาปมาคมา ฯ

อปฺปมาโณ พุทฺโธ อปฺปมาโณ ธมฺโม อปฺปมาโณ สงฺโฆ ปมาณวนฺตานิ สิรึสปานิ อหิวิจฺฉิกา สตปที อุณฺณานาภี สรภู มูสิกา กตา เม รกฺขา กตา เม ปริตฺตา ปฏิกฺกมนฺตุ ภูตานิ โสหํ นโม ภควโต นโม สตฺตนฺนํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ ดังนี้

ในเนื้อความที่แสดงมาแล้วตามพระบาลีทั้งสิ้นนี้ มีคำที่ควรยกขึ้นอธิบายอยู่เพียง คำว่า ขับร้องธรรมด้วยเสียงขับร้องอันยาว กับคำว่า สรภัญญะเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงจะได้อธิบายคำทั้ง ๒ นั้น ออกไปตามอรรถกถา กล่าวคือ ในอรรถกถาว่า ในคำว่า ขับร้องธรรมด้วยเสียงขับร้องอันยาวที่กล่าวไว้ในพระบาลีนั้น หมายความว่า เสียงที่ทำลายวัตตะนั้นเสีย แล้วทำให้เสียอักขระไป ชื่อว่าเสียงยาว ฯ สำหรับในธรรมสุดคันตวัตตะก็ดี ขาดกวัตตะก็ดี คาถาวัตตะก็ดี

ไม่ควรทำให้เสียงยาวเกินไป เพราะจะทำให้เสียวัตตะนั้น ๆ ควรแสดงซึ่งบทและพยัญชนะให้กลมกล่อมด้วยวัตตะ ๔ เหล่ยม

คำว่า สรภัญญะนั้น ในอรรถกถาว่า ได้แก่ การกล่าวด้วยเสียง ๆ ได้ยินมาว่า ในสรภัญญะนั้น มีวัตตะถึง ๓๒ มีตรังวัตตะและโกหกวัตตะ กับคลิตวัตตะเป็นต้น ๆ ในวัตตะเหล่านั้น ใครประสงค์วัตตะใดจะทำวัตตะนั้นก็ได้ ๆ การไม่ทำให้เสียบทและพยัญชนะทั้งสิ้น ทำไม่ให้วิการ แล้วก็เป็นไปโดยนัย ๔ เหล่ยม อันสมควรแก่สมณะเท่านั้น เป็นลักษณะดังนี้ ส่วนในฎีกานั้น ไม่ได้กล่าวไว้อย่างไร จึงเป็นอันว่าทำให้เข้าใจยาก ในถ้อยคำเหล่านี้แล้ว แต่ผู้รู้ทั้งหลายจะตัดสินด้วยบัญญา เป็นอันว่าจบพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๔๑

คัมภีร์จุลวรรค

ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ อนภิรติยา ปีฬิโต อตฺตโน องฺคชาตํ ฉินฺทิ ๆ ล ๆ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๔๑ ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธกะ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่ง ถูกความกระสันบีบคั้น แล้วได้ตัดองคชาตของตน ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงนำความกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ๆ

พระองค์จึงตรัสสั่งให้พาภิกษุนั้นเข้าเฝ้า ทรงซักถามได้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเตียนภิกษุนั้นโดยอเนกประการ แล้วมีพระพุทธบรรหารว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสิ่งอื่นที่ควรตัด โมฆบุรุษนั้นก็ตัดอีกสิ่งหนึ่งเสีย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุตัดองคชาตของตนไม่ได้ ภิกษุใดตัด ภิกษุนั้นต้องถุลลัจจัย ดังนี้

ในคราวนั้น มีปมไม้จันทน์ชิ้นหนึ่งมีค่ามาก ได้เกิดขึ้นแก่เศรษฐี ในกรุงราชคฤห์ ชิ้นมีชื่อว่าราชคฤหเศรษฐี ฯ ราชคฤหเศรษฐีนั้นคิดว่า เราควรให้กลึงปมไม้จันทน์นี้ให้เป็นบาตร ที่กลึงออกเราก็จักได้ใช้ ส่วนบาตรเราก็จักได้ให้ทาน ฯ แล้วราชคฤหเศรษฐี จึงให้กลึงปมไม้จันทน์นั้นให้เป็นบาตร แล้วให้เอาใส่ในถุงขึ้นแขวนไว้บนปลายไม้ไผ่ เอาไม้ไผ่ตั้งต่อ ๆ กันขึ้นไป แล้วกล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์ผู้ใดเป็นพระอรหันต์ด้วย เป็นผู้มฤทธิ์ด้วย สมณะหรือพราหมณ์ผู้นั้น จงนำเอาบาตรที่เรายกให้แล้วนี้ลงมา

ครั้งนั้น ปูรณกัสสปจึงไปหาราชคฤหเศรษฐี บอกว่า คฤหบดี เราเป็นพระอรหันต์ด้วย เป็นผู้มฤทธิ์ด้วย ท่านจงให้บาตรแก่เรา ฯ เศรษฐีนั้นก็ตอบว่า ถ้าท่านเป็นพระอรหันต์ด้วย เป็นผู้มฤทธิ์ด้วย จงนำบาตรที่ข้าพเจ้าถวายแล้วนั้นลงมา ฯ ลำดับนั้น มักขลิโคสาล อชิตเกสกัมพล ปกุธกัจจายนะ สญชัยเวฬัฏฐ-บุตร นิคัณฐนาฏบุตร ก็พากันเข้าไปหาราชคฤหเศรษฐีตามลำดับกัน บอกว่า คฤหบดี เราเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้มฤทธิ์ด้วย ท่านจงให้บาตรแก่เรา ฯ ราชคฤหเศรษฐีตอบว่า ถ้าท่านเป็นพระอรหันต์ด้วย เป็นผู้มฤทธิ์ด้วย จงนำเอาบาตรที่ข้าพเจ้าถวายแล้วนั้นลงมา

ในคราวนั้น พระมหาโมคคัลลานะกับพระปิณโฑลภารทวาชะ ได้พากันเข้าไปสู่กรุงราชคฤห์ เพื่อจะบิณฑบาตในเวลา ฯ พระปิณโฑลภารทวาชะเป็นพระอรหันต์ด้วย เป็นผู้มฤทธิ์ด้วย ฯ พระมหาโมคคัลลานะ ก็เป็นพระอรหันต์ด้วย เป็นผู้มฤทธิ์ด้วย ฯ ลำดับนั้น พระปิณโฑลภารทวาชะ จึงบอกพระมหาโมคคัลลานะว่า ท่านโมคคัลลานะจงไปนำบาตรใบนั้นลงมา บาตรใบนั้นเป็นของท่าน ฯ ฝ่ายพระมหาโมคคัลลานะจึงว่า ท่านภารทวาชะจงไปเถิด ท่านจงไปนำบาตรใบนั้นมา บาตรใบนั้น เป็นของท่าน ฯ ลำดับนั้น พระปิณโฑลภารทวาชะ จึงเหาะไปนำบาตรใบนั้นลงมา แล้วนำเหาะเวียนรอบกรุงราชคฤห์ถึง ๓ รอบ

ในคราวนั้น ราชคฤหเศรษฐี พร้อมทั้งบุตรภรรยา ได้พากันยืนประณมมืออยู่ที่ในนิเวศน์ของตน กล่าวว่า ขอท่านผู้เป็นเจ้าภาวทวาชะลงมาที่ในนิเวศน์ของข้าพเจ้าเถิด ฯ ลำดับนั้น พระปิณโฑลภารทวาชะ ก็ลงไปสู่นิเวศน์ของราชคฤหเศรษฐี ฯ ราชคฤหเศรษฐี ก็รับบาตรจากพระปิณโฑลภารทวาชะไปใส่อาหารที่มีค่ามาก แล้วนำมาถวาย ฯ พระปิณโฑลภารทวาชะ ก็นำบาตรใบนั้นไปสู่อาราม ฯ คนทั้งหลายได้ทราบข่าวดังนั้น ต่างก็แสดงความยินดี ด้วยเสียงสนั่นหวั่นไหว ติดตามพระปิณโฑลภารทวาชะไป ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงสดับเสียงนั้น จึงตรัสถามพระอานนท์ว่า เหตุไร จึงมีเสียงคนสนั่นหวั่นไหว ฯ พระอานนท์ก็กราบทูลเหตุนั้นให้ทรงทราบว่า ข้าแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระปิณโฑลภารทวาชะ ได้นำบาตรของราชคฤหเศรษฐีลงมาจากปลายไม้ไผ่ คนทั้งหลายได้ทราบดังนั้น จึงได้พากันแสดงความยินดีด้วยเสียงสนั่นหวั่นไหว ติดตามพระปิณโฑลภารทวาชะมา พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงสอบถามได้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเตียนว่า นี่แน่ะภารทวาชะ สิ่งที่เธอทำนั้นไม่สมกับสมณะ อย่างไร เธอจึงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นธรรมของมนุษย์อย่างสูงแก่พวกคฤหัสถ์ เพราะเหตุแห่งบาตรไม้ที่เลว ๆ เช่นนี้ นี่แน่ะภารทวาชะ มาตุคาม ย่อมแสดงความกำเริบ เพราะเหตุแห่งรูปมาสกเลว ๆ ฉันใด เธอก็แสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเป็นธรรมของมนุษย์อย่างสูงแก่พวกคฤหัสถ์ เพราะเหตุแห่งบาตรไม้ที่เลว ๆ ฉะนั้น ฯ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงห้ามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ อันเป็นธรรมของมนุษย์อย่างสูงแก่พวกคฤหัสถ์ไม่ได้ ภิกษุใดแสดง ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เธอทั้งหลายจงทุบบาตรไม้นั้นเสีย ทำให้เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แล้วทำให้เป็นยาหยอดตา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใช้บาตรไม้ไม่ได้ ภิกษุใดใช้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ดังนี้

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ใช้บาตรหลายอย่าง คือ บาตรทองคำก็มี บาตรเงินก็มี ทำให้คนทั้งหลายติเตียนว่า ทำเหมือนฆราวาส จึงทรงประกาศห้ามเสียว่า ภิกษุใช้บาตรทองคำ บาตรเงิน บาตรแก้วมณี บาตรแก้วไพฑูรย์ บาตรแก้วผลึก บาตรทองขาว บาตรแก้วธรรมดา บาตรดีบุก บาตรตะกั่วเงิน

บาตรทองแดงไม่ได้ ภิกษุใดขืนใช้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตให้ใช้บาตร ๒ อย่าง คือ บาตรเหล็กกับบาตรดินเท่านั้น ดังนี้

ก็ในคราวนั้น ก้นบาตรถูกครูดสีกับพื้น จึงทรงอนุญาตให้ใช้ของเป็นวงกลมรองบาตร

ก็ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ใช้เครื่องรองบาตรหลายอย่าง ทำด้วยทองคำก็มี ทำด้วยเงินก็มี ทำให้คนทั้งหลายติเตียนว่า ทำเหมือนพวกฆราวาส จึงทรงประกาศห้ามเสียว่า ภิกษุใช้เครื่องรองบาตร แล้วด้วยทองคำ หรือเงินไม่ได้ ภิกษุใดขืนใช้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตเครื่องรองบาตร ๒ อย่าง คือ เครื่องรองบาตรที่ทำด้วยดินปก ๑ เครื่องรองบาตรที่ทำด้วยตะกั่วและเงิน ๑ ฯ เครื่องรองบาตรหนาไปจับยกขึ้นไม่ได้ จึงทรงอนุญาตให้กลึงออกเสีย ฯ เวลากลึงออกแล้ว เครื่องรองบาตรนั้นก็เป็นเกลียว จึงทรงอนุญาตให้ตัดเป็นพันมังกร

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ใช้เครื่องรองบาตร ที่ทำแปลก ๆ คือ เติมไปด้วยรูปต่าง ๆ ก็มี ทำเป็นลวดลายต่าง ๆ ก็มี จึงทรงห้ามเสีย ทรงอนุญาตให้ใช้เครื่องรองบาตรปกติ ภิกษุใดฝ่าฝืน ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายเก็บบาตรทั้งที่มีน้ำไว้ บาตรก็เสียไป จึงตรัสว่า ภิกษุเก็บบาตรทั้งมีน้ำไว้ไม่ได้ ภิกษุใดขืนเก็บ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราอนุญาตให้ผึ่งบาตรให้แห้งเสียก่อนแล้วจึงเก็บไว้ ฯ ต่อมาภิกษุทั้งหลาย ก็ผึ่งบาตรทั้งที่มีน้ำไว้ บาตรก็มีกลิ่นเหม็น จึงทรงห้ามเสีย ฯ ต่อมาภิกษุตั้งบาตรตากแดดไว้ ฯ สีบาตรก็เสียไป จึงทรงห้ามเสีย ฯ ต่อมาบาตรเป็นอันมากก็ถูกเก็บไว้ในที่แจ้งโดยไม่มีเครื่องรอง ฯ เวลาลมหัวด้วนพัดมาก็ตกแตก จึงทรงอนุญาตเชิงบาตรไว้ คราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเก็บบาตรไว้ที่อัฒจันทร์ บาตรก็กลิ้งลงแตก จึงทรงห้ามเสีย ฯ คราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเก็บบาตรไว้ที่ส้นพื้นกระดาน บาตรได้พลัดตกแตก จึงทรงห้ามเสีย ทั้งวางโทษทุกกฏไว้ทุกครั้ง

ในคราวนั้น ภิกษุเก็บบาตรไว้ที่พื้นดินก็ครูดปากบาตร จึงทรงอนุญาตให้ใช้เครื่องรองทำด้วยหญ้า ฯ เครื่องรองที่ทำด้วยหญ้านั้นก็ถูกปลวกกัด จึงทรงอนุญาตให้ใช้ผ้ารอง ผ้าก็ถูกปลวกกัด จึงทรงอนุญาตให้ใช้เครื่องรองทำด้วยอิฐ หรือ

ไม้ ฯ บาตรได้พลัดจากเครื่องรองนั้นตกแตก จึงทรงอนุญาตให้ใช้เครื่องรองมีสัณฐานดังหม้อปากกว้าง ฯ บาตรก็ครูดสีกับเครื่องรองนั้น จึงทรงอนุญาตถุงบาตร แต่ยังไม่มีสายตะพาย จึงทรงอนุญาตสายตะพายอีก ฯ คราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายได้แขวนบาตรไว้ที่ตะปูชิ้งถอกที่ฝาบ้าง ที่ไม้นาคทันต์บ้าง ฯ บาตรก็พลัดตกลงแตก จึงทรงห้ามเสีย คราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายได้เก็บบาตรไว้บนเตียง ได้เผลอนั่งทับบาตรแตก จึงทรงห้ามไม่ให้เก็บบาตรไว้บนเตียง คราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเก็บบาตรไว้บนตั่งได้เผลอนั่งทับบาตรแตก จึงทรงห้ามไม่ให้เก็บบาตรไว้บนตั่ง ฯ คราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายวางบาตรไว้บนตัก เผลอลุกขึ้นบาตรก็ตกแตก จึงทรงห้ามไม่ให้เก็บบาตรไว้บนตัก ฯ คราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเก็บบาตรไว้บนร่ม ถูกลมพัดก็ตกแตก จึงทรงห้ามไม่ให้เก็บบาตรไว้บนร่ม ฯ คราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายผลักบานประตูด้วยมือถือบาตร บาตรได้กระทบบานประตูแตก จึงทรงห้ามเสีย ฯ คราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายบิณฑบาตด้วยกระโหลกน้ำเต้า ทำให้คนทั้งหลายติเตียน จึงทรงห้ามเสีย ฯ อีกคราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายบิณฑบาตด้วยกะลาน้ำเต้า ทำให้คนทั้งหลายติเตียนอีก จึงได้ทรงห้ามเสีย ฯ คราวหนึ่ง ภิกษุผู้ถือบังสุกุลไม่เลือกองค์หนึ่ง ได้เอากระโหลกหัวผีมาใช้เป็นบาตร มีหญิงคนหนึ่งได้เห็น ก็ร้องขึ้นว่าเป็นปีศาจ คนทั้งหลายก็ติเตียน จึงได้ทรงห้ามเสีย ฯ คราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายนำเศษอาหารบ้าง เมล็ดข้าวบ้าง น้ำที่เปนเดนบ้าง ออกไปจากบ้านด้วยบาตร คนทั้งหลายก็ติเตียนว่า พวกสมณะศากยบุตรเหล่านี้ฉันในสิ่งใด สิ่งนั้นท่านเห็นจักใช้เป็นเครื่องรองเศษอาหาร เมื่อทรงทราบจึงได้ทรงห้ามเสีย ไม่ให้ภิกษุนำเศษอาหารหรือเมล็ดข้าว หรือน้ำที่เป็นเดนออกไปจากบ้านด้วยบาตร ฯ คราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายได้ฉีกผ้าด้วยมือแล้วเย็บเป็นจีวร ฯ จีวรก็ไม่เรียบร้อย จึงทรงอนุญาตมิดตัดผ้าไว้ ฯ คราวนั้นได้มีมิดด้ามเกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายใช้มิดด้าม ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ก็พากันทำด้ามมิดด้วยทองและเงิน จึงทรงห้ามเสีย ทรงอนุญาตซึ่งด้ามมิด ทำด้วยกระดูก ๑ ทำด้วยงา ๑ ทำด้วยเขา ๑ ทำด้วยไม้อ้อ ๑ ทำด้วยไม้ไผ่ ๑ ทำด้วยไม้แก่น ๑ ทำด้วยยางไม้ ๑ ทำด้วยผลไม้ ๑ ทำด้วยโลหะ ๑ ทำด้วยสะดือสังข์ ๑

ในคราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเย็บจีวรด้วยปีกไก่บ้าง ด้วยชี่ไม้ไผ่บ้าง ฯ จีวรก็มีรอยเย็บไม่ดี ฯ จึงทรงอนุญาตเข็ม ฯ ต่อมาเข็มก็ขึ้นรา จึงทรงอนุญาตทะนานเข็ม ฯ ทะนานเข็มนั้นก็ขึ้นรา จึงทรงอนุญาตให้เอารักใส่ในทะนานเข็ม ถึงเอารักใส่ทะนาน เข็มก็ยังขึ้นรา จึงทรงอนุญาตให้เอาแป้งเจือด้วยขมิ้นใส่ ถึงอย่างนั้นก็ยังขึ้นราอีก จึงทรงอนุญาตให้เอาดินผงใส่ลงไป แต่ก็ยังขึ้นราอีก จึงทรงอนุญาตให้ทาด้วยเมล็ดมะขาม ผงดินนั้นก็ตกแตกกระจาย จึงทรงอนุญาตให้มีผ้าห่ออีกชั้นหนึ่ง ดังนี้

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายได้ตอกหลักลงในที่นั้น ๆ แล้วจึงเย็บจีวร มุมจีวรก็ขาด จึงทรงอนุญาตให้ใช้สะดึง เชือกสะดึง ฯ เมื่อขึงสะดึงลงในที่ไม่เสมอ สะดึงก็ขาด จึงทรงห้ามเสีย ฯ ต่อมาภิกษุทั้งหลายก็ขึงสะดึงลงกับพื้นดิน สะดึงก็เปื้อนฝุ่น จึงทรงอนุญาตเครื่องรองทำด้วยหญ้า ฯ ภายในสะดึงเก่าไปจึงทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าทาบสะดึงลงไป ฯ สะดึงก็ไม่พอ ฯ จึงทรงอนุญาตไม้คันสะดึง ถักด้วยหวาย ซึ่งไม้สำหรับสอดเข้าไปในระหว่างผ้า ๒ ชั้น กับเชือกสำหรับผูกด้ายสำหรับผูก ให้ผูกให้ดีแล้วจึงเย็บจีวร ต่อมาระหว่างแห่งเส้นด้ายก็ปรากฏว่าไม่เสมอกัน จึงทรงอนุญาตเครื่องวัดอันทำด้วยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีใบตาลเป็นต้น ฯ เส้นด้ายก็ดีด จึงทรงอนุญาตด้ายเปล่าสำหรับทำเป็นเครื่องหมาย ให้ทำเป็นเหมือนสายบานพับแห่งช่างไม้ ฯ คราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายได้เหยียบไม้สะดึงด้วยเท้าที่ไม่ล้าง ฯ ไม้สะดึงก็เสีย จึงทรงห้ามเสีย ฯ ต่อมาภิกษุทั้งหลายก็เหยียบไม้สะดึงด้วยเท้าเปียกน้ำสะดึงก็เสีย จึงทรงห้ามเสีย ฯ ต่อมาภิกษุทั้งหลายสวมรองเท้าเหยียบไม้สะดึง สะดึงก็เสีย จึงทรงห้ามเสีย ฯ ต่อมาเมื่อภิกษุทั้งหลายเย็บจีวรก็รับด้วยนิ้วมือ นิ้วมือก็เจ็บ จึงทรงอนุญาตเครื่องรับ ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ใช้เครื่องรับ คือ เครื่องรองมือแล้วด้วยทองคำและเงิน ทำให้คนทั้งหลายติเตียน จึงทรงห้ามเสีย แล้วจึงทรงอนุญาตให้ใช้เครื่องรองมือทำด้วยกระดูก หรืองา หรือเขา หรือไม้อ้อ หรือไม้ไผ่ ไม้แก่น ยางไม้ ผลไม้ โลหะ สะดือสังข์ ฯ ต่อมา เข็มมีดเครื่องรองมือได้หายไป ฯ จึงทรงอนุญาตเครื่องเก็บ ฯ ต่อมาก็รกรุงรังด้วยเครื่องเก็บ จึงทรงอนุญาตถุงสำหรับใส่ พร้อมทั้งสายตะพาย ฯ คราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเย็บจีวรอยู่ในที่แจ้ง ก็ลำบากด้วยเย็นและร้อน จึงทรงอนุญาตโรงสะดึง

บ๊กสะดิง ฯ โรงสะดิงมิพื้นต่ำไปน้ำก็ท่วม จิงทรงอนุญาตให้ทำพื้นสูง ฯ พื้นที่ก่อขึ้นสูงก็พังลง จิงทรงอนุญาตให้ก่อด้วยอิฐ ศิลา ไม้ ฯ เมื่อขึ้นลงก็ลำบาก จิงทรงอนุญาตบันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ บันไดศิลา บันไดไม้ ฯ เวลาขึ้นลงก็มิภิกษุพลัดตกลงมา จิงทรงอนุญาตราวบันได ฯ คราวนั้น ผงหญ้าได้ตกลงที่โรงสะดิง จิงทรงอนุญาตให้โบกโรงสะดิง ทำเบ็นสีขาว สีดำ ให้ทาด้วยยาง ทำเบ็นลายดอกไม้ ลายเครือไม้ ทำเบ็นพันมังกร ทำเบ็นที่ตั้ง ๕ อย่าง ทำให้มีราวจีวร ทำให้มีเชือกสำหรับตากจีวร ฯ ต่อมาภิกษุทั้งหลายเย็บจีวรแล้ว ก็ทิ้งไม้สะดิงไว้ในที่นั้น แล้วก็หนีไปอีก ฯ ต่อมาภิกษุทั้งหลายเย็บจีวรแล้ว ก็ทิ้งไม้สะดิงไว้ในที่นั้น แล้วก็หนีไปอีก ฯ ไม้สะดิงนั้นก็ถูกหนูและปลวกกัดเสีย จิงทรงอนุญาตให้เก็บไม้สะดิงไว้ ต่อมาไม้สะดิงก็แตกหัก จิงทรงอนุญาตให้ม้วนไม้สะดิงไว้กับไม้ไผ่ หรือท่อนไม้ที่ใส่เข้าไปข้างใน ฯ ไม้สะดิงนั้นก็ไม่มีเครื่องผูก จิงทรงอนุญาตเชือกสำหรับผูก ฯ คราวหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายได้ยกไม้สะดิงขึ้นแขวนไว้ที่ฝาบ้าง ที่เสาบ้าง แล้วก็ไปที่อื่นเสีย ฯ ไม้สะดิงก็ตกลงแตก จิงทรงอนุญาตให้แขวนไม้สะดิงไว้ที่ตะปู ซึ่งติดฝาหรือที่ไม้นาคทันต์ ด้วย คำว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้แขวนไม้สะดิงไว้ที่ตะปู หรือที่ไม้นาคทันต์ ดังนี้ สิ้นเนื้อความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้ ฯ เอวำ ก็มิ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๒

คัมภีร์จลวรรค

ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธกะ

อถโข ภควา ราชคเห ยถาภิรนฺตำ วิหริตฺวา เยน เวสาลี เตน จาริกำ ปกฺกามิ ฯ เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู สูจิกมฺมำ สตฺถกมฺมำ เภสชฺชมฺมำ ปตฺเตน อาหาย คจฺฉนฺติปิ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๔๒ ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธกะ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

ปาล

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่กรุงราชคฤห์ตามพระพุทธประสงค์แล้ว ก็เสด็จไปเมืองเวสาลี ฯ ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายก็เอาเข็มบ้าง มีดบ้าง เภสัชบ้าง ใส่ลงในบาตรถือไป ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงกราบตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตถุงเภสัช เวลานั้น สายถุงเภสัชยังไม่มี จึงทรงอนุญาตสายถุงเภสัชด้วย

มีภิกษุรูปหนึ่ง ผูกรองเท้าด้วยประคตเอว แล้วเข้าไปบิณฑบาต ฯ เมื่อ อุบาสกคนหนึ่งไหว้ภิกษุนั้น รองเท้าก็กระทบศีรษะ ฯ ภิกษุนั้นก็เก้อ เวลาไปถึงอารามแล้ว ก็แจ้งแก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงนำกราบทูลให้ทรงทราบ จึงได้ทรงอนุญาตถุงใส่รองเท้า และสายถุง

ในคราวนั้น มีน้ำที่ไม่สมควรฉันในระหว่างทาง ฯ เครื่องกรองน้ำก็ยังไม่มี จึงได้ทรงอนุญาตผ้ากรองน้ำ ฯ เมื่อผ้าไม่พอ ก็ทรงอนุญาตผ้ากรองน้ำที่ขึงไว้กับหลักทั้ง ๓ ฯ เมื่อผ้าไม่พออีก จึงได้ทรงอนุญาตกระบอกกรองน้ำ

ในคราวนั้น มีภิกษุ ๒ องค์ เดินทางไกลไปในประเทศโกศล ฯ ภิกษุองค์หนึ่งประพฤติอนาจาร ฯ องค์ที่ ๒ จึงว่า ท่านอย่าทำเช่นนี้ เพราะสิ่งนี้ไม่สมควร ฯ ภิกษุนั้นก็ผูกโกรธต่อภิกษุนั้น ฯ ครั้งนั้น ภิกษุนั้นกระหายน้ำได้บอกแก่ภิกษุนั้นว่า ท่านจงให้ผ้ากรองน้ำแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักดื่มน้ำ ฯ ภิกษุผู้ผูกโกรธนั้นก็ไม่ให้ ฯ ภิกษุนั้นกระหายน้ำหนักเข้า ก็ถึงซึ่งความตาย ฯ เวลาภิกษุนั้นไปถึงอารามแล้ว ก็แจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า เมื่อท่านถูกขอผ้ากรองน้ำ ทำไมจึงไม่ให้ ภิกษุนั้นก็แจ้งให้ทราบ แล้วภิกษุทั้งหลายก็พากันติเตียน แล้วได้นำเรื่องกราบทูลให้ทรงทราบ

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงสอบถามไว้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเตียนภิกษุนั้นโดยอเนกปริยาย แล้วตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเดินทางไกลถูกขอผ้ากรองน้ำไม่ให้ไม่ได้ ภิกษุใดไม่ให้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ฯ ภิกษุผู้ไม่มีผ้ากรองน้ำ เดินทางไกลไม่ได้ ภิกษุใดขืนเดินทางไกล ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ฯ ถ้าไม่มีผ้ากรองน้ำ หรือกระบอกกรองน้ำ ควรอธิษฐานใช้ผ้าสังฆาฏิ ใช้กรองน้ำแล้วดื่มเถิด

เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จไปเมืองเวสาลีตามลำดับแล้ว ก็ประทับอยู่ที่กูฏาคารศาลา ในป่ามหาวัน เมืองเวสาลี

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายทำนวกรรม ฯ ไม่ได้สมมติผ้ากรองน้ำ จึงทรงอนุญาตผ้ากรองน้ำที่มีคัน ฯ ผ้ากรองน้ำที่มีคันยังไม่ได้สมมติ จึงทรงอนุญาตเครื่องกดลงไปในน้ำ

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายลำบากด้วยเหลือบยุง จึงทรงอนุญาตกุฏิกันเหลือบยุง ฯ ในเวลานั้น ได้มีคนถวายอาหารอันประณีตแก่ภิกษุทั้งหลาย ในเมืองเวสาลี ฯ ภิกษุทั้งหลายฉันอาหารที่ประณีตแล้ว ก็มีร่างกายอ้วนพี มีอาพาธมาก ฯ ครานั้น หมอชีวกโกมารภัจจ์ ได้ไปที่เมืองเวสาลี ได้เห็นภิกษุทั้งหลายมีร่างกายพ่วงพี มีอาพาธมากดังนั้น จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า บัดนี้ ภิกษุทั้งหลายมีร่างกายพ่วงพีผิดปกติ มีอาพาธมาก ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงอนุญาตที่จงกรม และเรือนไฟ แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด ภิกษุทั้งหลายจักได้มีอาพาธน้อย ฯ โดยต้นเหตุอันนี้ จึงได้ทรงอนุญาตให้มีที่จงกรม และมีเรือนไฟ ฯ ในคราวนั้น ที่จงกรมไม่เสมอ ก็ทำให้ลำบากเท้าของภิกษุทั้งหลาย จึงทรงอนุญาตให้ทำที่จงกรมให้เสมอ เวลาที่จงกรมต่ำไปก็ถูกน้ำท่วม ฯ จึงทรงอนุญาตให้ทำที่จงกรมให้สูง ฯ ที่จงกรมที่พูนขึ้นไปให้สูง ก็พังลง ฯ จึงทรงอนุญาตให้ก่อด้วยของ ๓ อย่าง คือ ก่อด้วยอิฐ ด้วยศิลา ด้วยไม้แก่น ฯ เวลาภิกษุขึ้นลงลำบาก ก็ทรงอนุญาตให้มีบันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ บันไดศิลา บันไดไม้แก่น เวลาภิกษุขึ้นก็พลัดตกลง จึงทรงอนุญาตให้มีราวบันได ฯ ในเวลาภิกษุเดินจงกรม ได้พลัดตกลงไป จึงทรงอนุญาตให้มีเวทิจงกรม ฯ เวลาภิกษุจงกรมในที่แจ้ง ก็ลำบากด้วยเย็น และร้อน

จึงทรงอนุญาตให้มีศาลาจงกรม ที่ศาลาจงกรมนั้นได้มีหญ้าผงตกลงไป จึงทรงอนุญาตให้โบกฝาศาลาจงกรมให้มีสีขาว สีดำ ให้ทาด้วยน้ำมัน ให้ทำเป็นลายดอกลายเครือ ทำเป็นพันมังกร ทำเป็นที่ตั้ง ๕ แห่ง ให้มีราวจีวร ให้มีเชือกจีวร

ก็ในคราวนั้น เรือนไฟต่ำไปถูกน้ำท่วม จึงทรงอนุญาตให้พูนพื้นที่ขึ้นให้สูง ฯ ที่ซึ่งพูนขึ้นก็พังลง จึงทรงอนุญาตให้ก่อด้วยของ ๓ อย่าง คือ ให้ก่อด้วยอิฐ ด้วยศิลา ด้วยไม้แก่น ฯ เวลาภิกษุขึ้นลงก็ลำบาก จึงทรงอนุญาตบันไดอิฐ บันไดศิลา บันไดไม้แก่น ฯ เวลาภิกษุขึ้นก็พลัดตก จึงทรงอนุญาตให้มีราวบันได ฯ เรือนไฟยังไม่มีบานประตู จึงทรงอนุญาตให้มีบานประตู มีกรอบประตู ครกประตู ห่วงประตู เสากลอน ห่วงกลอน ที่สอดกลอน ไม้สันที่ประกอบในเบื้องบน ช่องตาน ช่องสายยู เชือกสายยู เวลาเชิงฝาแห่งเรือนไฟคร่ำคร่าก็ทรงอนุญาตให้ทำที่ตำลง ช่องควันไฟที่เรือนไฟไม่มี ก็ทรงอนุญาตให้มีช่องเปลวไฟ ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ทำที่ก่อไฟในกลางเรือนไฟที่เล็ก อุปจารก็ไม่มี จึงทรงอนุญาตให้ทำที่ก่อไฟเสียข้างหนึ่ง ในเรือนไฟเล็ก ส่วนเรือนไฟใหญ่นั้นให้ทำที่ก่อไฟไว้ท่ามกลาง ฯ ไฟในเรือนไฟทำให้ร้อนหน้าตามาก จึงทรงอนุญาตให้ใช้ดินทาหน้า ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ทำให้ดินเปียกชุ่มด้วยมือ จึงทรงอนุญาตรางน้ำแช่ดิน ฯ ดินที่แช่นั้นก็เหม็น จึงทรงอนุญาตให้อบ ฯ เวลาอยู่ในเรือนไฟนั้น ร้อนร่างกาย จึงทรงอนุญาตให้ตักน้ำไปด้วย ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ตักน้ำไปด้วยภาชนะบ้าง ด้วยบาตรบ้าง จึงทรงอนุญาตที่ขังน้ำ และขันน้ำไว้ที่เรือนไฟ ฯ เรือนไฟชิ่งมุงด้วยหญ้าไม่สู้ดี จึงทรงอนุญาตให้โบกด้วยปูน ฯ เรือนไฟเปรอะเปื้อน จึงทรงอนุญาตให้ทำเครื่องรองด้วยอิฐ ด้วยศิลา ด้วยไม้แก่น แต่ก็ยังเปรอะเปื้อนอยู่อีก จึงทรงอนุญาตให้ล้าง ฯ เวลาล้างน้ำก็ขังอยู่ จึงทรงอนุญาตที่ไขน้ำออก ฯ ภิกษุทั้งหลายได้นั่งที่พื้นดินในเรือนไฟ ก็คันร่างกาย ฯ จึงทรงอนุญาตให้มีตั่งเรือนไฟ ฯ ในเวลานั้น เรือนไฟไม่มีฝา ก็ทรงอนุญาตให้ทำฝาด้วยอิฐ ด้วยศิลา ด้วยไม้แก่น ฯ ช้มประตูไม่มี ก็ทรงอนุญาตให้ทำช้มประตู ช้มประตูต่ำน้ำท่วมได้ ก็ทรงอนุญาตให้ทำให้สูง ที่ทำขึ้นสูงพังลง ก็ทรงอนุญาตให้ก่อด้วยอิฐ ด้วยศิลา ด้วยไม้แก่น เวลาภิกษุ

ขึ้นลงลำบาก ฯ ก็ทรงอนุญาตให้มีบันไดอิฐ บันไดศิลา บันไดไม้แก่น ฯ เมื่อภิกษุขึ้นพลัดตก ก็ทรงอนุญาตให้มีราวบันได ฯ บานประตู ที่ชุ่มประตูนั้นไม่มี ก็ทรงอนุญาตให้มี บานประตู พร้อมด้วยกรอบประตู ครกประตู ห่วงประตู เสากลอนประตู ที่สอดห่วงกลอน ที่สอดกลอนประตูไม้ ที่ประกอบด้วยเบื้องบน ช่องลูกตาน ช่องสายบู เชือกสายบู ฯ ในเวลานั้น หญ้าที่เป็นผงที่ชุ่มประตูได้ร่วงลง จึงทรงอนุญาตให้โบกชุ่มประตูนั้นด้วยดิน ด้วยปูน ทำให้มีสีขาว สีดำ ทาด้วยน้ำมันยาง ให้ทำลายดอก ลายเครือ ลายพันมังกรชิงมีที่ตั้ง ๕ แห่ง เวลาบริเวณเปรอะเปื้อน ก็ทรงอนุญาตให้โรยด้วยทราย ฯ ทรายไม่พอก็ทรงอนุญาตให้โรยด้วยศิลา ฯ น้ำก็ขัง จึงทรงอนุญาตให้ทำทางไขน้ำ

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายผู้เปลือยกายได้ไหว้ภิกษุผู้เปลือยกายก็มี ผู้เปลือยกายได้ไหว้ผู้ไม่เปลือยกายก็มี ผู้เปลือยกายให้ผู้เปลือยกายไหว้ก็มี ผู้เปลือยกาย ให้ผู้ไม่เปลือยกายไหว้ก็มี ผู้เปลือยกายนวดให้แก่ผู้เปลือยกายก็มี ผู้เปลือยกายนวดให้แก่ผู้ไม่เปลือยกายก็มี ผู้ไม่เปลือยกายนวดให้แก่ผู้เปลือยกายก็มี ผู้เปลือยกายรับของที่ให้ฉันก็มี เปลือยกายฉันขนมก็มี เปลือยกายฉันอาหารก็มี เปลือยกายลิ้มเลียก็มี เปลือยกายดื่มน้ำก็มี จึงได้ทรงห้ามเสีย ทั้งวางโทษทุกกฏไว้แก่ภิกษุผู้ฝ่าฝืน ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายเก็บจีวรไว้ที่พื้นดินในเรือนไฟ ฯ จีวรก็เปื่อย จึงทรงอนุญาตให้มีราวจีวร สายระเดียงจีวร ฯ เมื่อฝนตกลงมาจีวรก็ถูกน้ำฝน ฯ จึงทรงอนุญาตศาลาเรือนไฟ ฯ ศาลาเรือนไฟมีพื้นที่ต่ำไป ถูกน้ำท่วมถึง จึงทรงอนุญาตให้พูนพื้นที่ให้สูง ฯ พื้นที่พูนขึ้นให้สูงก็พังลง จึงทรงอนุญาตให้ก่อด้วยอิฐ ด้วยศิลา ด้วยไม้แก่น แล้วทรงอนุญาตให้มีบันได ให้มีราวบันได ตลอดถึงทรงอนุญาตให้โบกศาลาเรือนไฟด้วยดิน หรือปูน ให้มีราวจีวร สายระเดียงจีวรที่เรือนไฟ พร้อมทุกประการ ฯ ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่กล้าถูหลังให้กันในเรือนไฟบ้าง ในน้ำบ้าง จึงทรงอนุญาตผ้าบีดร่างกาย ไว้ ๓ ชนิด คือ ชนิดที่ใช้ในเรือนไฟ ๑ ชนิดที่ใช้ในเวลาอาบน้ำ ๑ ชนิดที่ใช้ในเวลาทำการงาน ๑ ฯ ในเวลานั้น ที่เรือนไฟยังไม่มีน้ำ ก็ทรงอนุญาตให้มีบ่อน้ำ ฯ เวลาบ่อน้ำพังลง ก็ทรงอนุญาตให้ก่อ

ด้วยอิฐ ด้วยศิลา ด้วยไม้แก่น ฯ บ่อน้ำมีพื้นที่ต่ำ ถูกน้ำท่วม ก็ทรงอนุญาตให้พูนพื้นที่ขึ้นให้สูง ตลอดถึงให้มีบันได มีราวบันได ดังที่ว่ามาแล้วนั้น

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายตักน้ำขึ้นมาด้วยเถาวัลย์บ้าง ด้วยประคดเอวบ้าง จึงทรงอนุญาตให้มีเชือกไว้ที่บ่อน้ำ ฯ เวลาตักก็เจ็บมือ จึงทรงอนุญาต คันชั่งสำหรับตักน้ำขึ้น ให้มียนต์สำหรับชักขึ้น ให้มียนต์สำหรับชักลอกล้อ ฯ เวลาภาชนะแคก ก็ทรงอนุญาตภาชนะ ๓ อย่าง คือ ภาชนะโลหะ ภาชนะไม้ แผ่นหนัง ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายอาบน้ำในที่แจ้ง ก็ลำบากด้วยเย็น ด้วยร้อน จึงทรงอนุญาตศาลาบ่อน้ำ ต่อไป ก็ทรงอนุญาตให้โบกศาลาบ่อน้ำ ทั้งให้มีราวจีวร เชือกจีวรไว้พร้อม ฯ เวลานั้น บ่อน้ำไม่ได้ปิดก็มีผงฝุ่นตกลงไป จึงทรงอนุญาตให้มีฝาปิดบ่อน้ำ ฯ แต่ภาชนะน้ำยังไม่มี จึงทรงอนุญาตรางน้ำ กระถางน้ำ ฯ เวลานั้น ภิกษุทั้งหลายอาบน้ำในที่นั้นๆ ในอาราม ฯ อารามก็ชื้นแฉะ จึงทรงอนุญาตให้มีห้องอาบน้ำ ฯ ห้องอาบน้ำเปิดเผยยังไม่มีฝา จึงทรงอนุญาตให้ทำฝาด้วยอิฐ ด้วยศิลา ด้วยไม้แก่น ฯ เวลาห้องอาบน้ำเป็นโคลน ก็ทรงอนุญาตให้รองด้วยอิฐ ด้วยศิลา ด้วยไม้แก่น ฯ เวลาน้ำขัง ก็ทรงอนุญาตให้ทำที่ไขน้ำออก ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายอาบน้ำแล้วหนาว ก็ทรงอนุญาตให้เช็ดน้ำด้วยผ้า สันเนื่อความในพระวินัยเทศนากัณฑ์นี้เพียงเท่านี้ ฯ เอวं ก็มี ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๓
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร อุปาสโก สงฺฆสฺส อตฺถาย โปกฺขรณึ การาเปตุกาโม โหติ ฯ ภควโต เอตมตฺถं ยาโรเจสุนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๔๓ ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธกะ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น มีอุบาสกคนหนึ่ง ประสงค์จะสร้างสระโบกขรณีให้สงฆ์ ฯ ภิกษุทั้งหลาย จึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสระโบกขรณี ฯ ผั่งสระโบกขรณีพังลง ก็ทรงอนุญาตให้ก่อ ด้วยอิฐ ด้วยศิลา ด้วยไม้ ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายขึ้นลงก็ลำบาก จึงทรงอนุญาตให้ทำบันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ บันไดศิลา บันไดไม้ ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายขึ้นก็พลัดตก จึงทรงอนุญาตให้มีราวบันได ฯ น้ำในสระโบกขรณีเก่าไป ก็ทรงอนุญาตให้ทำรางน้ำเป็นที่ไขน้ำออก ฯ มีอุบาสกอีกคนหนึ่ง ประสงค์จะทำเรือนไฟไม่มีลวดลายให้สงฆ์ ฯ ภิกษุทั้งหลาย ก็กราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้มีเรือนไฟไม่มีลวดลาย

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์อยู่ปราศจากผ้าปูนั่ง ๔ เดือน ฯ เมื่อทรงทราบ จึงตรัสว่า ภิกษุอยู่ปราศจากผ้าปูนั่ง ๔ เดือนไม่ได้ ภิกษุใดฝ่าฝืน ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ พากันนอนบนที่นอนอันโรยด้วยดอกไม้ ฯ คนทั้งหลายซึ่งพากันไปที่อารามได้เห็นเข้า ก็พากันติเตียนว่า ทำเหมือนคฤหัสถ์ เวลาทรงทราบ ก็ทรงบัญญัติห้ามว่า ภิกษุนอนบนที่นอนที่โรยด้วยดอกไม้ไม่ได้ ภิกษุใดนอน ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ

ก็ในคราวนั้น คนทั้งหลายได้ถือเอาของหอมและดอกไม้ไปที่อาราม ฯ ภิกษุทั้งหลาย ก็ไม่กล้ารับ ฯ เมื่อทรงทราบ ก็ทรงอนุญาต ให้ถูมของหอมด้วยนิ้วมือทั้ง ๕ แล้วมาเจิมที่ประตู ส่วนดอกไม้นั้น ทรงอนุญาตให้เก็บไว้ในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งมิกายในวิหาร

ในคราวนั้น มีผ้าปูนั่งที่ทอด้วยขนแกะเกิดขึ้นแก่สงฆ์ เมื่อทรงทราบ ก็ทรงอนุญาต ฯ ภิกษุทั้งหลาย ก็สงสัยว่า ผ้าปูนั่งที่ทอด้วยขนแกะนี้ ควร

อธิษฐานหรือควรวิกัป ฯ จึงตรัสว่า ผ้าที่ทอด้วยขนแกะนี้ ไม่ควรอธิษฐาน ไม่ควรวิกัป ๔

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ พากันใช้เตียงเป็นเครื่องรองฉัน ฯ คนทั้งหลาย ก พากันติเตียนว่า ทำเหมือนชาวบ้าน เมื่อทรงทราบ ก็มีพระพุทธบรรหารสั่งห้ามว่า ภิกษุฉันเบดเตียงไม่ได้ ภิกษุใดฉันฉัน ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

มีภิกษุรูปหนึ่ง เป็นไข้ ไม่อาจเอามือรองบาตรไว้ได้ในเวลาฉัน จึงทรงอนุญาตให้ใช้โตก

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ฉันร่วมภาชนะกันบ้าง ดื่มน้ำร่วมขันกันบ้าง นอนร่วมเตียงกันบ้าง นอนร่วมผ้าปูผืนเดียวกันบ้าง นอนห่มผ้าผืนเดียวกันบ้าง นอนที่ผ้าปูและผ้าห่มผืนเดียวกันบ้าง ฯ คนทั้งหลายก็ติเตียนว่า ทำเหมือนชาวบ้าน จึงทรงบัญญัติห้ามเสียว่า เป็นทุกกฏ

มีวัชฉวิคนหนึ่ง ชื่อว่า วัทฒลิจฉวิ เป็นสหายของพระเมตติยะ พระภุมมชกะ วัทฒลิจฉวิคนนั้น ได้ไปหาพระทั้ง ๒ องค์นั้น แล้วกล่าวว่า ข้าพเจ้าไหว้พระผู้เป็นเจ้า ดังนี้ ถึง ๓ ครั้ง พระทั้ง ๒ นั้น ก็ไม่รับถ้อยคำอย่างไร ฯ วัทฒลิจฉวินั้น จึงถามว่า ข้าพเจ้าผิดต่อพระผู้เป็นเจ้าอย่างไร เหตุไรพระผู้เป็นเจ้าจึงไม่พูดกับข้าพเจ้า ฯ พระทั้ง ๒ นั้น จึงตอบว่า นี่แน่วัทฒลิจฉวิ เธอผิดต่อพวกเรา ที่เธอได้ทนดูพวกเราที่ถูกพระทัพพมัลลบุตรเบียดเบียนเฉยอยู่ วัทฒลิจฉวิจึงถามว่า จะให้ข้าพเจ้าทำอย่างไร ? พระทั้ง ๒ นั้น จึงตอบว่า ถ้าเธอประสงค์จะทำ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็จะให้พระทัพพมัลลบุตรสึกเสียในวันนี้ ฯ วัทฒลิจฉวิ จึงถามว่า ข้าพเจ้าจะทำอย่างไร ข้าพเจ้าจะทำอย่างไร ? พระทั้ง ๒ นั้น จึงตอบว่า เธอจงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เรื่องนี้ไม่เหมาะ ไม่ควรเสียแล้ว คือ ทิศใดไม่เคยมีภัยเสนียดจัญไร ทิศนั้น ก็มีภัยเสนียดจัญไรเสียแล้ว ทิศใดไม่เคยมีลมพัดมา ทิศนั้น ก็มีลมพัดมา น้ำที่เย็นก็เป็นประหนึ่งว่า น้ำร้อน คือ พระทัพพมัลลบุตร ได้ทำลายประชาบดีของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า ดังนี้ ฯ วัทฒลิจฉวิ ก็รับถ้อยคำของพระทั้ง ๒ นั้น แล้วไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงสอบถามพระทัพพมัลลบุตรว่า เธอระลึกได้หรือไม่ว่า เธอได้ทำ ดังวัฑฒลิจฉวิกล่าวหา ฯ พระทัพพมัลลบุตรเถรเจ้า กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมทรงทราบข้าพระองค์อยู่แล้วว่า เป็นอย่างไร ฯ จึงตรัสถามอีกเป็นครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ก็ได้รับคำกราบทูล เหมือนอย่างนั้นอีก จึงตรัสว่า ผู้มีปัญญาทั้งหลาย ย่อมไม่แก้ตัวอย่างนี้ ถ้าเธอได้ทำ ก็จงกล่าวว่า ได้ทำ ถ้าเธอไม่ได้ทำ ก็จงกล่าวว่า ไม่ได้ทำ ฯ พระทัพพมัลลบุตรก็กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า นับแต่ข้าพระองค์เกิดมา ไม่เคยรู้สึกว่า ได้ล้องเสพเมถุนธรรมแม้แต่ด้วยการฝันเลย อย่าพูดถึงเวลาตื่นอยู่เลย พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงคว่ำบาตรวัฑฒลิจฉวี คือ อย่าให้ร่วมคบหากับสงฆ์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ควรคว่ำบาตร ของอุบาสกผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ คือ พยายามเพื่อไม่ให้ภิกษุทั้งหลายได้ลาภ ๑ พยายามเพื่อไม่ให้เป็นประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลาย ๑ พยายามเพื่อไม่ให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ ๑ ด่าว่าภิกษุทั้งหลาย ๑ ทำให้ภิกษุทั้งหลายแตกกัน ๑ ติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ ติเตียนพระสงฆเจ้า ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องคว่ำบาตรอย่างนี้ คือ ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์ จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า วัฑฒลิจฉวีได้โจทก์พระทัพพมัลลบุตรด้วยสีลวิบัติอันหามูลมิได้ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรคว่ำบาตรวัฑฒลิจฉวี คือ อย่าให้เกี่ยวข้องกับสงฆ์ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า วัฑฒลิจฉวีได้โจทก์พระทัพพมัลลบุตรด้วยสีลวิบัติอันหามูลมิได้ สงฆ์ได้คว่ำบาตรวัฑฒลิจฉวี ไม่ให้เกี่ยวข้องกับสงฆ์ การคว่ำบาตรวัฑฒลิจฉวี ไม่ให้เกี่ยวข้องกับสงฆ์ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ เป็นอันว่าสงฆ์ได้คว่ำบาตรวัฑฒลิจฉวี คือ ไม่ให้เกี่ยวข้องกับสงฆ์แล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

รุ่งเช้าขึ้น พระอานนทเถรเจ้า ก็ครองบาตรจีวร เข้าไปที่นิเวศน์ของวัทฒลิจฉวี บอกว่า นี่แน่วัทฒะ สงฆ์ได้ควำบาตรท่านเสียแล้ว คือ ไม่ให้ท่านเกี่ยวข้องกับสงฆ์แล้ว ฯ วัทฒลิจฉวีได้ยินดังนี้ ก็เป็นลมล้มลงกับที่ ฯ มิตรอำมาตย์ญาติสาโลหิต ของวัทฒลิจฉวี จึงกล่าวขึ้นว่า อย่าเลยวัทฒะ ท่านอย่าเสียใจเลย อย่าบ่นเพ้อเลย พวกเราจักทำให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ากับภิกษุสงฆ์ทรงเลื่อมใสให้ได้ ฯ แล้ววัทฒลิจฉวีพร้อมทั้งบุตรภรรยา มิตรอำมาตย์ญาติสาโลหิต ก็ออกไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าแต่เช้า ครั้นไปถึงแล้วก็หมอบลง ในที่ใกล้พระบาททูลขอโทษว่า ข้าพระองค์ได้ทำผิดด้วยความโง่เขลาเสียแล้ว ข้าพระองค์ได้โจทก์พระทัพพมัลลบุตร ด้วยสีลวิบัติอันหามูลมิได้ ได้มีความผิดไปแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงรับโทษเพื่อความระวังต่อไป ด้วยเถิด พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า ดูก่อนวัทฒะ เธอได้ทำผิด ด้วยความโง่เขลาแล้ว ในการที่เธอได้โจทก์พระทัพพมัลลบุตรด้วยสีลวิบัติอันหามูลมิได้ แต่เพราะเธอได้เห็นว่า เป็นความผิดแล้วมาแก้ไข เราจึงรับความผิดของเธอไว้ การที่เห็นความผิดแล้วแก้ไข เพื่อระวังต่อไปนี้ จัดเป็นวุฒิธรรมในวินัยของพระอริยเจ้า ดังนี้

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงเปิดบาตรวัทฒลิจฉวี คือ ให้วัทฒลิจฉวีร่วมกับสงฆ์ได้ ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุบาสกผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ สงฆ์ควรเปิดบาตร องค์ ๘ นั้น คือ ไม่พยายาม เพื่อไม่ให้ภิกษุทั้งหลายได้ลาภ ๑ ไม่พยายาม เพื่อไม่ให้เป็นประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลาย ๑ ไม่พยายาม เพื่อไม่ให้อยู่ แก่ภิกษุทั้งหลาย ๑ ไม่ด่าว่าภิกษุทั้งหลาย ๑ ไม่ทำให้ภิกษุทั้งหลายแตกกัน ๑ ไม่ติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ ไม่ติเตียนพระธรรมเจ้า ๑ ไม่ติเตียนพระสงฆเจ้า ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์ต้องเปิดบาตรอย่างนี้ คือ ให้วัทฒลิจฉวีนั้นเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลาย แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า สงฆ์ได้ควำบาตรข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าร่วมกับสงฆ์ไม่ได้แล้ว บัดนี้ข้าพเจ้าได้ประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษแล้ว จึงมาขอการเปิดบาตรต่อสงฆ์ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน

แล้วให้ภิกษุผู้ฉลาด ประกาศให้สงฆ์ทราบ ด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า สงฆ์ได้ควำบาตรวัฑฒลิจฉวีไม่ให้เกี่ยวข้องกับสงฆ์แล้ว เขาได้ประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษ แล้วจึงได้ขอการหงายบาตรต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรหงายบาตรให้แก่วัฑฒลิจฉวี คือ ให้เกี่ยวข้องกับสงฆ์ได้ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์ จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า สงฆ์ได้ควำบาตร วัฑฒลิจฉวี คือ ไม่ให้เกี่ยวข้องกับสงฆ์แล้ว ฯ เขาได้ประพฤติตัวดี มีความยำเกรง ประพฤติตัวเพื่อให้พ้นโทษแล้ว จึงได้มาขอการหงายบาตรต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์กำลังหงายบาตรให้แก่วัฑฒลิจฉวี คือให้เกี่ยวข้องกับสงฆ์ได้ การหงายบาตรให้แก่วัฑฒลิจฉวี คือ ให้เกี่ยวข้องกับสงฆ์ได้ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ เป็นอันว่า สงฆ์ได้หงายบาตรให้แก่วัฑฒลิจฉวี คือ ให้เกี่ยวข้องกับสงฆ์ได้แล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้

ตามเนื้อความที่แสดงมาแล้วทั้งสิ้นนี้ มีคำที่ควรยกขึ้นอธิบาย ก็เพียงคำว่า หงายบาตร ควำบาตรเท่านั้น คือ คำว่า ควำบาตรนั้น หมายความว่า ไม่ให้ภิกษุสงฆ์รับไทยธรรมของผู้นั้น ฯ คำว่า หงายบาตรนั้น คือ อนุญาตให้ภิกษุสงฆ์รับไทยธรรมของผู้นั้นได้ ดังนี้ สิ้นเนื้อความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๔
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธกะ

อถโข ภควา เวสาลิยํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน ภควา เตน จาริกํ ปกฺกามิ อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน เยน ภคฺคา ตทวสริ ฯ ตตฺร สุทํ ภควา ภคฺเคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร เภสกฬาวเน มิคทาเยติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๑๘ ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธกะ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่เมืองเวสาลี ตามพระพุทธประสงค์แล้ว ก็เสด็จไปสู่เมืองภัคคะ โดยลำดับมรรคา แล้วประทับอยู่ที่มิคทายวัน อันมีนามว่า เภสกฬาวัน ที่สุงสุมารคิริ ในแขวงภัคคชนบท

ในคราวนั้น ปราสาทอันชื่อว่า โกกนุท ของโพธิราชกุมารสร้างแล้วเสร็จยังไม่นาน ยังไม่มีสมณพราหมณ์หรือมนุษย์ใดได้ไปอยู่ ฯ โพธิราชกุมารจึงสั่งมาณพผู้หนึ่งซึ่งเป็นบุตรของสัญชิกะว่า นี่แน่ะบุตรสัญชิกะ เธอจงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ตามถ้อยคำของเราว่า โพธิราชกมาร ขอถวายบังคมพระบาททั้งคู่ ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทั้งขอทูลถามซึ่งความไม่มีโรคภัยไข้เจ็บของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วย แล้วจงกราบทูลว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้ากับเหล่าภิกษุสงฆ์ จงเสด็จเข้าไปฉันจังหันที่นิเวศน์ของพระโพธิราชกุมาร ในวันพรุ่งนี้เช้า พระเจ้าข้า ฯ บุตรสัญชิกะไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ดังนี้แล้ว กลับมากราบทูลโพธิราชกุมารให้ทราบ ทั้งกราบทูลว่าพระสมณโคดมได้รับนิมนต์แล้ว ดังนี้

ในเวลาสิ้นราตรีวันนั้น โพธิราชกมาร ก็ให้จัดแจงอาหารคาวหวานอันประณีตเสร็จแล้ว ก็ให้จัดผ้าขาวปูโกกนุทปราสาท ไปจนกระทั่งที่สุดเชิงบันได แล้วตรัสสั่งมาณพว่า นี่แน่บุตรสัญชิกะ เธอจงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ถึงเวลาแล้ว อาหารเสร็จแล้ว พระเจ้าข้า ฯ มาณพผู้เป็นบุตรสัญชิกะก็รับคำโพธิราชกุมาร แล้วไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อให้เสด็จเข้าไปฉันตามถ้อยคำของโพธิราชกุมาร

เช้าวันนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ครองบาตรจีวร เสด็จเข้าไปที่นิเวศน์ของโพธิราชกุมาร ฝ่ายโพธิราชกุมาร ได้ยืนคอยรับเสด็จอยู่ที่ซุ้มประตู

ภายนอก พอได้เห็นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จมาแต่ไกล ก็ออกไปต้อนรับ นำเสด็จไปที่โกกนุทปราสาท ฯ แต่พอถึงเชิงบันไดข้างล่าง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงหยุดยืน หาได้เสด็จต่อไปไม่ ฯ โพธิราชกุมารจึงกราบทูลขึ้นว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงเหยียบผ้าเถิด ขอพระสุคตเจ้า จงทรงเหยียบผ้าเถิด เพื่อให้เกิดสุขแก่ข้าพระองค์ ตลอดกาลนาน กราบทูลดังนี้ถึง ๓ หน สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงเหลียบดูพระอานนท์ ฯ พระอานนท์จึงบอกโพธิราชกุมารว่า จงม้วนผ้าเสีย พระผู้มีพระภาคเจ้าจักไม่ทรงเหยียบผ้าธรรมดาพระตถาคตเจ้า ย่อมทรงอนุเคราะห์ประชุมชนในภายหลัง ฯ ลำดับนั้น โพธิราชกุมาร จึงสั่งให้คนม้วนผ้าเสีย ให้นำขึ้นไปปูเป็นอาสนะบนโกกนุท-ปราสาท ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงเสด็จขึ้นโกกนุทปราสาท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ แล้วทรงประทับนั่ง ฯ โพธิราชกุมาร จึงได้จัดอาหารถวายด้วยมือของตนเอง เวลาเสร็จการเสวยแล้ว สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้ทรงแสดงธรรมตามสมควรแก่เวลา แล้วก็เสด็จกลับไป

ในลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสแก่ภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ในที่ประชุมว่า ภิกษุเหยียบผ้าขาวที่เขาปูไว้ไม่ได้ ภิกษุใดเหยียบ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ดังนี้

มีหญิงคนหนึ่ง เป็นคนไม่มีครรภ์ ได้นิมนต์ภิกษุทั้งหลายไปฉัน แล้วปูผ้าไว้กล่าวว่า ขอท่านทั้งหลายจงเหยียบผ้านี้เถิด ภิกษุทั้งหลายก็ไม่กล้าเหยียบ ฯ หญิงนั้นก็กล่าวว่า ขอท่านทั้งหลายจงเหยียบผ้าเพื่อเป็นมงคลด้วยเถิด เจ้าข้า ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ยังไม่กล้าเหยียบ ฯ หญิงนั้นก็ดิเตียนว่า เหตุไรพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ที่เราอ้อนวอนเพื่อเป็นมงคลจึงไม่เหยียบผ้า ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ยินแล้ว ก็พากันไปกราบทูล สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า คฤหัสถ์ทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้ถือมงคล เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ที่คฤหัสถ์ทั้งหลายอ้อนวอนเพื่อมงคลเหยียบผ้าได้

ในเวลานั้น ภิกษุทั้งหลาย ก็รังเกียจในการที่จะเหยียบผ้าด้วยเท้าที่ล้างใหม่ จึงกราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้เหยียบผ้าด้วยเท้าที่ล้างใหม่ ดังนี้ สันเนื่อความในทุติยภาณวารเพียงเท่านี้

ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ในแขวงภัคคะตามสมควรแล้ว ก็เสด็จกลับไปพักที่พระเชตวนาราม กรุงสาวัตถี ฯ คราวนั้น นางวิสาขาได้ถือเอาหม้อน้ำกับเครื่องเช็ดเท้าและไม้กวาด ไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลถวายของเหล่านั้นว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงรับหม้อน้ำ เครื่องเช็ดเท้าชนิดลักษณะดังผึกบัว กับไม้กวาด เพื่อประโยชน์สุขแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงรับหม้อน้ำกับไม้กวาดเท่านั้น ไม่ได้ทรงรับเครื่องเช็ดเท้าอันนั้น แล้วทรงแสดงธรรมแก่นางวิสาขา เวลานางวิสาขากลับไปแล้ว จึงได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เราอนุญาตให้รับหม้อน้ำกับไม้กวาด แต่ภิกษุทั้งหลายจะใช้เครื่องเช็ดเท้า อันมีลักษณะดังผึกบัวไม่ได้ ภิกษุใดใช้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราอนุญาตให้ใช้เครื่องเช็ดเท้าได้ ๓ อย่าง คือ แผ่นศิลา ๑ กระเบื้อง ๑ ฟองน้ำ ๑

ลำดับนั้น นางวิสาขาจึงได้นำพัดโบก กับพัดใบตาล ไปถวายสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกลับไป สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้พัดโบกกับพัดใบตาลได้

ในคราวนั้น ได้มีผู้ถวายพัดบิดยุงแก่สงฆ์มาก ก็ทรงอนุญาตให้รับ ฯ ต่อมา มีผู้ถวายพัดจามร คือ พัดหางขนสัตว์ที่ละเอียด พระองค์ทรงห้ามด้วยคำว่า ภิกษุใช้พัดจามรไม่ได้ ภิกษุใดใช้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราอนุญาตให้ใช้พัด ๓ อย่าง คือ พัดใบปลีอกปอ ๑ พัดหญ้าแพรก ๑ พัดหางนกยูง ๑

ในคราวนั้น มีผู้ถวายร่มแก่สงฆ์ ก็ทรงอนุญาตให้รับ ฯ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้พากันกั้นร่มเดินเที่ยวเล่น ฯ มีอุบาสกคนหนึ่งได้ไปที่อุทยานกับพวกศิษย์อาชีวกเป็นอันมาก ฯ พวกศิษย์อาชีวก ได้เห็นพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินกั้นร่มมาแต่ไกล จึงกล่าวว่า นี่แน่ะอุบาสก พระของเธอเดินกั้นร่มมาเหมือนกับมหาอำมาตย์ผู้เที่ยวตรวจพล ฯ อุบาสกนั้นจึงว่า เหล่านั้นไม่ใช่ภิกษุ เป็นปริพาชกต่างหาก ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ทำสิ่งที่ไม่เคยทำให้คนทั้งหลายเห็นว่า ไม่ใช่ภิกษุ ดังนี้ ฯ เวลาอุบาสกนั้นเข้าไปใกล้จึงจำได้ แล้วติเตียนขึ้นว่า อย่างไรพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจึงเดินกั้นร่ม ฯ เมื่อทรงทราบถึงสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ก็ทรงติเตียน แล้วทรงตรัสห้ามว่า ภิกษุกั้นร่มไม่ได้ ภิกษุใดกั้นร่ม ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ไม่กั้นร่มไม่สบาย จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุไข้กั้นร่มได้

ภิกษุทั้งหลายไม่กล้ากั้นร่ม ในอารามและในอุปจารแห่งอาราม ด้วยเห็นว่าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงอนุญาตร่มให้เฉพาะภิกษุไข้เท่านั้น เมื่อทรงทราบก็ตรัสว่า ภิกษุถึงแม้ไม่เป็นไข้ เราก็อนุญาตให้กั้นร่มในอาราม ในอุปจารแห่งอารามได้

มีภิกษุองค์หนึ่ง เอาบาตรใส่ในสาแหรก คอนผ่านประตูบ้านตำบลหนึ่งไปในเวลากลางคืน ฯ คนทั้งหลายก็กล่าวกันขึ้นว่า นั่นเป็นโจร ดาบของเขาลุกเป็นไฟแล้วก็พากันไล่ติดตาม พอจำได้ก็ปล่อยไป ฯ ภิกษุนั้นไปถึงอารามแล้วก็แจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า ท่านใช้คบเพลิงที่มีคันหรือ ? ภิกษุนั้นตอบว่าขอรับ แล้วภิกษุทั้งหลายก็พากันนำกราบทูล จึงตรัสห้ามว่า ภิกษุใช้คบเพลิงที่มีคันไม่ได้ ภิกษุใดใช้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

มีภิกษุองค์หนึ่งเป็นไข้ ปราศจากไม้เท้าไม่ได้ จึงทรงอนุญาตไม้เท้าให้แก่ภิกษุผู้เป็นไข้ คือ ให้ภิกษุผู้เป็นไข้เข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าเป็นไข้ ไม่อาจเดินได้โดยไม่มีไม้เท้า จึงได้ขอการสมมติไม้เท้าต่อสงฆ์ ให้ว่าดังนี้ ๓ หน แล้วให้ภิกษุผู้ฉลาด ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย คำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ เป็นไข้ ไม่อาจเดินได้โดยไม่มีไม้เท้า จึงได้ขอการลงมติไม้เท้าต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สะฆ์ควรลงมติไม้เท้าให้แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ เป็นไข้ ไม่อาจเดินได้ โดยไม่มีไม้เท้า ได้มาขอการลงมติไม้เท้าต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์กำลังลงมติไม้เท้าให้แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ การลงมติไม้เท้าให้แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ เป็นอันว่าสงฆ์ได้ลงมติไม้เท้าให้แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้แล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ ฯ ไม้เท้าที่จะต้องลงมตินั้น ต้องยาวถึง ๔ คอก ต่ำกว่านั้นไม่ต้อง

มีภิกษุองค์หนึ่งเป็นไข้ ไม่อาจรักษาบาตร โดยไม่มีสาแหรกไม่ได้ จึงทรงอนุญาตการลงมติสาแหรกให้แก่ภิกษุไข้ คือ ให้ภิกษุไข้นั้น เข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าเป็นไข้ ไม่อาจรักษาบาตรไว้โดยไม่ใช้สาแหรก จึงขอการลงมติสาแหรกต่อสงฆ์ แล้วภิกษุผู้ฉลาด ต้องประการให้ทราบด้วย คำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ เป็นไข้ ไม่อาจนำบาตรไปโดยไม่ใช้สาแหรก จึงมาขอการลงมติสาแหรกต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรลงมติสาแหรกแก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ เป็นไข้ ไม่อาจนำบาตรไปได้โดยไม่ใช้สาแหรก จึงขอการลงมติต่อสงฆ์ สงฆ์กำลังลงมติสาแหรกให้แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ ๆ การลงมติสาแหรก ให้แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ เป็นอันว่าสงฆ์ได้ลงมติสาแหรก ให้แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้แล้ว สงฆ์ทนเห็นชอบด้วยแล้ว จึงได้นิ่งอยู่ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ สังเขปความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๕

คัมภีร์จุลวรรค

ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ คิลาโน โหติ น สกฺโกติ วินา ทณฺเฑน อาหิณฺฑิตุ์ น สกฺโกติ วินา สิกฺกาย ปตฺตํ ปริหริตุนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๔๕ ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธกะ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งเป็นไข้ ไม่อาจเดินได้โดยไม่ได้ใช้ไม้เท้า ไม่อาจนำบาตรไปได้ ด้วยไม่ได้ใช้สาแหรก ฯ ภิกษุทั้งหลาย จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงทรงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ลงมติไม้เท้าและสาแหรก ให้แก่ภิกษุไข้ ฯ ต้องลงมติให้อย่างนี้ คือ ภิกษุที่เป็นไข้นั้น ต้องเข้าไปหาสงฆ์ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งยอง ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าเป็นไข้ ไม่อาจเดินได้โดยไม่ใช้ไม้เท้า ไม่อาจนำบาตรไปได้ โดยไม่ใช้สาแหรก ข้าพเจ้าจึงมาขอลงมติไม้เท้าและสาแหรกต่อสงฆ์ ดังนี้ ๓ หน

แล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ เป็นไข้ ไม่อาจเดินได้โดยไม่ใช้ไม้เท้า ไม่อาจจะนำบาตรไปได้ โดยไม่ใช้สาแหรก จึงได้มาขอการลงมติไม้เท้าและสาแหรกต่อสงฆ์ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรลงมติไม้เท้าและสาแหรกให้แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างน ๆ ไม่อาจเดินได้ โดยไม่ใช้ไม้เท้า ไม่อาจนำบาตรไปได้ โดยไม่ใช้สาแหก จึงได้ขอการลงมติไม้เท้าและสาแหรกต่อสงฆ์ ฯ สงฆ์กำลังลงมติไม้เท้าและสาแหรก ให้แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ เป็นอันว่า สงฆ์ได้ลงมติไม้เท้าและสาแหรก ให้แก่ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้แล้ว สงฆ์ก็เห็นสมควรด้วยแล้ว จึงได้นิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นโรคอ้วก เวลาอ้วกออกมาแล้ว ก็กลืนเข้าไปอีก ฯ ภิกษุทั้งหลาย ก็พากันติเตียนว่า ภิกษุนี้ฉันอาหารในเวลาวิกาล แล้วกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้น จุติมาจากกำเนิดโคยังไม่นาน เราอนุญาตการอ้วกแก่ภิกษุผู้

เป็นโรคอ้วก แต่อ้วกออกมานอกริมฝีปากแล้ว กลืนเข้าไปอีกไม่ได้ ภิกษุใดกลืนเข้าไปอีก ต้องปรับโทษภิกษุนั้นตามสมควร ดังนี้

ในคราวนั้น มีบุคคลคนหนึ่ง ได้จัดสังฆทานถวายสงฆ์ มีเมล็ดข้าวเกลื่อนอยู่ในโรงทานมาก ฯ คนทั้งหลายก็พากันติเตียนว่า อย่างไร พระสมณะศากยบุตรทั้งหลาย เมื่อเขาถวายข้าวสุกจึงไม่รับให้ดี เมล็ดข้าวเมล็ดหนึ่ง ๆ ย่อมงอกขึ้น ๑๐๐ เมล็ด ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ยินคำติเตียนอันนี้แล้ว จึงนำไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้เก็บสิ่งที่เขาถวาย ซึ่งตกลงไปนั้นขึ้นมาฉันด้วยตนเอง เพราะเหตุใด จึงว่าอย่างนั้น เพราะเหตุว่า ของนั้นทายกทั้งหลายได้สละแล้ว ดังนี้

มีภิกษุรูปหนึ่ง เที่ยวไปบิณฑบาตทั้งมีเล็บมือยาว มีหญิงคนหนึ่งได้พบภิกษุนั้นเข้า จึงกล่าวขึ้นว่า ขอท่านจงมาร่วมรักกันเถิด ฯ ภิกษุนั้นก็ตอบว่า อย่าเลยน้องหญิง ไม่สมควรแก่เราผู้เป็นภิกษุ ฯ หญิงนั้นจึงว่า ถ้าท่านจักไม่ร่วมรักกับข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็จักข่วนตัวด้วยเล็บ แล้วจักร้องโวยวายขึ้นว่า ภิกษุนี้ได้ทำมิดีมิร้ายต่อข้าพเจ้า ฯ ภิกษุนั้นจึงว่า ตามใจน้องหญิง ฯ ลำดับนั้น หญิงนั้นจึงข่วนตัวด้วยเล็บมือของตัว แล้วร้องโวยวายขึ้นว่า ภิกษุนี้ ได้ทำมิดีมิร้ายต่อข้าพเจ้า คนทั้งหลาย ก็วิ่งตรูกันมาจับภิกษุนั้น ฯ คนเหล่านั้นก็ได้เห็นผิวหนังบ้าง โลหิตบ้าง ติดอยู่ที่เล็บของหญิงนั้น จึงกล่าวกันขึ้นว่า หญิงนี้ทำตัวเอง ไม่ใช่ภิกษุทำ จึงได้ปล่อยภิกษุนั้นเสีย ฯ เวลาภิกษุนั้นไปถึงอารามแล้ว ก็แจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า ท่านไว้เล็บมือยาวหรือ ? ภิกษุนั้นตอบว่าไว้ แล้วภิกษุทั้งหลาย ที่มีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันติเตียนว่า อย่างไรภิกษุจึงไว้เล็บมือยาว แล้วไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุไว้เล็บมือยาวไม่ได้ ภิกษุใดไว้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ดังนี้

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายได้ตัดเล็บด้วยมีดบ้าง ได้ตัดเล็บด้วยใช้ปากกัดบ้าง ได้ถูเล็บที่ฝาบ้าง ฯ นิ้วมือก็เป็นบาดแผล ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงไปกราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า เราอนุญาตเครื่องตัดเล็บ ให้แก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ ภิกษุทั้งหลาย

ก็ตัดเล็บจนโลหิตออก ทำให้ลำบากนิ้วมือ ฯ เมื่อทรงทราบ จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ตัดเล็บเสมอกับเนื้อ ดังนี้

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้แต่งเล็บให้เกลี้ยงเกลา คนทั้งหลายก็พากันติเตียนว่า ทำเหมือนพวกคฤหัสถ์ ที่เกี่ยวข้องกามารมณ์ เมื่อทรงทราบก็ตรัสว่า ภิกษุแต่งเล็บทั้ง ๒๐ เล็บ ให้เกลี้ยงเกลาไม่ได้ ภิกษุใดทำ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตให้แคะขี้เล็บออกเท่านั้น

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายไว้ผมยาว แล้วมีผู้กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลายอาจโกนผมให้กันได้หรือไม่ ? ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลว่า ได้ จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ แล้วตรัสว่า เราอนุญาตให้มีมีดโกน หินมีดโกน ผักมีดโกน ผ้าขนแกะ เครื่องโกนผม

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ให้กันตัดหนวดด้วยกรรไกร ทำหนวดยาวขึ้น ไว้หนวดที่คาง เหมือนกับหนวดแพะ ทำให้หนวดเป็นสี่เหลี่ยม ทำให้มีขนที่หน้าอก ทำให้มีขนที่ท้อง ไว้เขี้ยว ถอนขนในที่ลับ ฯ คนทั้งหลายก็ติเตียนว่า ทำเหมือนฆราวาส ฯ จึงทรงประกาศห้ามเสียว่า ภิกษุตัดหนวดด้วยกรรไกรไม่ได้ ไว้หนวดยาวไม่ได้ ไว้ขนที่คางเหมือนหนวดแพะไม่ได้ ทำหนวดให้เป็นสี่เหลี่ยมไม่ได้ ไว้ขนที่หน้าอกไม่ได้ ไว้ขนที่ท้องไม่ได้ ไว้เขี้ยวไม่ได้ ถอนขนในที่ลับไม่ได้ ภิกษุใดฝ่าฝืน ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ดังนี้

มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นแผลในที่ลับ ใส่ยาไม่ได้ จึงทรงอนุญาตให้ถอนขนในที่ลับเฉพาะเหตุเจ็บป่วยได้

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ให้คนตัดผมด้วยกรรไกร ฯ คนทั้งหลายก็ติเตียน เมื่อทรงทราบก็ทรงห้ามเสียว่า ภิกษุให้ตัดผมด้วยกรรไกรไม่ได้ ภิกษุใดให้ตัด ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นแผลที่ศีรษะ ไม่อาจโกนผมด้วยมีดโกนได้ จึงทรงอนุญาตให้ตัดผมด้วยกรรไกร เพราะเหตุความเจ็บไข้

ภิกษุทั้งหลายได้ไว้ขนจมูกยาว คนทั้งหลายติเตียนว่า ไว้ขนจมูกยาวเหมือนปีศาจ เมื่อทรงทราบก็ทรงห้ามเสียว่า ภิกษุไว้ขนจมูกยาวไม่ได้ ภิกษุใดไว้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลาย ถอนขนจมูกด้วยศิลาบ้าง ด้วยเมล็ดมะซางบ้าง จมูกก็ลำบาก จึงทรงอนุญาตให้ถอนด้วยแหนบ

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ให้ถอนผมงอกออกจากศีรษะของตน คนทั้งหลายก็ติเตียนว่า ทำเหมือนคฤหัสถ์ เมื่อทรงทราบก็ตรัสห้ามเสียว่า ภิกษุให้ถอนผมหงอกไม่ได้ ภิกษุใดให้ถอน ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

มีภิกษุรูปหนึ่ง หูถูกบีดด้วยขี้หู เมื่อทรงทราบก็ทรงอนุญาตไม้แคะหู

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ใช้ไม้แคะหูทำด้วยทองบ้าง ทำด้วยเงินบ้าง ทำให้คนทั้งหลายติเตียนอีก เมื่อทรงทราบก็ทรงห้ามเสียว่า ภิกษุใช้ไม้แคะหู ทำด้วยทองด้วยเงินไม่ได้ ภิกษุใดใช้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

เราตถาคตอนุญาตให้ใช้ไม้แคะหู ที่ทำด้วยกระดูก • ด้วยงา • ด้วยเขา • ด้วยไม้อ้อ ๑ ด้วยไม้ไผ่ • ด้วยไม้แก่น ๑ ด้วยยางไม้ • ด้วยผลไม้ ๑ ด้วยทองเหลือง ๑ ด้วยสะคือสังข์ ๑ ดังนี้

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้สะสมทองเหลือง ทองขาวไว้มาก ฯ คนทั้งหลายก็ติเตียนว่า อย่างไรพวกสมณะศากยบุตร จึงสะสมทองเหลือง ทองขาวไว้มาก เหมือนกับพวกพ่อค้าทองเหลือง ทองขาว ภิกษุทั้งหลายได้ยินคำติเตียนดังนี้แล้ว ก็นำไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุสะสมทองเหลือง ทองขาวไม่ได้ ภิกษุใดสะสม ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ดังนี้

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลาย รังเกียจกระบอกยาตา ไม้บ้ายยาตา ไม้แคะหู ที่กระทำด้วยทองเหลือง ของขาว ฯ จึงทรงอนุญาตว่า ให้ใช้กระบอกยาตา ไม้บ้ายตา ไม้แคะห ที่ทำด้วยทองเหลือง ทองขาวได้

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้พากันนั่งรัดเข่า ด้วยผ้าสังฆาฏิ ฯ ผ้าสังฆาฏิก็ขาด ฯ เมื่อทรงทราบก็ทรงห้ามว่า ภิกษุนั่งรัดเข่าด้วยผ้าสังฆาฏิไม่ได้ ภิกษุใดขืนนั่ง ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ เวลาไม่ใช้สายโยกก็ไม่สบาย จึงทรงอนุญาตให้ใช้สายโยก ภิกษุทั้งหลายก็สงสัยสิ่งที่จะใช้ทำสายโยก จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ใช้เส้นด้ายเตรือหูก เชือก สลาก และเครื่องด้ายทั้งปวง

ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่ง ไม่ได้ใช้ประคตเอว เข้าไปบิณฑบาต ฯ ผ้าสบงก็หลุดลงที่ถนน ฯ คนทั้งหลายได้เห็นแล้ว ก็พากันโห่ ฯ ภิกษุนั้นก็เก้อ ฯ เวลาภิกษุนั้นไปถึงอารามแล้ว ก็บอกให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ฯ ภิกษุทั้งหลายก็นำกราบทูลสมเด็มพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุใดไม่ได้คาดประคดเอวเข้าบ้าน ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตให้ใช้ผ้ารัดกายได้

ก็ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ใช้ผ้ารัดกาย ซึ่งเรียกว่า ประคดเอว หลายอย่างต่าง ๆ กัน คือ ประคดเอวมีสายรัด ๑ ประคดเอวถักคล้ายศีรษะงู ๑ ประคดเอวถักด้วยเกลียวเชือก ๑ ฯ คนทั้งหลายก็พากันติเตียนว่า ทำเหมือนพวกชาวบ้าน จึงทรงบัญญัติห้ามเสีย แล้วทรงอนุญาตให้ใช้ประคดเอว ๒ อย่าง คือ แผ่นผ้า ๑ ประคดเอวคล้ายไส้หมู ๑ ต่อมาชายประคดเอวก็ขาด จึงทรงอนุญาตให้ถักชายประคดเอว ด้วยเกลียวเชือก ฯ ภายในประคดเอวเก่าไป ก็ทรงอนุญาตให้เย็บเกลียวปากประคดเอว ให้เย็บประคดเอวหมนหัวแหวน เพื่อให้มั่นคง ฯ เวลาห่วงประคดเอวขาดไป ฯ ก็ทรงอนุญาตให้ทำลูกถวินว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ลูกถวินประคดเอว ดังนี้ สันเนื้อความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๖
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู อุจฺจาวเจ วิเถ ธาเรนฺติ โสวณฺณมยํ รูปิยมยํ ฯ มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ขิยนฺติ วิปาเจนฺติ ฯ ล ฯ เสยฺยถาปิ คิหี กามโภคิโนติ ฯ ล ฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๔๖ ว่าด้วยขุททกวัตถุขันธกะ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้พากันใช้ลูกถวินสูง ๆ ต่ำ ๆ คือ แล้วด้วยเงิน ด้วยทอง ฯ คนทั้งหลายก็พากันติเตียนว่า เหมือนคฤหัสถ์ ภิกษุทั้งหลายจึงนำกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสห้ามว่า ภิกษุใช้ลูกถวินสูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่ได้ ภิกษุใดใช้ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตให้ใช้ลูกถวินที่ทำด้วยกระดูก ทำด้วยงา ทำด้วยเขา ทำด้วยไม้อ้อ ทำด้วยไม้ไผ่ ทำด้วยไม้แก่น ทำด้วยยางไม้ ทำด้วยผลไม้ ทำด้วยทองเหลือง ทำด้วยสะดือสังข์ ทำด้วยด้าย

ในคราวนั้น พระอานนท์ห่มผ้าเบา ๆ เข้าไปบิณฑบาต ฯ เวลาลมหัวด้วนพัดมาผ้าก็เลิกขึ้น เมื่อท่านกลับไปถึงอาราม จึงได้แจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายให้ทราบ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงนำไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงทรงอนุญาตให้ใช้ลูกกระดุม ห่วงกระดุม

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ใช้ลูกกระดุมสูง ๆ ต่ำ ๆ ทำให้คนทั้งหลายติเตียน เมื่อทรงทราบก็ทรงห้ามเสีย แล้วก็ทรงอนุญาตให้ใช้ลูกกระดุมที่ทำด้วยกระดูก ทำด้วยงา ทำด้วยเขา ทำด้วยไม้อ้อ ทำด้วยไม้ไผ่ ทำด้วยไม้แก่น ทำด้วยยางไม้ ทำด้วยผลไม้ ทำด้วยทองเหลือง ทำด้วยหอยสังข์ ทำด้วยด้าย

ภิกษุทั้งหลายได้ติดลูกกระดุมกับห่วงกระดุม เข้ากับจีวร ฯ จีวรก็ขาด จึงทรงอนุญาตให้ใช้แผ่นไม้รองกระดุม รองห่วงกระดุม ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ติดแผ่นไม้เหล่านั้นเข้าที่ภายใน ฯ มุมจีวรก็เปิด ฯ จึงทรงอนุญาตให้ติดแผ่นไม้สำหรับรองลูกกระดุมเข้าข้างในจีวร ประกอบแผ่นไม้ที่รองห่วงกระดุม ให้ยาว สัก ๗ ข้อนิ้วมือ ๘ ข้อนิ้วมือ แล้วให้ติดให้แน่น

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้นุ่งผ้าอย่างคฤหัสถ์ คือ นุ่งเป็นงวงช้างบ้าง นุ่งเป็นหางปลาวาลบ้าง นุ่งเป็นสีมุมบ้าง นุ่งเป็นแสกใบตาลบ้าง นุ่งเป็นเกลียวบ้าง คือ ผ้ายาว ๆ ม้วนขึ้นหลายรอบ แล้วนุ่งให้เป็นพกบ้าง ฯ คนทั้งหลายก็พากันติเตียน ฯ เมื่อทรงทราบก็ทรงห้ามเสียว่า ภิกษุนุ่งผ้าอย่างนั้นไม่ได้ ภิกษุใดนุ่ง ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พากันห่มผ้าดังคฤหัสถ์ จึงทรงบัญญัติห้ามเสียว่า ภิกษุห่มผ้าดังคฤหัสถ์ไม่ได้ ภิกษุใดห่ม ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พากันนุ่งกระโจมอก คนทั้งหลายก็พากันติเตียนว่า ทำเหมือนคนที่นำเครื่องบริขารไปในเมื่อพระราชาเสด็จไปในที่ใดที่หนึ่ง จึงทรงห้ามเสียว่า ภิกษุนุ่งกระโจมอกไม่ได้ ภิกษุใดนุ่ง ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้พากันหาบของไป ฯ คนทั้งหลายก็พากันติเตียนว่า เหมือนคนนำของไปในเมื่อพระราชาเสด็จ ฯ จึงทรงห้ามเสียว่า ภิกษุหาบของไปไม่ได้ ภิกษุใดหาบไป ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตให้คอนของไปบ้าง หาบของไปบ้าง ทูนของไปบ้าง แบกของไปบ้าง กระเดียดของไปบ้าง เอาของใส่พกไปบ้าง

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่ใช้ไม้สีฟัน ฯ ปากก็เหม็น เมื่อทรงทราบจึงทรงสอนว่า ในการไม่ใช้ไม้สีฟันมีโทษ ๕ อย่าง คือ แสงตาไม่ดี ๑ ปากเหม็น ๑ เส้นรับรสอาหารไม่บริสุทธิ์ ๑ ดีเสมหะหุ้มห่ออาหารที่กินแล้ว ๑ อาหารที่กินแล้วไม่แผ่วสไปชิมชาบ ๑ ฯ ในการใช้ไม้สีฟันนั้น มีอานิสงส์ ๕ อย่าง คือ แสงตาดี ๑ ปากไม่เหม็น ๑ เส้นรับรสอาหารบริสุทธิ์ ๑ ดีเสมหะไม่หุ้มห่ออาหาร ๑ อาหารชาบช่านดี ๑ แล้วทรงอนุญาตให้ใช้ไม้สีฟัน

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ใช้ไม้สีฟันยาว ได้เอาเคาะศีรษะสามเณรด้วยไม้สีฟันเหล่านั้น ฯ จึงทรงบัญญัติห้ามเสียว่า พวกภิกษุใช้ไม้สีฟันยาวไม่ได้ ภิกษุใดใช้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตให้ใช้ไม้สีฟันยาว ๘ นิ้ว, เป็นอย่างสูง ทั้งเคาะศีรษะสามเณรด้วยไม้สีฟันนั้นไม่ได้ ภิกษุใดเคาะ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งใช้ไม้สีฟันสั้นเกินไป ไม้สีฟันก็ติดคอ ฯ จึงทรงห้ามเสียว่า ภิกษุใช้ไม้สีฟันเล็กเกินไปไม่ได้ ภิกษุใดใช้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตให้ใช้ไม้สีฟันอย่างสั้นที่สุดเพียง ๔ นิ้ว

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้พากันเผาบ้า ฯ คนทั้งหลายก็ติเตียนว่าทำเหมือนคฤหัสถ์ที่เป็นพวกเผาบ้า ฯ เมื่อทรงทราบจึงทรงบัญญัติห้ามเสียว่า ภิกษุเผาบ้าไม่ได้ ภิกษุใดเผา ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

มีป่าหญ้าต่อออกไปจากวิหารแห่งหนึ่ง เมื่อไฟไหม้ป่ามาก็ไหม้วิหาร ฯ ภิกษุทั้งหลายไม่กล้าจะจุดไฟคอบ ไม่กล้าจะทำการบ้องกัน ฯ จึงทรงอนุญาตว่า เมื่อไฟป่าไหม้มา ให้จุดไฟคอบ ให้ทำการบ้องกันได้

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้พากันขึ้นต้นไม้ ได่จากต้นโน้นไปหาต้นนี้ คนทั้งหลายก็พากันติเตียนว่า มิกิริยาเหมือนวานร ฯ จึงทรงบัญญัติห้ามไม่ให้ภิกษุขึ้นต้นไม้ ภิกษุใดขึ้น ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

เมื่อภิกษุองค์หนึ่งเดินทางไปสู่กรุงสาวัตถี มีช้างปรากฏอยู่ในระหว่างทาง ภิกษุนั้นวิ่งไปถึงโคนต้นไม้แล้วก็ไม่กล้าขึ้นต้นไม้ แต่ช้างนั้นได้ไปทางอื่นเสีย ฯ เมื่อภิกษุนั้นไปถึงกรุงสาวัตถี ก็แจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เมื่อมีเหตุจำเป็น คือ มีสิ่งที่ควรทำเกิดขึ้น ก็ขึ้นต้นไม้สูงชั่วบุรุษได้ เพื่อให้พ้นอันตราย

ในคราวนั้น มีภิกษุพี่น้อง ๒ องค์ด้วยกัน ชื่อเมฑาองค์ ๑ ชื่อกุฏฐะองค์ ๑ เป็นชาติพราหมณ์ เป็นผู้มีวาจาถ้อยคำไพเราะ ได้พากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า บัดนี้ภิกษุทั้งหลาย มีชื่อ มีโคตร มีชาติตระกูลต่าง ๆ กัน ภิกษุเหล่านั้นได้ทำให้เสียพระพุทธวจนะด้วยภาษาของตน ๆ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงยกพระพุทธวจนะขึ้นเป็นฉันท์เถิด พระเจ้าข้า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสติเตียนภิกษุทั้ง ๒ นั้น โดยอเนกปริยาย แล้วตรัสว่า ใครยกพระพุทธวจนะขึ้นเป็นกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ไม่ได้ ใครยกขึ้น ต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตให้เล่าเรียนจดจำพระพุทธวจนะ ด้วยภาษาของตน ๆ ดังนี้

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้พากันเล่าเรียนคัมภีร์โลกายตะ คือ คัมภีร์พวกเดียรถีย์เกี่ยวกับเรื่องที่ไม่มีประโยชน์ เป็นต้นว่า สิ่งทั้งปวงเป็นของเดน สิ่งทั้งปวงไม่ใช่ของเดน กาขาวด้วยเหตุนี้ นกยางดำด้วยเหตุนี้ ดังนี้ ฯ คนทั้งหลายก็ติเตียนว่าเหมือนฆราวาส จึงประชุมภิกษุสงฆ์แล้วถามว่า ผู้เห็นว่าเป็นแก่นสารในคัมภีร์โลกายตะ จะเจริญงอกงามในพระธรรมวินัยนี้ได้หรือไม่ ? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ไม่ได้ ฯ จึงตรัสถามต่อไปว่า ผู้เห็นแก่นสารในพระธรรมวินัยนี้ ควรเล่าเรียนคัมภีร์โลกายตะหรือไม่ ? ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า ไม่ควร ฯ

จึงตรัสว่า ภิกษุเล่าเรียนคัมภีร์โลกายตะไม่ได้ ภิกษุใดเล่าเรียน ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้พากันบอกคัมภีร์โลกายตะ พากันเล่าเรียนติรัจฉานวิชา พากันบอกติรัจฉานวิชา คนทั้งหลายก็พากันติเตียน จึงทรงห้ามเสีย ทั้งวางโทษทุกกฏไว้แก่ภิกษุผู้ฝ่าฝืน

ก็ในคราวนั้น เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้ธรรมวิเศษทั้งปวง ได้ทรงแสดงธรรมอยู่ในท่ามกลางประชุมชนหมู่ใหญ่ ก็ทรงจาม ฯ ภิกษุทั้งหลายก็พากันกล่าวขึ้นด้วยเสียงอันดังว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงเจริญพระชนมายุเถิด ขอพระสุคตเจ้าจงทรงเจริญพระชนมายุเถิด ฯ เสียงนั้นก็กลบเสียงแสดงธรรม ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสถามว่า เมื่อมีผู้จาม แล้วมีผู้กล่าวว่า จงมีชีวิตเถิด ดังนี้ ผู้นั้นจะมีชีวิตด้วยเหตุที่กล่าวนั้น หรือว่าจะตาย ? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ไม่เป็นไปอย่างนั้นได้ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า เมื่อมีผู้จาม ภิกษุกล่าวว่า จงมีชีวิตไม่ได้ ภิกษุใดกล่าว ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ในคราวนั้น เมื่อภิกษุทั้งหลายจาม คนทั้งหลายก็กล่าวว่า ขอจงมีชีวิตเถิดเจ้าข้า ภิกษุทั้งหลายก็ไม่กล้ารับวาจา ฯ คนทั้งหลายก็ติเตียนว่า เหตุไรพวกสมณะสักยบุตรนี้ผู้กล่าวว่า จงมีชีวิตเถิดเจ้าข้า จึงไม่กล้ารับวาจา ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ฟังคำนินทานั้น ก็นำไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ธรรมดาฤๅษีทั้งหลาย ย่อมต้องการมงคล เมื่อภิกษุที่ถูกฤๅษีก็กล่าวว่า จงมีชีวิตเถิดเจ้าข้า เราอนุญาตให้ตอบว่า จงมีชีวิตยืนนาน ดังนี้

ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ประทับนั่งแสดงธรรมอยู่ในท่ามกลางประชุมชนคนหมู่ใหญ่ มีภิกษุรูปหนึ่งฉันกระเทียม ฯ ภิกษุรูปนั้นนั่งอยู่ในที่ข้างหนึ่ง ด้วยคิดว่า ภิกษุทั้งหลายอย่าได้ถูกกลิ่น ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทอดพระเนตรเห็นภิกษุนั้นนั่งอยู่ จึงตรัสถามว่า เหตุไรเธอจึงนั่งอยู่ในที่นั้น ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลว่า ภิกษุนั้นฉันกระเทียมจึงได้นั่งอยู่ที่นั้น ด้วยคิดว่า อย่าให้ภิกษุทั้งหลายถูกกลิ่น พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ต้องเป็นคนภายนอก ในเมื่อมีการแสดงธรรมเห็นปานนี้อยู่ เพราะฉันกระเทียมใด ภิกษุควรฉันกระเทียมนั้นหรือไม่ ? ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลว่า ไม่สมควร พระเจ้าข้า ฯ

จึงตรัสห้ามไว้ว่า ภิกษุฉันกระเทียมไม่ได้ ภิกษุใดฉัน ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ดังนี้

ในคราวนั้น พระสารีบุตรเถรเจ้าเป็นโรคลมในท้อง ฯ พระมหาโมคคัลลาน์จึงไปถามว่า เมื่อท่านเคยเป็นโรคลมในท้องเมื่อก่อน หายด้วยอะไร ? พระสารีบุตรตอบว่า หายด้วยกระเทียม ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงนำกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์จึงทรงตรัสว่า เราอนุญาตให้ฉันกระเทียมได้ เพราะเหตุแห่งความเจ็บไข้

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายได้ถ่ายบัสสาวะลงในที่นั้น ๆ ในอาราม ฯ อารามก็เสีย ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ถ่ายบัสสาวะในที่ควรแห่งใดแห่งหนึ่ง ฯ เวลาอารามมิกลิ่นเหม็น ก็ทรงอนุญาตให้มีหม้อบัสสาวะ ฯ เวลาภิกษุนั่งถ่ายบัสสาวะลำบาก ฯ ก็ทรงอนุญาตให้มีเขียงเท้ารองนั่งถ่ายบัสสาวะ ฯ เขียงรองเท้านั่งถ่ายบัสสาวะนั้นเปิดเผย ฯ ภิกษุทั้งหลายละอายในการที่จะถ่ายบัสสาวะ จึงทรงอนุญาตให้กั้นที่ถ่ายบัสสาวะด้วยฝา หรือกำแพง ๓ อย่าง คือ กำแพงอิฐ หรือฝาอิฐ กำแพงศิลา หรือฝาศิลา กำแพงไม้ หรือฝาไม้ ฯ หม้อบัสสาวะไม่ได้ปิดก็ส่งกลิ่นเหม็น ฯ จึงทรงอนุญาตให้มีฝาปิด

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายถ่ายวัจจะลงในที่นั้น ๆ ในอาราม ฯ อารามก็เสียไป ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ จึงทรงอนุญาตให้ถ่ายวัจจะในที่อีกข้างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่สมควร ฯ เวลาอารามมิกลิ่นเหม็น ก็ทรงอนุญาตให้ทำหลุมเว็จ ฯ เวลาริมหลุมเว็จพังลง ฯ ก็ทรงอนุญาตให้ก่อด้วยของ ๓ อย่าง คือ ให้ก่อด้วยอิฐ ให้ก่อด้วยศิลา ให้ก่อด้วยไม้ ฯ พื้นที่หลุมเว็จต่ำไปถูกน้ำท่วม ฯ ก็ทรงอนุญาตให้ก่อด้วยของ ๓ อย่าง คือ อิฐ ศิลา ไม้ ฯ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก ฯ ก็ทรงอนุญาตให้ทำบันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ บันไดศิลา บันไดไม้ ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายขึ้นก็พลัดตกจากบันได ก็ทรงอนุญาตให้มีราวบันได ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายนั่งที่สันไม้พลัดตกลงไป ฯ ก็ทรงอนุญาตให้ปูด้วยไม้เจาะช่องกลาง สำหรับถ่ายวัจจะ ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายนั่งถ่ายวัจจะลำบาก ฯ ก็ทรงอนุญาตให้มีเขียงเท้ารองถ่ายวัจจะ ฯ ภิกษุทั้งหลายถ่ายบัสสาวะออกไปข้างนอก ฯ ก็ทรงอนุญาตให้ทำรางถ่ายบัสสาวะ ฯ

ไม้ชำระยังไม่มี ก็ทรงอนุญาตให้มีไม้ชำระ ฯ เวลายังไม่มีตะกร้าสำหรับทิ้งไม้ชำระ ฯ ก็ทรงอนุญาตให้มีตะกร้าสำหรับทิ้งไม้ชำระ ฯ หลุมเว็จไม่ได้ปิด ก็ส่งกลิ่นเหม็น จึงทรงอนุญาตให้มีเครื่องปิด ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายนั่งถ่ายวัจจะอยู่ในที่แจ้งก็ลำบากด้วยเย็นด้วยร้อน จึงทรงอนุญาตให้มีกระท่อมเว็จ ฯ ประตูกระท่อมเว็จไม่มี ฯ ก็ทรงอนุญาตให้มีประตู ซึ่งมีพร้อมทั้งไม้ทับหลังประตู ครกประตู ห่วงประตู กลอนประตู ที่สอดกลอนประตู ลูกสลักประตู ลูกหม้อประตู ช่องดาน ช่องสายยู เชือกสายยู ฯ ต่อมาก็มีผงตกลงมาที่กระท่อมเว็จ ก็ทรงอนุญาตให้โบกกระท่อมเว็จ ด้วยดิน ด้วยปูน ทำให้มีสีขาว สีดำ ทาด้วยน้ำมันยาง ทำให้มีลายดอก ลายเครือ ลายพันมังกร ราวจีวร เชือกจีวร

ในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งชื่อแก่จนไม่มีกำลัง เวลาลุกจากที่ถ่ายวัจจะก็ล้มลง เมื่อทรงทราบ ฯ ก็ทรงอนุญาตให้มีที่เหนี่ยวดึงขึ้น

ในคราวนั้น กระท่อมเว็จไม่มีฝา ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงไปกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงทรงอนุญาตฝา หรือกำแพง ๓ อย่าง คือ กำแพงอิฐ หรือฝาอิฐ กำแพงศิลา หรือฝาศิลา กำแพงไม้ หรือฝาไม้ ฯ ชุ้มประตูยังไม่มี ฯ ก็ทรงอนุญาตให้มีชุ้มประตู ชุ้มประตูต่ำไป ก็ทรงอนุญาตให้พูนพื้นที่ขึ้นให้สูง ฯ พื้นที่พูนขึ้นก็พังลง ฯ จึงทรงอนุญาตให้ก่อด้วยของ ๓ อย่าง คือ ให้ก่อด้วยอิฐ ด้วยศิลา ด้วยไม้ ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายขึ้นลงก็ลำบาก ฯ ก็ทรงอนุญาตให้มีบันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ บันไดศิลา บันไดไม้ ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายขึ้นตามบันไดแล้วพลัดตกลง ก็ทรงอนุญาตให้มีราวบันได บานชุ้มประตูยังไม่มี ฯ ก็ทรงอนุญาตให้มีบานประตู พร้อมด้วยไม้ทับหลังประตู ครกประตู ห่วงข้างบน ข้างล่าง เสากลอนประต ที่สอดห่วงประต ที่สอดกลอน ไม้ที่ประกอบในเบื้องบน ช่องลูกดาน ช่องสายยู เชือกสายยู ฯ เวลามีหญ้าร่วง ๆ ตกลงไปที่ชุ้มประตู ฯ ก็ทรงอนุญาตให้โบกด้วยดิน หรือปูนให้มีสีขาว สีดำ ทาน้ำมันยาง ทำลายดอก ลายเครือ ลายพันมังกร ที่ตั้ง ๕ แห่ง ฯ เวลาบริเวณเป็นโคลน ก็ทรงอนุญาตให้โรยทราย ฯ เวลาทรายไม่พอก็ทรงอนุญาตให้โรยกรวด ฯ เวลาน้ำขังอยู่ ก็ทรงอนุญาตให้ทำที่ไขน้ำ ฯ เวลาไม่มีหม้ออาจม ก็ทรงอนุญาตให้มีหม้ออาจม ฯ เวลาไม่มีขันอาจมก็ทรงอนุญาตให้มีขันอาจม ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายนั่งถ่ายอาจม

ลำบาก ก็ทรงอนุญาตให้มีเขียงเท้ารองนั่งถ่ายอาจม ฯ เขียงเท้ารองถ่ายอาจมนั้นเปิดเผย ภิกษุทั้งหลายละอายในการที่จะถ่ายอาจม ก็ทรงอนุญาตให้มีฝา ๓ อย่าง คือ ฝาอิฐ ฝาศิลา ฝาไม้ หม้ออาจมไม่ได้ปิดก็มีผงหญ้าบ้าง ฝุ่นบ้าง ตกลงไป จึงทรงอนุญาตให้มีฝาปิด

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ พากันประพฤติอนาจารหลายอย่าง คือ ปลกไม้ดอกเองบ้าง ให้ผู้อื่นปลกบ้าง รดน้ำไม้ดอกเองบ้าง ให้ผู้อื่นรดบ้าง เก็บดอกไม้เองบ้าง ให้ผู้อื่นเก็บบ้าง ร้อยดอกไม้เองบ้าง ให้ผู้อื่นร้อยบ้าง ทำให้เป็นดอกไม้มีขั้วข้างเดียวด้วยตนเองบ้าง ด้วยใช้ผู้อื่นบ้าง ทำให้เป็นดอกไม้มีขั้ว ๒ ข้าง ด้วยตนเองบ้าง ด้วยใช้ผู้อื่นบ้าง ทำให้เป็นดอกไม้กรอง ให้เป็นวงกลม ด้วยตนเองบ้าง ด้วยใช้ผู้อื่นบ้าง ร้อยเสียบดอกไม้ด้วยตนเองบ้าง ด้วยใช้ผู้อื่นบ้าง ทำให้เป็นเชิดดอกไม้ด้วยตนเองบ้าง ด้วยใช้ผู้อื่นบ้าง ทำให้เป็นดอกไม้พวง ด้วยตนเองบ้าง ด้วยใช้ผู้อื่นบ้าง ทำให้เป็นดอกไม้ปิดหน้าอกด้วยตนเองบ้าง ด้วยใช้ผู้อื่นบ้าง แล้วนำดอกไม้เหล่านั้นไปด้วยตนเองบ้าง ด้วยใช้ผู้อื่นบ้าง เพื่อให้แก่หญิงในตระกูล แก่ธิดาในตระกูลทั้งหลาย ตลอดถึงให้แก่กุมารีในตระกูลทั้งหลาย ให้แก่สะใภ้ในตระกูลทั้งหลาย ให้แก่ทาสีในตระกูลทั้งหลาย ฯ อีกประการหนึ่ง ภิกษุเหล่าใดได้ฉันร่วมภาชนะ ดื่มร่วมกัน นั่งร่วมที่นั่ง นอนร่วมเตียง นอนผ้าปูร่วมผืน ห่มผ้าร่วมผืน นอนและห่มชิ้งผ้าปู ห่มผ้าร่วมผืน กับหญิงทั้งหลายด้วย ฯ อีกประการหนึ่ง ภิกษุเหล่านั้นฉันในเวลาวิกาลบ้าง ดื่มน้ำเมาบ้าง ประดับดอกไม้ของหอม เครื่องย้อมทาบ้าง ฟ้อนรำขับร้องดีดสีตีเป่าบ้าง เล่นปะปนกันไปกับหญิงทั้งหลาย ฯ อีกประการหนึ่ง ภิกษุเหล่านั้นพากันเล่นหมากรุกบ้าง เล่นหมากแยกบ้าง เล่นในอากาศบ้าง เล่นวงกลมตามทางบ้าง เล่นทอยกองบ้าง เล่นตีคลีบ้าง เล่นไม้สั้นบ้าง เล่นสลากมือบ้าง เล่นพนันบ้าง เป็นต้น เหมือนกับที่แสดงมาแล้ว ในพรหมชาลสูตรโน้น ภิกษุทั้งหลายจึงนำความกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุประพฤติอนาจารต่าง ๆ ไม่ได้ ภิกษุใดประพฤติ ต้องปรับโทษภิกษุนั้นตามสมควร ก็ในคราวนั้น เมื่อพระอุรุเวลกัสสปบรรพชาแล้ว ก็มีเครื่องทองเหลือง เครื่องไม้ เครื่องดิน เกิดขึ้นแก่สงฆ์มาก ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงคิดสงสัยว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

จะทรงอนุญาตหรือไม่ แล้วนำกราบทูล ฯ จึงตรัสว่า เราอนุญาตเครื่องดินทั้งปวง ยกแต่เครื่องประหาร เราอนุญาตเครื่องใช้ทั้งปวง ยกแต่อาสันทิ บัลลังก์ บาตรไม้ เขียงเท้าไม้ เท่านั้น เราอนุญาตเครื่องดินทั้งปวง ยกแต่เครื่องเช็ดเท้า ที่มีลักษณะดังผึกบัว กับกุฏิดินล้วนเท่านั้น สิ้นเนื้อความในขุททกวัตถุขันธกะ อันจัดเป็นขันธ์ที่ ๕ เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๗

คัมภีร์จุลวรรค

ว่าด้วยเสนาสนขันธกะ

เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป ฯ เตน โข ปน สมเยน ภควตา ภิกฺขูนํ เสนาสนํ อปฺปญฺญตฺตํ โหติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๔๗ ว่าด้วยเสนาสน-ขันธกะ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้ธรรมวิเศษทั้งปวง ล่วงเสียซึ่งเทพยดามนุษย์ในสากลจักรวาล ทรงสำราญอยู่ในพระเวฬุวัน กลันทกนิวาป-วิหาร ใกล้สถานราชคฤห์มหานครนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ยังไม่ได้ทรงบัญญัติเสนาสนะแก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ ภิกษุทั้งหลาย ก็ได้อยู่ตามที่ต่าง ๆ คือ ป่า

บ้าง โคนต้นไม้บ้าง ภูเขาบ้าง ซอกเขาบ้าง ถ้ำบ้าง ป่าช้าบ้าง ป่าใหญ่บ้าง ที่แจ้งบ้าง ลอมฟางบ้าง ฯ เข้าขนีพาก้นออกจากป่า โคนต้นไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าใหญ่ ที่แจ้ง ลอมฟาง ด้วยอาการอันน่าเลื่อมใส คือ มีการเดินไปเดินมา เหลียวซ้ายแลขวา คู้เหยียด อันน่าเลื่อมใส มีจักษุทอดลงไปต่ำ สำรวมอิริยาบถเป็นอันดี

ในคราวนั้น เศรษฐีกรุงราชคฤห์ได้ไปที่อุทยานแต่เช้า ได้เห็นภิกษุเหล่านั้นแล้ว ก็ตรงเข้าไปหา บอกว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ถ้าข้าพเจ้าจะให้สร้างวิหารขึ้น ขอท่านทั้งหลายจงอยู่ในวิหารของข้าพเจ้า ฯ ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า ดูก่อนคฤหบดี สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ายังไม่ได้ทรงอนุญาตวิหาร ฯ เศรษฐีนั้นจึงว่า ถ้าอย่างนั้น ขอท่านทั้งหลายไปทูลถามสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกลับมาบอกแก่ข้าพเจ้า ฯ ภิกษุนั้นรับถ้อยคำเศรษฐีนั้นแล้ว ก็พากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เศรษฐีราชคฤห์ประสงค์จะให้ทำวิหารถวาย ข้าพระองค์ทั้งหลายควรปฏิบัติอย่างไร พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงถือเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ตรัสเทศนาแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเสนาสนะ ๕ คือ วิหาร ๑ อัฑฒโยค คือ เพิง ๑ ปราสาท ๑ ปราสาทโล้น ๑ ถ้ำ ๑ ดังนี้

ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นก็ไปบอกเศรษฐีราชคฤห์ว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตวิหารแล้ว ขอท่านเศรษฐีจงทราบเถิด ฯ เศรษฐีราชคฤห์จึงให้คนจัดสร้างวิหาร คือ ที่อยู่ขนาด ๖๐ หลัง พร้อมกันในวันเดียว ครั้นสร้างเสร็จแล้ว ก็ไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ากับเหล่าภิกษุสงฆ์ จงทรงรับอาหารของข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้เช้า พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงรับด้วยพระอาการนิ่งอยู่ เศรษฐีราชคฤห์จึงได้ถวายบังคมลา ฯ รุ่งเช้าขึ้นให้คนจัดของหวานของควรอันประณีตเสร็จแล้ว ก็ได้ไปกราบทูลเวลาแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ถึงเวลาแล้ว อาหารสำเร็จแล้ว พระเจ้าข้า

เช้าวันหนึ่ง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ากับเหล่าภิกษุสงฆ์ ก็ทรงบาตร จีวร บทจรเข้าไปสู่นิเวศน์ของเศรษฐีราชคฤห์ ครั้นเข้าไปถึงแล้ว ก็ประทับนั่งบนอาสน์

ที่เขาแต่งตั้งไว้ถวาย ฯ เศรษฐิราชคฤห์ จัดการถวายอาหารสำเร็จแล้ว จนเสร็จการฉันแล้ว ก็กราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า วิหารทั้ง ๖๐ หลังนี้ ข้าพระองค์ผู้ต้องการบุญ ผู้ต้องการสวรรค์ ได้ให้สร้างขึ้น ข้าพระองค์จะปฏิบัติอย่างไรในวิหารทั้ง ๖๐ หลังนี้ พระเจ้าข้า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ดูก่อนคฤหบดี ถ้าอย่างนั้น เธอจงสละวิหารทั้ง ๖๐ หลังนี้ เพื่อสงฆ์อันมาแต่ทิศทั้ง ๔ ฯ เศรษฐีก็ทำตามพระพุทธฎีกา ฯ ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงอนุโมทนาว่า สีตำ อุณฺหำ ปฏิหนฺติ เป็นต้น มีเนื้อความว่า เสนาสนะย่อมป้องกันเย็นร้อน • ป้องกันสัตว์ • ป้องกันงูเล็กงูใหญ่ เหลือบยุง • ป้องกันน้ำค้างและฝน • ป้องกันลมและแดดที่แรงกล้า • เป็นที่หลบลี้ • เป็นที่สุขสบาย • เป็นที่เจริญฌาน • เป็นที่เจริญวิปัสสนา • ฯ การถวายวิหารแก่สงฆ์พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า เป็นของเลิศ ฯ เพราะฉะนั้น บัณฑิตผู้เล็งเห็นประโยชน์ตน ควรสร้างวิหารอันเป็นที่น่ายินดี แล้วให้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพหุสูตรอยู่ ถวายข้าวน้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่นั่งที่นอนแก่ภิกษุเหล่านั้น ด้วยใจอันเลื่อมใส ต่อผู้มีการปฏิบัติอันตรงดี ฯ ภิกษุเหล่านั้น จักได้แสดงธรรมอันกำจัดทุกข์ทั้งปวง อันทำให้สำเร็จนิพพาน แก่ผู้สร้างวิหารนั้น ดังนี้ ฯ ทรงอนุโมทนาอย่างนี้แล้ว ก็เสด็จกลับไปสู่พระเวฬุวันวิหาร

เมื่อคนทั้งหลายได้ทราบว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงอนุญาตวิหารแล้ว ก็พากันสร้างวิหาร ด้วยความเคารพยินดี ฯ วิหารเหล่านั้นไม่ได้ทำบานประตู ฯ งู แมลงป่อง ตะขาบ ก็เข้าไป ฯ ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงทรงอนุญาตให้มีบานประตู คนทั้งหลายได้เจาะฝาให้เป็นช่อง แล้วผูกบานประตูไว้ด้วยเครือไม้บ้าง ด้วยเชือกบ้าง ฯ ของเหล่านั้นก็ถูกหนูกัดบ้าง ถูกปลวกกัดบ้าง บานประตูก็ตกไป ฯ จึงทรงอนุญาตให้มีไม้ทับหลังประตู ครกประตู ห่วงประตู ฯ บานประตูไม่สนิทกันก็ทรงอนุญาตให้มีช่องสายบู เชือกสายบู ฯ เมื่อปิดบานประตูไม่ได้ ก็ทรงอนุญาตเสากลอนประตู ห่วงกลอนประตู กลอนประตู ไม้ประกอบในเบื้องบน ดังนี้

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่อาจเบิดประตูได้ ฯ จึงทรงอนุญาตให้มีช่องลูกดานกับลูกดาน ๓ ชนิด คือ ลูกดานทองเหลือง ลูกดานไม้ ลูกดานเขา สำหรับเบิดเข้าไป ฯ วิหารไม่มีผู้รักษา ฯ จึงทรงอนุญาตให้มีลูกสลักแล่นกลาง ซึ่งเรียกว่ากลอนประต

ก็ในคราวนั้น วิหารทั้งหลายที่มุงด้วยหญ้า ฯ ฤดูหนาวก็เย็น ฤดูร้อนก็ร้อน จึงทรงอนุญาตให้โบกปูนที่หลังคาและที่ฝาด้วย

ในคราวนั้น วิหารทั้งหลายยังไม่มีหน้าต่าง มองดูไม่สว่าง ทั้งมีกลิ่นไม่ดี ฯ จึงทรงอนุญาตหน้าต่าง ๓ ชนิด คือ หน้าต่างเวที ๑ หน้าต่างตาข่าย ๑ หน้าต่างลูกกรง ๑ ฯ ตามช่องหน้าต่างก็มีกาและค้างคาวเข้าไปได้ จึงทรงอนุญาตเครื่องบิดหน้าต่าง ฯ แต่ยังมีกา ค้างคาว บินเข้าไปได้ จึงทรงอนุญาตบานหน้าต่างและกรอบหน้าต่าง

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายนอนที่พื้น ฯ ร่างกายและจีวรก็เปื้อนฝุ่น ฯ จึงทรงอนุญาตให้มีเครื่องรองทำด้วยหญ้า ฯ เครื่องรองทำด้วยหญ้าเหล่านั้นก็ถูกหนูกัดบ้าง ถูกปลวกกัดบ้าง ฯ จึงทรงอนุญาตให้มีกระดานม้า ฯ ร่างกายก็ลำบากในเวลานอนกระดานม้า ฯ จึงทรงอนุญาตเตียงถักด้วยหวาย

ในคราวนั้น เตียงมีเท้าติดกับแม่แคร่ท้อยตามบ้าช้า ได้เกิดขึ้นแก่สงฆ์ ฯ เมื่อทรงทราบก็ทรงอนุญาตให้ใช้ได้ ฯ เวลามีผู้ถวายตั่งที่มีเท้าติดแม่แคร่ ก็ทรงอนุญาตให้ใช้ เวลามีเตียงที่มีเท้าเนื่องด้วยแม่แคร่ และมีตั่งซึ่งมีเท้าร่วมด้วยแม่แคร่ ฯ เตียงที่มีเท้างอ ตั่งที่มีเท้างอ เตียงที่มีเท้าจรดพื้น ตั่งที่มีเท้าจรดพื้นเกิดขึ้นแก่สงฆ์ ก็ทรงอนุญาตให้ใช้

เวลามีผู้ถวายอาสันทิแก่สงฆ์ และอาสันทิสงกว่าอาสน์สงฆ์ อาสันทิมีองค์ ๗ อาสันทิมีองค์ ๗ อย่างสูง ตั่งหวาย ตั่งไม้ ตั่งมีเท้างอ ตั่งมีสีดังมะขามป้อม ตั่งมีขัวดังมะขามป้อม กระดานม้า เก้าอี้ ตั่งฟาง เกิดขึ้นแก่สงฆ์ ก็ทรงอนุญาตให้ใช้

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้นอนเตียงสูง ฯ คนทั้งหลายก็ติเตียนว่า ทำเหมือนคฤหัสถ์ จึงทรงบัญญัติห้ามว่า ภิกษุนอนเตียงสูงไม่ได้ ภิกษุใดนอน ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ฯ เท้าเตียงนั้นสูง ๘ นิ้ว ด้วยนิ้วมนุษย์ทั้งหลาย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราทรงอนุญาตเท้าเตียงสูง ๘ นิ้ว เป็นอย่างยิ่ง

ในคราวนั้น ด้ายได้เกิดขึ้นแก่สงฆ์ ฯ ก็ทรงอนุญาต ให้ใช้ด้ายพันเตียง ฯ ภิกษุทั้งหลายก็พันเตียงตลอดทั้งตัวจุด้ายมาก ฯ จึงทรงอนุญาตให้เจาะตัวเตียง แล้วพันให้เป็นตาหมากรุก ฯ มีผ้าปูพื้นเกิดขึ้นแก่สงฆ์ ก็ทรงอนุญาตให้ใช้ ฯ เวลามีนุ่นเกิดขึ้น ก็ทรงอนุญาตให้แกะเอานุ่นมาทำเป็นหมอน นุ่นนั้นมี ๓ อย่าง คือ นุ่นต้นไม้ ๑ นุ่นเครือไม้ ๑ นุ่นติณชาติต่าง ๆ มีนุ่นละหุ่ง นุ่นลาออยเป็นต้น ๑

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ใช้หมอนสูงครึ่งตัว คนทั้งหลายได้เห็น ก็ติเตียนว่าทำเหมือนมราวาส ฯ จึงทรงประกาศห้ามเสียว่า ภิกษุใช้หมอนสูงครึ่งตัวไม่ได้ ภิกษุใดใช้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ฯ เราตถาคตอนุญาตให้ใช้หมอนพอดีกับศีรษะเท่านั้น

ในคราวนั้น มีมหรสพข้างภูเขาราชคฤห์เกิดขึ้น ฯ คนทั้งหลายก็พากันตกแต่งฟูก ยัดด้วยขนแกะ ยัดด้วยผ้า ยัดด้วยเปลือกปอ ยัดด้วยหญ้า ยัดด้วยใบไม้ สำหรับพวกมหาอำมาตย์ เมื่อมหรสพเลิกแล้ว เขาก็เลิกเอาแต่ผ้าเปลือกนอกไป ฯ ภิกษุทั้งหลายได้เห็นขนแกะ และผ้า เปลือกปอ หญ้า ใบไม้ ทิ้งอยู่ในที่เล่นมหรสพนั้นเป็นอันมาก จึงนำกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงทรงอนุญาตให้ใช้ฟูก ๕ อย่าง คือ ฟูกขนแกะ ๑ ฟูกผ้า ๑ ฟูกปอ ๑ ฟูกหญ้า ๑ ฟูกใบไม้ ๑

มีผ้าสำหรับเสนาสนะเกิดขึ้นกับสงฆ์ ก็ทรงอนุญาตให้ทำเป็นผ้าห้มฟูก

ภิกษุทั้งหลายก็พากันม้วนฟูกเตียงไว้บนตั่งบ้าง ม้วนฟูกตั่งไว้บนเตียงบ้าง ฟูกก็ขาด ฯ จึงทรงอนุญาตเตียงตั่งที่หุ้มด้วยผ้า ฯ ภิกษุทั้งหลายไม่ได้ปูผ้าไว้ข้างล่าง ฯ ฟูกใต้ตกลงไปข้างล่าง ฯ จึงทรงอนุญาตให้ปูผ้ารองข้างล่าง แล้วจึงให้หุ้มฟูก ฯ คนทั้งหลายได้เลิกเอาผ้าฟูกไป ฯ จึงทรงอนุญาตให้เย็บผ้าฟูกนั้นติดกับฝา ฯ ก็ยังถูกคนทั้งหลายนำไปอีก ฯ จึงทรงอนุญาตให้เย็บผ้าห้มฟูกนั้นติดกับฝาประมาณ ๕ องคุลี ก็ในคราวนั้น พวกเดียรถีย์ใช้ที่นอนสีขาว ฯ พื้นดำฝาทาด้วยน้ำมันยาง ฯ คนทั้งหลายอยากจะดูที่นอนของพวกเดียรถีย์นั้นก็พากันไปดู ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงอนุญาต ซึ่งที่นอนสีขาวบ้าง สีดำบ้าง ทาด้วยน้ำมันยางบ้าง

ในคราวนั้น สีขาวที่ฝาขรุขระไม่ติดดี ฯ จึงทรงอนุญาตให้ใส่แกลบปั้นด้วยมือ แล้วทาทับสีขาว ฯ สีขาวก็ไม่ติดดี จึงทรงอนุญาตให้ใส่ดินเหนียวปั้นด้วยมือแล้วทาทับสีขาว ฯ สีขาวก็ไม่ติดดี ฯ จึงทรงอนุญาตให้เอายางขยำลงกับน้ำข้าว

ในคราวนั้น ฝาที่ขรุขระก็ไม่ติดยางดี จึงทรงอนุญาตให้ทาด้วยแกลบปั้นด้วยมือแล้วจึงให้ทายางลงไป ฯ ยางก็ไม่จับดี จึงทรงอนุญาตให้ใส่ดินเหนียวปนรำโบกลงไปก่อนแล้วจึงให้ทายาง แต่ยางก็ยังไม่ติดอีก จึงทรงอนุญาตให้ใช้เมล็ดผักกาด น้ำมันผักกาดทาลงไป ฯ แต่ก็สีใสเกินไป จึงทรงอนุญาตให้เช็ดถูด้วยผ้าสันเนื้อความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๘

คัมภีร์จุลวรรค

ว่าด้วยเสนาสนขันธกะ

เตน โข ปน สมเยน ผรุสาย ภูมิยา กาฬวณฺโณ น นิปชฺชติ ฯ ล ฯ อนุชานามิ ภิกฺขเว ถุสปิณฺฑํ ทตฺวา ปาณิกาย ปฏิพาเหตฺวา กาฬวณฺณํ นิปาเตตุนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๔๘ ว่าด้วยเสนาสนขันธกะ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น สีดำที่ทาลงไปเนพื้นที่หยาบ ๆ ก็ไม่ติด ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงพากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้แกลบปนกับดิน ทาลงไปเสียก่อน แล้วจึงเอาสีดำ

ทา ฯ เมื่อสีดำยังไม่จับดี ก็ทรงอนุญาตให้เอาดินผงทาลงไปก่อน แล้วจึงทาสีดำ ฯ เมื่อสีดำยังไม่จับดี ก็ทรงอนุญาตให้ใช้น้ำเปลือกไม้ ปนกับยางไม้ ทาลงไป

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ให้คนเขียนรูปภาพ คือ รูปสตรี รูปบุรุษ คนทั้งหลายได้เห็นก็พากันติเตียนว่า ทำเหมือนคฤหัสถ์ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงนำไปกราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า ภิกษุให้เขาเขียนภาพสตรี บุรุษไม่ได้ ภิกษุใดให้เขียน ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตแต่ลายดอก ลายเครือ ลายพันมังกร ลายตาผ้า

ในคราวนั้น วิหารมีพื้นที่ต่ำไปถูกน้ำท่วม จึงทรงอนุญาตให้ก่อพื้นที่ให้สูง ฯ ที่ก่อขึ้นพังลง ฯ จึงทรงอนุญาตให้ก่อด้วยของ ๓ อย่าง คือ ให้ก่อด้วยอิฐ ด้วยศิลา ด้วยไม้ ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายขึ้นลงก็ลำบาก จึงทรงอนุญาตบันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ บันไดศิลา บันไดไม้ ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายขึ้นก็ตกลง จึงทรงอนุญาตให้มีราวบันได

ในคราวนั้น วิหารทั้งหลายมีพื้นที่เปียกเผย ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ละเลยในการที่จะนอน ฯ จึงทรงอนุญาตให้มีฝาเพิง ฯ คนทั้งหลายก็เปิดฝาเพิงขึ้นดูได้ ฯ จึงทรงอนุญาตให้ทำฝาครึ่ง ฯ คนทั้งหลายก็ชะโงกดูข้างบนได้ จึงทรงอนุญาตให้มีห้อง ๓ ชนิด คือ ห้องสิวิกา อันได้แก่ห้องสี่เหลี่ยม • ห้องนาฬิกา คือ ห้องยาว ๒ เท่า ๓ เท่า กว่าทางกว้าง • ห้องถ้ำ คือ ห้องเรือนยอด หรือห้องหลังคาโล้น ซึ่งยกพื้นขึ้นให้สูง •

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายได้ทำห้องในกลางวิหารเล็ก ฯ อุปจารก็ไม่มี ฯ จึงทรงอนุญาตให้ทำห้องข้างหนึ่งในวิหารเล็ก ส่วนวิหารใหญ่ ให้ทำห้องในท่ามกลาง

ในคราวนั้น เชิงฝาวิหารขาด จึงทรงอนุญาตให้ทำเชิงฝาปิดแน่นกับหลัก ซึ่งตอกติดกับพื้น ฯ ฝาวิหารฝนรั่ว ก็ทรงอนุญาตให้ทำขยำดินเหนียวกับขี้โคและขเถ้า โบกฝาที่กั้นวิหาร

ในคราวนั้น มีงูตัวหนึ่งหล่นจากหลังคาหญ้า มาตกที่คอของภิกษุรูปหนึ่ง ภิกษุรูปนั้นก็ร้องขึ้นด้วยความกลัว ฯ ภิกษุทั้งหลายก็วิ่งไปถามว่า ทำไมจึงร้อง ?

ภิกษุนั้นก็เล่าให้ฟัง ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงนำกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงทรงอนุญาตให้มีเพดาน

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายได้เอาถุงแขวนที่เท้าเตียงบ้าง ที่เท้าตั่งบ้าง ฯ ถุงเหล่านั้นก็ถูกหนูกัดบ้าง ถูกปลวกกัดบ้าง จึงทรงอนุญาตให้มีตะปูที่ฝา ให้มีไม้นาคทันต์

เวลาภิกษุทั้งหลายพาดจีวรไว้ที่เตียง ที่ตั่ง จีวรก็ขาด จึงทรงอนุญาตให้มีราวจีวร ให้มีสายระเดียงจีวร

เวลานั้น วิหารทั้งหลายก็ไม่มีระเบียง อันเป็นที่อาศัย จึงทรงอนุญาตให้มีระเบียง ให้มีที่ต่ำฝา ให้มีที่เวียนรอบ ให้มีมุขที่มีหลังคา ฯ ระเบียงเปิดเผย ฯ ภิกษุทั้งหลายละอายในการที่จะนอน จึงทรงอนุญาตให้มีฝาเลื่อน ฝาค้ำ

ในคราวนั้น เมื่อภิกษุทั้งหลายฉันอาหารในที่แจ้ง ก็ลำบากด้วยเย็น ด้วยร้อน ฯ จึงทรงอนุญาตให้มีศาลาสำหรับฉัน ฯ ศาลาสำหรับฉันมีพื้นที่ต่ำไป ถูกน้ำท่วม ก็ทรงอนุญาตให้พูนพื้นที่ขึ้นให้สูง ฯ ที่พูนขึ้นก็พังลง จึงทรงอนุญาตให้ก่อด้วยอิฐ ด้วยศิลา ด้วยไม้ ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายขึ้นลงก็ลำบาก ฯ จึงทรงอนุญาตให้มีบันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ บันไดศิลา บันไดไม้ ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายขึ้นก็ตกลง จึงทรงอนุญาตให้มีราวบันได ฯ เวลามีผงหญ้าตกลงที่ศาลาสำหรับฉัน ก็ทรงอนุญาตให้โบกหลังคา โบกฝาด้วยปูน หรือคน ทำให้มีสีขาว ให้มีสีดำ ให้ทาด้วยน้ำมันยาง ให้เขียนเป็นลายดอก ลายเครือ ลายพันมังกร ลายตาผ้า ลายจีวร สายระเดียงจีวร

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายได้ตากจีวรที่พื้นดินแจ้งๆ ฯ จีวรก็เปื่อยฝุ่น จึงทรงอนุญาตให้มีราวจีวร สายระเดียงจีวรในที่แจ้ง ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายอดน้ำฉัน ก็ทรงอนุญาตศาลาน้ำฉัน ปะรำน้ำฉัน ฯ พื้นที่ศาลาน้ำฉันต่ำไป ถูกน้ำท่วม ก็ทรงอนุญาตให้พูนพื้นที่ขึ้นให้สูง ฯ ที่พูนขึ้นก็พังลง ฯ จึงทรงอนุญาตให้ก่อด้วยของ ๓ อย่าง คือ ด้วยอิฐ ด้วยศิลา ด้วยไม้ เวลาภิกษุทั้งหลายขึ้นลงก็ลำบาก จึงทรงอนุญาตให้มีบันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ บันไดศิลา บันไดไม้ ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายขึ้นก็พลัดตก จึงทรงอนุญาตราวบันได ฯ เวลามีผงหญ้าตกลง

ที่ศาลาน้ำฉัน ก็ทรงอนุญาตให้โบกหลังคาและฝา ด้วยดิน หรือปูน ทำให้มีสีขาว สีดำ ทาน้ำมันยาง เขียนลายดอก ลายเครือ ลายพันมังกร ลายตาผ้า ราวจีวร สายระเดียงจีวร ภาชนะน้ำยังไม่มี ก็ทรงอนุญาตสังข์ตักน้ำ ขันตักน้ำ

ก็ในคราวนั้น วิหารทั้งหลายยังไม่มีเครื่องกั้น จึงทรงอนุญาตเครื่องกั้น ๓ อย่าง คือ กำแพงอิฐ กำแพงศิลา กำแพงไม้ ฯ ซุ้มประตูยังไม่มี ก็ทรงอนุญาตให้มีซุ้มประตู พื้นที่ซุ้มประตูต่ำไปถูกน้ำท่วม ก็ทรงอนุญาตให้พูนพื้นที่ขึ้นให้สูง ฯ ซุ้มประตูไม่มีบานประตู ก็ทรงอนุญาตให้ทำบานประตูพร้อมทั้งไม้ทับหลังประตู ครกประตู ห่วงประตู เสากลอนประตู ห่วงกลอนประตู กลอนประตู ไม้ที่ประกอบในเบื้องบน ช่องลูกดาน ช่องดิ่ง เชือกสำหรับดิ่ง ฯ มีผงหญ้าตกลงที่ซุ้มประตู ก็ทรงอนุญาตให้โบกหลังคาและฝา ทรงอนุญาตสีขาว สีดำ การทาด้วยน้ำมันยาง ลายดอก ลายเครือ ลายพันมังกร ลายตาผ้า

ในคราวนั้น บริเวณวิหารเป็นโคลน ก็ทรงอนุญาตให้โรยด้วยทราย ทรายไม่หอก็ให้โรยด้วยกรวด ฯ เวลาน้ำขังก็ให้ทำทางไขน้ำออก

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายทำที่ก่อไฟตามบริเวณอันนั้น ฯ บริเวณก็รก จึงทรงอนุญาตให้ทำโรงไฟเสียข้างหนึ่ง ฯ โรงไฟต่ำไปถูกน้ำท่วม ก็ทรงอนุญาตให้ทำพื้นที่ให้สูง ฯ เวลาพื้นที่พังลง ก็ทรงอนุญาตให้ก่อด้วยอิฐ ด้วยศิลา ด้วยไม้ ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายขึ้นลงก็ลำบาก จึงทรงอนุญาตให้มีบันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ บันไดศิลา บันไดไม้ ฯ เวลาภิกษุทั้งหลายขึ้นลงก็พลัดตก จึงทรงอนุญาตให้มีราวบันได ฯ โรงไฟไม่มีประตู ก็ทรงอนุญาตให้มีบานประตู พร้อมทั้งไม้ทับหลังประตู ครกประตู ห่างบานประตู เสาข้างประตู ห่วงกลอนประตู กลอนประต ไม้ที่ประกอบในเบื้องบน ช่องลูกดาน ช่องดิ่ง เชือกดิ่ง ฯ เวลามีผงหญ้าตกลงที่เรือนไฟ ก็ทรงอนุญาตให้โบกหลังคาและฝาด้วยปูน หรือดิน ให้มีสีขาว ให้ทาด้วยน้ำมันยาง ให้เขียนลายดอก ลายเครือ ลายพันมังกร ลายตาผ้า ราวจีวร เชือกจีวร ฯ อารามยังไม่มีรั้วล้อม มีแพะ แกะ สัตว์ของเลี้ยงเข้าไปเบียดเบียนของที่ปลูกไว้ จึงทรงอนุญาตให้ล้อมด้วยรั้ว ๓ อย่าง คือ รวไม้ไผ่ รั้วหนาม คูที่ขุดลงไป ฯ ซุ้มประตูยังไม่มี แพะ แกะ สัตว์ของเลี้ยงก็เข้าไปเบียดเบียนของที่ปลูกไว้อีก จึงทรงอนุญาตซุ้มประตู ขอเบิดประตู

ประดู่ เสาใต้ ลิ่ม ฯ มีผงหญ้าตกลงที่ซุ้ม ก็ทรงอนุญาตให้โบกหลังคาและฝาด้วยปูน และดิน ทำให้มีสีขาว สีดำ ทาด้วยน้ำมันยาง เขียนลายดอก ลายเครือ ลายตาผ้า ฯ เวลาอารามเป็นเลน ก็ทรงอนุญาตให้โรยหราย ฯ เวลาหรายไม่พอ ก็ทรงอนุญาตให้โรยกรวด ฯ เวลาน้ำขัง ก็ทรงอนุญาตให้มีที่ไขน้ำ

ในคราวนั้น พระเจ้าพิมพิสาร ผู้ผ่านสมบัติในราชคฤห์มหานคร มีพระราชประสงค์จะให้ทรงสร้างปราสาทที่โบกด้วยปูนขาว ถวายแก่สงฆ์ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงคิดว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงอนุญาตเครื่องมุงแล้วหรือ จึงพากันกราบทูลให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตเครื่องมุง ๖ ประการ คือ อิฐ ๑ หิน ๑ ศิลา ๑ ปูน ๑ หญ้า ๑ ใบไม้ ๑ จบปฐมภาณวารเพียงเท่านี้

ก็ในคราวนั้น อนาถบิณฑิกคฤหบดี ได้เป็นน้องเขยของเศรษฐีราชคฤห์ ได้ไปที่ราชคฤห์ ด้วยกิจธุระของตัว ฯ เวลานั้น เศรษฐีราชคฤห์ ได้นิมนต์พระสงฆ์ มีพระพุทธองค์เป็นประธาน แล้วสั่งพวกทาสกรรมกรว่า พวกเจ้าจงลุกขึ้นแต่เช้าหุงข้าวต้มแกง ทำกับข้าวให้เสร็จไว้ทุกประการ

อนาถบิณฑิกคฤหบดี ได้ฟังดังนั้น ก็คิดว่า เมื่อก่อนเมื่อเรามา คฤหบดีนี้ได้สละกิจทั้งปวงมาต้อนรับเรา บัดนี้ ทำเป็นเพิกเฉย สั่งแต่พวกทาสกรรมกรให้จัดแจงอาหารแต่เช้า เขาจักทำอาวาหมงคล หรือวิวาหมงคล หรือจะบูชามหายัญ หรือจะอัญเชิญพระเจ้าพิมพิสาร พร้อมทั้งพลนิกายมาเสวยเช้าหนหรือประการใด

ครั้นเศรษฐีราชคฤห์ สั่งทาสกรรมกรอย่างนี้แล้ว จึงได้ไปสนทนากับอนาถบิณฑิกคฤหบดี เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว อนาถบิณฑิกคฤหบดีก็ถามตามความสงสัยว่า เมื่อข้าพเจ้ามาเมื่อก่อน ท่านได้สละการงานทั้งปวงมารีบเร่งกับข้าพเจ้ามาบัดนี้ ท่านได้เพิกเฉย มัวสั่งแต่ทาสกรรมกร ให้จัดทำอาหารให้เสร็จแต่เช้า ท่านจักมีอาวาหมงคล หรือวิวาหมงคล หรือการบูชาใหญ่ หรือจักเลี้ยงพระเจ้าพิมพิสาร พร้อมทั้งพลนิกาย หรือประการใด ? เศรษฐีราชคฤห์จึงตอบว่า ไม่ใช่เราจักมีการอาวาหมงคล วิวาหมงคล หรือจักเลี้ยงพระเจ้าอยู่หัว จักบูชา

มหายัญ เป็นแต่เราได้นิมนต์พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ไว้สำหรับเช้าพรุ่งนี้เท่านั้น ฯ อนาถบิณฑิกคฤหบดี จึงถามว่า ท่านกล่าวว่า พระพุทธเจ้าดังนี้หรือ ? เศรษฐีราชคฤห์ตอบว่า อย่างนั้น ฯ จึงถามอีกว่า ท่านกล่าวว่าพระพุทธเจ้าหรือ ตอบว่า เออ เรากล่าวว่า พระพุทธเจ้า ฯ อนาถบิณฑิกคฤหบดีจึงว่า คำว่า พระพุทธเจ้านี้ เป็นของได้ยินได้ฟังในโลกยากนักหนา ฯ อนาถบิณฑิกะถามว่า เวลานี้ เราอาจไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้หรือไม่ ? เศรษฐีราชคฤห์จึงว่า ไม่ได้ เวลานี้เราไม่อาจไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ พรุ่งนี้เช้าจึงจักไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ ฯ เมื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ฟังดังนี้ ก็เกิดความยินดีที่จะไปเฝ้าพระพุทธองค์เจ้ายิ่งนักหนา จนไม่อาจที่จะรอให้ราตรีสว่างได้ ดังจักปรากฏในกัณฑ์ข้างหน้า ส่วนในกัณฑ์นี้ของดไว้เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๙
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยเสนาสนขันธกะ

อถโข อนาถปิณฺฑิโก คหปติ เสฺวทานานํ กาเลน ตำ ภควนฺตำ หสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสามิ อรหนฺตำ สมฺมาสมฺพุทฺธนฺติ พุทฺธคตาย สติยา นิปชฺชิ รตฺติยา สุทำ ติกฺขตฺตุำ อุฏฺฐาสิ ปภาตำ มญฺญมาโนติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๔๙ ว่าด้วยเสนาสนขันธกะ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์ แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ครั้งนั้น อนาถบิณฑิกคฤหบดีนอนนึกถึงพระพุทธเจ้าอยู่ว่า พรุ่งนี้เช้าเราจักไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนี้ ในราตรีวันนั้น อนาถบิณฑิกะได้ลุกขึ้นถึง ๓ ครั้ง โดยเข้าใจว่าสว่างแล้ว แล้วได้เดินออกไปจากกรุงราชคฤห์ทางประตูบ่าสีตวัน ฯ พวกอมนุษย์ทั้งหลายได้พากันเปิดประตูให้ ฯ แต่พออนาถบิณฑิกคฤหบดี ออกพ้นจากพระนครไปแล้ว แสงสว่างก็หายวับไป ฯ ความมืดก็ปรากฏขึ้น ฯ ความกลัว ความหวาดเสียว ขนลุกขนพองก็เกิดขึ้น ฯ อนาถบิณฑิกะก็อยากจะกลับเสียในที่นั้น

ลำดับนั้น สิวกยักษ์ก็ส่งเสียงขึ้นว่า สตๆ หตฺถิ สตๆ อสฺสา ช้างตั้ง ๑๐๐ ม้าตั้ง ๑๐๐ ฯ สตๆ อสฺสตริรถา รถเทียมม้าตั้ง ๑๐๐ ก็ดี สตๆ กญฺญา สหสฺสานิ สาว ๆ ตั้ง ๑๐๐ ตั้ง ๑๐๐๐ ที่จัดสรรประดับร่างกายล้วนด้วยกุณฑลแก้วมณีก็ดี ก็ไม่เท่าเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งการที่ท่านเศรษฐียกเท้าไปเพียงก้าวเดียว ขอท่านเศรษฐีจงไปเถิด ขอท่านเศรษฐีจงไปเถิด การไปของท่านเศรษฐีประเสริฐนักหนา ท่านเศรษฐีอย่าได้กลับเลย ดังนี้

ลำดับนั้น ความมืดที่ปรากฏแก่อนาถบิณฑิกคฤหบดีก็หายไป ฯ ความสว่างก็ปรากฏขึ้นมา ฯ ความกลัว ความหวาดเสียว ขนลุกขนพอง อันใดที่มีอยู่ก็หายไปสิ้น แล้วอนาถบิณฑิกคฤหบดีก็เดินต่อไปอีก ฯ ไม่ช้าความสว่างก็หายไป ความมืดก็ปรากฏขึ้นมา ความกลัว ความหวาดเสียว ขนลุกขนพองก็เกิดขึ้นอีก อนาถบิณฑิกคฤหบดีก็คิดจะกลับอีก เป็นอย่างนี้อีกถึง ๒ ครั้ง รวมเป็น ๓ ครั้งด้วยกัน ฯ สิวกยักษ์ก็ส่งเสียงร้องเตือนอีกทุกครั้ง ฯ อนาถบิณฑิกะก็ได้เดินต่อไปจนกระทั่งถึงบ่าสีตวัน อันเป็นที่ประทับอยู่ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้เสด็จลุกขึ้นจงกรมอยู่ในที่แจ้ง ในเวลาจวนสว่าง ฯ พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นอนาถบิณฑิกคฤหบดี

มาแต่ไกล จึงเสด็จลงจากที่จงกรมไปประทับนั่ง ครั้นประทับนั่งแล้วจึงตรัสเรียกว่า มานี่เถิด สุทัต ฯ อนาถบิณฑิกคฤหบดี ก็มีจิตฟูขึ้นด้วยได้ยินเสียงสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสเรียกชื่อของตน จึงเข้าไปเฝ้าหมอบลงแทบพระบาทกราบทูลถามว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบรรทมเป็นสุขหรือ

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสตอบว่า สพฺพทา เว สุขํ เสติ พราหฺมโณ ปรินิพฺพุโต บุคคลผู้ละกิเลสบาปธรรมเสียสิ้นแล้ว ดับกิเลสบาปธรรมเสียสิ้นแล้ว ย่อมนอนเป็นสุขทุกเมื่อ ฯ โย น ลิมฺปติ กาเมสุ สิติภฺโต นิรูปธิ ผู้ใดไม่ติดอยู่ในความรักใคร่ทั้งหลาย เป็นผู้เยือกเย็นแล้ว เป็นผู้ไม่มีกิเลสอันใด ผู้นั้นย่อมนอนเป็นสุขทุกเมื่อ ฯ สพฺพา อาสตฺติโย เฉตฺวา ผู้ใดตัดความข้องทั้งปวงเสียแล้ว กำจัดความทุรนทุรายในใจเสียแล้ว เป็นผู้สงบแล้ว ถึงความสงบแห่งใจแล้ว ผู้นั้นย่อมนอนเป็นสุขทุกเมื่อ ดังนี้

ครั้นตรัสดังนี้แล้ว สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ทรงแสดงอนุปุพพิกถาโปรดอนาถบิณฑิกคฤหบดี คือ ทรงแสดงทานกถา อันว่าด้วยเรื่องทาน ๑ ทรงแสดงสีลกถา อันว่าด้วยเรื่องศีล ๑ ทรงแสดงสัคคกถา อันว่าด้วยเรื่องสวรรค์ ๑ ทรงแสดงกามาทีนวกถา อันว่าด้วยเรื่องโทษที่ต่ำช้าเศร้าหมองแห่งกามคุณ ๑ ทรงแสดงเนกขัมมานิสังสกถา อันว่าด้วยเรื่องอานิสงส์แห่งการสละกามคุณ ออกบรรพชา ๑ เป็นลำดับกันไป พอทรงทราบว่า อนาถบิณฑิกคฤหบดี มีจิตผ่องใสแล้ว มีจิตอ่อนโยนแล้ว มีจิตปราศจากนิวรณ์แล้ว มีจิตสูงขึ้นแล้ว มีจิตผ่องใสแล้ว จึงได้ทรงแสดงสามุกกังสิกธรรมเทศนา คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางไปถึงความดับทุกข์ ฯ ผ้าที่ขาวบริสุทธิ์ต้องรับน้ำย้อมได้ดีฉันใด ดวงตาอันเห็นธรรม ซึ่งปราศจากธุลีมลทิน ก็ได้เกิดขึ้นแก่อนาถบิณฑิกคฤหบดีในที่นั่งนั้นเองว่า ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ ซึ่งแปลว่า ไม่ว่าสิ่งหนึ่ง สิ่งใด ที่มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งสิ้นต้องมีความดับเป็นธรรมดา ดังนี้

ครั้นอนาถบิณฑิกคฤหบดีได้เห็นธรรมแล้ว ได้ถึงธรรมแล้ว ได้รู้แจ้งธรรมแล้ว ได้หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ได้ปราศจากความสงสัยแล้ว ปราศจากความเคลือบแคลงว่าเขยางไรแล้ว ถึงความแกล้วกล้าแล้ว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในทาง

พระพุทธศาสนาแล้ว จึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า การทรงแสดงธรรมของพระองค์นี้ประเสริฐนักหนา พระเจ้าข้า บุคคลหงายของที่คว่ำ หรือเปิดของที่ปิด บอกทางให้แก่คนหลงทาง หรือส่องไฟในที่มืด ด้วยประสงค์จะให้ผู้มีตาดี ได้เห็นสิ่งต่าง ๆ ฉันใด สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ได้ทรงแสดงธรรมโดยอเนกปริยายฉันนั้น ฯ ข้าพระองค์ขอนับถือพระผู้มีพระภาคเจ้า กับทั้งพระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่ง ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงจำข้าพระองค์ไว้ว่า เป็นผู้นับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตั้งแต่วันนี้ไปจนตลอดชีวิต อีกประการหนึ่ง ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงรับนิมนต์ เพื่อเสด็จเข้าไปฉันที่บ้านของข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้เช้า พร้อมด้วยเหล่าพระภิกษุสงฆ์ด้วยเถิด พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงรับอาราธนาด้วยพระอาการนิ่งอยู่ ฯ อนาถบิณฑิกคฤหบดีทราบว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับอาราธนาแล้ว ก็ลุกขึ้นถวายบังคมลา เดินเวียนขวาถึง ๓ รอบแล้วก็กลับมา

เศรษฐีราชคฤห์ได้ทราบว่า อนาถบิณฑิกคฤหบดีได้นิมนต์พระสงฆ์ มีพระพุทธองค์เป็นประธาน เพื่ออาหารเช้าในวันนั้นแล้ว ก็ไปถามว่า ได้ยินว่าท่านคฤหบดีได้นิมนต์พระสงฆ์มีพระพุทธองค์เป็นประธาน ท่านเป็นแขกมา ข้าพเจ้าจะให้การช่วยเหลือท่าน เพื่อให้ท่านถวายอาหารแก่พระสงฆ์ มีองค์พระพุทธเจ้าเป็นประธาน ฯ อนาถบิณฑิกะจึงว่า อย่าเลยคฤหบดี การช่วยเหลือที่จักให้ข้าพเจ้าได้ถวายอาหารแก่พระสงฆ์ มีองค์พระพุทธเจ้าเป็นประธานนั้น ของข้าพเจ้ามีอยู่แล้ว

พระเจ้าพิมพิสารผู้ผ่านสมบัติในราชคฤห์มหานคร ได้ทรงทราบว่า อนาถบิณฑิกคฤหบดีได้นิมนต์พระสงฆ์ มีองค์พระพุทธเจ้าเป็นประธาน เพื่ออาหารเช้าในวันนั้นแล้ว ก็ได้เสด็จไปตรัสว่า นี่แน่ะคฤหบดี ได้ยินว่าท่านได้นิมนต์พระสงฆ์ มีองค์พระพุทธเจ้าเป็นประธาน เพื่ออาหารเช้าในวันนี้แล้ว ท่านเป็นแขกที่มาสู่บ้านเมืองของเรา เราจักช่วยเหลือท่านให้ได้ถวายอาหารแก่พระสงฆ์ มีองค์พระพุทธเจ้าเป็นประธาน ฯ อนาถบิณฑิกคฤหบดี จึงทูลตอบพระราชโองการว่า อย่าเลยพระเจ้าข้า การช่วยเหลือที่จักให้ข้าพระองค์ได้ถวายอาหารแก่พระสงฆ์ มีองค์พระพุทธเจ้าเป็นองค์ประธาน ของข้าพระองค์มีอยู่แล้ว พระเจ้าข้า

ครั้นล่วงราตรีวันนั้นแล้ว อนาถบิณฑิกคฤหบดี ได้จัดอาหารคาวหวานอันประณีตในนิเวศน์ของเศรษฐีราชคฤห์เสร็จแล้ว จึงให้คนไปกราบทูลแจ้งเวลาแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ถึงเวลาแล้ว อาหารสำเร็จแล้ว พระเจ้าข้า เช้าวันนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงครองบาตร จีวร เสด็จเข้าไปที่นิเวศน์ของเศรษฐีราชคฤห์ ครั้นเสด็จเข้าไปถึงแล้ว ก็ประทับนั่งบนอาสนะ ที่เขาจัดไว้ถวาย พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ฝ่ายอนาถบิณฑิกคฤหบดีก็จัดถวายอาหารด้วยตนเอง แล้วก็นั่งอยู่ในที่อันสมควรส่วนหนึ่ง เวลาเสร็จการเสวยแล้ว จึงได้กราบทูลขึ้นว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้ากับเหล่าพระภิกษุสงฆ์ จงทรงรับการจำพรรษาที่กรุงสาวัตถีของข้าพระองค์เถิด พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสตอบว่า ดูก่อนคฤหบดี พระตถาคตเจ้าทั้งหลาย ย่อมยินดียิ่งในที่ว่าง ฯ อนาถบิณฑิกะจึงกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์ทราบแล้ว ข้าแต่พระสุคตเจ้า ข้าพระองค์ทราบแล้ว ฯ ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้ทรงแสดงธรรมแก่อนาถบิณฑิกคฤหบดี ตามสมควรแก่เวลาแล้ว ก็เสด็จกลับไปสู่ที่ประทับของพระองค์

ก็ในคราวนั้น อนาถบิณฑิกคฤหบดีเป็นผู้มีมิตรสหายมาก มีผู้เชื่อถือถ้อยคำ ครั้นจัดแจงสิ่งที่ควรทำในกรุงราชคฤห์เสร็จแล้ว ก็กลับไปสู่กรุงสาวัตถี ฯ ในเวลาไปตามระหว่างทางนั้น ได้สั่งคนทั้งหลายว่า ขอท่านทั้งหลายจงสร้างอาราม สร้างวิหาร เริ่มการให้ทานเถิด เบื้องพระพุทธเจ้าได้เกิดขึ้นในโลกแล้ว เราได้นิมนต์พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระพุทธเจ้านนแล้ว พระองค์จักเสด็จมาตามมรรคานี้ ฯ ครั้งนั้น คนทั้งหลายก็ได้จัดทำอารามขึ้น จัดสร้างวิหารขึ้น เริ่มการให้ทานขึ้น ตามถ้อยคำของอนาถบิณฑิกคฤหบดี ฯ เวลาอนาถบิณฑิกคฤหบดีไปถึงกรุงสาวัตถีแล้ว ก็ไปเที่ยวตรวจตรอบกรุงสาวัตถีว่า ที่ใดหนอสมควรที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจะประทับอยู่ ซึ่งเป็นที่ไม่ไกลจากบ้านนัก ไม่ใกล้กับบ้านนัก สมบูรณ์ด้วยทางไปมา ผู้มีกิจธุระพอไปมาได้สะดวก เวลากลางวันไม่เกลื่อนกล่นด้วยผู้คน เวลากลางคืนเงียบเสียงสงัดดี สมควรเป็นที่อยู่ของสมณะ ดังนี้ ฯ ก็ได้เห็นอุทยานของพระราชกุมารผู้ทรงพระนามว่า เจ้าเชต จึงได้เข้ากราบทูลเจ้าเชตราชกุมารว่า ขอพระลูกเจ้าจงประทานอุทยาน เพื่อ

ให้หม่อมฉันได้ทำเป็นอารามเถิด ฯ เจ้าเชตราชกุมารก็ตรัสว่า อารามเป็นของไม่ควรให้ บางทีอาจให้ได้ด้วยการนำเงินไปเรียงตั้งโกฏิ ฯ จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระลูกเจ้า เป็นอันว่าหม่อมฉันรับอารามแล้ว ฯ เจ้าเชตตรัสตอบว่า ดูก่อนคฤหบดี ไม่เป็นอันเธอรับอารามแล้ว ฯ คนทั้ง ๒ นั้นก็ได้ถามมหาอำมาตย์ทั้งหลายซึ่งเป็นพวกพิพากษาว่า รับแล้วหรือไม่ได้รับ ฯ พวกมหาอำมาตย์ตอบว่า ข้าแต่พระลูกเจ้า เพราะเหตุที่พระลูกเจ้าได้ตีราคาแล้ว จึงเป็นอันคฤหบดีได้รับอารามแล้ว ฯ ลำดับนั้น อนาถบิณฑิกคฤหบดีก็ให้คนขนเงินขึ้นบรรทุกเกวียนไปเรียงระดับลงในสวนเจ้าเชต ฯ เงินที่ขนไปครั้งเดียว ย่อมไม่พอรอบซุ้มประตู เหลือเพียงเล็กน้อย ฯ อนาถบิณฑิกคฤหบดี จึงบังคับคนทั้งหลายว่า พวกเจ้าจงไปนำเงินมา เราจักเอาเงินเรียงลงในที่อันนี้ ฯ ลำดับนั้น เจ้าเชตราชกุมารจึงทรงดำริว่า เรื่องนี้จักไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย เพราะคฤหบดีนี้ได้ยอมสละเงินมากมายถึงเพียงนี้ ฯ ทรงดำริดังนี้แล้วจึงตรัสสั่งว่า อย่าเลยคฤหบดี อย่านำเงินมาเรียงลงในที่นี้ ท่านจงให้ที่นี้แก่เรา ที่นี้จักเป็นส่วนของเรา ฯ อนาถบิณฑิกคฤหบดีก็คิดว่า เจ้าเชตราชกุมารนี้เป็นผู้มีชื่อเสียงมาก มีฤทธิ์มาก เราควรทำบุคคลเช่นนี้ให้มีความเลื่อมใสในพระธรรมวินัยนี้ จึงได้ยอมให้ที่นั้นเป็นส่วนของเจ้าเชต ฯ เจ้าเชตก็ได้สร้างซุ้มประตูลงในที่นั้น ฯ ลำดับนั้น อนาถบิณฑิกคฤหบดีก็ได้สร้างวิหาร บริเวณ ซุ้มประตู หอฉัน เรือนไฟ กัปปิยกุฏิ วัจจกุฏิ ที่จงกรม ศาลาจงกรม บ่อน้ำ ศาลาบ่อน้ำ เรือนไฟ ศาลาเรือนไฟ โบกขรณี มณฑปทั้งหลาย ลงในสวนเจ้าเชตสมดังเจตนา

ในอรรถกถาว่า ตามระยะทางที่ไปจากกรุงราชคฤห์ถึงกรุงสาวัตถีนั้น มีหนทาง ๔๕ โยชน์ อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้สร้างวิหาร คือ ที่พักทุกระยะ ๑ โยชน์ รวมเป็น ๔๕ วิหารด้วยกัน ฯ สวนเจ้าเชตที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีซื้อนั้น เป็นจำนวน ๑๘ โกฏิ ฯ ซุ้มประตูที่เจ้าเชตสร้างนั้นมีถึง ๗ ชั้น วิหารเป็นต้นที่เศรษฐีสร้างนั้นสิ้นทรัพย์ไปอีก ๑๘ โกฏิ สร้างลงในที่ประมาณ ๑๘ กรีส คือเท่ากับที่นั้นเป็นที่ตั้งแห่งวิหารของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เริ่มแต่พระวิปัสสีเป็นต้นมา คือครั้งพระวิปัสสีนั้น ปุนัพพสุกมิตเศรษฐีได้ซื้อที่นั้นกว้างออกไปถึง ๑ โยชน์ ด้วยการนำแผ่นอิฐทองคำไปเรียงลงจนเต็ม แล้วจัดสร้างวิหารถวาย ฯ ครั้งพระสิขีนั้น

สิริวัฑฒเศรษฐีได้ซื้อที่นั้นประมาณ ๔๐๐ เส้น ด้วยการนำไม้เท้าทองคำไปเรียงลำดับลงให้เต็ม ฯ ครั้งพระเวสภูนั้น โสตถิเศรษฐีได้ซื้อที่นั้นถึงกึ่งโยชน์ ด้วยการนำแผ่นกระดานทองคำไปเรียงลงให้เต็ม ฯ ครั้งพระกกุสันธ์นั้น อัจจุตเศรษฐีได้ซื้อที่นั้นประมาณ ๑๐๐ เส้น ด้วยการนำรอยเท้าช้างทองคำไปเรียงลงให้เต็ม ฯ ครั้งพระโกนาคมน์นั้น อุคคเศรษฐีได้ซื้อที่นั้นประมาณ ๕๐ เส้น ด้วยการนำอิฐทองคำไปเรียงลงให้เต็ม ฯ ครั้งพระกัสสปนั้น สุมังคลเศรษฐีได้ซื้อที่นั้นประมาณ ๒๐ อสุก คือ ด้วยการนำเต่าทองคำไปเรียงลงให้เต็ม แล้วจัดสร้างวิหารถวายพระกัสสปพุทธเจ้านั้น ฯ มาครั้งพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายนี้ สุทัตเศรษฐีได้ซื้อที่นั้นประมาณ ๑๘ กริส ด้วยการนำเงินไปเรียงลงให้เต็ม แล้วจัดสร้างพระเชตวันวิหารถวาย ดังที่แสดงมาแล้วตามพระบาลีนั้น รวมทรัพย์ทั้งที่ซื้อที่ และที่สร้าง ที่ฉลอง ๕๔ โกฏิด้วยกัน ดังนี้ สิ้นเนื้อความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวํ กิมิ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๐
คัมภีร์จุลวรรค
ว่าด้วยเสนาสนขันธกะ

อถโข ภควา ราชคเห ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน เวสาลี เตน จาริกํ ปกฺกามิ อนุปุพฺเพน จาริกญฺจรมาโน เยน เวสาลี ตทวสริ ฯ ตตฺร สุทํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค กัณฑ์ที่ ๕๐ ว่าด้วยเสนาสนขันธกะ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่กรุงราชคฤห์ ตามพระพุทธประสงค์แล้ว ก็เสด็จไปสู่เมืองเวสาลีตามลำดับมรรคา แล้วได้ประทับอยู่ในกูฏาคารศาลาในป่ามหาวัน เมืองเวสาล

ในคราวนั้น คนทั้งหลายได้ทำการก่อสร้างด้วยความตั้งใจ ฝ่ายพวกภิกษุที่เอาใจใส่ในการก่อสร้าง ก็ได้รับการบำรุงด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัย เภสัชบริขาร ฯ มิช่างหูกที่ขัดสนคนหนึ่งได้คิดว่า เรื่องที่คนทั้งหลายตั้งใจทำการก่อสร้างนี้ คงจะไม่เป็นเรื่องเล็กน้อย เราก็ควรทำการก่อสร้างกับเขา คิดดังนี้แล้ว ก็ไปขยำโคลนด้วยตนเอง ปั้นให้เป็นอิฐแล้วนำมาก่อเป็นฝา ฯ ฝาที่เขาก่อด้วยความไม่ฉลาดก็โค่นพังลง เป็นอย่างนั้นอยู่ถึง ๓ ครั้ง เขาจึงติเตียนว่า พวกใดถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัย เภสัชบริขาร แก่พวกสมณะศากยบุตรนี้ พวกนั้นก็ได้รับคำสั่งสอนด้วย ได้รับการเอาใจใส่ต่อการก่อสร้างด้วย ส่วนเราเป็นคนขัดสน ไม่มีใครสั่งสอนเรา ไม่มีใครช่วยดูแลการก่อสร้างให้เรา ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ยินคำติเตียนดังนี้ ก็นำกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ช่วยเหลือการก่อสร้าง ภิกษุผู้ช่วยเหลือการก่อสร้างจักต้องขวนขวายว่า ทำอย่างไรหนอ วิหารจึงจักสำเร็จโดยเร็ว ทั้งต้องซ่อมแซมที่หักพังด้วย ฯ ภิกษุต้องช่วยการก่อสร้างอย่างนี้ คือ ครั้งแรก ต้องขอภิกษุก่อน ครั้นขอแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังคำของข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ช่วยการก่อสร้างวิหาร ให้แก่คฤหบดี ผู้มีชื่ออย่างนี้ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า สงฆ์กำลังให้ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ เป็นผู้ช่วยเหลือการก่อสร้างวิหารแก่คฤหบดีผู้มีชื่ออย่างนี้ การให้ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ ช่วยเหลือการก่อสร้างวิหารแก่คฤหบดีผู้มีชื่ออย่างนี้ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควร

แก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ เป็นอันว่าสงฆ์ได้ให้ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้เป็นผู้ช่วยเหลือการสร้างวิหารแก่คฤหบดีผู้มีชื่ออย่างนี้แล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่เมืองเวสาลี ตามพระพุทธประสงค์แล้ว ก็เสด็จไปสู่กรุงสาวัตถี ฯ ในคราวนั้น พวกภิกษุชั่งเป็นอันเตวาสิกของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้พากันล่วงหน้าไปก่อนพระสงฆ์ ซึ่งมีองค์พระพุทธเจ้าเป็นประธาน ไปหวงสถานที่ไว้ หวงสถานที่นอนไว้ว่า นี้จักเป็นของอุปัชฌาย์ของพวกเรา นี้จักเป็นของอาจารย์ของพวกเรา นี้จักเป็นของพวกเรา ฯ เมื่อพระสารีบุตรไปที่หลังพระสงฆ์ ก็ไม่ได้ที่นอน ก็ได้ไปนั่งอยู่ที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ฯ ในเวลาจวนสว่าง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงตื่นขึ้นแต่เช้า ทรงกระแอมไอ ฝ่ายพระสารีบุตรก็กระแอมไอตอบ ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสถามว่า ใครอยู่ที่นั่น ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์สารีบุตร ฯ เหตุไรสารีบุตรจึงนั่งในที่นั้น ฯ พระสารีบุตรจึงกราบทูลเหตุนั้นให้ทรงทราบ

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงถือเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า ได้ยินว่า พวกภิกษุที่เป็นอันเตวาสิกของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ล่วงหน้าไปก่อนพระสงฆ์ ได้ไปหวงแหนที่อยู่ที่นอนไว้ว่า ที่นี้สำหรับอุปัชฌาย์ของพวกเรา ที่นี้สำหรับอาจารย์ของพวกเรา ที่นี้สำหรับพวกเรา ดังนี้จริงหรือ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริงพระเจ้าข้า จึงทรงติเตียนภิกษุเหล่านั้น แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใครสมควรได้อาสนะที่เลิศ น้ำที่เลิศ อาหารที่เลิศ ฯ ภิกษุบางจำพวกก็กราบทูลขึ้นว่า ผู้ใดบรรพชามาจากตระกูลกษัตริย์ ผู้นั้นสมควรได้อาสนะที่เลิศ สมควรได้น้ำที่เลิศ สมควรได้อาหารที่เลิศ ฯ ภิกษุบางจำพวกก็กราบทูลว่า ผู้ใดบรรพชามาจากตระกูลพราหมณ์ ผู้นั้นสมควรแก่อาสนะที่เลิศ สมควรได้น้ำที่เลิศ สมควรได้อาหารที่เลิศ ฯ บางจำพวกก็กราบทูลว่า ผู้ใดบรรพชามาจากตระกูลคฤหบดี ผู้นั้นสมควรได้อาสนะอันเลิศ สมควรได้น้ำอันเลิศ สมควรได้อาหารอันเลิศ ฯ บางจำพวกก็กราบทูลว่า ผู้ใดทรงพระสูตร ผู้นั้นสมควรได้อาสนะอันเลิศ สมควรได้น้ำอันเลิศ

สมควรได้อาหารอันเลิศ ฯ บางจำพวกก็กราบทูลว่า ผู้ใดทรงพระวินัย ผู้นั้นสมควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ อาหารอันเลิศ ฯ บางจำพวกก็กราบทูลว่า ผู้ใดได้ปฐมฌาน ผู้นั้นสมควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ อาหารอันเลิศ ฯ บางจำพวกก็กราบทูลว่า ผู้ใดได้ทุติยฌาน ผู้นั้นสมควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ ข้าวอันเลิศ ฯ บางจำพวกก็กราบทูลว่า ผู้ใดได้ตติยฌาน ผู้นั้นสมควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ ข้าวอันเลิศ ฯ บางจำพวกก็กราบทูลว่า ผู้ใดได้จตุตถฌาน ผู้นั้นสมควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ ข้าวอันเลิศ ฯ บางจำพวกก็กราบทูลว่า ผู้ใดเป็นพระโสดาบัน ผู้นั้นสมควรได้รับอาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ อาหารอันเลิศ ฯ บางจำพวกก็กราบทูลว่า ผู้ใดเป็นพระสกทาคามี ผู้นั้นสมควรได้รับอาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ ข้าวอันเลิศ ฯ บางจำพวกก็กราบทูลว่า ผู้ใดเป็นพระอนาคามี ผู้นั้นสมควรได้รับอาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ ข้าวอันเลิศ ฯ บางจำพวกก็กราบทูลว่า ผู้ใดเป็นพระอรหันต์ ผู้นั้นสมควรได้รับอาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ ข้าวอันเลิศ ฯ บางจำพวกก็กราบทูลว่า ผู้ใดเป็นผู้ได้วิชชา ๓ ผู้นั้นสมควรได้รับอาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ ข้าวอันเลิศ ฯ บางจำพวกก็กราบทูลว่า ผู้ใดเป็นผู้ได้อภิญญา ๖ ผู้นั้นสมควรได้รับอาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ ข้าวอันเลิศ ดังนี้

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อก่อนที่ข้างภูเขาหิมพานต์ มีต้นไทรใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง ฯ มีสัตว์ ๓ สหาย คือ นกกระทา ๑ วานร ๑ ช้าง ๑ อาศัยอยู่ที่ใต้ต้นไทรใหญ่นั้น ฯ สัตว์ ๓ สหายนั้น ไม่มีความเคารพยำเกรงกัน ประพฤติไม่เป็นการที่ถูกใจกัน ฯ สัตว์ ๓ สหาย จึงคิดกันว่า พวกเราควรจะรู้ว่าใครแก่กว่า แล้วจะได้สักการะเคารพ นับถือ บูชา ผู้นั้น เชื่อฟังผู้นั้น ฯ นกกระทากับวานร จึงถามช้างว่า นี่แน่ะสหาย ท่านระลึกเรื่องเก่าอะไรได้บ้าง ? ช้างตอบว่า เมื่อเรายังเป็นลูกช้างเล็ก ๆ อยู่ เราได้ทำต้นไทรนี้ให้อยู่ในระหว่างขาของเรา เดินข้ามต้นไทรนี้ไป ยอดต้นไทรนี้พอถูกท้องของเราเท่านั้น เราระลึกเรื่องเก่าอันนี้ได้ดี ฯ ลำดับนั้น นกกระทากับช้างจึงถามวานรว่า ท่านระลึกเรื่องเก่าอะไรได้บ้าง ฯ วานรจึงตอบว่า เมื่อเรายังเป็นลูกวานรน้อย ๆ อยู่ เราได้นั่งที่พื้นดินกัดกินยอดต้นไทรนี้

เราระลึกเรื่องเก่าอันนี้ได้อยู่ ฯ ลำดับนั้น วานรกับช้างจึงถามนกกระทานั้นว่า ท่านระลึกเรื่องเก่าอะไรได้บ้าง ? นกกระทาจึงตอบว่า ในที่โน้นมีต้นไทรใหญ่ เราได้กินผลต้นไทรนั้น แล้วมาถ่ายอุจจาระในที่นี้ ต้นไทรนี้จึงเกิดขึ้น เพราะเมล็ดไทรที่เราถ่ายอุจจาระออกมานั้น เพราะฉะนั้น เราจึงนับว่าแก่กว่าท่านทั้ง ๒ ฯ ลำดับนั้น วานรกับช้างจึงได้กล่าวขึ้นว่า ท่านแก่กว่าข้าพเจ้าทั้ง ๒ ข้าพเจ้าทั้ง ๒ จักสักการะ เคารพ นับถือ บูชา เชื่อฟังท่าน ฯ นกกระทาจึงแนะนำให้วานรกับช้างยึดมั่นอยู่ในศีล ๕ ทั้งตนเองก็ยึดมั่นอยู่ในศีล ๕ ด้วย ฯ สัตว์ทั้ง ๓ สหายนั้น ต่างก็เคารพยำเกรงกัน ประพฤติเป็นที่ชอบใจกัน เวลาตายแล้วก็ได้ขึ้นไปเกิดในโลกสวรรค์ อันนี้แหละภิกษุทั้งหลาย เรียกว่า พรหมจรรย์นกกระทา

ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงตรัสว่า คนเหล่าใดฉลาดในทางธรรม รู้จักเคารพยำเกรงผู้ที่แก่กว่า คนเหล่านั้น ต้องได้รับความสรรเสริญในเวลาตาเห็นอยู่ด้วย ได้ไปสู่สุคติในเวลาตายแล้วด้วย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้แต่สัตว์ดิรัจฉานก็ยังเคารพยำเกรงกัน ประพฤติเป็นที่ถูกใจกัน พวกเธอที่บวชในพระธรรมวินัย ซึ่งเราแสดงไว้ดีแล้วเช่นนี้ ก็ต้องเคารพยำเกรงกัน ต้องประพฤติให้เป็นที่ถูกใจกัน การไม่เคารพยำเกรงกัน ไม่ประพฤติให้เป็นที่ถูกใจกัน เป็นการไม่ดี ไม่ทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ไม่ทำให้เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น แก่ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้ว มีแต่ทำไม่ให้เลื่อมใส แก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ทำให้เสียความเลื่อมใส ของผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วเท่านั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการกราบไหว้กัน การลุกรับกัน การแสดงความนับถือกัน อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ ข้าวอันเลิศ ตามลำดับแก่อ่อน เราห้ามไม่ให้ภิกษุ หวงห้ามอาสนะของสงฆ์ ภิกษุใดหวงห้าม ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มีบุคคล ๑๐ จำพวก ที่ไม่ควรไหว้ คือ ผู้อุปสมบทก่อนไม่ควรไหว้ผู้อุปสมบทที่หลัง • อนุปสัมบัน • ผู้แก่กว่า ผู้เป็นอธรรมวาที ซึ่งมีสังวาสต่างกัน • มาตุคาม • บัณเฑาะก์ ๑ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส • ภิกษุผู้ควรแก่การชักเข้าหาโทษเดิม • ภิกษุผู้ควรแก่มานัตต์ ๑ ภิกษุผู้ประพฤติมานัตต์ •

ภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน ๑ รวมเป็น ๑๐ จำพวกด้วยกัน ผู้ที่ควรไหว้มีอยู่ ๓ จำพวก คือ ภิกษุผู้อุปสมบทก่อน ๑ ผู้แก่กว่า ผู้เป็นธรรมวาที ชื่อมีลัทธิต่างกัน ๑ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑ รวมเป็น ๓ จำพวกด้วยกัน ดังนี้ ของดเนื้อความในพระบาลีไว้เพียงเท่านี้

อรรถกถา

ในเนื้อความที่แสดงมาแล้วนี้ มีคำกล่าวไว้ในอรรถกถา เป็นบางคำว่า การที่พระสารีบุตรเถรเจ้า ได้ไปที่หลังพระสงฆ์ทั้งปวงนั้น โดยเหตุที่ท่านปฏิบัติภิกษุไข้ ช่วยเหลือผู้แก่กว่าตามนิสัยของท่านเท่านั้น ฯ คำว่า อาสนะอันเลิศนั้น หมายถึงที่นั่งสำหรับพระเถระ ฯ คำว่า น้ำอันเลิศนั้น หมายน้ำทักขิณา คำว่า ข้าวอันเลิศนั้น หมายอาหารที่เขาจะถวายพระเถรเจ้าผู้เป็นใหญ่ในสงฆ์ ดังนี้

ฎีกา

ในฎีกาว่า น้ำทักขิณานั้น ได้แก่ น้ำที่เขาน้อมเข้าไปเพื่อผลบุญอันเลิศ ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงถือว่า ผู้ที่บวชมาจากตระกูลสูง หรือผู้มีคุณธรรมสูง เป็นผู้สมควรแก่อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ ข้าวอันเลิศ ทรงถือว่า ผู้แก่กว่าเท่านั้น เป็นผู้สมควร จึงได้ทรงยกเรื่องนกกระทามาแสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟัง เพื่อให้เข้าใจว่า บัดนี้ สารีบุตร ผู้เป็นอัครสาวกของเรา ไม่ได้เสนาสนะได้นั่งอยู่ที่โคนต้นไม้จนตลอดราตรี เพียงแต่ในเวลานี้ พวกเธอยังไม่เคารพยำเกรงกัน เมื่อเวลาล่วงไป จักทำอย่างไร ดังนี้ ฯ คำว่า ผู้แก่กว่านั้น มีอยู่ ๓ จำพวก คือ ผู้แก่กว่าโดยชาติ ๑ ผู้แก่กว่าโดยวัย ๑ ผู้แก่กว่าโดยคุณ ๑ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คนเหล่าใดฉลาดในทางธรรม คนเหล่านั้นย่อมนอบน้อมผู้แก่กว่านั้น หมายผู้แก่ด้วยคุณความดี ๑ ผู้แก่ด้วยอายุวัย ๑ ฯ ผู้ที่รู้จักเคารพยำเกรงชื่อผู้ที่แก่กว่า ย่อมได้รับความสรรเสริญในเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ เวลาสิ้นชีวิตแล้ว ก็ได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้ ฯ สิ้นเนื้อความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้. เอวं ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

จบเล่มที่ ๑ คัมภีร์จุลวรรค มีต่อเล่มที่ ๒ เป็นตอนจบ